

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI MESLEĞE HAZIRLIK VE
TASHİH-İ HURUF HİZMET İÇİ EĞİTİM PROGRAMLARININ
ETKİLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Doktora Tezi

İdris ERTÜRK

Danışman
Doç. Dr. Hasan DAM

SAMSUN
2021

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI MESLEĞE HAZIRLIK VE
TASHİH-İ HURUF HİZMET İÇİ EĞİTİM PROGRAMLARININ
ETKİLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Doktora Tezi

İdris ERTÜRK

Danışman
Doç. Dr. Hasan DAM

SAMSUN
2021

TEZ KABUL VE ONAYI

İdris ERTÜRK tarafından, Doç. Dr. Hasan DAM danışmanlığında hazırlanan “Diyaret İşleri Başkanlığı Mesleğe Hazırlık ve Tashih-i Huruf Hizmet İçi Eğitim Programlarının Etkililiğinin Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışma, 25.02.2021 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı, Adı/Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU Necmettin Erbakan Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı		☒
			Kabul
			☐
Üye Danışman	Doç. Dr. Hasan DAM Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı		☐
			Kabul
			☐
Üye	Prof. Dr. Mevlüt KAYA Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı		☒
			Kabul
			☐
Üye	Doç. Dr. Mustafa KARA Ondokuz Mayıs Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı		☒
			Kabul
			☐
Üye	Dr. Öğr. Üyesi İrfan SEVİNÇ Hitit Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı		☒
			Kabul
			☐

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

... / ... /2021
Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım doktora tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. Bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

15.01.2021
İdris ERTÜRK

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: *Diyanet İşleri Başkanlığı Mesleğe Hazırlık ve Tashih-i Huruf Hizmet İçer Eğitim Programlarının Etkililiğinin Değerlendirilmesi*

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 17.03.2021 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : %20

Tek kaynak oranı : %4 çıkmıştır.

17.03.2021
Doç. Dr. Hasan DAM

ÖZET

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI MESLEĞE HAZIRLIK VE TASHİH-İ HURUF HİZMET İÇİ EĞİTİM PROGRAMLARININ ETKİLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İdris ERTÜRK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Doktora, Ocak 2021

Danışman: Doç. Dr. Hasan DAM

Bu araştırma, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim programları hakkında yapılmıştır. Programların çeşitlilik arz etmesi, katılımcı sayısının fazla olması ve en çok düzenlenen kurs olmaları göz önünde bulundurularak eğitim programlarından “Mesleğe Hazırlık Eğitim Programı” ve “Tashih-i Huruf Eğitim Programı” seçilmiştir. Daha detaylı analizler yapabilmek adına konunun çerçevesi eğitim merkezleri ile sınırlı tutulmuştur.

Programların etkililiğinin katılımcılar üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla, Başkanlığa bağlı eğitim merkezlerinde 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde kurslara katılan din görevlileri örneklem alınarak bir anket çalışması yapılmıştır. Anılan dönemde kursa katılanların tamamına ulaşmanın zorlukları dikkate alınarak, her bölgeden bir eğitim merkezi tercih edilmiştir. Ancak bölgelere göre katılımcı sayısını dengelemek amacıyla Karadeniz bölgesinden üç, diğer bölgelerden birer eğitim merkezi seçilmiştir.

Araştırma grubu, hizmet içi eğitimlere katılan Kur'an kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayyımlardan oluşmaktadır. Ayrıca programların uygulayıcıları olmaları bakımından eğitim görevlilerinin görüşlerine de başvurulmuştur.

Araştırmanın temel problemini, “Hizmet içi eğitim programlarının içeriği, hedefleri ve etkililiği konusunda kursiyerlerin görüşleri ve önerileri nelerdir?” sorusu oluşturmaktadır. Bu amaçla, önce programların içeriği tahlil edilmiş, daha sonra alan araştırmasına dayalı olarak uygulanan eğitim programlarının etkililiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada din görevlilerinin hizmet içi eğitim programlarına duydukları ihtiyaç düzeyleri ve görüşleri, programların yeterliliği ve etkililiği çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir.

Çalışmanın temel amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim programlarının önemini vurgulamak, programların başlangıcından sonuna kadar yapısal ve işlevsel sorunları imkânlar ölçüsünde tespit edip çözüm önerileri sunmaktır.

Araştırmanın verilerine istinaden, din görevlilerinin hizmet içi eğitime ihtiyaç duydukları ve verilen eğitimlerin din görevlilerinin meslekî beceri ve gelişimlerine büyük katkı sunduğu ortaya konulmuştur. Aynı zamanda bu tespitler doğrultusunda din görevlilerine, Diyanet İşleri Başkanlığı'na, paydaş kurum ve kuruluşlara bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Diyanet İşleri Başkanlığı, Hizmet İçi Eğitim, Din Görevlisi, Mesleğe Hazırlık, Tashih-i Huruf.

ABSTRACT

THE EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF THE PREPARATORY FOR PROFESSION AND TASHIH AL-HURUF IN-SERVICE TRAINING PROGRAMS OF THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS

İdris ERTÜRK

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Philosophy and Religious

Doctoral Study, January 2021

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Hasan DAM

The study is conducted on in-service training programs organized by the Presidency of Religious Affairs. Considering the diversity of the training programs and the large number of participants and the programs' prevalence, "Preparation for Profession Training Program" and "Tashih-i Huruf Training Program" are selected among the training programs. The study is limited to training centers in order to make an in-depth analysis.

For the purpose of determining the impact of the effectiveness of the programs on the participants, a survey is conducted by taking the sample of the participants in the training centers of the Presidency of Religious Affairs in the 2018-2019 academic year. Considering the difficulties of reaching all of the participants in the mentioned period, one training center from each region is selected. However, in order to balance the number of the participants according to regions, three training centers from the Black Sea region and one per other regions are selected.

The study group consists of the Qur'an School teachers, imams and muazzins. Besides, the opinions of the educators are also consulted because they are the implementers of the training programs.

The main problem of the research is "what are the opinions and suggestions of the participants about the content, aims and effectiveness of in-service training programs?". For this reason, the content of the training programs was analysed first. Then the effectiveness of the implemented training programs was tried to be determined in line with the opinions of the participants based on field research.

In the study, the levels of need and opinions of religious personnel for in-service training programs, the adequacy and effectiveness of the programs were discussed according to various variables.

The main aim of the study is to emphasize the importance of in-service training programs organized by the Presidency of Religious Affairs, to determine all structural and functional problems from the beginning to the end of the programs and to offer solutions.

According to the data obtained from the research, it was revealed that religious personnel need in-service training and the training programs make a great contribution to the professional life of religious personnel. Suggestions were offered to religious personnel, the Presidency of Religious Affairs and related institutions and organizations in the line of implications.

Key Words: The Presidency of Religious Affairs, In-Service Training, Religious Personnel, Preparation for Profession, Tashih Al-Huruf.

ÖN SÖZ

Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütme, din konusunda toplumu aydınlatma ve ibadet yerlerini yönetme görevi uhdesine verilmiş bir devlet kurumudur. Kendine özgü yapısıyla, toplumsal ve küresel ölçekte gerçekleştirdiği hizmetleriyle önemli bir misyon üstlenmiş olan Başkanlık, ülkemizin köklü kurumlarından ve milletimizin önemli kazanımlarından biridir. Günümüzde Başkanlık, Türkiye'ye ait bir kurum olmasının ötesinde dünyanın birçok bölgesine hizmet götüren bir yapı hâline gelmiş ve İslam dünyasında da takdir edilen bir kurum olma özelliğine kavuşmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı, anayasada ve özel kanununda kendisine tanınan yetkiler dâhilinde hayatın bütününe hedefleyen ve tüm insanlığı içine alan bir çerçeve ile hizmetlerini yürütmeye çalışmaktadır. Takdir edilir ki, bu hizmetlerin yürütülmesi, etkili hizmet politikalarının yanında din hizmetini yürüten personelin etkin ve gayretli çalışmalarıyla mümkündür.

Gelişmiş toplumlarda kurum ve kuruluşlar, çalışanlarında çok yönlü beceriler ve yeterlikler aramaktadır. Bilgiyi hem kullanabilecek hem de üretebilecek personele sahip olmak, kurumların en çok ihtiyaç duyduğu konuların başında gelmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı da hizmetlerini personeli aracılığı ile sürdürmektedir. Kurum personeli, belirlenen yeterlikleri haiz kişilerden istihdam edilmektedir. Bununla birlikte günümüzde her alanda yaşanan gelişmeler, insanların dinî ve dünyevî görüşlerini etkilemiş ve ihtiyaçlarını çeşitlendirmiştir. Böyle bir ortamda, hizmetlerin daha etkili hâle getirilip beklentileri karşılayacak düzeye eriştirilerek çalışanların yetiştirilmesi bir gereklilik hâline gelmiştir.

Çağımızın gelişen ve değişen şartlarını göz önünde bulundurmaya çalışan Başkanlık, daha etkin hizmet verebilmek için personelini hizmet içi eğitime tâbi tutmaktadır. Süre ve içerik bakımından çeşitlilik arz eden bu eğitimlere, idarenin belirlediği personelin yanı sıra gönüllü olanlar da katılmaktadır. Hizmet içi eğitimlerle din görevlilerinin bilgi ve beceri eksiklerini gidererek başarılı çalışmalar yapmalarına zemin hazırlanmaktadır.

Bugüne kadar yapılan kimi çalışmalarda, Diyanet İşleri Başkanlığı'na düzenlenen hizmet içi eğitim programlarının amaçları, hedefleri ve tesirleri değişik

açılardan irdelenmiştir. Bu araştırmada da Başkanlıkça düzenlenen hizmet içi programlarının verimliliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hizmet içi programların çeşitlilik arz etmesi, katılımcı sayısının ve yaygınlığının fazlalığı göz önünde bulundurularak eğitim programlarından “Mesleğe Hazırlık Eğitim Programı” ve “Tashih-i Huruf Eğitim Programı” seçilmiştir. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programı din hizmetleri sınıfında görev yapmak üzere istihdam edilen Kur'an kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayyımların zorunlu olarak alması gereken bir eğitimidir. Tashih-i Huruf Programı ise göreve devam eden din görevlilerinin sınavla alındığı hizmet içi eğitim kursudur. Her iki programla din görevlilerinin daha donanımlı hâle getirilerek hizmet kalitesinin artırılması hedeflenmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na düzenlenen hizmet içi eğitim programlarının önemini vurgulamayı ve tespit edilen sorunlara çözüm önerileri sunmayı amaçlayan bu çalışmada, hizmet içi eğitim programlarının hedefleri, içerikleri ve etkililiği araştırılmıştır. Programların içeriği tahlil edildikten sonra uygulanan programın katılımcılara etkisi yapılan saha araştırması ile ölçülmeye çalışılmış; din görevlilerinin hizmet içi eğitime duydukları ihtiyaç düzeyleri, görüş ve önerileri, eğitim programlarının yeterlik ve etkililiği çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir.

Çalışma giriş, üç bölüm, sonuç, öneriler, kaynakça ve eklerden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın problemi, amacı ve önemi, sınırlılıkları, hipotezler, varsayımlar, yöntem, literatürle ilgili bilgiler ve konuyla ilgili tanımlara temas edilmiştir. Birinci bölümde hizmet içi eğitim ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmet içi eğitim faaliyetleriyle ilgili genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın örneklemini oluşturan Mesleğe Hazırlık ve Tashih-i Huruf Eğitim Programlarıyla ilgili tanıtıcı bilgilere yer verilmiş; programlara duyulan ihtiyaç ve katılım durumu, programların amaçları, uygulama esasları, süreleri, uygulama yerleri ve öğrenme alanları hakkında açıklama yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise, programlar üzerine yapılan saha araştırmasından elde edilen bulgulara yer verilmiş, anket verilerine dayanılarak programların etkililiği analiz edilmeye çalışılmış ve tespitler doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

Bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim programları üzerine son yıllarda yapılan saha araştırmalarından biridir. Daha önce yapılan araştırmalarda söz konusu kurslar farklı boyutlarıyla irdelenmiştir. Ancak kursların yeterliliği, işleyişi, aksayan yönleri, kursiyerlerin ihtiyaçlarını karşılama

düzeyi, ders içerikleri, düzenlenme şekli, eğitim görevlileriyle ilgili değerlendirmeler gibi yönleri ele alan çalışmalar nadirdir. Bu nedenle çalışmada bu yönlerle de eğilmeye gayret gösterilmiştir.

Çalışmanın oluşmasında katkı sunan başta danışmanım Doç. Dr. Hasan Dam olmak üzere tüm hocalarıma, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı yetkililerine, araştırmamıza ilmî ve fikrî anlamda destek veren dostlarımıza ve yaptığımız ankete katılarak görüşlerine beyan eden din görevlilerine can-ı gönülden teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmanın din hizmetlerinin verimliliğinin artırılmasına ve din eğitimi sahasına katkı sunmasını Yüce Allah'tan niyaz ediyorum.

Samsun, Ocak 2021

İdris ERTÜRK

TEŞEKKÜR

Öncelikle bizleri yaratan, akıl ve bilgiyle donatan, bu çalışmayı yapabilecek gücü, dirayeti ve imkânları lütfeden yüce Allah’a (cc.) hamd ediyorum.

Araştırmanın konusunun seçiminden sonlandırıldığı ana kadar desteğini gördüğüm, fikirlerini ve tecrübelerini paylaşarak tezimizin oluşmasında katkılarını sunan başta danışman hocam Doç. Dr. Hasan Dam’a, anketlerin hazırlanmasında ve çalışmamızın olgunlaşmasında yol gösteren Prof. Dr. Mevlüt Kaya ve Doç. Dr. Mustafa Kara hocalarıma hususî teşekkürlerimi arz ediyorum. Yine tez savunmamızda çalışmamızı değerlendiren Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu ve Dr. Öğr. Üyesi İrfan Sevinç hocalarıma teşekkür ediyorum.

Anketlerin uygulanmasında gerekli kolaylığı sağlayan Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne ve eğitim merkezleri müdürlerine, anketlerin dağıtım ve uygulamasında büyük emekleri olan eğitim görevlisi dostlarıma, görüşleri ile araştırmanın şekillenmesinde katkısı olan din görevlisi kardeşlerime şükranlarımı sunuyorum.

Tezimi baştan sona okuyarak düzeltme ve değerlendirme yapan dostlarım Samsun Aşıkkutlu Eğitim Merkezi Müdürü Metin Koca ve eğitim görevlisi Üzeyir Gür, Afyon Kocatepe Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dr. Öğretim Üyesi Ercan Şen, Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi araştırma görevlisi Muhammed Karaağaç ve Bartın İl Müftülüğü murakıbbı Haluk Dişci hocalarıma teşekkür ediyorum.

Beni büyütüp yetiştiren anne babama, eğiten hocalarıma, araştırma sürecindeki desteklerinden dolayı eşim ve çocuklarıma da şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmamızın ilim dünyasına, Din Eğitimi sahasına, Türkiye’de ve dünyanın dört bir tarafında din hizmeti yürüten Diyanet camiasına katkı sunmasını ve hayırlara vesile olmasını Yüce Allah’tan niyaz ediyorum.

Bu çalışmamı, yazıldığı dönemde ortaya çıkıp tüm dünyayı ve Türkiye’yi etkisi altına alan Kovid 19 salgını esnasında cansiperane bir şekilde hizmet verirken hastalığa yakalanıp hayatını kaybeden görevli ya da gönüllü bütün çalışanlara ithaf ediyorum.

İdris ERTÜRK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programıyla İlgili Problemler.....	2
1.2. Tashih-i Huruf Eğitim Programıyla İlgili Problemler	4
2. Hipotezler.....	5
2.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programıyla İlgili Hipotezler.....	5
2.1. Tashih-i Huruf Eğitim Programıyla İlgili Hipotezler	7
3. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	8
4. Araştırmanın Sınırlılıkları	9
5. Varsayımlar	10
6. Yöntem.....	10
6.1. Evren ve Örneklem	11
6.2. Veri Toplama Araçları.....	12
6.3. Verilerin Toplanması	13
6.4. Verilerin Analizi	13
7. İlgili Literatür	14
7.1. Tezler	14
7.2. Makaleler	16
7.3. Tebliğler.....	17
8. Tanımlar	18

BİRİNCİ BÖLÜM

HİZMET İÇİ EĞİTİM VE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN HİZMET İÇİ EĞİTİM FAALİYETLERİ

1.1. Hizmet İçi Eğitim	20
1.1.1. Hizmet İçi Eğitimin Tanımı ve Amaçları	20
1.1.2. Hizmet İçi Eğitime Duyulan İhtiyaç	22
1.2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Hizmet İçi Eğitim	24
1.2.1. Başkanlıkta Hizmet İçi Eğitim İhtiyacı	24
1.2.2. Başkanlıkta Hizmet İçi Eğitimin Tarihî Seyri	26
1.2.3. Başkanlıkta Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri	29
1.2.3.1. Kısa Süreli Hizmet İçi Eğitim Programları.....	32
1.2.3.1.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programı (MEHEK)	32
1.2.3.1.2. Kur'an-ı Kerim Hizmet İçi Eğitim Programı.....	34
1.2.3.1.3. Ezanı Güzel Okuma Eğitim Programı	34

1.2.3.1.4. Tashih-i Huruf Rehber Öğreticiler Eğitim Programı	35
1.2.3.2. Uzun Süreli Hizmet İçi Eğitim Programları.....	37
1.2.3.2.1. Dinî Yüksek İhtisas Eğitim Programı.....	37
1.2.3.2.2. Aşere-Takrip Eğitim Programı	40
1.2.3.2.3. Tashih-i Huruf Eğitim Programı (TAHEK)	42
1.2.3.2.4. Dinî Musiki Programı.....	42
1.2.3.2.5. Yabancı Dil Ağırlıklı Hizmet İçi Eğitim Programı	44

İKİNCİ BÖLÜM

MESLEĞE HAZIRLIK VE TASHİH-İ HURUF HİZMET İÇİ EĞİTİM PROGRAMLARI

2.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programı (MEHEK).....	47
2.1.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programına Duyulan İhtiyaç	47
2.1.2. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programının Amacı	47
2.1.3. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programının Uygulama Esasları.....	48
2.1.4. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programının Süresi, Uygulama Yeri ve Katılım	50
2.1.5. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programının Alanları ve Ders Kredileri	51
2.1.5.1. Kur'an-ı Kerim.....	52
2.1.5.2. Kur'an-ı Kerim Meali	53
2.1.5.3. Temel Dinî Bilgiler	54
2.1.5.4. İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu	54
2.1.5.5. Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma	55
2.1.5.6. Başkanlık Teşkilatı ve Mevzuatı	55
2.1.5.7. Sosyal ve Kültürel Etkinlikler	56
2.2. Tashih-i Huruf Eğitim Programı (TAHEK)	56
2.2.1. Tashih-i Huruf Eğitim Programına Duyulan İhtiyaç	57
2.2.2. Tashih-i Huruf Eğitim Programının Amacı	57
2.2.3. Tashih-i Huruf Eğitim Programının Uygulama Esasları	58
2.2.4. Tashih-i Huruf Eğitim Programının Süresi, Uygulama Yeri ve Katılım	59
2.2.5. Tashih-i Huruf Eğitim Programının Alanları ve Ders Kredileri	61
2.2.5.1. Kur'an-ı Kerim.....	62
2.2.5.2. Kur'an-ı Kerim Meali	63
2.2.5.3. Dinî Musiki	64
2.2.5.4. İlmihâl	64
2.2.5.5. Hitabet.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuyla İlgili Bulgu ve Yorumlar	66
3.1.1. Mesleğe Hazırlık Eğitimi Kursiyerlerine Ait Kişisel Bilgiler	66
3.1.1.1. Yaş Durumları.....	67
3.1.1.2. Medenî Durumları.....	68
3.1.1.3. Eğitim Durumları	68
3.1.1.4. Hafızlık Durumları	72
3.1.1.5. Yaptıkları Görev	73
3.1.1.6. Hizmet Süreleri	74
3.1.1.7. Görev Yerleri	74
3.1.2. Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuyla İlgili Değerlendirmeler	75
3.1.2.1. Kursu Duyulan İhtiyaç	75
3.1.2.1.1. Yaş Durumuna Göre Mesleğe Hazırlık Kursuna Duyulan İhtiyaç	77
3.1.2.1.2. Eğitim Durumuna Göre Mesleğe Hazırlık Kursuna Duyulan İhtiyaç	79
3.1.2.1.3. Hafızlık Durumuna Göre Mesleğe Hazırlık Kursuna Duyulan İhtiyaç ...	91
3.1.2.2. Kursun Görev Öncesinde Düzenlenmesi	93
3.1.2.3. Kursun İhtiyaçları Karşılama Durumu	95

3.1.2.4. Kursun Süresi.....	98
3.1.3. Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursu Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler.....	100
3.1.3.1. Kursa Katılmadan Önce İhtiyaç Duyulan Dersler.....	100
3.1.3.1.1. Eğitim Durumuna Göre İhtiyaç Duyulan Dersler.....	104
3.1.3.1.2. Hafızlık Durumuna Göre İhtiyaç Duyulan Dersler	112
3.1.3.2. Ders İçerikleri ve İşleyişleriyle İlgili Değerlendirmeler	112
3.1.3.2.1. Kur'an-ı Kerim Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler.....	113
3.1.3.2.2. Kur'an-ı Kerim Meali Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler	120
3.1.3.2.3. Temel Dinî Bilgiler Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler	123
3.1.3.2.4. İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler	129
3.1.3.2.5. Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler.....	135
3.1.3.3. Mesleğe Hazırlık Eğitimi Kursiyerlerine En Fazla Katkı Sağlayan Dersler	140
3.1.3.4. Mesleğe Hazırlık Eğitimi Kurs Programına İlave Edilmesi İstenilen Dersler	141
3.1.3.5. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programından Çıkarılması İstenilen Dersler.....	143
3.1.4. Eğitim Görevlileri ile İlgili Düşünceler	144
3.1.4.1. Alan Bilgileri.....	145
3.1.4.2. Eğitim-Öğretim Becerileri	147
3.1.4.3. Kursiyerlerle İlişkileri	148
3.1.5. Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursunun Diğer Boyutları	151
3.1.5.1. Sınavlar	151
3.1.5.2. Sosyal Faaliyetler.....	155
3.1.5.3. Eğitim Merkezlerinin Durumu	157
3.1.5.4. Personel ve İdare ile İlişkiler.....	158
3.1.5.5. Kurumsal Aidiet.....	159
3.1.6. Kursiyerlerin Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuyla İlgili Beklenti ve Önerileri....	162
3.1.7. Eğitim Görevlilerinin Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuyla İlgili Görüş ve Önerileri	164
3.2. Tashih-i Huruf Eğitim Programıyla İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	166
3.2.1. Tashih-i Huruf Kursiyerlerine Ait Kişisel Bilgiler	166
3.2.1.1. Yaş Durumları	167
3.2.1.2. Medenî Durumları	167
3.2.1.3. Cinsiyet Durumları.....	168
3.2.1.4. Eğitim Durumları	169
3.2.1.5. Hafızlık Durumları	170
3.2.1.6. Yaptıkları Görev	170
3.2.1.7. Hizmet Süreleri	171
3.2.1.8. Görev Yerleri	172
3.2.1.9. Kursa Katılma Şekilleri.....	172
3.2.1.10. Daha Önce Katıldıkları Kurslar	173
3.2.2. Tashih-i Huruf Kursuyla İlgili Değerlendirmeler	174
3.2.2.1. Kursa Giriş Süreci	174
3.2.2.2. Kursa Katılmadaki Amaçlar.....	176
3.2.2.3. Kursun Görev Öncesinde Düzenlenmesi	177
3.2.2.4. Kursun Meslekî İhtiyaçları Karşılama Durumu	178
3.2.2.4. Kursun Süresi	181
3.2.3. Tashih-i Huruf Kursu Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler	182
3.2.3.1. Kursa Katılmadan Önce İhtiyaç Duyulan Dersler.....	182
3.2.3.2. Ders İçerikleri ve İşleyişiyle İlgili Değerlendirmeler	184
3.2.3.2.1. Kur'an-ı Kerim Dersiyle İlgili Değerlendirmeler.....	184
3.2.3.2.2. Kur'an-ı Kerim Meali Dersiyle İlgili Değerlendirmeler	189
3.2.3.2.3. Dinî Musiki Dersiyle İlgili Değerlendirmeler	195
3.2.3.2.4. İlmihal Dersiyle İlgili Değerlendirmeler	203
3.2.3.2.5. Hitabet Dersiyle İlgili Değerlendirmeler	210

3.2.3.3. Tashih-i Huruf Kursiyelerine En Fazla Katkı Sağlayan Dersler.....	215
3.2.3.4. Tashih-i Huruf Programına İlave Edilmesi İstenilen Dersler.....	217
3.2.3.5. Tashih-i Huruf Programından Çıkarılması İstenilen Dersler	220
3.2.4. Eğitim Görevlileriyle İlgili Değerlendirmeler	221
3.2.4.1. Alan Bilgileri.....	222
3.2.4.2. Eğitim-Öğretim Becerileri	223
3.2.4.3. Kursiyerlerle İlişkileri	224
3.2.5. Tashih-i Huruf Kursunun Diğer Boyutları.....	227
3.2.5.1. Sınavlar	227
3.2.5.2. Sosyal Faaliyetler	232
3.2.5.3. Eğitim Merkezlerinin Durumu	233
3.2.5.4. Personel ve İdare ile İlişkiler.....	236
3.2.5.5. Kurumsal Aidiyet.....	238
3.2.6. Tashih-i Huruf Kursuyla İlgili Kursiyerlerin Beklenti ve Önerileri	243
3.2.7. Tashih-i Huruf Kursuyla İlgili Eğitim Görevlilerinin Beklenti ve Önerileri	245
SONUÇ ve ÖNERİLER	
1.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programıyla İlgili Sonuçlar	248
1.2. Tashih-i Huruf Eğitim Programıyla İlgili Sonuçlar.....	253
2.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programıyla İlgili Öneriler.....	258
2.2. Tashih-i Huruf Eğitim Programıyla İlgili Öneriler	259
2.3. Mesleğe Hazırlık ve Tashih-i Huruf Programlarıyla İlgili Ortak Öneriler.....	260
KAYNAKÇA.....	262
EK 1: ANKET SORULARI	275
EK 2: MESLEĞE HAZIRLIK EĞİTİM PROGRAMI (MÜFREDAT).....	283
EK 3: TASHİH-İ HURUF EĞİTİM PROGRAMI (MÜFREDAT)	297
EK 4: DİYANET EĞİTİM MERKEZLERİ	309
EK 5: RESMÎ İZİNLER	311
ETİK KURULU KARARI	312
ÖZGEÇMİŞ	313

KISALTMALAR

bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
C.	: Cilt
DEM	: Değerler Eğitim Merkezi
der.	: Derleyen
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
DMK	: Devlet Memurları Kanunu
ed.	: Editör
MEHEK	: Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursu
Hz.	: Hazreti
İBAV	: İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İFD	: İlahiyat Fakültesi Dergisi
İHL	: İmam-Hatip Lisesi
İİF	: İslamî İlimler Fakültesi
İLİTAM	: İlahiyat Lisans Tamamlama Eğitimi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
krş.	: Karşılaştırınız
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
md.	: Maddesi
nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TAHEK	: Tashih-i Huruf Eğitim Kursu
TODAİE	: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
vd.	: ve diğerleri
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ankete Katılan MEHEK Kursiyer Bilgileri	12
Tablo 2. Ankete Katılan TAHEK Kursiyer Bilgileri.....	12
Tablo 2.1. MEHEK Programı Ders Alanları ve Kredileri	51
Tablo 2.2. TAHEK Programı Ders Alanları ve Kredileri.....	62
Tablo 3.1. MEHEK Kursiyer Sayıları	66
Tablo 3.2. MEHEK Kursiyerlerinin Yaş Durumları	67
Tablo 3.3. MEHEK Kursiyerlerinin Medenî Durumları	68
Tablo 3.4. MEHEK Kursiyerlerinin Eğitim Durumları.....	69
Tablo 3.5. İmam-Hatip Kadrosu Adayları ve Sınava Katılabileceği Gruplar.....	70
Tablo 3.6. MEHEK Kursiyerlerinin Hafızlık Durumları	72
Tablo 3.7. MEHEK Kursiyerlerinin Yaptıkları Görev	73
Tablo 3.8. MEHEK Kursiyerlerinin Görev Süreleri.....	74
Tablo 3.9. MEHEK Kursiyerlerinin Görev Yerleri	74
Tablo 3.10. Din Görevlilerinin MEHEK'e İhtiyaç Durumu	76
Tablo 3.11. Yaş Durumuna Göre MEHEK'e Duyulan İhtiyaç	77
Tablo 3.12. Eğitim Durumuna Göre MEHEK'e Duyulan İhtiyaç	79
Tablo 3.13. Görev Öncesi Eğitimin Yeterlilik Durumu	80
Tablo 3.14. Mezuniyet Türüne Göre Okul Eğitimlerinin Yeterliliği.....	83
Tablo 3.15. Hafızlık Durumuna Göre MEHEK'e Duyulan İhtiyaç.....	92
Tablo 3.16. MEHEK'in Görev Öncesinde Düzenlenmesi	93
Tablo 3.17. MEHEK'in Meslekî İhtiyaçları Karşılama Durumu	96
Tablo 3.18. MEHEK'in Süresiyle İlgili Değerlendirmeler	99
Tablo 3.19. MEHEK'e Katılmadan Önce İhtiyaç Duyulan Dersler	101
Tablo 3.20. Eğitim Durumuna Göre İhtiyaç Duyulan Dersler	104
Tablo 3.21. Hafızlık Durumuna Göre İhtiyaç Duyulan Dersler	112
Tablo 3.22. Konularına Göre Kur'an Derslerinin Değerlendirilmesi.....	114
Tablo 3.23. Kur'an Derslerinde Problemin Kaynağı.....	116
Tablo 3.24. Kur'an Dersi İşlenişindeki Problemin Durumu	117
Tablo 3.25. Konularına Göre Kur'an Meali Derslerinin Değerlendirilmesi.....	120
Tablo 3.26. Kur'an Meali Derslerinde Problemin Kaynağı	121
Tablo 3.27. Kur'an Meali Dersi İşlenişindeki Problem Durumu	122
Tablo 3.28. Konularına Göre Temel Dinî Bilgiler Derslerinin Değerlendirilmesi.....	124
Tablo 3.29. Temel Dinî Bilgiler Derslerinde Problemin Kaynağı.....	125
Tablo 3.30. Temel Dinî Bilgiler Dersi İşlenişindeki Problemin Durumu	126
Tablo 3.31. Konularına Göre İmamlık-Müezzinlik Derslerinin Değerlendirilmesi	130
Tablo 3.32. İmamlık ve Müezzinlik Derslerinde Problemin Kaynağı.....	131
Tablo 3.33. İmamlık-Müezzinlik Dersi İşlenişindeki Problemin Durumu	132
Tablo 3.34. Konularına Göre Hutbe-Vaaz Derslerinin Değerlendirilmesi.....	136
Tablo 3.35. Hutbe-Vaaz Derslerinde Problemin Durumu	137
Tablo 3.36. Hutbe-Vaaz Derslerinin İşlenişinde Problem Durumu	138
Tablo 3.37. Katkı Düzeyine Göre Dersler	140
Tablo 3.38. Programda İlave Derslere Duyulan İhtiyaç	141
Tablo 3.39. Program Derslerinin Gereklik Durumu.....	143
Tablo 3.40. Eğitim Görevlilerinin Alan Bilgilerinin Değerlendirilmesi	145
Tablo 3.41. Eğitim Görevlilerinin Eğitim-Öğretim Becerilerinin Değerlendirilmesi	147
Tablo 3.42. Eğitim Görevlileri-Kursiyer İlişkilerinin Değerlendirilmesi.....	149
Tablo 3.43. Sınavlarda Zorlanılan Durum.....	152
Tablo 3.44. Görevin Son Bulma Endişesi	153
Tablo 3.45. Sosyal Faaliyetlerin Yeterlilik Durumu	155
Tablo 3.46. Personel ve İdare ile İlişkiler.....	159
Tablo 3.47. Kurum Değişikliği İsteği.....	160
Tablo 3.48. Araştırmaya Katılan TAHEK Kursiyer Sayıları	166
Tablo 3.49. TAHEK Kursiyerlerinin Yaş Durumları	167
Tablo 3.50. TAHEK Kursiyerlerinin Medenî Durumları	167
Tablo 3.51. TAHEK Kursiyerlerinin Cinsiyet Durumları	168
Tablo 3.52. TAHEK Kursiyerlerinin Eğitim Durumları	169
Tablo 3.53. TAHEK Kursiyerlerinin Hafızlık Durumları	170
Tablo 3.54. TAHEK Kursiyerlerinin Yaptıkları Görev.....	171

Tablo 3.55. TAHEK Kursiyerlerinin Hizmet Süreleri	171
Tablo 3.56. TAHEK Kursiyerlerinin Görev Yerleri.....	172
Tablo 3.57. TAHEK'e Katılım Şekli.....	172
Tablo 3.58. TAHEK Kursiyerlerinin Daha Önce Katıldıkları Kurslar	173
Tablo 3.59. TAHEK Alım Sınavına İlişkin Düşünceler	174
Tablo 3.60. TAHEK'e Katılmadaki Amaçlar.....	177
Tablo 3.61. TAHEK'in Görev Öncesinde Yapılması.....	178
Tablo 3.62. TAHEK'in İhtiyaçları Karşılama Durumu.....	179
Tablo 3.63. TAHEK'in Süresiyle İlgili Değerlendirmeler	181
Tablo 3.64. TAHEK'e Katılmadan Önce İhtiyaç Duyulan Dersler.....	182
Tablo 3.65. TAHEK Kur'an Derslerinin Konularına Göre Değerlendirilmesi	185
Tablo 3.66. TAHEK Kur'an-ı Kerim Derslerinde Problemin Kaynağı.....	186
Tablo 3.67. TAHEK Kur'an Dersi İşlenişindeki Problem Durumu	187
Tablo 3.68. TAHEK Kur'an Meali Derslerinin Konularına Göre Değerlendirilmesi	190
Tablo 3.69. TAHEK Kur'an Meali Derslerinde Problemin Kaynağı	191
Tablo 3.70. TAHEK Kur'an Meali Dersi İşlenişindeki Problem Durumu	192
Tablo 3.71. TAHEK Dinî Musiki Derslerinin Konularına Göre Değerlendirilmesi	198
Tablo 3.72. TAHEK Dinî Musiki Derslerinde Problemin Kaynağı	199
Tablo 3.73. TAHEK Dinî Musiki Dersi İşlenişindeki Problem Durumu	200
Tablo 3.74. TAHEK İlmihâl Derslerinin Konularına Göre Değerlendirilmesi	204
Tablo 3.75. TAHEK İlmihâl Derslerinde Problemin Kaynağı	205
Tablo 3.76. TAHEK İlmihâl Dersi İşlenişindeki Problem Durumu	206
Tablo 3.77. TAHEK Hitabet Derslerinin Konularına Göre Değerlendirilmesi	211
Tablo 3.78. TAHEK Hitabet Derslerinde Problemin Kaynağı.....	212
Tablo 3.79. TAHEK Hitabet Ders İşlenişindeki Problem Durumu	213
Tablo 3.80. Katkı Düzeyine Göre Dersler	216
Tablo 3.81. Programda İlave Derslere Duyulan İhtiyaç	217
Tablo 3.82. Derslerin Gerekliklik Durumu	220
Tablo 3.83. Eğitim Görevlilerinin Alan Bilgilerinin Değerlendirilmesi	222
Tablo 3.84. Eğitim Görevlilerinin Eğitim-Öğretim Becerilerinin Değerlendirilmesi	223
Tablo 3.85. Eğitim Görevlisi-Kursiyer İlişkilerinin Değerlendirilmesi	224
Tablo 3.86. Dönem Sonu Sınavlarının Değerlendirilmesi	228
Tablo 3.87. Sınavlarda Zorlanılan Durum.....	228
Tablo 3.88. Personel ve İdare ile İlişkiler.....	237
Tablo 3.89. Kurum Değişikliği İsteği.....	238

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi

Diyanet İşleri Başkanlığı*, milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatma ve ibadet yerlerini yönetme¹ görevi uhdesine verilmiş bir devlet kurumudur. Günümüzde Başkanlık, Türkiye'ye ait bir kurum olmakla birlikte Avrupa'dan Asya'ya, Afrika'dan Amerika'ya ve Avustralya'ya, dünyanın her bölgesindeki Müslümanlarla iletişim ve iş birliği hâlinde, küresel ölçekte hizmet sunan uluslararası bir kurum hâline gelmiştir. Buna ek olarak, gerek Batı'da gerekse İslam dünyasında dinî teşkilatlara model olan bir kurum olma özelliği de taşımaktadır.²

DİB, hayatın bütününe hedefleyen ve tüm insanlığı içine alan bir çerçeve ile hizmetlerini yürütmeye çalışmaktadır. Böylesi hizmetlerin yürütülmesi, nitelikli personelin gayretli çalışmalarıyla mümkündür.³ Bunun için de personelin hizmet yürütebilecek donanıma sahip olması, yeni gelişmeleri takip edebilmesi ve kendini geliştirmesi gerekmektedir. Benzer bir çaba kurumsal olarak da sergilenmelidir. Bunun için DİB, yetiştirilmelerini sağlamak, hizmet verimliliklerini artırmak, daha üst görevlere hazırlamak; bilgi, beceri ve tutum yönünden günümüz insanına hitap edecek seviyeye getirmek için farklı görevler yürüten personeline yönelik hizmet içi eğitim** faaliyetleri düzenlemektedir. Bu faaliyetler, Başkanlığa bağlı eğitim merkezleri ile uygun mahallî ortamlarda gerçekleştirilmekte, eğitimlerde Başkanlıkça hazırlanan eğitim programları uygulanmaktadır.⁴ Süre ve içerik bakımından farklı

* Çalışmamızda DİB kısaltması ve Başkanlık şeklinde ifade edilecektir.

¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (Resmî Gazete, Tarih: 9.11.1982, Sayı: 17863 Mükerrer), md. 136.

² Ali Bardakoğlu, “3 Mart 1924 Kanunları ve Diyanet”, 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Din ve Diyanet, C. 1, der. Ömer Menekşe, DİB Yayınları, Ankara 2010, s. 48.

³ Şükrü Öztürk, “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Din Eğitimi ve Hizmet içi Eğitim Faaliyetleri”, Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999, s. 405.

** Çalışmamızda hizmet içi eğitim yerine “kurs” ifadesi de kullanılacaktır.

⁴ DİB, Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği, md. 4.

programlarla şekillendirilen bu eğitimler, Başkanlık tarafından yetiştirilen uzman eğitim görevlileri ile ilahiyat fakülteleri ve diğer kurumlardan alınan destekle sürdürülmektedir.

Ülkemizde örgün ve yaygın eğitimde uygulanan programların genellikle bir değişiklik yapılmadan yıllarca uygulandığı ya da bilimsel çalışma yapılmadan öğretmen, öğrenci, veli, yönetici gibi kişilerin gözlem ve şikâyetlerine dayanılarak kısmî değişikliklere uğradığı gözlemlenmektedir. Söz konusu durumun DİB bünyesinde uygulanan programlar için de geçerli olduğu söylenebilir. Oysa eğitim kurumlarının daha verimli çalışabilmesi ve sonuç odaklı ürünler elde edebilmesi için uygulanan programların sürekli gözden geçirilmesi, belirlenen eksikliklerin düzeltilmesi gerekmektedir. Bu da ancak programların değerlendirilmesi ile mümkün olabilir.⁵

Belirli periyotlarla yapılan toplantılarda, DİB personeline yönelik hizmet içi eğitim faaliyetleri değerlendirilmektedir. Bu toplantılarda, eğitim süreçlerinde ilke, yöntem ve uygulama birlikteliğinin sağlanması, eğitimlerin daha etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi için eğitim merkezleri idareci ve eğitimcileriyle istişarelerde bulunmaktadır.⁶ Öte yandan her hizmet içi eğitim programının akabinde internet üzerinden kursiyerlerin değerlendirmeleri alınmaktadır. Resmî olarak yapılan bu tür değerlendirme çalışmalarının yanı sıra hizmet içi eğitim programlarının bilimsel yöntemlerle de değerlendirilmesi gerektiği açıktır.

Araştırmanın temel problemini, “Hizmet içi eğitim programlarının içeriği, hedefleri ve etkililiği konusunda kursiyerlerin görüşleri ve önerileri nelerdir?” sorusu oluşturmaktadır. Problemin çözümü için ilk önce belirlenen programların içeriği tahlil edilmiş, daha sonra alan araştırmasına dayalı olarak katılımcıların görüşleri doğrultusunda uygulanan eğitim programlarının etkililiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada programlara göre şu problemlere cevap aranmıştır:

1.2. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programıyla İlgili Problemler

1. Din görevlileri, göreve başlamadan önce MEHEK’e ihtiyaç duymakta mıdır?

⁵ Süleyman Akyürek, “Din Hizmetleri Personelinin Hizmete Hazırlık Eğitim Program Tasarısının İncelenmesi”, *Erciyes Üniversitesi SBE Dergisi*, 23, 2007, s. 478.

⁶ En son toplantı 27-30 Ocak 2020 tarihleri arasında Antalya’da gerçekleştirilmiştir. Bk. DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Eğitim Görevlileri Semineri Antalya’da Gerçekleştirildi”, [https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Detay/636/\(30.07.2020\)](https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Detay/636/(30.07.2020)).

2. Din görevlilerinin MEHEK'e duydukları ihtiyaç düzeyi yaş, eğitim ve hafızlık durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
3. Din görevlilerine göre, meslek öncesi alınan eğitimler din hizmetlerini yürütmek için yeterli midir?
4. Din görevlilerine göre, MEHEK görev öncesi mi yoksa göreve başladıktan sonra mı yapılmalıdır?
5. Din görevlilerine göre, MEHEK programının içeriği, din görevlilerinin meslekî açıdan beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hazırlanmış mıdır?
6. Din görevlilerine göre, MEHEK süre olarak yeterli midir?
7. Göreve yeni başlayan din görevlileri, kendilerini en fazla hangi ders alanlarında eksik hissetmektedir?
8. Din görevlilerine göre, MEHEK'te verilen dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamakta mıdır?
9. Din görevlilerine göre, MEHEK derslerinde görülen temel problem nedir?
10. Din görevlilerine göre, MEHEK'te yer alan derslerin işlenişinde karşılaşılan problemler nelerdir?
11. Din görevlileri MEHEK derslerinin hangilerinden daha fazla istifade etmektedir?
12. Din görevlilerine göre, MEHEK programına eklenmesi istenilen ders var mıdır?
13. Din görevlilerine göre, MEHEK programından çıkarılması istenilen dersler bulunmakta mıdır?
14. Din görevlileri MEHEK'te ders veren eğitim görevlilerinin alan bilgisini ve eğitim-öğretim becerilerini yeterli görmekte midir?
15. Din görevlileri MEHEK'te ders veren eğitim görevlilerinin kendileriyle olan sınıf içi ve sınıf dışı ilişkilerini nasıl değerlendirmektedir?
16. Din görevlilerine göre, MEHEK'te yapılan sınavların kursiyerler üzerindeki etkisi nedir?

17. Din görevlileri MEHEK'teki sosyal etkinlikleri yeterli görmekte midir?
18. Din görevlilerine göre, eğitim merkezleri, MEHEK için uygun donanıma sahip midir?
19. Din görevlilerine göre, eğitim merkezi personeli, kursiyerlerin problemlerine çözüm getirebilmekte ve ihtiyaçlarını karşılayabilmekte midir?
20. MEHEK'e katılan din görevlileri şartlar uygun olduğunda kurum değiştirmeyi düşünmekte midir?
21. Eğitim görevlerinin MEHEK'e dair düşünceleri ve önerileri nelerdir?

1.2. Tashih-i Huruf Eğitim Programıyla İlgili Problemler

1. Din görevlilerine göre, TAHEK'e giriş sınavı adil ve ölçücü müdür?
2. Din görevlilerinin TAHEK'e katılmalarındaki temel amaç nedir?
3. Din görevlilerine göre, TAHEK görev öncesi mi yoksa göreve başladıktan sonra mı yapılmalıdır?
4. Din görevlilerine göre, TAHEK meslekî açıdan din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamış mıdır?
5. Din görevlilerine göre, TAHEK süre olarak yeterli midir?
6. TAHEK'e katılan din görevlileri, kendilerini en fazla hangi ders alanlarında eksik hissetmektedir?
7. Din görevlilerine göre, TAHEK dersleri, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamakta mıdır?
8. Din görevlilerine göre, TAHEK derslerinde görülen temel problem nedir?
9. Din görevlilerine göre, TAHEK'te yer alan derslerin işlenişinde karşılaşılan problemler nelerdir?
10. Din görevlileri TAHEK derslerinin hangilerinden daha fazla istifade etmektedir?
11. Din görevlilerine göre, TAHEK programına eklenmesi istenilen ders var mıdır?

12. Din görevlilerine göre, TAHEK programından çıkarılması istenilen dersler bulunmakta mıdır?
13. Din görevlileri TAHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin alan bilgisini ve eğitim-öğretim becerilerini yeterli görmekte midir?
14. Din görevlileri TAHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin kendileriyle olan sınıf içi ve sınıf dışı ilişkilerini nasıl değerlendirmektedir?
15. Din görevlilerine göre, TAHEK’te yapılan sınavların kursiyerler üzerindeki etkisi nedir?
16. Din görevlileri TAHEK’teki sosyal etkinlikleri yeterli görmekte midir?
17. Din görevlilerine göre, eğitim merkezleri, TAHEK için uygun donanıma sahip midir?
18. Din görevlilerine göre, eğitim merkezi personeli, kursiyerlerin problemlerine çözüm getirebilmekte ve ihtiyaçlarını karşılayabilmekte midir?
19. TAHEK’e katılan din görevlileri şartlar uygun olduğunda kurum değiştirmeyi düşünmekte midir?
20. Eğitim görevlerinin TAHEK’e dair düşünceleri ve önerileri nelerdir?

2. Hipotezler

Her araştırma bir amaca matuf olarak yapılır ve çeşitli hipotezler üzerine kurulur. Araştırma neticesinde bu hipotezlerin doğrulaması test edilir. Şayet hipotezler doğrulanırsa bundan mantıksal olarak teorinin doğru olması gerektiği sonucu çıkmaz; sadece teori daha güvenilir sayılır. Bütün hipotezlerin yanlışlığı tespit edilirse daha emin bir şekilde teorinin yanlış olduğu söylenebilir.⁷ Araştırmamızda hizmet içi programların her biri için ayrı ayrı hipotezler sınanmaya çalışılmıştır.

2.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programıyla İlgili Hipotezler

1. Göreve başlamadan önce din görevlilerinin MEHEK’e ihtiyacı vardır.

⁷ Frank Lewins, *Sosyal Bilim Metodolojisi*, çev. Abdulvahap Taştan, Lotus Yayınları, Ankara 2011, s. 78.

2. Din görevlilerinin MEHEK'e duydukları ihtiyaç düzeyi yaş durumuna göre farklılık göstermemektedir.
3. Din görevlilerinin MEHEK'e duydukları ihtiyaç düzeyi eğitim durumuna göre farklılık göstermemektedir.
4. Din görevlilerinin MEHEK'e duydukları ihtiyaç düzeyi hafızlık durumuna göre farklılık göstermemektedir.
5. Din görevlilerine göre, görev öncesi eğitimler din hizmetleri görevini ifa etmek için yetersizdir.
6. Din görevlilerine göre, MEHEK göreve başlamadan önce yapılmalıdır.
7. Din görevlilerine göre, MEHEK, meslekî açıdan din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak niteliktedir.
8. Din görevlilerine göre, MEHEK'in süresi yetersizdir.
9. MEHEK'e katılan din görevlilerinin kendilerini en fazla eksik hissettikleri ders alanı Kur'an-ı Kerim'dir.
10. MEHEK'teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır.
11. MEHEK'te ders saatlerinin yetersizliği, derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir.
12. MEHEK'te uygulama eksiklikleri, derslerin verimini olumsuz etkilemektedir.
13. MEHEK'te din görevlilerinin en fazla istifade ettiği ders Kur'an-ı Kerim'dir.
14. MEHEK programında ilave derslere ihtiyaç vardır.
15. MEHEK programındaki derslerin hepsi din görevlileri için gereklidir.
16. Din görevlilerine göre, MEHEK'te ders veren eğitim görevlilerinin alan bilgisi yeterli düzeydedir.
17. Din görevlilerine göre, MEHEK'te ders veren eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerileri yeterli düzeydedir.

18. Din görevlilerine göre, MEHEK'te ders veren eğitim görevlilerinin kursiyerlerle ilişkileri yeterli düzeydedir.
19. Komisyon karşısında duyulan heyecan, MEHEK sınavlarında en fazla zorlanılan durumdur.
20. Göreve son verilme endişesi MEHEK kursiyerlerinin motivasyonunu olumsuz etkilemektedir.
21. Din görevlilerine göre, MEHEK sürecindeki sosyal faaliyetler yetersizdir.
22. MEHEK'e katılan din görevlileri kurum değiştirmeyi düşünmemektedir.

2.1. Tashih-i Huruf Eğitim Programıyla İlgili Hipotezler

1. Din görevlilerine göre, TAHEK'e giriş sınavı adil ve ölçücüdür.
2. Din görevlileri TAHEK'e ilmî seviyelerini yükseltme temel amacıyla katılmaktadır.
3. Din görevlilerine göre, TAHEK göreve başlamadan önce yapılmalıdır.
4. Din görevlilerine göre, TAHEK meslekî açıdan din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamaktadır.
5. Din görevlilerine göre, TAHEK'in süresi yetersizdir.
6. TAHEK'e katılan din görevlilerinin kendilerini en fazla eksik hissettikleri ders alanı Kur'an-ı Kerim'dir.
7. TAHEK'teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır.
8. Ders saatlerinin yetersizliği, TAHEK'teki derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir.
9. Uygulama eksikliği, TAHEK'teki derslerin verimini olumsuz etkilemektedir.
10. Kur'an-ı Kerim, TAHEK'te din görevlilerinin en fazla istifade ettiği derstir.
11. TAHEK programında ilave derslere ihtiyaç vardır.
12. TAHEK programındaki derslerin hepsi din görevlileri için gereklidir.

13. Din görevlilerine göre, TAHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin alan bilgisi yeterli düzeydedir.
14. Din görevlilerine göre, TAHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerileri yeterli düzeydedir.
15. Din görevlilerine göre, TAHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin kursiyerlerle ilişkileri yeterli düzeydedir.
16. Din görevlilerine göre, TAHEK’te dönem sonu sınavları ölçme ve değerlendirme açısından yeterlidir.
17. Komisyon karşısında duyulan heyecan, TAHEK sınavlarında en fazla zorlanan durumdur.
18. Geri gönderilme endişesi TAHEK kursiyerlerinin motivasyonunu olumsuz etkilemektedir.
19. TAHEK’e katılan din görevlileri kurum değiştirmeyi düşünmemektedir.

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, DİB tarafından düzenlenen hizmet içi eğitimlerin önemini vurgulamak, bu eğitimlerin etkilerini değerlendirmek, programların yapısal ve işlevsel sorunlarını tespit etmek ve bu sorunlara çözüm önerileri sunmaktır. Çalışma, aynı zamanda hizmet içi eğitim kurslarındaki eğitim faaliyetlerini, eğitim bilimlerinin sistematiği içerisinde inceleyerek kaliteyi artırmakta faydalı olabilecek önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır.

Çeşitli araştırmacılarca yapılan çalışmalarda DİB tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim programları farklı boyutlarıyla irdelenmiştir. Ancak programların düzenlenme ve işleyiş şekli, yeterliliği, aksayan yönleri, katılımcıların ihtiyaçlarını karşılama düzeyi, ders içerikleri ve öğreticilerle ilgili değerlendirmeler ve sair yönleri ele alan kapsamlı çalışmalar azınlıktadır. Bu çalışmada, hizmet içi eğitimlerin bu yönleri detaylı olarak değerlendirilmiştir.

Araştırma, hizmet içi programların hedeflerinin gerçekleşme düzeyinin belirlenmesi, süreç içerisindeki sorunların tespit edilmesi ve böylece program geliştirme süreçlerine katkı sağlaması açısından da önemlidir.

Araştırmanın, Türkiye’de yaygın din eğitiminde aktif olarak görev alan din görevlilerinin eğitiminin bir kesitini incelemesi açısından önemli olduğunu, bu anlamda din eğitimi alanına da katkı sunduğunu düşünmekteyiz.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, DİB tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim programları üzerine yapılmıştır. Programların çeşitlilik arz etmesi, katılımcı sayısının ve yaygınlığının fazla olması göz önünde bulundurularak eğitim programlarından “Mesleğe Hazırlık Eğitim Programı”⁸ ve “Tashih-i Huruf Eğitim Programı”⁹ seçilmiştir. MEHEK programının seçilmesinde mecburî bir kurs olması ve yaygın olarak yapılması etkili olurken; TAHEK’in seçilmesinde ise sınırlı sayıda personele uygulanması, kursiyerlerin sınavla alınması ve son yıllarda personelin en çok rağbet ettiği kurslardan biri olması dikkate alınmıştır. Derinlemesine tahlil yapabilmek için, konu eğitim merkezlerinde düzenlenen kurslarla sınırlandırılmıştır.

Araştırma grubunu, hizmet içi eğitimlere katılan Kur’an kursu öğreticileri, imam-hatip ve müezzin-kayyımlar oluşturmaktadır. Ayrıca programların uygulayıcısı olmaları itibariyle eğitim görevlilerinin görüşlerine de başvurulmuştur.

Programların etkililiğinin katılımcılar üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu’nun kararı (bk. Ek 4) ve DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün onayı ile (bk. Ek 5) Başkanlığa bağlı eğitim merkezlerinde 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde programlara katılan kursiyerler örneklem alınarak bir anket çalışması yapılmıştır. Anılan dönemde kursa katılanların tamamına ulaşmanın zorlukları dikkate alınarak, her bölgeden bir eğitim merkezi tercih edilmiştir. Ancak bölgelere göre katılımcı sayısını dengelemek maksadıyla Karadeniz bölgesinden üç, diğer bölgelerden birer eğitim merkezi seçilmiştir.

Araştırma, anketin uygulandığı eğitim merkezleriyle sınırlıdır. Elde edilecek sonuçlar, öncelikle örneklem grubu ile sınırlı olmakla birlikte, benzer özellikler gösteren diğer alanlar için de genelleme imkânı verebilecek niteliktedir.

⁸ Çalışmamızda MEHEK kısaltması ile de gösterilecektir.

⁹ Çalışmamızda TAHEK kısaltması ile de gösterilecektir.

Araştırma boylamsal değil, kesitseldir; yani belirli bir zaman diliminde yapılmıştır. Katılımcıların zamanla duygu, düşünce ve davranışlarının değişebilmesi mümkün olduğu için çalışma, yapıldığı zamanla sınırlıdır.

Araştırma, ilgili personele uygulanan anket soruları ile sınırlıdır. Araştırmacının aynı zamanda hizmet içi eğitimlerde eğitim görevlisi olarak görev yapması, anket verilerini destekleyecek şekilde gözlem yapma ve kişisel görüşmelerden veri elde imkânını sağlamıştır.

5. Varsayımlar

Bilimsel araştırmalarda, ayrı bir incelemeye gerek duyulmadan doğru olarak kabul edilen başlangıç noktalarına “varsayım” denir. Her çalışmanın bir zeminden hareketle yapıldığı göz önünde tutulursa bu durum, araştırma sürecinin doğal bir uzantısı olarak kabul edilir. Varsayımlar, hipotezlerin aksine doğrulukları denenmeyen yargılardan oluşur. Araştırma sonuçlarının geçerliliği, bu yargıların doğruluğuna bağlıdır.¹⁰

Bu araştırma aşağıdaki varsayımlara göre hazırlanmıştır:

1. Araştırmada kullanılan yöntem ve teknikler, amaçlanan hedefi ve hipotezleri destekleyebilecek niteliktedir.
2. Araştırmaya dâhil edilen eğitimlerin, eğitim programına (müfredata) uygun bir şekilde sürdürüldüğü kabul edilmektedir.
3. Anket formları amaçlanan çerçeveyi ölçebilecek niteliktedir.
4. Katılımcıların anket sorularına verdikleri cevaplar kendi görüşlerini yansıtmaktadır. Cevapların doğru ve samimî bir şekilde verildiğine inanılmaktadır.

6. Yöntem

Çalışmada, hizmet içi eğitim programlarına katılan kursiyerlerin, programların içeriği ve etkililiğine ilişkin düşüncelerini ortaya koyabilmek amacıyla esas olarak nicel araştırma modellerinden tarama araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırma, pozitif bilim anlayışını temele alan ve genel olarak nicel verilerin

¹⁰ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara 2008, s. 71.

toplandığı, analiz edilip bir yargıya varıldığı bilimsel bir süreçtir.¹¹ Tarama yöntemi ise bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin veya ilgi, tutum, yetenek ve benzeri özelliklerinin belirlendiği betimsel araştırma yöntemidir.¹² Bununla birlikte literatür taraması yapılmış, konuyla ilgili kaynaklar taranmıştır.

Araştırmaya katkı sunması açısından eğitim görevlilerine de anket uygulanmış, ancak eğitim görevlilerinin kurslarla ilgili sadece genel değerlendirmelerine yer verilmiştir. Araştırmacı, eğitim görevlisi olması itibarıyla hizmet içi eğitimler esnasında gözlemlediği durumları ve kursiyerlerle yaptığı atölye çalışmalarında elde ettiği değerlendirmeleri yeri geldiğinde çalışmada kullanmıştır.

6.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde Samsun Aşıkutlu, Trabzon Dinî Yüksek İhtisas, Van Abdülhakim Arvası, Şanlıurfa İbrahim Halilullah ve Antalya Hacı Mehmet Gebizli eğitim merkezleri ile Ordu, Konya, Manisa ve Tekirdağ Eğitim Merkezlerinde kurslara katılan din görevlileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 24 Eylül-2 Kasım 2018 tarihleri arasında düzenlenen MEHEK ile 5 Kasım 2018- 26 Nisan 2019 tarihleri arasında düzenlenen TAHEK'e katılan ve tesadüfî örnekleme yoluyla seçilen kursiyer din görevlileri oluşturmaktadır. Söz konusu tarihlerde adı geçen eğitim merkezlerinde mesleğe hazırlık eğitim kursuna (MEHEK) 738 din görevlisi alınmış, bunlardan 683'ü araştırmaya katılmıştır. Aynı eğitim merkezlerinde düzenlenen tashih-i huruf kursuna (TAHEK) 326 din görevlisi alınmış, bunlardan 287'si araştırmaya katılmıştır. Araştırmaya katılan kursiyerlere dair sayısal bilgileri tablolar hâlinde göstermek mümkündür:

¹¹ Ahmet Cevizci, *Eğitim Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 42; Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 27. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2019, s. 180.

¹² Zeki Aslantürk, *Araştırma Metot ve Teknikleri*, İFAV Yayınları, İstanbul 1999, s. 101; Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, s. 184.

Tablo 1. Ankete Katılan MEHEK Kursiyer Bilgileri

	Eğitim Merkezi	Planlanan Kursiyer	Ankete Katılan	İptal Edilen	Kabul Edilen
1	Antalya	91	84	2	82
2	Konya	120	113	13	100
3	Manisa	113	110	3	107
4	Ordu	61	58	1	57
5	Tekirdağ	121	110	4	106
6	Trabzon	30	27	-	27
7	Şanlıurfa	82	71	8	63
8	Van	120	110	11	99
	Toplam	738	683	42	641

MEHEK için eğitim merkezlerinde bulunan 683 din görevlisi ankete katılmıştır. 42 anket formu gerekli şartları taşımadığı için elenmiş ve geriye kalan 641 anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 2. Ankete Katılan TAHEK Kursiyer Bilgileri

	Eğitim Merkezi	Planlanan	Ankete Katılan	İptal Edilen	Kabul Edilen
1	Antalya	45	45	3	42
2	Konya	30	28	2	26
3	Manisa	32	21	5	16
4	Ordu	16	16	1	15
5	Samsun	16	14	1	13
6	Tekirdağ	32	24	1	23
7	Trabzon	32	26	2	24
8	Urfa	18	18	6	12
9	Van	105	95	11	84
	Toplam	326	287	32	255

TAHEK için eğitim merkezlerinde bulunan 287 din görevlisi ankete katılmış, 32 anket formu gerekli şartları taşımadığı için yalnızca 255 anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

6.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmaya ilişkin nitel veriler, ilgili literatür taranarak içerik analizi yöntemiyle ortaya konulmuştur. Araştırmanın nicel verilerini elde etmek için anket tekniği kullanılmıştır. Bu alanda, daha önce yapılan çalışmalar incelenmiş, örnek

sorular ışığında anket hazırlanmış ve ön test çalışması yapılmıştır. Ön test çalışması, Samsun Aşıkkutlu, Şanlıurfa İbrahim Halilullah ve Bolu Eğitim Merkezlerinde 2017-2018 eğitim-öğretim yılında TAHEK'e katılan kursiyerler örneklem alınarak yapılmıştır. 93 kursiyere uygulanan bu araştırmadan elde edilen sonuçlar değerlendirilmiş, araştırmamıza temel olacak anketin soruları uzman görüşleri dikkate alınarak geliştirilmiş, her bir eğitim programı için ayrı ayrı anket formu hazırlanmıştır.

MEHEK'e katılan kursiyerlere uygulanan anket, 8'i kişisel bilgilere ilişkin olmak üzere toplam 50 sorudan oluşmaktadır. Soruların 7'si, konuya ilişkin derinlemesine bilgi elde edebilmek amacıyla açık uçlu olarak düzenlenmiştir.

TAHEK'e katılan kursiyerlere uygulanan anket, 10'u kişisel bilgilere ilişkin olmak üzere toplam 49 sorudan oluşmaktadır. Soruların 9'u açık uçlu olarak düzenlenmiştir.

6.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri kaynağını oluşturan anket formları, gerekli izinlerin alınmasından sonra ilgili kursların sonlarında Samsun, Ordu ve Trabzon Eğitim Merkezlerinde bizzat araştırmacı tarafından, diğer yerlerde araştırmacının yönlendirmesiyle eğitim görevlileri tarafından uygulanmıştır. Araştırmanın amacı ve anlaşılmayan hususlarla ilgili olarak anında geri bildirimde bulunulmuştur.

6.4. Verilerin Analizi

Anketlerden elde edilen verilerin istatistiksel işlemleri SPSS 22 istatistik paket programı ile yapılmıştır. Kursiyerlerin demografik özelliklerine ve kurs programına yönelik değerlendirmelerine ilişkin veriler, betimsel istatistiklerden frekans dağılımı (sayı ve yüzde) ile gösterilmiştir. Değerlendirmelerde, tek bir değişkene ilişkin değişkenliğin anlamlı farklılığını test etmede “tek örneklem ki-kare testi”; iki sınıflamalı değişken arasında (çapraz tablolarda) anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmede ise “iki değişken için ki-kare testi” kullanılmıştır. Kategoriler arasındaki farkın önem kontrolü için manidarlık düzeyi asgari $p=0,05$ olarak alınmıştır. Katılımcıların açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlardan, “Başka” seçeneğine ya da boş yerlere yazdıkları notlardan elde edilen veriler de gruplandırma yapılarak değerlendirilmiştir.

7. İlgili Literatür

Araştırma konumuzla ilgili literatüre bakıldığında DİB tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim programlarına ilişkin bazı çalışmalara ulaşılmıştır. Aynı zamanda araştırmamıza kaynaklık eden bu çalışmalar tezler, makaleler ve tebliğler şeklinde tasnif edilip kronolojik olarak şu şekilde sıralanmıştır.

7.1. Tezler

Akşit (1997) araştırmasında İstanbul Haseki ve Konya Selçuk Eğitim Merkezi öğretmen, kursiyer ve mezunlarının program uygulamaları hakkındaki görüşlerini alarak, karşılaşılan sorunları ortaya koymuş ve anketlerdeki görüşler ışığında öneriler geliştirmiştir. Araştırma sahasında ilktir.¹³

Ayas (1998) tarafından yapılan araştırmada camilerde görev yapan imam-hatiplerin meslekî yeterlikleri göz önünde bulundurularak hizmet içi eğitim ihtiyaçları konulmaya çalışılmış; hizmet içi eğitimin mevcut durumu ve aksayan yönleri ele alınmıştır. Ayrıca imam-hatiplerin bu konudaki görüşlerini belirlemek amacıyla da bir alan araştırması yapılmıştır.¹⁴

Poyraz'ın (2002) araştırması, DİB'in uzun süreli hizmet içi eğitim kursu olan ihtisas kursları üzerine yapılmıştır. Araştırmacı, araştırmanın yapıldığı dönemdeki ihtisas kurslarının durumunu idare, eğitim ortamı ve imkânlar açısından tespit etmeye çalışmış, ulaşılan sonuçları değerlendirmiş ve konuyla ilgili öneriler getirmiştir.¹⁵

Kara'nın (2006) araştırmasında hizmet içi eğitim ihtisas kurslarının önemine dikkat çekilmiş, kursa giriş imtihanından başlamak üzere kurs bitimine kadar yapısal ve işlevsel sorunlar tespit edilmeye ve bu sorunlara çözüm sunulmaya çalışılmıştır. Alan araştırmasına istinaden hazırlanan çalışmada, kursların genel işleyiş ve sistemiyle ilgili temel yaklaşımları din eğitimi açısından ortaya konulmuştur.¹⁶

Köken (2008) tarafından yapılan araştırmada, hizmet içi eğitim ihtisas kursları program merkezli sistem ve eğitim açısından ele alınmış, konu din eğitimi

¹³ Vehbi Akşit, *İstanbul Haseki ve Konya Selçuk Eğitim Merkezindeki Derslerin Program Yönünden Değerlendirilmesi*, Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1997.

¹⁴ Osman Ayas, *Camilerde Görev Yapan İmam-Hatiplerin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1998.

¹⁵ Şerafettin Poyraz, *Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim İhtisas Kursları*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002.

¹⁶ Mustafa Kara, *Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim İhtisas Kurslarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Uludağ Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2006.

penceresinden değerlendirilmiştir. Çalışmada ihtisas eğitim programının uygulanmasında karşılaşılan sorunlara eğitim merkezi idareci ve öğretmenleri ile ihtisas mezunu personel ve alan uzmanlarının görüş ve teklifleri doğrultusunda çözümler sunulmuştur.¹⁷

Coşkun (2010) araştırmasında DİB hizmet içi eğitim ihtisas kurslarının serüvenini görev ve fonksiyonları açısından değerlendirmiş; söz konusu kursları geleneksellik ve modernlik bağlamında incelemiştir. Araştırmacı, yaptığı alan araştırmasında “Geleneksellik ve Modernlik Tutum Ölçeği ile Hizmet İçi Eğitim Tutum Ölçeğini” uygulanmıştır.¹⁸

Sürgeç’in (2010) araştırması, Başkanlığın kurumsal yapısını ve eğitim çalışmalarını konu edinmektedir. Çalışmada DİB’in kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği süreçler incelenmiş; cami, Kur’an kursu, eğitim merkezleri, ceza evleri ve yurt dışında gerçekleştirilen temel dinî eğitim hizmetleri üzerinde durulmuştur.¹⁹

Yeniay (2011) araştırmasında, DİB hizmet içi eğitim ihtisas kurslarında eğitim gören kursiyerlerin sosyolojik durumu incelemiştir. Çalışma, alan araştırmasına dayalı olarak hazırlanmıştır.²⁰

Doğan’ın (2013) araştırması, din görevlilerinin hizmet içi eğitime bakış açıları, tutum ve görüşleri, din görevlilerinin hizmet içi eğitim tutumlarında bağımsız değişkenlere göre farklılaşma olup olmadığı, yaş ve hizmet süresi arasındaki ilişki, din görevlilerinin almış oldukları hizmet içi eğitimin yeterliliği ile kendilerini yetersiz hissettikleri ve eğitim almak istedikleri alanlar tespit edilmeye çalışılmıştır.²¹

Bulut’un (2019) araştırmasında din görevlilerinin temel alan bilgisi, eğitim-öğretim ve genel konularda duydukları hizmet içi eğitim ihtiyaçları tespit edilmiştir. Ayrıca imam-hatip ve müezzin-kayyımların görev yeri, görev türü, mezun olunan okul, görev süresi ve hafızlık gibi değişkenlere göre hizmet içi eğitim görüşleri,

¹⁷ Hayrullah Köken, *İhtisas Eğitim Programlarının Özel Alan Uzman Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

¹⁸ Mustafa Asım Coşkun, *Geleneksellik ve Modernlik Ekseninde Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim İhtisas Kursları*, Marmara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010.

¹⁹ Celal Sürgeç, *Diyanet İşleri Başkanlığı ve Eğitim Faaliyetleri*, Fırat Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2010.

²⁰ Halil İbrahim Yeniay, *Dini-Sosyal Bir Kurum Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı İhtisas Eğitim Merkezleri Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması -Kayseri Eğitim Merkezi Örneği-*, Erciyes Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2011.

²¹ Ahmet Doğan, *Din Görevlilerinin Meslekî Aidiyetleri, Meslekî Tükenmişlik Tutumları ve Hizmet İçi Eğitime Bakışları*, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2013. Araştırma, “Hizmet içi Eğitim ve Din Görevlisi” adıyla Ankara Akademisyen Kitabevi tarafından 2019’da basılmıştır.

temel alan bilgisi, eğitim-öğretim ve genel konularda farklılaşma durumları incelenmiştir. Araştırmada imam-hatip ve müezzin-kayyımların temel alan bilgisi, eğitime-öğretme ve genel konularda yoğun olarak hizmet içi eğitime ihtiyaç duydukları ortaya konulmuştur. Bu tespitler doğrultusunda din görevlileri ile diğer kişi ve kurumlara önerilerde bulunulmuştur.²²

7.2. Makaleler

Yapılan taramalarda DİB tarafından düzenlenen hizmet içi eğitimlere dair yazılmış çeşitli makalelere ulaşılmıştır. Araştırmamıza kaynak oluşturan bu çalışmalara kısaca değinmenin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Akyürek (2007) çalışmasında, DİB'in "Hizmete Hazırlık Eğitim Programı" tasarısını program geliştirme ilkelerine uygunluk açısından incelemiştir. Araştırmacı, genel olarak hizmete hazırlık programının program geliştirme ilkelerine uygun olduğunu; bununla birlikte bazı hususların yeniden gözden geçirilerek program tasarısının geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²³

Özdemir ve Arıcı'nın (2011) çalışmaları DİB'de göreve yeni başlayan din görevlilerinin eğitim merkezlerinde aldıkları hazırlayıcı eğitim kursları üzerine yapılmıştır. Araştırmacılar, hazırlayıcı eğitim kursuna katılan din görevlilerinin kursa yönelik görüşlerinin tespit ve değerlendirilmesi amacıyla anket yapmışlar, elde edilen verilerle konuyu değerlendirmişlerdir. Din görevlilerinin hazırlayıcı eğitim kursuna ihtiyaç duydukları, hazırlayıcı eğitim kursunun göreve başlamadan önce yapılmasını istedikleri, kurstan sonra kendilerini özellikle kıraat açısından yetersiz gördükleri, kursun süresini yeterli bulmadıkları, kursa ilişkin genel anlamda olumlu görüşe sahip oldukları, kursu işleyiş ve program açısından beğendikleri araştırmada ulaşılan önemli sonuçlardandır.²⁴

²² Kudret Bulut, *Din Görevlilerinin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçları Üzerine Bir Araştırma -İç Batı Anadolu Bölümü Örneği-*, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2019.

²³ Akyürek, "Din hizmetleri Personelinin Hizmete Hazırlık Eğitimi Program Tasarısının İncelenmesi", ss. 473-505.

²⁴ Şuayip Özdemir ve İsmail Arıcı, "Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitim Kursuna Yönelik Görüşleri", *Dinî Araştırmalar*, 14/39, 2011, ss. 87-103.

Seyhan'ın (2011) çalışmasında etkin bir din hizmeti sunabilmek için din görevlilerinin alması gereken hizmet içi eğitimin önemi, amacı, gerekliliği, içeriği ve bu eğitimlerin nasıl verilmesi gerektiği konusu ele alınmıştır.²⁵

Doğan (2013) çalışmasında, din görevlilerinin hizmet içi eğitime bakış açılarını, tutum ve görüşlerini, hizmet içi eğitim tutumlarında bağımsız değişkenlere göre farklılaşma olup olmadığını, ölçekten alınan puanlarla yaş ve hizmet süresi arasındaki ilişkiyi, hızla gelişen insanî ve sosyal gelişim karşısında din görevlilerinin almış oldukları hizmet içi eğitimin yeterliliğini, din görevlilerinin kendilerini yetersiz hissettikleri ve eğitim almak istedikleri alanları tespit etmeye çalışmıştır.²⁶

Dam ve Ertürk'ün (2019) alan araştırmasına dayanan çalışmalarında, DİB'in düzenlediği Tashih-i Huruf Eğitim Programı (TAHEK) üzerinde durulmuş, programın önemi ve etkileri çeşitli açılardan incelenmiştir.²⁷ Araştırma, TAHEK üzerine yapıлып yayımlanmış ilk ve tek çalışmadır.

7.3. Tebliğler

DİB tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim kurslarıyla ilgili sunulmuş tebliğler şu şekilde sıralanabilir:

Gürtaş (2003) tebliğinde, hizmet içi eğitimlerin yasal alt yapısını, DİB'de hizmet içi eğitimlerin tarihî serüvenini, hizmet içi eğitimlerde yaşanan problemleri, son olarak da Diyanet Akademisi kurulması yönünde teklif ve düşüncelerini dile getirmiştir.²⁸

Kayadibi (2003) tebliğinde, DİB personelinin eğitilmesinin önemine ve ihtiyaç duyulan konulara temas etmiş, söz konusu konuları değişik alt başlıklar altında açıklamaya çalışmıştır.²⁹

Pusmaz (2003) tebliğinde hizmet içi eğitimin amacı ve önemine temas ettikten sonra Başkanlıkça düzenlenen hizmet içi eğitim kursları hakkında bilgi vermiş,

²⁵ Ahmet Emin Seyhan, "Din Hizmetlerinde Verimlilik ve Kalite Açısından Hizmet İçi Eğitimin Rolü ve Önemi", *Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Dergisi*, 14, 2011, ss. 231-248.

²⁶ Doğan, "Din Hizmetleri Bağlamında Din Görevlilerinin Almış Olduğu Hizmet İçi Eğitim Üzerine Bir Araştırma", *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7/13, 2013, ss. 251-276.

²⁷ Dam ve Ertürk, "Diyanet İşleri Başkanlığı Tashih-i Huruf Eğitim Programının İçerik ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi", ss. 467-494.

²⁸ Ahmet Gürtaş, "Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Merkezleri ve Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri", *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2003, ss. 566-571.

²⁹ Fahri Kayadibi, "Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Eğitim ve Bilgi Seviyesinin Yükseltilmesi", *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2003, ss. 426-432.

özellikle uzun süreli kurslardan ihtisas eğitimi ve aşere-takrip eğitimi üzerinde ayrıntılı olarak durmuştur. Araştırmacı, çalışmasının sonunda Başkanlığın düzenlediği hizmet içi eğitim kurslarıyla ilgili tekliflerini sunmuştur.³⁰

Yılgin, (2009) tebliğinde hizmet içi din eğitiminin önemi, mevcut durumu, sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durmuştur.³¹

Kayapınar (2009) çalışmasında DİB’de hizmet içi eğitimin tarihçesi, eğitim merkezleri ve uygulanan hizmet içi eğitim programları hakkında bilgi verdikten sonra Başkanlıkça düzenlenen dinî yüksek ihtisas eğitimi üzerinde ayrıntılı olarak durmuştur. Araştırmacı, ihtisas eğitimine duyulan ihtiyaç, programın amaçları, dersleri, kazanımları ve problemleri üzerine tafsilatlı bilgi vermiştir.³²

8. Tanımlar³³

Hizmet içi Eğitim: Personelin eğitimi için yapılan kurs, seminer, konferans, panel, sempozyum, forum, tartışma, staj, araştırma, inceleme ve uygulama faaliyetleri ve bu amaçlarla yapılan gezi gibi her türlü etkinliktir.

Eğitim Programı: Yıllık eğitim planına göre süresi içerisinde, branş veya alanda nasıl eğitim yapılacağını düzenleyen programdır.

Eğitim Merkezi: DİB personelinin, Başkanlığın görev alanı ile ilgili konularda bilgilerini artırmak ve uzmanlaşmalarını sağlamak amacıyla açılan eğitim kurumlarıdır.

Dinî Yüksek İhtisas Merkezi: En az lisans düzeyinde dinî yükseköğrenim görmüş personele dinî konularda yüksek ihtisas eğitiminin verildiği hizmet içi eğitim kurumlarıdır. Vaiz ve üstü görevlere atanabilmek için bu eğitimi bitirmek şarttır. Bu kurumlar, ihtiyaç duyulduğunda eğitim merkezlerinin işlevlerini de yerine getirmektedir.

Mahallî Eğitim/Mahallinde Eğitim: Hizmet içi eğitim programlarının eğitim merkezleri dışında il/ilçe müftülükleri bünyesinde düzenlenmesidir.

³⁰ Durak Pusmaz, “Başkanlık Hizmet içi Eğitim Kursları”, *II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2003, ss. 446-449.

³¹ Mehmet Yılgin, “Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet içi Din Eğitimi”, *IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB Yayınları, Ankara 2009, ss. 771-784.

³² Hüseyin Kayapınar, “Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet içi Eğitim Hizmetleri”, *IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB Yayınları, Ankara 2009, ss. 808-832.

³³ Tanımlar için bk. DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, (11.09.2012 tarihli ve 93 sayılı Bakan onayı), md. 4.

Eğitim Görevlisi: Hizmet içi eğitimde ders vermek üzere görevlendirilen personeldir. Dinî yüksek ihtisas merkezi ve eğitim merkezi eğitim görevlisi, bu merkezlerdeki eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürütmekle görevlidir. Eğitim görevlisi, en az lisans düzeyinde dinî yüksek öğrenim mezunu, ihtisas kursunu bitirmiş veya doktora yapmış ve yapılan sınavda başarı göstermiş DİB personelinden atanır.³⁴ Hizmet içi eğitimlerde ders vermek üzere öncelikle Başkanlık eğitim görevlileri ve alanında uzman Başkanlık personeli görevlendirilir. Başkanlık bünyesinde görevlendirilecek alan uzmanı personel bulunmaması hâlinde, başka eğitim kurumlarından alanında uzman kişiler görevlendirilebilmektedir.³⁵

Kursiyer: DİB Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği hükümleri çerçevesinde düzenlenen hizmet içi eğitime katılan personeldir.

Başarı Belgesi: Uzun süreli hizmet içi eğitime katılıp, eğitimin gerektirdiği çalışmaları ve sınavları başarıyla tamamlayan kursiyerlere verilen belgedir.

Katılma Belgesi: Kısa süreli hizmet içi eğitime katılanlar ile uzun süreli hizmet içi eğitime katılıp da başarısız olanlara verilen belgedir.

³⁴ DİB, *Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği*, (Resmî Gazete: 15.04.2015, Sayı: 29327), md. 6/r.

³⁵ DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, md. 16.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİZMET İÇİ EĞİTİM VE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN HİZMET İÇİ EĞİTİM FAALİYETLERİ

1.1. Hizmet İçi Eğitim

1.1.1. Hizmet İçi Eğitimin Tanımı ve Amaçları

Eğitimle ilgili yapılmış çeşitli tanımlar olduğu gibi hizmet içi eğitim ile ilgili de birçok tanım bulunmaktadır. Farklı tanımların bulunmasının, konunun çok boyutlu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu tanımlardan birkaçını zikretmekte fayda vardır.

Kamu çalışanlarının görev ve çalışma ilkelerinin yasal anlamda ortaya konulduğu Devlet Memurları Kanunu'na (DMK) göre hizmet içi eğitim, “Devlet memurlarının yetiştirilmelerini sağlamak, verimliliğini artırmak ve daha ilerdeki görevlere hazırlamak amacıyla uygulanan bir eğitim etkinliğidir.”³⁶

Taymaz (1997) hizmet içi eğitimi şu şekilde tanımlamaktadır:³⁷

Hizmet içi eğitim, özel ve tüzel kişilere ait iş yerlerinde, belirli bir maaş veya ücret karşılığında işe alınmış veya çalışmakta olan kişilere, görevleriyle ilgili gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırmak üzere verilen; kişilerin hizmette verim ve etkinliklerinin artırılmasını, gelişmeye yol açan bilgi, beceri ve tutumların zenginleştirilmesini amaç edinen ve kurumların genel çalışma düzenini sürekli olarak etkileyen, kurum içinde ya da kurumda; iş başında ya da iş dışında başvuru alan eğitimidir.

Şahin'e (1996) göre hizmet içi eğitim, çalışan kişilere işleriyle ilgili beceri ve yeteneklerini geliştirmeye yarayacak yeni bilgileri sürekli bir program çerçevesinde,

³⁶ 657 Sayılı DMK, (Resmî Gazete, Tarih: 23.7.1965, Sayı: 12056), md. 214.

³⁷ Haydar Taymaz, *Hizmet içi Eğitim, Kavramlar, İlkeler, Yöntemler*, TAKAV Matbaası, Ankara 1997, s. 4.

kazanmak fırsatı sağlayan etkinliklerdir.³⁸ Küçükahmet (1992) ise kişinin hizmette bulunduğu sürece gördüğü eğitimi hizmet içi eğitim olarak ifade etmiştir.³⁹

Hizmet içi eğitim kişiye, işi ile kesin hukukî ilişkisinin kurulduğu tarihten, işten ayrıldığı tarihe kadar geçen süre içerisinde, işin gerektirdiği performans düzeyine ulaşması için gereken bilgi, beceri ve davranışların sistemli bir şekilde öğretilmesi sürecidir.⁴⁰ Kişinin hizmete girerken ya da girdikten sonra, hizmetin çeşitli safhalarında meslekî yönden yetiştirilmesi,⁴¹ belirli bir iş yerinde çalışan veya çalışmak üzere işe alınan kişilerin, söz konusu iş ve işyerinin özelliklerine uygun olarak eğitilmesi⁴² yine hizmet içi eğitim olarak nitelendirilmektedir.

Her kurum önceden belirlediği personel politikasına uygun biçimde çeşitli yöntemler uygulayarak personelinin seçer ve görevlendirir. Kurumlar seçim yaparken işin gerektirdiği yeterliklerin yanı sıra, personelin değişme ve gelişmelere kolaylıkla uyum sağlayabilecek yetenekte olmasına da özen gösterir. Personelin bir kısmı, kısa zamanda işe uyum sağlayıp başarı gösterse de, görevin gerektirdiği bazı niteliklerin kazandırılması için gene de yetiştirilmesinde yarar vardır. Hizmet içi eğitime yer vermeyen kurum ve kuruluşlarda personel, işiyle ilgili bilgi, beceri ve tutumları kendi kendine, üstleri ve arkadaşlarının yardımı ile informal olarak da kazanabilmektedir.⁴³ Ancak bu fazla zaman alabilmekte ve kurumlarda emek israfı ve sair yaşanabilmektedir.

Hizmet içi eğitimle personelin hizmete yatkınlığını sağlamak, verimliliğini, bilgi, deneyim ve becerilerini arttırmak; gelecekteki görev ve sorumluluklarını daha iyi yerine getirebilmelerini sağlamak ve işin gereği olan yeterlikleri kazandırmak amaçlanır.⁴⁴

³⁸ Mehmet Şahin, “Öğretmen Eğitiminde Hizmet içi Eğitimin Yeri ve Önemi”, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 226/11, 1996, s. 17.

³⁹ Leyla Küçükahmet, *Hizmet içi Eğitim Teori ve Uygulamaları*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara 1992, s. 49.

⁴⁰ Hayrettin Kalkandelen, *Hizmet içi Eğitim El Kitabı*, Ajans Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayii, Ankara 1979, s. 14.

⁴¹ TDK, *Türkçe Sözlük*, “Eğitim” maddesi, 10. Baskı, TDK Yayınları, Ankara 2005, s. 896.

⁴² TDK, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1974, s. 86.

⁴³ Taymaz, *Hizmet içi Eğitim*, s. 8.

⁴⁴ Hüseyin Gül, “Türkiye’de Kamu Yönetiminde Hizmet İçi Eğitim”, *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi*, 2/3, 2000, s. 3; Cahit Tutum, *Personel Yönetimi*, TODAİE Yayınları, Ankara 1979, s. 123.

Sonuç olarak, hizmet içi eğitimlerin, çalışanların bilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirmek, verim ve kaliteyi yükseltmek için yapılan eğitimler olduğu söylenebilir.⁴⁵

1.1.2. Hizmet İçi Eğitime Duyulan İhtiyaç

Bilim ve teknolojiye meydana gelen yenilikler, hemen her meslekte çalışma şartlarını etkilemektedir. Gelişmiş toplumlarda kurum ve kuruluşlar, çalışanlarında çok yönlü beceriler, teşkilat içi ve dışı ilişkileri kavrayabilen yeterlikler ve etkili takım çalışmasına uyma yeteneği aramaktadır.⁴⁶ Bu nedenle bilgiyi alıp kullanabilecek, aynı zamanda üretebilecek personele sahip olmak, kurumların en çok ihtiyaç duyduğu konuların başında gelmektedir. Dolayısıyla insanın, yani kurumlarda çalışan personelin niteliği ön plana çıkmaktadır.⁴⁷ Kurum ve kuruluşların yüklendikleri görevleri yerine getirebilmeleri, hizmetlerini etkin ve başarılı bir şekilde sürdürebilmeleri, yetiştirilmiş personel istihdamıyla mümkündür. Bilgi çağındaki gelişme ve değişimler, küçük-büyük, özel ya da resmî olmasına bakılmaksızın bütün kuruluşları bu yenilikleri yakından izlemeye mecbur kılmakta, kuruluşların daha büyük çapta idarî ve teknik görevlerle yüklenmelerine sebep olmaktadır.⁴⁸

Günümüzde eğitim ve öğretimi sürdürülebilir kılmak bir zaruret hâlini almıştır. Geleneksel çıraklık düzeni, günün şartlarına uygun olarak örgütlü bir hizmet içi eğitim faaliyetine dönüşmüştür. Bu eğitimin şekli, amacı, yaşanan dönemin şartlarına göre değişiklik arz edebilir.⁴⁹ Bu anlamda belli bir eğitim aldıktan sonra herhangi bir işte istihdam edilen bireyler, ister kamu sektöründe isterse özel sektörde bulunsun, çalıştığı sektörün ihtiyaç ve hedeflerine göre eğitilir. Çalışanların hizmet öncesi eksikliğini tamamlanmasında, eğitimden beklenen sürekliliğin sağlanmasında, değişen şartların hazırladığı yeniliklere uyum gösterilmesinde, mesleğin gerektirdiği bilgi ve becerilerin kazandırılmasında hizmet içi eğitimin önemli bir yeri vardır. Hızla farklılaşan bir toplumun ve mesleğin koşullarını hizmet

⁴⁵ Daha fazla tanım için bk. Turgay Bucak, *İşletmelerde Hizmet içi Eğitim*, 2. Baskı, İlya Yayınları, İzmir 2012, ss. 23-25.

⁴⁶ Refik Balay, “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37/2, 2004, s. 67.

⁴⁷ Özdemir ve Arıcı, “Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitim Kursuna Yönelik Görüşleri”, s. 88.

⁴⁸ Nadir Halıcı, *Hizmet içi Eğitim ve PTT Örneği*, Gazi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1991, s. 16.

⁴⁹ Bucak, *İşletmelerde Hizmet içi Eğitim*, s. 33.

⁴⁹ Ziya Kazıcı, *İslam Eğitim Tarihi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1995, s. 9.

öncesinde görmüş olduğu öğrenim ile karşılamakta zorluk çeken personelin, hizmet içinde yetiştirilmesinin zorunluluğu gün geçtikçe artmaktadır.⁵⁰

Kişinin öğrenme ve kendini geliştirme isteği hizmet içi eğitimi zorunlu kılmaktadır. İnsanda var olan bu güdü ve ihtiyaçlar, ihtiyaçlar hiyerarşisinin en üst kademesinde yer almaktadır.⁵¹ Çalışma hayatı, bireyin kişisel gelişimi için istek ve arzularını gerçekleştirebileceği en uygun yer olmalıdır. Hizmet içi eğitimle sağlanacak imkânlar, personelin doyuma ulaşmasını sağladığı gibi hizmet kalitesinin yükselmesini de temin eder.⁵²

Hizmet öncesinde öğrenilen birtakım eksik bilgi ve davranışların, iş hayatında çalışanları ve iş yerlerini olumsuz yönde etkilemesi de hizmet içi eğitimi gerekli hâle getirmektedir.⁵³ Zira personelin niteliğinin işin gereklerine uygun olmaması, hemen her kurumdaki ortak problem alanlarından birisidir.⁵⁴ İşle ilgili yeterli tecrübesi olmayan personelin işe alınması sonucunda meydana gelen bu tür olumsuzlukların giderilmesi için de hizmet içi eğitime ihtiyaç duyulmaktadır.⁵⁵

Kurum ve kuruluşlarda çalışmakta olan ve işe yeni başlamış personele, teşkilatın mevcut değerleri ve sistemlerini aktarmaya yönelik biçimsel bir eğitimin belirli aralıklarla verilmesi, teşkilatın verimliliği ve performansı açısından hayati bir öneme sahiptir. Diğer bir ifade ile işletmelerde verilen eğitim, iş gücünden daha fazla verim elde edilmesini sağlamaktadır. İş gücünün verimliliği ise kurum başarısını ve kararlılığını artıran önemli bir faktördür.⁵⁶

Hizmet içi eğitimle, personelin motivasyonu artırılmakta, meslekte yükselme imkânı sağlanmakta, çalışanlar arasında iş birliği ve eş güdüm pekiştirilmektedir. Yine hizmet içi eğitimle idarecilerin yükünü hafifletme, hizmetin kalitesini yükseltme, kurum ve kuruluşların kendi idarecilerini kendi bünyelerinde yetiştirme ve kalite kontrol eksikliklerini giderme⁵⁷ gibi hem kurum hem de çalışanlar açısından önemli kazanımlar elde edilmektedir.

⁵⁰ Doğan, *Hizmet içi Eğitim ve Din Görevlisi*, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2019, s. 54.

⁵¹ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996, s. 236.

⁵² Doğan, *Hizmet içi Eğitim ve Din Görevlisi*, s. 55.

⁵³ Gül, “Türkiye’de Kamu Yönetiminde Hizmet İçi Eğitim”, s. 3.

⁵⁴ Taymaz, *Hizmet içi Eğitim*, s. 7.

⁵⁵ Bucak, *İşletmelerde Hizmet içi Eğitim*, s. 29.

⁵⁶ Bucak, *İşletmelerde Hizmet içi Eğitim*, s. 43.

⁵⁷ Levent Mercin, “İnsan Kaynakları Yönetiminin Eğitim Kurumları Açısından Gerekliliği ve Geliştirme Etkinliği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/14, 2005, ss. 135-136.

Yasal olarak da kurum ve kuruluşlara kendi personelini yetiştirme sorumluluğu yüklenmiştir. Örneğin, 657 sayılı DMK, kamu kurumlarına hizmet içi eğitimi zorunlu kılmaktadır. Buna göre kurumlar, belli bir düzeyde eğitim almış personelini, kurumun işleyişi, beklentileri ve hedefleri doğrultusunda eğitime tâbi tutmakla mükelleftir.⁵⁸

Netice olarak hizmet içi eğitim, bütün kurum ve kuruluş çalışanları için bir ihtiyaçtır. Dolayısıyla kurum ve kuruluşların, bu ihtiyacı karşılayacak çalışmalar yapması, sürekli gelişen ve değişen çalışma hayatının gerektirdiği bilgi ve becerileri çalışanlarına kazandırması, buna dair belirli periyotlarla eğitimler düzenlemesi gerekir.

1.2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Hizmet İçi Eğitim

Bu başlık altında DİB'de hizmet içi eğitime duyulan ihtiyaç durumu, hizmet içi eğitimlerin tarihî seyri ve kurum bünyesinde sürdürülen hizmet içi eğitim faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir.

1.2.1. Başkanlıkta Hizmet İçi Eğitim İhtiyacı

İnsan hayatının en fazla ihtiyaç duyulan alanlardan biri olan din ve din eğitimi, tarih boyunca gündemin önemli maddelerinden biri olmuştur.⁵⁹ Çünkü din, ihmal edilemeyecek ve yerine başka bir değer konulamayacağı bir değerler sistemidir. Sistemin belli dönemler içerisinde algılanması ve uygulanmasında bazı farklılıkların ötesinde ciddi bir farklılığa rastlanmamaktadır. Bu nedenle genel anlamda din eğitimi, özel anlamda ise İslam dininin eğitimi ve hizmetleri sürdürülürken, dinin ihmal edilmemesi gereken bir değer olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmuştur.⁶⁰

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de siyasî, iktisadî ve kültürel yönlerden hızlı değişimler yaşanmaktadır. Ne var ki bu değişimin dinî anlamda pek olumlu olduğu söylenemez. Özellikle kültürümüzdeki bazı değişmeler dinî hayatımızda, dine bakış açımızda ve din anlayışımızda birtakım iç ve dış kaynaklı etkileri de beraberinde getirerek, insanımızın millî ve manevî değerlerini zedelemektedir. Bu nedenle insanımızın, millî ve manevî değerlerini tahribe yönelmiş iç ve dış kaynaklı

⁵⁸ Bk. 657 Sayılı DMK, md. 214-223.

⁵⁹ Kazıcı, *İslam Eğitim Tarihi*, s. 9.

⁶⁰ Sürgeç, *Diyanet İşleri Başkanlığı ve Eğitim Faaliyetleri*, s. X.

etkilere karşı sağlam bir koruyucu zırhla donanmış olması gereklidir.⁶¹ Aynı şekilde beden ve ruhen sağlıklı, ahlakî olgunluğa ulaşmış nesiller yetiştirmek, toplumsal kalkınmayı ve gelişmeyi sağlama çabalarına ağırlık vermek gerekmektedir.⁶² Bu noktada dinin rolünü unutmamak gerekir. Zira toplumsal birliğin sağlanmasında ve değerlerin korunmasında dinin rolü oldukça önemlidir. Takdir edersiniz ki, bütün bunları başarabilmek, ancak nitelikli kişilerin özel gayretiyle sağlanabilir. Halkla sürekli olarak yüz yüze olmaları ve doğrudan iletişim kurmaları, din görevlilerini toplumun manevî imarında ön plana çıkarmaktadır.⁶³ Dolayısıyla din görevlileri, din ve meslek bilgisi açısından yeterli, tarihî medeniyet tecrübelerini yeterince özümsemiş, girişimci, muhataplarıyla kolay iletişim kurabilen, küresel sorunların farkında olan ve gerektiğinde çözüm üretebilen bir düşünsel performansla donanmış olmalıdır.⁶⁴ Bu nedenle din görevliliği gibi çok önemli bir göreve aday olanların iyi yetiştirilmesi, kurumsal ve toplumsal açıdan son derece önemlidir.

Din görevliliği, meslekî sorumluluğu yüksek, buna karşılık hataya tahammülü az olan bir meslektir. Her meslekte eksiklikler, hatalar ve sorunlar olabilir, ancak pek çoğunun telafisi mümkündür. Din görevliliğinde yapılan kişisel hatalar ise sadece hata yapan kişiyi bağlayan bir durum olmayıp hem görev yaptığı kurumu hem de temsil ettiği inanç sistemini bağlamaktadır.⁶⁵ Sürekli değişen ve gelişen dünyamızda insanların dinî ihtiyacına cevap verecek elemanlar da bu değişime ve gelişime ayak uydurmalıdırlar. Bunun için din görevlileri, nitelikli bir eğitimden geçirilerek günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek donanımda yetiştirilmelidir.

DİB, temelde istihdam kurumudur. Belirlediği yeterlikleri haiz personeli istihdam etmek suretiyle hizmetlerini yürütmektedir. Kurumun, personeli kendi istediği şekilde çekirdekten itibaren yetiştirmesi, mevcut sistem içerisinde pek mümkün gözükmemektedir. DİB'e insan kaynağını daha ziyade imam-hatip liseleri* ve ilahiyat fakülteleri sağlamaktadır. Dolayısıyla İHL'ler ve ilahiyat fakültelerinin

⁶¹ Mustafa Köylü, "Din Görevlilerinin Meslekî Problemleri," *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İFD*, 5, 1991, ss. 187-188.

⁶² Seyhan, "Din Hizmetlerinde Verimlilik ve Kalite Açısından Hizmet İçi Eğitimin Rolü ve Önemi", s. 232.

⁶³ İbrahim Turan, "Din Görevlilerinin Meslekî Yeterlilikleri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13/1, 2013, s. 51.

⁶⁴ Ramazan Altıntaş, "Cami Odaklı Din Hizmetlerinin Niteliği Nasıl Artırılabilir?", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, C. 1, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 236.

⁶⁵ Hasan Dam, "Camilerde Din Eğitimi ve Sorunları", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü, DEM Yayınları, İstanbul 2018, ss. 293-294.

* Bundan sonra İHL olarak gösterilecektir.

din görevlilerinin yetiştirilmesindeki payı büyüktür. DİB, İHL ve ilahiyat fakültelerinin el ele vererek yapacakları çalışmalar bilgi ve beceri yönünden nitelikli personelin yetişip hizmet vermesine büyük katkı sağlayacaktır.

1.2.2. Başkanlıkta Hizmet İçi Eğitimin Tarihî Seyri

Cumhuriyetin ilanından sonraki ilk Cumhuriyet hükümeti içinde yer alan Şer'îye ve Evkaf Vekâleti, aynı hükûmet döneminde çıkarılan 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kanunla kaldırılmış; yerine başvekâlete bağlı Diyanet İşleri Reisliği ile Evkaf Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Bu kanunla ülkedeki tüm cami ve mescitlerle bunların görevlilerinin idaresi Diyanet İşleri Reisliği'ne verildiği gibi tekke ve zaviyelerle bunların görevlisi olan şeyhlerin idaresi de yine Reisliğe verilmiştir.⁶⁶ Aynı kanundan hemen sonra çıkarılan 430 Sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türkiye'de faaliyet gösteren özel ya da resmî tüm okullar, medreseler ve mektepler Maarif Vekâleti'ne bağlanmış, aynı kanunla din uzmanı yetiştirmek üzere Darülfünun'da (İstanbul Üniversitesi) bir ilahiyat fakültesi kurulması ve din hizmetlerinin yürütülmesi için de müstakil mekteplerin tesis edilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁷ Maarif Vekâleti, kendisine bağlı olan okulların programlarında bir takım değişiklikler yapmıştır. Kanun gereği Maarif Vekâletine bağlanan medreseler, dönemin Maarif Vekili Hüseyin Vasıf (Çınar)'ın 11 Mart 1924 tarihli talimatı ile “asker kaçaklarıyla dolu olduğu” iddiasıyla kapatılmış;⁶⁸ bu kararla ülke, din görevlisi ihtiyacının önemli bir kaynağından mahrum bırakılmıştır. Gerek Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesi gerekse medreselerin kapatılması, çok ciddî tartışmalara neden olmuştur.

1930'lu yılların başlarında, imam-hatip mektepleri ve ülkenin yegâne dinî yükseköğrenim kurumu İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesi kapatılmış; din görevlisi ihtiyacını karşılamak üzere kurulan bu okullara son verilmesi, din eğitimi ve öğretimi alanında büyük bir boşluk oluşturmuştur. Bu okullar, uygulanan kasıtlı politikalar nedeniyle doğru dürüst mezun verememiştir.⁶⁹ Daha önce de, Danıştay'ın

⁶⁶ Bk. *Resmî Gazete*, (Tarih: 6 Mart 1340, Sayı: 63), s. 6.

⁶⁷ Bk. 430 Sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu, (*Resmî Gazete*, Tarih: 3.3.1340, Sayı: 63), md. 4. İlgili maddede hüküm şu şekildedir: “Maarif Vekâleti, yüksek diniyat mütehassısları yetiştirilmek üzere Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir.”

⁶⁸ Mustafa Öcal, “İmam-Hatip Liselerinde Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü-Nurullah Altaş, 2. Baskı, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2012, s. 212.

⁶⁹ Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s. 143; Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1999, ss. 45-48.

aldığı bir kararla, din görevliliği memur sınıfından çıkarılmış, az sayıda olan din görevlilerinin işine bu karara istinaden son verilmiştir. 1931 yılında çıkarılan bir nizamname ile DİB bünyesindeki cami ve mescitlerin idaresi Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne bırakılmıştır. Bu tasarrufla devredilen sadece cami ve mescitler olmamış, istihdam edilen az sayıda din görevlisi de aynı kurumun idaresine verilmiştir. Böylelikle hem DİB'in yetkileri ciddî oranda daraltılmış hem de camilerin birçoğu görevlisiz kalmıştır.⁷⁰ Bunun üzerine kendi gayretleriyle ve gizli olarak az-çok Kur'an okumasını öğrenen, fakat dinî bilgisi yetersiz olan kişiler, fahrî olarak bu görevleri üstlenmişlerdir. Nihayetinde din hizmetleri ve eğitimi açısından çok vahim ve trajik durumlar ortaya çıkmıştır.⁷¹

1950 yılında yaşanan iktidar değişimi, sadece siyasî alanda değil, Türkiye'nin dinî hayatında ve din eğitiminin serüveninde önemli gelişmelere kapı aralamıştır. 1951'de imam-hatip okullarının, 1959'da da yüksek İslam enstitülerinin açılmasıyla ülkemizde din görevlisi yetiştirmeye dönük eğitim faaliyetlerinde önemli bir ivme yakalanmıştır. Ancak bu yeni dinî eğitim ve öğretim kurumlarının yeterince mezun verip memleketin sayısal olarak din görevlisi ihtiyacının karşılayabilmesi için 1980'li yıllara kadar beklemek gerekmiştir.⁷² Bu arada, 1950'deki yönetim değişikliği ile DİB'de önemli değişimler yaşanmış; 1931 yılında yürürlüğe konulan, Başkanlığın âdeta fiilen bitirilmesi anlamına gelen din görevlilerinin idaresinin Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne devredilmesi uygulaması kaldırılarak, din görevlilerinin idaresi yeniden DİB'in uhdesine verilmiştir. Ayrıca kuruma yeni kadrolar da tahsis edilmiştir.

DİB'de, görevlilerin eğitimi ile ilgili ilk çalışmalar, 14 Mayıs 1951 tarihinde Ankara'da vazifeli cami görevlilerine iki ay süreli kurs verilmesiyle başlamıştır. Bu kurslarda toplam 128 saat ders verilmiştir. 1952 yılında 49 yerde açılan kurslarda toplam 2800 görevli eğitime tâbi tutulmuştur. Gittikçe artan eğitim çalışmalarını organize etmek ve bir düzene sokmak üzere 1961 yılında DİB Eğitim Müşavirliği oluşturulmuş, böylelikle eğitim çalışmalarına hız kazandırılmıştır.⁷³

⁷⁰ Abdullah Akın, *Din Eğitimi*, Emin Yayınları, Bursa 2019, ss. 243-244.

⁷¹ Öcal, "Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Meslekî Yeterlikleri", *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*, İBAV Yayınları, Kayseri 2003, s. 51.

⁷² Öcal, "Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Meslek Yeterlikleri", s. 52.

⁷³ Nail Arslanpay, *Diyanet İşleri Başkanlığı (1924-1973)*, DİB Yayınları, Ankara 1973, s. 75.

Başkanlığın personeline yönelik eğitimlerde asıl gelişme 14.07.1965 tarihinde kabul edilen 657 Sayılı DMK ile gerçekleşmiştir. Söz konusu kanununun 214 ve 215. maddeleri, “Hizmet içi Eğitim” esasını getirmiş; 216-221. maddeleri de bu eğitim için kurumların kendi ihtiyaçlarını gidermek üzere eğitim merkezleri açabileceklerini hükme bağlamış, yine aynı maddelerde bu işin nasıl yürütüleceği belirtilmiştir. 657 sayılı kanundan yaklaşık iki hafta önce çıkarılan 02.07.1965 tarih ve 633 sayılı “DİB Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”da da eğitim konusuna yer vermiştir. Bu kanunun 6. Maddesinde din hizmetleri ve din görevlileri olgunlaştırma dairesi öngörölmüş ve olgunlaştırma dairesi bünyesinde bir “Eğitim Müdürlüğü” ihdas edilmiştir.⁷⁴

1965-1973 yılları arası, hizmet içi eğitim faaliyetlerinin planlanıp başlatıldığı bir dönemdir. DİB Teşkilat Kanununun çıkması, personelin istenilen düzeyde eğitilmesinin resmî dayanağı olmuştur. 1972 yılı sonuna kadar eğitim ve kurs çalışmaları, yatılı okulların imkânlarından faydalanılarak özellikle okulların tatile girdiği yaz aylarında yapılmaya çalışılmıştır.⁷⁵

İlk kez, 1973 yılında Bolu’da yetersiz bir binada düzenli sayılabilecek bir hizmet içi eğitim başlatılmıştır. Ancak hizmet içi eğitim kurslarında eğitim verecek donanımlı öğretmenlere ihtiyaç duyulmuş; bu ihtiyacı karşılamak için de 1976 yılında İstanbul’da Haseki Eğitim Merkezi açılmıştır.⁷⁶ Hizmet içi eğitimde dönüm noktası sayılabilecek bu kurumun amacı, eğitim merkezinin tanıtım sayfasında şu şekilde belirtilmiştir:⁷⁷

Başkanlık teşkilatında çalışan müftü ve vaizlerin meslekî bakımından daha iyi yetiştirilmelerini sağlamak, verimlerini artırmak, daha ileriki görevlere hazırlamak ve bu gibilerin dinî kaynaklara doğrudan doğruya başvurma yeteneğini elde etmelerini sağlamak, böylece dini konularda toplumumuzun ihtiyacına cevap verecek mütehassıs elamanları yetiştirmek.

1978 yılında Dinî Hizmetler ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı “Dinî Hizmetler Dairesi Başkanlığı” ve “Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı” olarak iki ayrı daire hâlinde yeniden organize edilmiş, bu tarihten

⁷⁴ Komisyon, *Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı*, TDV Yayınları, Ankara 1999, s. 662

⁷⁵ Arslanpay, *Diyanet İşleri Başkanlığı*, s. 76.

⁷⁶ Arslanpay, *Diyanet İşleri Başkanlığı*, s. 76.

⁷⁷ <https://istanbulihtisas.diyanet.gov.tr/Sayfalar/> (09.05.2020).

itibaren hizmet içi eğitimler ve din eğitimi hizmetleri müstakil birimler tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır.⁷⁸

1984 yılında Olgunlaştırma Dairesi'nin adı "Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı" olarak değiştirilmiş ve ilgili daireye bağlı olarak Din Eğitimi, Hizmet İçi Eğitim ve Program Geliştirme Şubesi Müdürlükleri adı altında üç ayrı şube teşekkül ettirilmiştir.⁷⁹

Başkanlık personelinin hizmet içi eğitimleri 2010 yılına kadar Din Eğitimi Dairesi Hizmet içi Eğitim Şube Müdürlüğü tarafından yürütülmüştür. 01.07.2010 tarihinde kabul edilen 6002 sayılı kanunla Din Eğitimi Daire Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüş ve ana hizmet birimlerinden biri olarak yerini korumuştur. Bu kanunla birlikte dinî yüksek ihtisas dışındaki personel eğitimleri Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Hizmet İçi Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı'nca; dinî yüksek ihtisas eğitimleri ise aynı genel müdürlüğe bağlı Dinî Yüksek İhtisas Merkezleri Daire Başkanlığı'nca yürütülmeye başlanmıştır. Başkanlığın tüm hizmet içi eğitim programları Program Geliştirme Daire Başkanlığı tarafından oluşturulmaktadır.

Başkanlıkta hizmet içi eğitim faaliyetleri 11.09.2012 tarihli ve 93 sayılı Bakan onayı ile yürürlüğe giren yönetmeliğe göre sevk ve idare edilmektedir. Başkanlıkça, personelin meslekî formasyonunu geliştirmek ve hizmette etkinlik ve verimliliklerini artırmak amacıyla, hizmet içi eğitim çalışmalarına büyük önem verilmektedir. Bu amaçla muhtelif illerde eğitim merkezleri açılmış ve hizmete sunulmuştur. Bugün itibariyle 10'u dinî yüksek ihtisas merkezi, 21'i ise eğitim merkezi olmak üzere 31 eğitim merkezinde eğitim faaliyetleri devam etmektedir.⁸⁰ (Eğitim merkezleri ile ayrıntılı bilgiler ek-6'da gösterilmiştir.)

1.2.3. Başkanlıkta Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun (DMK) ve Devlet Memurları Eğitim Genel Planı'nın Türkiye'de hizmet içi eğitim için iki önemli yasal dayanak olduğu daha önce belirtilmişti. DİB'in hizmet içi eğitim faaliyetlerinin yasal zeminini oluşturan, çerçevesini çizen ve işleyişini belirleyen metinlerin başında "DİB Hizmet

⁷⁸ <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/53/tanitim>. (09.05.2020).

⁷⁹ Kayapınar, "DİB Hizmet içi Eğitim Faaliyetleri", s. 809.

⁸⁰ DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Dinî Yüksek İhtisas-Eğitim Merkezleri", <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/458> (09.06.2020).

İçer Eğitim Yönetmeliğı” gelmektedir. En son 2012 yılında güncellenen bu yönetmeliğı göre, hizmet içi eğitim programların süreleri, varılmak istenen amaç, programın yeri, eğitim görevlileri, eğitime katılanlar, tahsis olunan ödenek ve diğer programlarla ilişkisi gibi programı oluşturacak unsurların her biri dikkate alınarak tespit edilmiştir.⁸¹ Adı geçen yönetmelikte Başkanlığın yürüttüğü hizmet içi eğitim faaliyetlerinin temel hedefleri şu şekilde belirtilmiştir:⁸²

- a) Devlet Memurları Eğitimi Genel Planı’nda, kalkınma planlarında ve stratejik planda eğitim için öngörülen amaçlar doğrultusunda; Başkanlık personelinin, bilimsel ve teknolojik alandaki yeni gelişmeler ile meslekî bilgi, görgü ve becerilerini geliştirerek hizmet içinde yetişmesini sağlamak, verimliliğini artırmak, üst seviyedeki görevlere hazırlamak ve hizmete ilgisini daha yüksek düzeye çıkarmak,
- b) Personeli; ödevleri, görevleri, yetki ve sorumlulukları konusunda yetiştirmek,
- c) Yönetimde ve uygulamada verimlilik, tutumluluk ve etkililiğın arttırılmasını sağlamak,
- d) Yetiştirilmek amacıyla yurt dışına gidecek personeli, personelin ve Başkanlığın gelişmesini sağlayacak yeni bilgilerin hızla arttığı alanlara yönlendirmek,
- e) Başkanlık personelinin bilimsel ve teknolojik olarak üst seviyeye taşımak,
- f) İnsan kaynakları planlamaları ve personel yeterlikleri doğrultusunda, Başkanlığın ihtiyacı olan insan gücünü yetiştirmek,
- g) Hizmette kaliteyi ve verimliliğı artırmak amacıyla; katılımcı, araştırmacı, sorgulayıcı, yenilikçi ve problem çözücü personel yetiştirmek,
- h) Personel arasında iletişimi ve koordinasyonu güçlendirmek, güven duygusunu geliştirmek, moralini yükseltmek ve hizmet alanındaki değişimlere intibakını sağlamak,
- i) Hizmetlerin tam ve zamanında hedef kitleye ulaşımını sağlamak.

⁸¹ DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliğı*, md. 22.

⁸² DİB, *Hizmet İçer Eğitim Yönetmeliğı*, md. 5.

j) Bu hedeflerini gerçekleştirmek için Başkanlık, hizmet içi eğitim faaliyetlerini yürütmek üzere görevleri ilgili yönetmelikte açıkça belirlenen aşağıdaki kurul/komisyon/birimleri oluşturmuştur:⁸³

- a) Eğitim Kurulu,
- b) Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü,
- c) Dinî Yüksek İhtisas Merkezi ve Eğitim Merkezi Müdürlükleri,
- ç) Eğitim Görevlileri Kurulu,
- d) İl Eğitim Komisyonu.

Aynı yönetmelikte hizmet içi eğitimin planlanması ve uygulanması şu şekilde açıklanmıştır:⁸⁴

Hizmet içi eğitimler; memurların adaylık süresi içinde temel eğitim, hazırlayıcı eğitim ve staj şeklinde, “Diyanet İşleri Başkanlığı Aday Memurların Yetiştirilmelerine Dair Yönetmeliği” hükümlerine göre yapılır. Aslî memurluk süresi içinde verimliliği artırma, bilgi tazeleme ve değişikliklere intibak eğitimi ise Başkanlık “Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği”ne göre düzenlenir. Üst görev kadrolarına hazırlama eğitimi ve üst kademe yöneticilerin yetiştirilmesi eğitimi ise “Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği Yönetmeliği” ve “Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği” hükümleri çerçevesinde tertip edilir. Adaylık Eğitimi (Temel Eğitim, Hazırlayıcı Eğitim ve Staj), Verimliliği Artırma Eğitimi (Değişikliklere İntibak Eğitimi ve Bilgi Tazeleme Eğitimi), Üst Görevlere Hazırlama Eğitimi, Üst Kademe Yöneticilerin Yetiştirilmesi ve Eğitimcilerin Eğitimi olmak üzere; kurs, seminer, konferans, uygulamalı eğitim, panel, sempozyum, tartışma, staj, araştırma, yurt içi ve yurt dışı inceleme gibi metotlardan biri veya birkaçı birlikte uygulanmak suretiyle düzenlenir. İlgili mevzuatındaki hükümler saklı kalmak üzere, hizmet içi eğitimlerde, personelin hizmet ve çalışma alanına göre ihtiyaç duyulan konular seçilir.

Hizmet içi eğitimin yeri ve yönetimiyle ilgili açıklama ise şu şekildedir:⁸⁵

Hizmet içi eğitim, dinî yüksek ihtisas merkezleri ve eğitim merkezlerinde yapılır. Bununla birlikte, gerekli görülen hâllerde, programların özelliği dikkate alınarak, Başkanlığın uygun gördüğü diğer yerlerde de hizmet içi eğitim düzenlenebilmektedir. Bu faaliyetlerin yürütülmesinde ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılabilir ve gerektiğinde hizmet satın alınabilir. Programların uygulanması, sonuçlandırılması ve değerlendirilmesine ilişkin görevler programın türüne göre program yöneticileri tarafından yürütülür.

DİB tarafından sürdürülen hizmet içi eğitim faaliyetlerini sürelerine nazaran iki kategoride değerlendirmek mümkündür: Süresi 3 aya kadar olan kurslar “Kısa Süreli Kurslar” olarak, 3 ay ve daha fazla devam eden kurslar ise “Uzun Süreli Kurslar”

⁸³ DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, md. 7.

⁸⁴ DİB, *Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği*, md. 20.

⁸⁵ DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, md. 23.

olarak nitelendirilir.⁸⁶ Düzenlenen hizmet içi eğitim kurslarının bazılarında katılım mecburidir. 657 sayılı DMK'nin ilgili hükümleri⁸⁷ uyarınca her devlet memuru 30 günden az olmamak kaydıyla hizmet içi eğitim almak zorundadır. Her iki kurs türünün, personel yönetimi ile ilgili doğurduğu sonuçlar vardır. Örneğin, süresi 3 ay ve daha kısa olan kurslarda, kursa katılan görevlilerin kadrosu görev yerinde bırakılır, yerine vekâleten görevli atanmaz. Bu görevliler, kurs bitiminde geldikleri yerde görevlerine devam ederler. 3-6 ay süren kurslarda ise kursiyerlerin yerine vekâleten atama yapılabilmektedir. Kursiyerler daha sonra görev yerlerine dönerler ve vekillerin görevi sona erer. Bir yıla kadar olan kurslarda 6245 sayılı Harcırah Kanunu gereğince kursiyerlere yolluk-yevmiye ödemesi yapılmaktadır.

Ancak dinî yüksek ihtisas kursları ile aşere-takrip kurslarında farklı bir uygulama söz konusudur. Dinî yüksek ihtisas kursları 33, Aşere-takrip kursları ise 36 aylık olarak düzenlenmektedir. Devlet Memurları Kanunu'na (DMK) göre memurların bir yıl içerisinde 6 aydan fazla bir yerde görevlendirilmesi mümkün olmadığından⁸⁸ söz konusu kurslara alınan kursiyerler eğitim merkezlerine tahsis edilen kadrolara atanmak suretiyle kursa devam etmektedirler.

DİB hizmet içi eğitim faaliyetlerini düzenleyen yasal alt yapıyı belirttiikten sonra düzenlenen hizmet içi eğitim faaliyetlerini kısaca tanıtmakta fayda görmekteyiz.

1.2.3.1. Kısa Süreli Hizmet İçi Eğitim Programları

Yukarıda değinildiği üzere DİB tarafından yürütülen hizmet içi eğitim faaliyetlerinden süresi üç aya kadar olanlar “kısa süreli eğitim” olarak değerlendirilmektedir. Bu kursların belli başlıları şunlardır:

1.2.3.1.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programı (MEHEK)

DİB'in “Aday Memurların Yetiştirilmelerine Dair Yönetmeliği”, hizmete hazırlık eğitiminin ilk defa göreve başlayanlar için temel, hazırlayıcı ve uygulamalı

⁸⁶ DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, md. 4.

⁸⁷ DMK'nin 214-223. maddeleri, memurların hizmet içi eğitimlerinin yasal alt yapısını oluştururken, aynı zamanda bu eğitimlerin nasıl yapılması gerektiğini açıklamaktadır.

⁸⁸ DMK'nin ek 8. maddesinin d fıkrasında “Geçici süreli görevlendirme süresi bir yılda altı ayı geçemez. Yurt dışında görevlendirilen güvenlik görevlileri için geçici görevlendirme süresi en çok iki yıldır; gerekli görülmesi hâlinde bu süre bir katına kadar uzatılabilir.” hükmü getirilmiştir.

eğitim olmak üzere üç aşamada gerçekleşmesini öngörmektedir.⁸⁹ Personel yeterlikleri⁹⁰ dikkate alınarak hazırlanan MEHEK, göreve yeni başlayacak olan personelin görevlerini etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için alan bilgisinin yanı sıra, uygulama becerisini de geliştirmeyi amaçlamaktadır. Din hizmetleri personeli için hizmete hazırlık eğitiminde yeniden bilgilendirme değil, bilgisini kendi mesleğinin incelikleri içinde kullanabilen ve geliştirebilen, analitik ve eleştirel düşünme yeteneğine sahip din hizmetleri personeli yetiştirme yaklaşımı benimsenmiştir.⁹¹ Programı'nın hedefi;

- Meslekî bilgiye sahip, bilgisini çağın imkânları ile geliştirebilen ve görevinde etkin biçimde uygulayabilen;
- Meslek ahlakına sahip, toplumu din konusunda aydınlatan, mesleğinin gerektirdiği dinî pratikleri uygulayan ve davranışlarıyla örnek olan,
- Türk tarihi ve kültürünü kavramış, evrensel ve demokratik değerlerle donanmış, insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı,
- Bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp, sosyal ve kültürel bağlam içinde kullanan ve problem çözen,
- Hak ve sorumluluklarını bilen,
- Sosyal katılım becerileri gelişmiş; sosyal yaşamda etkin, üretken, uzlaştırıcı din hizmetleri personeli yetiştirmektir.⁹²

MEHEK, içerikte kısmî değişiklikler olmakla birlikte “Hazırlayıcı Eğitim Programı” ve “Hizmete Hazırlık Eğitim Programı” adı altında da uygulamaya konulmuştur. MEHEK’e 2018 yılında 4290,⁹³ 2019 yılı içerisinde ise 4274⁹⁴ personel katılmıştır. İkinci bölümde müstakil bir başlık altında kursla ilgili daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

⁸⁹ Bk. DİB, *Aday Memurların Yetiştirilmelerine Dair Yönetmelik*, (11.09.2012 tarihli ve 94 sayılı Bakan onayı), md. 5.

⁹⁰ Personel yeterlikleri için bk. DİB, *Personel Yeterlikleri*, Ankara 2004.

⁹¹ DİB, *Din Hizmetleri Sunan Personelin Hazırlık Eğitimi Programı*, Ankara 2004, s. 10.

⁹² DİB, *Din Hizmetleri Sunan Personelin Hazırlık Eğitimi Programı*, s. 10.

⁹³ DİB, *2018 İdare Faaliyet Raporu*, Ankara 2019, s. 53.

⁹⁴ DİB, *2019 Faaliyet Raporu*, Ankara 2020, s. 95.

1.2.3.1.2. Kur'an-ı Kerim Hizmet İçi Eğitim Programı

Kur'an-ı Kerim'in usulüne uygun okunması, İslam dininde özel önem verilen bir husustur. Bu nedenle Müslümanlar, Kur'an-ı Kerim'i doğru ve güzel okumaya titizlik göstermişler ve Hz. Peygamber döneminden başlamak üzere her devirde Kur'an öğretimine ehemmiyet atfetmişlerdir. Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim'i ashabına ağır ağır okuması,⁹⁵ ashaptan güzel sesle ve tertil üzere okuyanları övmesi⁹⁶ kıraat eğitim ve öğretiminin temelini oluşturmuştur.⁹⁷

Topluma din hizmeti sunma noktasında Kur'an Kursu öğreticileri, imam-hatipler ve müezzin-kayyımlar ön plâna çıkmakta ve din görevlilerin arasında çoğunluğu oluşturmaktadır. Söz konusu personelin Kur'an-ı Kerim'i güzel ve usulüne uygun okuma konusunda yeterli donanıma sahip olmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda Başkanlık, Kur'an tilavetinde karşılaşılan olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla, Kur'an-ı Kerim'i talim ve tecvit üzere doğru bir telaffuzla okumaya yönelik eğitim programları hazırlamıştır.

Kur'an-ı Kerim'i telaffuz, nazım, mana ve benzeri özelliklere dikkat ederek okuyan personeli yetiştirmeyi hedefleyen Aşere-Takrip ve Tashih-i Huruf Kurslarına sınırlı sayıda personel alınabilmektedir. Bu sebeple adı geçen kurslara katılma imkânı bulamayan personelin Kur'an-ı Kerim alanında sahip oldukları bilgi ve becerilerini geliştirmek, kıraatlerindeki eksiklikleri gidermek, görev bilincini artırmak, motivasyonu sağlamak ve meslekî formasyonlarına katkıda bulunmak, değişen ve gelişen şartlara göre kendilerini yenilemelerine ve geliştirmelerine destek olmak amacıyla "Kur'an-ı Kerim Hizmet İçi Eğitim Programı" hazırlanmıştır.⁹⁸ Kur'an-ı Kerim alanında personelin belirli bir yeterlilik düzeyine ulaşması hedeflenen bu kurslar, 2018 ve 2019 yıllarında eğitim merkezleri bünyesinde düzenlenmemiştir.⁹⁹

1.2.3.1.3. Ezanı Güzel Okuma Eğitim Programı

Ezan başta olmak üzere, salâ ve kametin güzel okunması, dinleyenlerin manevî duygularının uyanmasında ve artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle

⁹⁵ Bk. Buhârî, *Fezailü'l-Kur'an*, 29-30; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, C. 6, 288, 302.

⁹⁶ Buhârî, *Fezailü'l-Kur'an*, 31-33; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11, *İkametü's-Salat*, 176.

⁹⁷ Abdülhamit Birişik, "Kıraat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara 2002, s. 427.

⁹⁸ DİB, *Kur'an-ı Kerim Hizmet İçi Eğitim Programı*, Ankara 2014, s. 3.

⁹⁹ Bk. DİB, 2018 ve 2019 Faaliyet Raporları.

görevlilerin, cami musikisi formlarını gereği gibi yerine getirmeleri önem arz etmektedir. Personelin bu konudaki bilgi ve becerilerinin artırılması için, Başkanlıkça “Ezanı Güzel Okuma Öğretim Programı” hazırlanmıştır. Hazırlanan program ve diğer alt yapı çalışmalarıyla, mümkün olduğunca çok sayıda personelin mahallinde hizmet içi eğitime alınması öngörülmektedir.

Ezanı güzel okuma eğitim programının hedefi, daha önce bu alanda eğitime katılmış ve rehber öğretici sertifikasına sahip din görevlilerinin nezaretinde personelin cami musikisinin temel formlarından olan ezan, salâ ve kameti usulüne uygun olarak okumalarını sağlamak, bilgi ve becerilerini geliştirmek, böylece meslekî formasyonlarına katkı sağlamaktır.¹⁰⁰ Bu kurs, 2018 ve 2019 yıllarında eğitim merkezleri bünyesinde düzenlenmemiştir.¹⁰¹

1.2.3.1.4. Tashih-i Huruf Rehber Öğreticiler Eğitim Programı

DİB, kapasite ve bütçe imkânlarındaki kısıtlılık nedeniyle eğitim merkezlerinde, sınırlı sayıda hizmet içi eğitim düzenleyebilmekte ve bu eğitimlere sınırlı sayıda personel alınabilmektedir.¹⁰² Bünyesindeki tüm din görevlilerinin Kur'an-ı Kerim okuyuş bilgi ve becerisi ile dinî musiki alanında belli bir düzeye yükseltilmesi Başkanlığın hedeflerindendir. Bunun için, mahallî imkânları kullanarak görevlilerin eğitilmesi düşünülmektedir.¹⁰³ Bu amaçla tashih-i huruf kursunu başarıyla tamamlayıp öğreticilik yapabilecek personele yönelik “Tashih-i Huruf Rehber Öğreticiler Programı” geliştirilmiştir.

Tashih-i Huruf Rehber Öğreticilik Kursları, iki ay olarak planlanan kısa süreli kurslardandır. Bu kurslar, sadece belirli eğitim merkezlerinde düzenlenmekte olup periyodik değildirler.

Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ihtiyaca binaen kontenjan belirlemekte ve il müftülüklerine yazı göndererek daha önce tashih-i huruf kursunu bitirmiş, rehber öğreticilik kursuna katılmamış personelin il kontenjanlarına uygun bir şekilde bildirimini istenmektedir. İl müftülükleri, ilgili personeli seçerken herhangi bir sınav yapmayıp takdir yetkilerini kullanmaktadır. Tespit edilen personellerin isimleri

¹⁰⁰ DİB, *Ezanı Güzel Okuma Öğretim Programı*, Ankara, 2016, ss. 8-9.

¹⁰¹ Bk. DİB, 2018 ve 2019 Faaliyet Raporları.

¹⁰² TAHEK'lere her yıl ortalama 1000 kişi alınmaktadır. Hâlihazırda bu kurslara katılma hakkına sahip personelin sayısı 100.000 civarındadır. Kurslara yıllık alınan personel, ilgili personelin %0,75'üne tekabül etmektedir ki bu oran oldukça düşüktür.

¹⁰³ Ayrıntılı bilgi için bk. DİB, *Tashih-i Huruf Rehber Öğreticiler Programı*, Ankara 2019.

Başkanlığa iletildikten sonra gerekli planlamalar yapıp, uygun görülen eğitim merkezlerine bildirim yapılmaktadır.

Tashih-i Huruf Kurslarında (TAHEK) var olan bölge uygulaması¹⁰⁴ Rehber Öğreticilik Kursları için geçerli olmamakla birlikte, Başkanlık kontenjan ve kapasite durumuna göre kursa katılacak personeli belirli eğitim merkezlerinde toplayabilmektedir. 2013 yılından beri ara verilen bu kurslar son olarak 2019 yılında düzenlenmiştir. 04 Mart-26 Nisan 2019 tarihleri arasında düzenlenen Tashih-i Huruf Rehber Öğreticiler Kursuna 154, 25 Kasım 2019-17 Ocak 2020 tarihleri arasında düzenlenen kursa ise 140 personel katılmıştır.¹⁰⁵

Başkanlıkça düzenlenen kısa süreli bu eğitim programlarının haricinde pek çok hizmet içi eğitim programları düzenlenmektedir. Ancak bunlar genelde mutat olmayıp ihtiyaç durumuna göre tertip edilmektedir. Daha ziyade kısa süreli hizmet içi seminer olarak nitelendirilebilecek bu eğitimlerden birkaçını belirtmekte fayda vardır.¹⁰⁶

- Murakıplar İçin Hizmet İçi Eğitim Semineri
- 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Öğreticilerine Yönelik Hizmet İçi Eğitim Semineri
- İl Müftü Yardımcıları Semineri
- Etkili Din Görevlisi, Etkin Din Hizmeti Hizmet İçi Eğitim Semineri
- Vaizlere Yönelik Hizmet İçi Eğitim Semineri
- İl Gençlik Koordinatörlerine Yönelik Hizmet İçi Eğitim Semineri
- Göç Koordinatörlerine Yönelik Hizmet İçi Eğitim Semineri
- Aile ve Dinî Rehberlik Büroları Koordinatörleri Hizmet İçi Eğitim Semineri
- Yaz Kur'an Kursu Rehber Öğreticilerine Yönelik Hizmet İçi Eğitim Semineri

¹⁰⁴ Örneğin, Samsun Aşıkkutlu Eğitim Merkezi, Samsun, Amasya ve Çorum illerinden TAHEK'e elaman almakta; yakın il olmasına rağmen Sinop ve Ordu personeli alınmamaktadır. Sinop personeli, Kastamonu Eğitim Merkezi'nde; daha önce Samsun'da kursa alınan Ordu ili personeli ise 2018 yılında açılan Ordu Eğitim Merkezi'nde kursa alınmaktadır. Bu, TAHEK'e özel bir durumdur.

¹⁰⁵ Bk. DİB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s. 94.

¹⁰⁶ Bilgi için bk. DİB, 2019 Faaliyet Raporu, ss. 94-97.

- 4/B Sözleşmeli Hafız Kur'an Kursu Öğreticilerine Yönelik Hizmet İçi Eğitim Semineri
- A-B Grubu Cami Görevlilerine Yönelik Hizmet İçi Eğitim Semineri
- Sağlık Tesislerinde Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Hizmeti Sunan Personele Yönelik Hizmet İçi Eğitim Semineri
- Hesap ve Maaş İşlemlerini Yürüten Personele Yönelik Hizmet İçi Eğitim Semineri
- Yurt Dışı Mahallî Din Görevlilerine Yönelik Gerçekleştirilen Eğitimler

1.2.3.2. Uzun Süreli Hizmet İçi Eğitim Programları

Üçer aylık dönemler hâlinde düzenlenen bu kurslara katılım, idare özel bir tasarrufta bulunmadığı sürece isteğe bağlıdır. Katılımda özel yeterlikler aranmaktadır. Açılan sınavlarda başarı gösteren personel, eğitime katılma hakkı elde etmekte; ilgili mevzuata göre, kursa alınacak personel geçici görevlendirme yoluyla alınmakta ve kendilerine hak ediş durumuna göre yolluk-yevmiye ödemesi yapılmaktadır.¹⁰⁷ Ayrıca personelin geldiği yerin müftülüğünün teklifi ve valiliğinin tasdiki ile yerine vekâleten atama yapılabilmektedir.¹⁰⁸ Aşere-takrip ve dinî yüksek ihtisas kurslarında ise din görevlileri, doğrudan eğitim merkezlerinin kadrosuna alınıp eğitim boyunca bu kadrolarda çalışmaktadırlar. Her iki kursa katılan din görevlilerinin yerine vekil görevli değil, asıl görevli atanmaktadır. DİB tarafından düzenlenen uzun süreli hizmet içi eğitim kurslarını şu şekilde tanıtmak mümkündür:

1.2.3.2.1. Dinî Yüksek İhtisas Eğitim Programı

Başkanlıkta uzun süreli eğitim denilince akla ilk olarak “Dinî Yüksek İhtisas Eğitimi”, meşhur isimlendirilmesiyle “Haseki” gelir. Bu kurslar, teşkilatta din hizmeti veren personelin meslekî açıdan daha iyi yetişmesini sağlamak, verimliliklerini artırmak, üst düzeyde görevlere hazırlamak; başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere Tefsir, Hadis, Fıkıh gibi alanlarda temel kaynaklara doğrudan başvurma

¹⁰⁷ 6245 sayılı Harcırah Kanunu'nun 39'uncu maddesinde bu durum açıklanmıştır. Buna göre, “Resmî bir görevle memuriyet mahalli içinde bir yere gönderilenlere gündelik verilmez. Geçici bir görevle memuriyet mahalli dışındaki bir yere gönderilenlerden, buralarda ve yolda öğle (saat 13.00) ve akşam (saat 19.00) yemeği zamanlarından birini geçirenlere 1/3, ikisini geçirenlere 2/3 oranında ve geceyi de geçirenlere tam gündelik verilir.” hükmü yer almaktadır.

¹⁰⁸ Bu uygulama DMK'nin 146. ve 175. maddelerine göre yapılmaktadır.

yeteneği elde etmelerini temin etmek, böylece dinî konularda toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte uzman elemanlar maksadıyla düzenlenmektedir.¹⁰⁹

DİB nezdinde en önemli hizmet içi eğitim programı olarak kabul edilen dinî yüksek ihtisas eğitimleriyle, “dinin temel kaynaklarına atıfta bulunularak günümüz ekseninde yorumlanıp topluma sunulması” hedeflenmektedir. Temel İslam bilimleri derslerinin yanı sıra, güncel problemlerle ilgili bilgilerin konferanslar aracılığıyla verilerek kursiyerlerin ilahiyat fakültelerinde aldıkları nosyona ve çağı okuma yeteneklerine yeni şeyler ilave etmek, böylelikle dini çağın insanına sunmak bu kursların temel amaçlarındandır.¹¹⁰ Kursların çağın değişim beklentileri ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde, eğitim süresi uzatılmadan, müfredattaki Arapça ve temel İslam bilimleri ile ilgili yapı korunarak, kursiyerlere yeni açılımlar ve öngörüler sağlayacak, problem çözücü yönlerini geliştirecek, onları düşünme ve muhakemeye sevk edecek bir eğitim anlayışına kavuşturulması hedeflenmektedir.¹¹¹

1976 yılında İstanbul’da Haseki Eğitim Merkezi’nin açılmasıyla başlayan ihtisas kurslarının, açılışından bugüne kadar hedeflerinde, programlarında, sürelerinde ve fizikî yapılarında birtakım değişikliklere gidilmiş, sayıları artırılmış ve geliştirilmeye çalışılmıştır. İlk başladığı yere istinaden “Haseki” adıyla meşhur olmuş bu kurslara, 4 yıllık dinî yükseköğrenim mezunu Başkanlık personeli arasından sınavla kursiyer alınmaktadır. Din görevlileri, kurs boyunca eğitim merkezlerinin kadrosunda istihdam edilmekte ve kendilerine herhangi bir yolluk-yevmiye ödemesi yapılmamaktadır.

Üçer aylık dönemler hâlinde toplamda otuz üç ay olan kurslar, “hazırlık” ve “ihtisas” olmak üzere temelde iki bölüme ayrılmış, her biri için ayrı program hazırlanmıştır. Hazırlık programı 11’er haftalık 4 dönemden oluşmaktadır. Dersler haftada 36 saat, toplamda ise 1584 saat olarak planlanmıştır. Hazırlık programı daha ziyade Arapça öğretime hasredilmiştir. Bunun yanında müfredata Kur’an-ı Kerim ve Meali dersleri de eklenmiştir.¹¹² Hazırlık programının sonunda genel bir sınav yapılarak ihtisas bölümüne devam edebilecek kursiyerler tespit edilmektedir. Başarı

¹⁰⁹ Öztürk, “DİB’in Yaygın Din Eğitimi ve Hizmet içi Eğitim Faaliyetleri”, s. 406.

¹¹⁰ Köken, “İhtisas Eğitim Programlarının Özel Alan Uzman Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi”, s. 1.

¹¹¹ Kara, *Diyanet Hizmet içi Eğitim İhtisas Kurslarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, s. 28.

¹¹² DİB, *İhtisas Eğitim Programı*, Ankara 2017, s. 13.

gösteremeyen kursiyerlerin programla ilişiği kesilerek unvanlarına uygun bir göreve atanmaktadır.

İhtisas programı üçer aylık dilimler hâlinde 7 dönemden oluşmaktadır. Toplamda 2772 saat ders yapılması planlanan programda Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Fıkıh ve İslam Düşüncesi dersleri okutulmaktadır.¹¹³ Bu bölümde uygulama dersleri adı altında "din hizmetleri, vaaz ve irşat, hitabet, dinî danışma ve rehberlik, din hizmetleri yönetimi ve mevzuatı, protokol ve yazışma kuralları" gibi konulara da yer verilmiştir.¹¹⁴ İhtisas bölümünde üçer aylık dönemlerin sonunda yapılan sınavlarda başarı gösteren kursiyerler bir sonraki döneme katılma hakkını elde etmektedirler. Başarı gösteremeyenlerin kursla ilişiği kesilmektedir.

2010 yılına kadar eğitim merkezleri bünyesinde sürdürülen bu kurslara, Başkanlık teşkilat kanununda yapılan değişiklikle müstakil bir yapı kazandırılmış, ihtisas eğitim programının uygulandığı eğitim merkezleri "Dinî Yüksek İhtisas Merkezi"ne dönüştürülmüştür. Bu kursların sevk ve idaresi için Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı "Dinî Yüksek İhtisas Merkezleri Daire Başkanlığı" adı altında özel bir birim oluşturulmuştur. Mevzubahis kanun değişikliği yapılmadan önce tüm hizmet içi eğitimlerde olduğu gibi ihtisas eğitimleri de Din Eğitimi Dairesi Hizmet İçi Eğitim Şubesine bağlı kalmıştır. 2020 yılı itibariyle 10 adet Dinî Yüksek İhtisas Merkezi'nde ihtisas eğitimleri devam etmektedir.¹¹⁵

Kursu başarıyla bitirenlere başarı belgesi verilmektedir. Mezunlar, ihtiyaca ve kadro durumuna göre öncelikle vaiz, ilçe müftüsü ve eğitim görevlisi olarak istihdam edilmekte ya da Başkanlığın farklı birimlerinde görevlendirilmektedir. Dinî yüksek ihtisas eğitim programından 2018 yılında^{147,116} 2019 yılında ise 259¹¹⁷ kursiyer mezun olmuştur.

¹¹³ DİB, *İhtisas Eğitim Programı*, ss. 84-85.

¹¹⁴ DİB, *İhtisas Eğitim Programı*, ss. 200-204.

¹¹⁵ Bu okullar ve bulundukları şehirler şunlardır: Pendik Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi-İstanbul, Selçuk Dinî Yüksek İhtisas Merkezi-Konya, Müftü Yusuf Karalı Dinî Yüksek İhtisas Merkezi-Rize, Ömer Nasuhi Bilmen Dinî Yüksek İhtisas Merkezi-Erzurum, Trabzon Dinî Yüksek İhtisas Merkezi, Kayseri Dinî Yüksek İhtisas Merkezi, İzmir Dinî Yüksek İhtisas Merkezi, Kocaeli Dinî Yüksek İhtisas Merkezi, Diyarbakır Dinî Yüksek İhtisas Merkezi.

¹¹⁶ DİB, *2018 İdare Faaliyet Raporu*, s. 61.

¹¹⁷ DİB, *2019 Faaliyet Raporu*, s. 102.

1.2.3.2.2. Aşere-Takrip Eğitim Programı

Uzun süreli kursların bir diğeri kıraat, yaygın adıyla “Aşere-Takrip-Tayyibe” kurslarıdır. Kur’an-ı Kerim’in lafızlarında meydana gelen farklılıkları, on imam ve onların ikişer ravisine nispet edilerek okunmasına “aşere” adı verilmiştir.¹¹⁸ “Takrip” ise, söz konusu okuyuş farklılıklarının on imam, her bir kıraat imamının ikişer ravisi ve her ravinin de ikişer tarikine nispet edilerek okunmasına denir.¹¹⁹ Bu okuyuşlar “indiraç ya da infirat”¹²⁰ usulüne göre yapılabilirse de zamandan tasarruf açısından indiraç metodu takip edilmektedir. Tayyibe ise, aşere ve takrip derslerinin içerdiği tarzları, usul(ana kaideler) ve vücuhât yönünden ele alan İbnü’l-Cezerî’ye¹²¹ (v. 833/1429) ait Elfiye olarak da bilinen 1019 beyitten oluşan bir vecizedir.¹²² Ders kitabı olarak okutulan bu eser, “Tayyibe” dersi olarak meşhur olmuştur.¹²³

Kıraat faaliyetleri, Kur’an-ı Kerim’in nüzulüyle birlikte başlayan Kur’an eğitim tarihinin önemli bir boyutunu oluşturur. Gerek Hz. Peygamber döneminde gerekse sonraki süreçte, Müslümanların Kur’an kıraatlerini yaymaya yönelik eğitim-öğretim faaliyetleri devam etmiştir. Bu bağlamda müesseseler kurulmuş, kıraat ilmi eğitime dönük eserler yazılmış ve metotlar geliştirilerek bu ilmin yayılmasına katkıda bulunulmuştur. Osmanlı’nın son döneminde ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında kıraat eğitim-öğretiminde bir fetret dönemi yaşanmıştır. Uzun yıllar devletin gözetiminde ve resmî kurumları vasıtasıyla gerçekleştirilen kıraat eğitim-öğretimi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun çıkarılmasından sonra Türkiye’de gayr-ı resmî olarak yürütülmüş, bu ilmi okutan ehil eğitim görevlilerinin azalmasıyla kıraat ilmine yönelik faaliyetler zamanla yok olma riskiyle karşı karşıya kalmıştır.¹²⁴

¹¹⁸ Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvit İstılahları*, 2. Baskı, İFAV Yayınları, İstanbul 2009, s. 38.

¹¹⁹ Temel, *Kıraat ve Tecvit İstılahları*, s. 127.

¹²⁰ Bir hatimde bütün kıraat vecihlerini tedris ve kıraat etmeye indiraç denir. Bu usul, zamanımıza kadar devam etmiştir ve devam etmektedir. İnfirat ise, her imamın kıraatini ayrı ayrı okumak veya her imam için onun kıraat özellikleriyle bir hatim yapmak suretiyle öğrenip öğretme usulüne denmektedir. Bu metot, hicrî 5. Asra kadar devam etmiştir. Bk. Temel, *Kıraat ve Tecvit İstılahları*, ss. 74-75; Hasan Tahsin Feyizli, *Kıraat-i Aşere*, DİB Yayınları, Ankara 2016, s. 32.

¹²¹ İbnü’l Cezerî hakkında geniş bilgi için bk. Tayyar Altıkulaç, “İbnü’l Cezerî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 20, TDV Yayınları, İstanbul 1999, ss. 551-557; Ali Osman Yüksel, “Meşhur Kıraat Âlimi: İbnü’l-Cezerî”, *Hz. Nuh’tan Günümüze Cizre Sempozyumu* [Cizre 1998], 1999, ss. 111-124.

¹²² Abdurrahman Çetin, *Kur’an-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, 3. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul 2013, s. 269.

¹²³ Altıkulaç, “İbnü’l Cezerî”, s. 553; Ali Osman Yüksel, “İbnü’l- Cezerî’nin “Tayyibetu’n-Neşr”i ve Özellikleri”, *Marmara Üniversitesi İFD*, 7-10, 1989-1992, ss. 275-323.

¹²⁴ Yaşar Akaslan, “Türkiye’de Kıraat İlmi Eğitim-Öğretimi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22/2, 2018, s. 1084.

DİB, kıraat ilmini yaşatmak, geliştirmek, bu ilme vâkıf personel sayısını artırmak, cami hizmetlerini yürüten personelin, özellikle Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun, doğru ve güzel okumalarını sağlamak ve kıraat ilmi hakkında bilgi ve beceri sahibi olarak daha etkin ve verimli bir din hizmeti sunmalarını temin etmek amacıyla aşere-takrip ve tayyibe kursları düzenlemektedir.¹²⁵ Kıraat ilmi, vücuhâtı ve kıraat-anlam ilişkisi konusunda donanımlı "kurralar" yetiştirmek ve bunlar aracılığıyla daha etkin ve nitelikli bir din hizmeti sunmak, bu kursların ana hedefidir.¹²⁶

İlk olarak 1976 yılında İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nde düzenlenmeye başlanan bu kurslar,¹²⁷ günümüzde aynı eğitim merkezinin yanı sıra Rize Yusuf Karali Dinî Yüksek İhtisas Merkezi ve Diyarbakır Dinî Yüksek İhtisas Merkezi'nde düzenlenmektedir. Bunun yanında resmî olarak bazı il müftülükleri nezdinde ve fahrî olarak bazı kurra-hafızlarca¹²⁸ şahıslarca bu eğitimin yapıldığı bilinmektedir. Özel kurslarda eğitimini tamamlayanlar, Başkanlıkça düzenlenen sınavlarda başarılı oldukları takdirde, kendilerine belge verilerek resmî olarak düzenlenen kurslardan mezun olanlarla aynı hakları elde etmektedirler.

Aşere-takrip-tayyibe kurslarının süresi toplamda 36 aydır. Hafızlığı güçlü, Arapça ve musiki bilgisini haiz, dört yıllık dinî yükseköğrenim mezunu, 40 yaşını doldurmamış Başkanlık personeli arasından sınavla seçim yapılarak eğitim verilmektedir.¹²⁹ Kursa katılan din görevlileri, tıpkı dinî yüksek ihtisas eğitimlerinde olduğu gibi kurs boyunca eğitim merkezlerinin kadrosunda istihdam edilmekte ve kendilerine herhangi bir yolluk-yevmiye ödemesi yapılmamaktadır. Aşere kurslarının bir diğer özelliği de kurslarda bir dönem (36 ay) bitinceye kadar yeni kursiyer alımı yapılmamasıdır.

Kurs programı, aşere ve takrip olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Eğitim, aşere bölümünde 4, takrip bölümünde ise 6 olmak üzere toplam 10 dönemden oluşmaktadır. Her dönem 12 hafta ve haftalık ders yükü 30 saattir. Aşere bölümü 1440, takrip bölümü 2160, toplamda ise 3600 kredi olarak programlanmıştır.

¹²⁵ Yılgin, "DİB Hizmet içi Din Eğitimi", s. 776; Öztürk, "DİB'in Hizmet içi Eğitim Faaliyetleri", s. 406.

¹²⁶ DİB, *Kıraat Eğitim Programı*, Ankara 2014, s. 6.

¹²⁷ Poyraz, *Hizmet içi Eğitim İhtisas Kursları*, s. 24; Sürgeç, *Diyanet Eğitim Faaliyetleri*, s. 73.

¹²⁸ Kurra-hafız, aşere-takrip eğitimini başarıyla tamamlayıp icazet/diploma alan kişilere verilen bir unvandır.

¹²⁹ DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "I. Dönem Aşere Takrip Kursu Sınav Duyurusu", <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/640/> (06.08.2020).

Ağırlıklı olarak kıraat ve aşere derslerine hasredilen programda Arapça, Kur'an-ı Kerim Meali ve Dinî Musiki derslerine de yer verilmiştir.¹³⁰

Aşere-takrip eğitimini başarıyla tamamlayanlar, Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu üyesi, eğitim merkezlerinde Kur'an öğretmeni, A grubu camilerde Başımam-Hatip olabilmelerinin yanı sıra Başkanlığın merkez ve taşra teşkilatının değişik birimlerinde istihdam edilmektedir. Bu kurslardan 2018 yılında 45,¹³¹ 2019 yılında ise 52¹³² personel mezun olmuştur.

1.2.3.2.3. Tashih-i Huruf Eğitim Programı (TAHEK)

Günümüzde din hizmetleri sınıfında görev yapan imam-hatip, müezzin-kayyım ve Kur'an kursu öğreticilerinin, Kur'an-ı Kerim kıraatindeki eksikliklerini gidermek amacıyla tashih-i huruf hizmet içi eğitim programı geliştirilmiştir. Programa katılan din görevlilerini, meslektaşlarının yetişmelerinde bilgi ve yetenekleriyle kılavuz olacak şekilde, kıraat ilminin öngördüğü esaslara uygun ses ve musiki eğitimi alarak Başkanlığı yurt içi ve yurt dışında temsil edebilecek düzeyde yetiştirmek bu programın amaçlarından biridir.¹³³ Genel olarak eğitim merkezlerinde ve sınırlı birkaç il müftülüğü bünyesinde 6 ay süreyle düzenlenen TAHEK'lerde kıraat ve musiki (makam, ezan, güzel okuma ve benzerleri) derslerinin yanında Meal, İlmihal ve Hitabet dersleri verilmektedir. TAHEK'e 2018 yılında 968,¹³⁴ 2019 yılında 1206¹³⁵ personel katılmıştır. Araştırmamızın konularından birini teşkil eden bu kurslar ve işleyişi ile ilgili ikinci bölümde geniş bilgi verilecektir.

1.2.3.2.4. Dinî Musiki Programı

İslam medeniyetinin en büyük hazinelerinden biri olan musiki; makam, enstrüman ve söz unsurlarıyla özel bir mevkie sahiptir. Cami musikisi¹³⁶ ise, dinî hayatımızda çok önemli yeri olan Kur'an-ı Kerim, ezan, salâ, kamet, tesbih duaları,

¹³⁰ DİB, *Kıraat Eğitim Programı*, s. 9.

¹³¹ DİB, *2018 İdare Faaliyet Raporu*, s. 52.

¹³² DİB, *2019 Faaliyet Raporu*, s. 94.

¹³³ DİB, *TAHEK Programı*, Ankara 2017, s. 5.

¹³⁴ DİB, *2018 İdare Faaliyet Raporu*, s. 53.

¹³⁵ DİB, *2019 Faaliyet Raporu*, s. 94.

¹³⁶ Cami musikisi, Türk dinî musikisinin camide icra edilen kısmına denir. Nitelik bakımından cami ve tekke (tasavvuf) musikisi olmak üzere ikiye ayrılan Türk dinî musikisinin camide icra edilen, gerek ibadet sırasında gerekse ibadet öncesi ve sonrasında ortaya çıkan ses musikisinden ibarettir. Ayrıntılı bilgi için bk. Nuri Özcan, "Cami Musikisi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1997, s. 102; Erdoğan Ateş, *Cami Musikisi*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2018, ss. 24-29.

temcit, münacat, mihrabiye, tekbir, salavat, ilahiler, kaside, mevlit gibi formlardan¹³⁷ meydana gelmektedir. Musikinin bu formlarının dinleyeni etkilemesi, onlarda manen ve ruhen bazı değişiklikler meydana getirmesi önem arz etmektedir.¹³⁸

Ezan, irticalen okunduğu için her okunuşta farklı süslemeler, nağmeler ve güzellikler ortaya çıkar. Ezanı her makamda okumak mümkün olsa bile, saba, uşşak, rast, segâh, hicaz gibi makamlarda okumak gelenek hâline gelmiştir. Musiki geleneğimizde vakitlerin, insan ruhu üzerindeki etkisi düşünülerek, hangi vakitte hangi makamın etkili olduğu belirlenmiş, beş vakit için farklı makam tertipleri düzenlenmiştir. Dolayısıyla, namaz için camide ezan okumak da özel bir maharet ve çalışma gerektirir.¹³⁹ Hâl böyleyken, Cumhuriyetin ilk yıllarında dinî musiki geleneği terk edilmiş; bazı uygulamalar nedeniyle bu sahada gerileme yaşanmıştır. Bu durum, cami musikisine de yansımış, güzel sesli, mahir din görevlileri yetiştirilemez olmuştur. Dinî musiki alanında yetişenler, şahsî gayretleriyle yetiştirme işini bir yere kadar getirebildilerse de bunların sayısı oldukça sınırlı kalmıştır.

1950’li yıllardan itibaren İHL’lerin ve ilahiyat fakültelerinin kurulup gelişmesiyle alandaki eksiklikleri giderme adına okullara seçmeli dinî musiki dersleri konulmuştur. Bu sayede kısmen bir ilerleme sağlansa da camilerde dinî musikinin farklı formlarını icra edebilen pek az eleman yetişmiştir.¹⁴⁰ Benzer durumun günümüzde de devam ettiği söylenebilir. Camilerin sayısının artması ve ezanların hoparlörler aracılığıyla okunması, iyi okuyuculara ihtiyacı artırmıştır. Ehil ve mahir olmayan kişilerin okuduğu ezanların birtakım rahatsızlıklara neden olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla din görevlilerin bu alanda yetiştirilmesi gereklilik arz etmektedir.

DİB, musiki hazinesinin tanıtılması, öğrenilmesi ve icra edilmesinin sağlanması için hizmet içi eğitim programlarının büyük çoğunluğunda dinî musiki derslerini uygulamaya koymuştur. Ayrıca 2015 yılından itibaren hem mahallerinde hem de eğitim merkezlerinde personelin dinî musiki becerilerine katkıda bulunacak,

¹³⁷ Cami musikisi formları hakkında geniş bilgi için bk. Ateş, *Cami Musikisi*, ss. 51-140.

¹³⁸ Tacetdin Bıyık, *DİB Bünyesinde Yapılan Musiki Çalışmaları*, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2015, s. 69.

¹³⁹ DİB, *Dinî Musiki Programı*, Ankara 2015, s. 5.

¹⁴⁰ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Muhammet Sevinç, “İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması”, *Bozok Üniversitesi İFD*, 11/11, 2017, ss. 153-184.

bu dersleri verebilecek rehber öğreticiler yetiştirmek için özel bir program çalışması yapmış ve ‘‘Dinî Musiki Eğitim Programı’’nı geliştirmiştir.

Dinî musiki programı, cami içi ve dışında gerçekleştirilen birtakım dinî, sosyal-kültürel toplantı ve etkinliklerde ihtiyaç duyulan musiki formlarını yerine getirebilme kapasite ve kabiliyetine sahip, bu doğrultuda grup oluşturma ve ekip çalışması yapabilen, toplum huzurunda birtakım dinî törenleri icra ve idare edebilme cesaret ve girişkenliği olan personel yetiştirmeyi hedeflemektedir.¹⁴¹

Program  dönemden, her dönem de üç ay olmak üzere toplam dokuz aydan müteşekkil olup 864 kredilik bir ders yüküne sahiptir. Programa, din hizmetleri sınıfında çalışan, dört yıllık dinî yükseköğrenim mezunu, erkek, 40 yaşını doldurmamış personel arasından sınavla alım yapılmaktadır.¹⁴² Kursiyerler, geçici görevlendirme usulüyle kursa katılmakta, kendilerine yolluk-yevmiye ödemesi yapılmakta, idarenin takdirine göre görev yerlerine vekil ataması yapılmaktadır. Sadece Ankara Rifat Börekçi Eğitim Merkezi’nde düzenlenen bu programa 2018 yılında 26,¹⁴³ 2019 yılında ise 19¹⁴⁴ personel katılmıştır.

1.2.3.2.5. Yabancı Dil Ağırlıklı Hizmet İçi Eğitim Programı

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın (DİB) ana hedeflerinden biri de yurt dışında yaşayan vatandaş ve soydaşların dinî, millî ve kültürel kimliklerini korumalarını, dinlerini doğru öğrenerek ve sağlıklı bir din hizmeti almalarını ve içinde yaşadıkları toplumla uyum içinde olmalarına katkı sağlamaktır.¹⁴⁵ Bu itibarla, uzun yıllardan beri Asya, Avrupa ile Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya’ya hizmet götürmektedir.¹⁴⁶

¹⁴¹ DİB, *Dinî Musiki Programı*, s. 8.

¹⁴² DİB, ‘‘Dini Musiki Kursu Duyurusu’’, <https://kirikkale.diyaret.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?> (06.08.2020)

¹⁴³ DİB, *2018 İdare Faaliyet Raporu*, s. 54.

¹⁴⁴ DİB, *2019 Faaliyet Raporu*, s. 94.

¹⁴⁵ DİB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, ‘‘Tanıtım ve Görevler’’, <https://disiliskiler.diyaret.gov.tr/sayfa/53/> (20.06.2020)

¹⁴⁶ DİB’in yurt dışı din hizmetleri çeşitli araştırmalarda incelenmiştir. bk. Mustafa Tavukçuoğlu, ‘‘Avusturya İşlam Diyanet Teşkilatı ve İşlam Din Eserleri’’, *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, 3, 1994, ss. 209-225; ‘‘Avusturya İşlam Diyanet Teşkilatı, Din Dersi ğretmenleri ve Din Görevlileri’’, *Diyanet İlmî Dergi*, 30/1, 1994, ss. 65-86; mer Yılmaz, ‘‘Yurt dışı Cami ve Cami Dışı Din Hizmetleri’’, *Diyanet İlmî Dergi*, 42/1, 2006, ss. 59-78; İrfan Sevinç, ‘‘Hollanda’nın Cami Eksenli Din Hizmetleri’’, *Dinî Araştırmalar*, 13/36, 2010, ss. 104-134; İsmail Sağlam, ‘‘Fransa’daki Türklerin Din Görevlilerini Meslekî Yeterlik Açısından Değerlendirmeleri’’, *Uludağ Üniversitesi İFD*, 19/1, 2010, ss. 275-299; zcan Güngör, ‘‘Amerika’da Türkler ve Türklerin Dini Kurumsallaşmaları Açısından Camiler’’, *EKEV Akademi Dergisi*, 15/47, 2010, ss. 85-101; Hasan Yavuzer, ‘‘Amerika’daki Türkler ve Kendilerine Götürülen Din Hizmetleri’’, *Türk Dünyası*

Yurt dışında görev yapacak olan din görevlilerinin başarılı ve nitelikli hizmet sunabilmeleri için görev yaptıkları ülkenin dilini bilmeleri gerekir. Bunun için, yurt dışında görevlendirilecek personel, hizmet içi eğitim kurslarında yoğunlaştırılmış yabancı dil eğitiminden geçirilmektedirler.

Yurt dışına gönderilecek din görevlilerine yönelik düzenlenen yabancı dil ağırlıklı hizmet içi eğitim kurslarının temel yaklaşımı; kursiyeri her alanda yetiştirmek değil, konuşma dili ve yurt dışında yapılacak hizmetler bağlamında karşılaşılması muhtemel durumlar dikkate alınarak gerekli bilgilere odaklanmaktır. Kurs programında ele alınan konuların problematik olmaktan ziyade pratik olmasına dikkat edilmiştir. Hizmeti yürütecek görevlinin bu kurslarda öğrendiği bilgileri faaliyet alanında, kullanışlı hale getirerek, karşılaştığı sorunlara bu perspektiften çözüm bulması esası benimsenmiştir.¹⁴⁷

Yabancı dil ağırlıklı hizmet içi eğitim programları, görevlilerin gönderilecekleri ülkelerin diline göre ayrı ayrı düzenlenmektedir. 2018 yılında, yurt dışına gönderilmesi planlanan 15 personel için İngilizce, 143 personel için Almanca ve 15 personel için de Fransızca kursları düzenlenmiştir.¹⁴⁸ 2019 yılında ise 20 personel için İngilizce, 96 personel için Almanca ve 60 personel için de Fransızca kursları düzenlenmiştir.¹⁴⁹

Yurt dışında görevlendirilecek personel, hizmet içi eğitim kurslarında yoğunlaştırılmış yabancı dil eğitiminden geçirildikten sonra gidecekleri ülkenin dinî, siyasî, ekonomik özellikleri, burada yaşayan vatandaşların genel profili ve karşı karşıya bulundukları problemlerin yanı sıra yapacakları görevin nitelikleri ve farklılıkları hakkında bilgilendirilmektedirler. Bu doğrultuda yurt dışına gidecek din görevlilerine yönelik “Yurt Dışı Göreve Hazırlık Eğitim Semineri” verilmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde hizmet içi eğitim kavramı ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hizmet içi eğitim faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Araştırmanın ikinci bölümünde ise araştırmanın yapıldığı hizmet içi eğitim programları ele alınacaktır.

Araştırmaları, 189, 2010, ss. 159-183; Hasan Ağırbaş, “Almanya ve Müslüman Ülkelerde Din Görevliliği ve Camiler: Bir Arada Yaşama Kültürüne Katkısı Açısından Camiler (Almanya Örneği)”, 5. *Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri*, Mardin 2015, ss. 334-346.

¹⁴⁷ Kayapınar, “DİB Hizmet içi Eğitim Hizmetleri”, s. 811; Sürgeç; *Diyanet Eğitim Faaliyetleri*, ss. 78-79; Doğan, *Hizmet içi Eğitim ve Din Görevlisi*, ss. 132-133.

¹⁴⁸ DİB, *2018 İdare Faaliyet Raporu*, s. 80.

¹⁴⁹ DİB, *2019 Faaliyet Raporu*, s. 132.

İKİNCİ BÖLÜM

MESLEĞE HAZIRLIK VE TASHİH-İ HURUF

HİZMET İÇİ EĞİTİM PROGRAMLARI

Eğitim programı bir eğitim kurumunun amaçları doğrultusunda düzenlenmiş planlı eğitim faaliyetlerinin tümüdür.¹⁵⁰ Program, eğitim-öğretim süreci içerisinde nelerin, niçin, nasıl ve ne kadar sürede öğretilceğinin işin başında düşünülmesini sağlayan¹⁵¹ ve öğretimi gerçekleştirenlere kılavuzluk eden en önemli rehberdir.¹⁵² Bu rehber sayesinde eğitim etkinlikleri gelişi güzellikten arındırılmış olur ve kaynaklar daha verimli kullanılabilir.¹⁵³

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), personeline yönelik hizmet içi eğitim kurslarını hazırlanan müfredata göre yürütmektedir. Personelin ihtiyaçları dikkate alınarak şekillenen bu müfredat, programın yürütüldüğü eğitim merkezlerinde eş zamanlı olarak uygulanmaktadır. Program içeriğinde, işleyişinde ve süresinde zaman zaman değişiklikler yapılabilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmaya konu edilen “Mesleğe Hazırlık Eğitim Programı (MEHEK)” ve “Tashih-i Huruf Eğitim Programı (TAHEK)” hakkında bilgi verilecektir. Bu kapsamda programlara duyulan ihtiyaç, programların amaçları, temel yaklaşımları, uygulama esasları, süreleri, uygulama yerleri, katılma şartları, alanları ve ders kredileri her bir program için ayrı ayrı açıklanacaktır.

¹⁵⁰ Münire Erden, *Eğitimde Program Değerlendirme*, Pegem Yayınları, Ankara 1995, s. 4; Leyla Küçükahmet, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, 13. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2002, s. 9.

¹⁵¹ Cevizci, *Eğitim Sözlüğü*, s. 184.

¹⁵² Nurettin Fidan ve Münire Erden, *Eğitime Giriş*, Alkım Yayınları, Ankara ts., s. 58.

¹⁵³ Akyürek, “Din Hizmetleri Personelinin Hizmete Hazırlık Eğitim Program Tasarısının İncelenmesi”, s. 479.

2.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programı (MEHEK)

Toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli olan DİB, din hizmetlerinin etkin, verimli, kaliteli ve ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte yürütülebilmesi için personelinin bilgi ve becerilerini geliştirmek ve mesleği ile ilgili yeni gelişmelere uyumunu sağlamak amacıyla hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlemektedir. Bunlardan biri de göreve yeni başlayan din görevlilerine yönelik mesleğe hazırlık eğitimidir.

2.1.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programına Duyulan İhtiyaç

Din görevlilerinin mesleğe hazırlık eğitimi, görevlinin bağlı bulunduğu kurum veya kuruluşu tanımasına; görevlerini, hak ve sorumluluklarını, teşkilatı ve mevzuatı bilmesine katkı sağlaması bakımından önemlidir. Personel, aldığı hizmet içi eğitim neticesinde, görev mahallinde oluşabilecek durumlara karşı donanımlı hâle gelmektedir. Aynı şekilde bu eğitimle, personele ufuk çizme, kurumuyla sağlıklı iletişim kurabilme, kurumsal ilişkiler ve hizmet hayatıyla ilgili planlamalar yapma imkânı sunulmaktadır.¹⁵⁴

DİB’de istihdam edilen din görevlileri, Başkanlıkça belirlenen yeterlikleri haiz kişiler arasından sınavla seçilerek atanmaktadır. Ataması yapılan personel, din hizmetleri noktasında teorik ve pratik bilgi noktasında belli bir hazırbulunuşluk düzeyine sahiptir. Bununla birlikte din görevlilerinin, geçmiş eğitim yaşantılarında elde etmiş oldukları bilgi ve becerilerinin daha da geliştirilmesi, teorik ve pratik bilgi ile ilgili din hizmetlerinin gerektirdiği donanımına sahip olmaları, görev mahallerindeki din hizmetleriyle ilgili uygulamaları tanımaları, farklı mezheplere mensup vatandaşların da varlığını dikkate alarak herkese din hizmeti sunabilme becerisi ve formasyonu kazanmaları için¹⁵⁵ hazırlayıcı eğitim almaları önemli bir ihtiyaçtır.

2.1.2. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programının Amacı

Bir eğitim kurumunun programı, o konuda belirlenmiş amaçlara göre oluşturulur. Bu açıdan amaçlar, programın belirleyici unsuru olup, “Niçin” öğretim

¹⁵⁴ DİB, *Sözleşmeli İmam-Hatiplere Yönelik Hizmet İçi Eğitim Programı*, Ankara 2018, s. 5.

¹⁵⁵ DİB, *MEHEK Programı*, s. 5.

yapıldığının bilinmesi, “ne”yin öğretilceğinin bilinmesine kılavuzluk eder.¹⁵⁶ MEHEK programı da belli amaçlar doğrultusunda hazırlanmıştır. Programın amaçları şu şekilde açıklanmıştır:¹⁵⁷

MEHEK ile personelin;

1. Başkanlık teşkilatını tanınması,
2. Ana hatları ile mevzuat bilgisine sahip olması,
3. Görevinin gerektirdiği bilgi, beceri ve formasyona sahip olması,
4. Görev şuuru ve kurumsal aidiyet bilincinin artırılması,
5. Tecrübe sahibi meslektaşlarının rehberliğinde bilgi, görgü ve uygulama becerisi kazanması amaçlanmıştır.

2.1.3. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programının Uygulama Esasları

Din hizmetleri sınıfında görev yapan din görevlileri için düzenlenen MEHEK programında uygulama esasları şu şekilde açıklanmıştır:¹⁵⁸

1. Programın uygulanmasında “Dersler ve Krediler Tablosu” esas alınır.
2. Derslerin haftalık dağılımı; kursun süresi ve öğrenme alanlarının kredileri göz önünde bulundurularak dengeli bir biçimde yapılır.
3. Sınıflar kursun ilk gününde yapılacak seviye tespit sınavına göre oluşturulur.
4. Eğitimde kullanılacak yöntem ve tekniklerde işlevsellik esas alınır.
5. Kursiyerlerin gelişim düzeyleri takip edilerek, yeterli olmadıkları hususlar kendilerine fark ettirilir.
6. Yapılan eğitim etkinliklerinde zamanı verimli kullanma ilkesi daima göz önünde bulundurulur.
7. Eğitimin bir süreç olduğu ilkesinden hareketle kursiyerlerin zaman içerisindeki ilerlemeleri dikkate alınarak, öğretimin hedef ve beklentileri bu ilke doğrultusunda belirlenir.
8. Eğitim-öğretim sürecinde çeşitli görsel-işitsel araç-gereçlerden yararlanılır.

¹⁵⁶ M. Şevki Aydın, *Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*, İBAV Yayınları, Kayseri 2000, s. 76.

¹⁵⁷ DİB, *MEHEK Programı*, s. 6.

¹⁵⁸ DİB, *MEHEK Programı*, s. 6.

9. Öğrenme-öğretme etkinliklerine mümkün olduğunca bütün kursiyerlerin aktif katılımı sağlanır.
10. Kursiyerlere daha fazla uygulama imkânı sağlamak için kalabalık sınıf ortamları oluşturmaktan kaçınılır.
11. Öğrenmenin bütün aşamalarında uygun ölçme ve değerlendirmelere yer verilir.
12. Kur'an-ı Kerim, imamlık-müezzinlik becerisi gibi uygulama ağırlıklı alanlara yönelik her bir kursiyerin gelişim düzeyleri eğitim görevlisi tarafından günlük takip edilir.
13. Her alanla ilgili kursiyerlere ileri okuma listeleri hazırlanır.
14. Kursiyerlerin görev şuurunu ve motivasyonlarını artıracak ayrıca sosyo-kültürel gelişimlerine katkı sağlayacak etkinliklere yer verilir.
15. Din hizmetlerinin etkin yürütülmesine katkı sağlamak üzere tespit edilen ayet ve hadislerin kursiyerler tarafından ezberlenmesi sağlanır. Söz konusu ayet ve hadislerin ezber takibi ise belirlenen bir eğitim görevlisi tarafından ders dışı eğitici etkinlikler kapsamında yürütülür.
16. Program süresince teorik bilgilerin kursiyerlerde kalıcı davranışlar haline gelmesini sağlamak için cuma günlerinde imkânlar ölçüsünde uygulamaya yönelik etkinliklere yer verilir. Cuma günleri ders programı bu amaca hizmet edecek şekilde planlanır.
17. Kursiyerle eğitim görevlisi arasındaki iletişimi güçlendirmek, kursiyerin eğitim görevlisinin bilgi ve tecrübesinden daha fazla faydalanmasını sağlamak ve alanlarla ilgili elde edilen bilgilerin beceriye dönüşmesini temin etmek amacıyla kursiyerler küçük çalışma grupları hâlinde eğitim görevlilerine dağıtılır.
18. Kursiyerlerin bilimsel, kültürel ve sosyal gelişimlerine katkı sağlayacak, kurumsal aidiyet bilinçlerini geliştirecek okuma etkinlikleri gerçekleştirilir. Bu kapsamda Başkanlıkça tavsiye edilen kitapları okumaları sağlanır.
19. Ders dışı eğitici etkinlikler kapsamında; programın kursiyerlerde gerçekleştirmeyi amaçladığı hedef ve kazanımlar çerçevesinde kursiyerler

arası yarışmalar (Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma, hafızlık, hutbe, ezanı güzel okuma, dinî bilgiler ve benzerleri) düzenlenir.

20. Kursiyerlerin görev yaparken kendilerine rol-model alacağı, Türkiye'de din hizmetlerine ve dinî ilimlerin gelişmesine ömrünü adanmış ilim adamlarının hayatlarını konu edinen ve Diyanet TV'de yayınlanan belgesellerden (Hacı Veyiszade Mustafa Efendi, Halil Günenç, Mehmet Savaş, Bir Ortadoğu Masalı, Diriliş Bestesi Sala, Arap Musa ve benzerleri) yararlanılır.

2.1.4. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programının Süresi, Uygulama Yeri ve Katılım

MEHEK, kısa süreli hizmet içi eğitim kurslarından. Genelde süreleri 3 ayın altındadır. Program öncesinde tüm hizmet içi eğitimlerde olduğu gibi, personelin hizmet ve çalışma alanına göre ihtiyaç duyulan konular tespit edilip programın süresi, amaçları, yeri, eğitim görevlileri, katılımcılar, tahsis olunacak ödenek ve diğer programlarla ilişkisi belirlenmektedir. Eğitim faaliyetlerinin hafta içinde yürütülmesi esastır, ancak Başkanlığın onayı ile hafta sonu da eğitim yapılabilir. ¹⁵⁹

Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, eğitim programını, süresini, yerini ve zamanını belirleyip, bununla ilgili gerekli yazışmaları yapmakta, böylelikle eğitim süreci planlanmış olmaktadır. Eğitimler, mümkün olduğunca dinî yüksek ihtisas merkezleri ve eğitim merkezlerinde yapılmakla birlikte, gerekli görülen hâllerde programların özelliği dikkate alınarak, Başkanlığın uygun gördüğü yerlerde de düzenlenebilmektedir. ¹⁶⁰ Bu faaliyetlerin yürütülmesinde ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılabilmekte, gerektiğinde hizmet satın alınabilmektedir.

MEHEK'e katılım mecburidir. DİB Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliğinin 25. maddesinde konuyla ilgili hükümler şu şekilde belirtilmiştir:

Kesinleşen programlarda hizmet içi eğitime katılması kararlaştırılmış olan personel, hizmet içi eğitim faaliyetine katılmak zorunda olup, bağlı oldukları birimler bunu sağlamakla yükümlüdürler. Hizmet içi eğitime alınacak personel belirlenirken, göreve yeni başlayanlara, hizmet süresi az olanlara ve hizmet içi

¹⁵⁹ DİB, *Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği*, md. 22.

¹⁶⁰ Hâlihazırda kurulu 10 adet dinî yüksek ihtisas merkezi ile 19 adet eğitim merkezinin toplam kapasitesi 4000 kişidir. Kaldı ki, Dinî Yüksek İhtisas Merkezlerinin 1650 kişilik toplam kapasitesinin önemli bir kısmını sürekli öğrenim gören ihtisas kursiyerleri doldurduğundan toplam kapasitenin 3000 civarında olduğu söylenebilir. Bir yılda istihdam edilen personelin 9000 civarında olduğu düşünüldüğünde mevcut eğitim merkezleri kapasitesinin bunu kaldıramayacağı açıktır. Bu yüzden Başkanlık, eğitimlerin bir kısmını tatil sezonları dışında Antalya ve diğer bölgelerdeki otellerde gerçekleştirmektedir. Bazı eğitimler de mahallinde düzenlenmektedir. (Eğitim Merkezleri ve kapasiteleri için bk. ek: 6).

eğitime hiç alınmayanlara öncelik tanınır. Ancak, geçerli mazeretleri nedeniyle eğitime katılamayacak olanların durumu, amirleri tarafından dikkate alınır. Hangi sebeple olursa olsun, toplam eğitim süresinin 1/8'ine katılmamış olan personelin programla ilişkisi kesilir. Bunlar daha sonra yapılacak aynı düzeydeki eğitim programlarına alınabilirler. Kanunî mazeretleri olanlar dışında, eğitim faaliyetine katılmayanlar hakkında 657 sayılı DMK'nin disiplinle ilgili hükümleri uygulanır. Eğitime katılan personel eğitim süresince idari yönden eğitim yapılan yerdeki müdür/müftüye bağlıdır.

Buna göre, her personel, pozisyonu ne olursa olsun bu eğitimlere katılmak zorundadır. Mazerete binaen eğitime katılmada takdim-tehir yapılabilirse de mümkün olan en kısa zamanda bu eğitimlerden geçmek mecburidir.

2.1.5. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programının Alanları ve Ders Kredileri

Din hizmetlerinin alt hizmet başlıklarından biri ve belki de en önemlisi cami içi din hizmetleridir. Kur'an tilaveti, imamlık-müezzinlik becerisi ile vaaz-hutbe hazırlama ve sunma becerisi, bu hizmetin etkin yürütülmesinde temel unsurlardır. Dolayısıyla programda bu alanlara daha fazla yer verilmiştir. Aynı şekilde vatandaşlarımızın dinî ve sosyal hayatlarında karşılaşacakları sorunlara din görevlilerinin çözüm bulmaları noktasında daha donanımlı ve bilgili hâle gelmeleri için programda temel dinî bilgiler alanına da vurgu yapılmıştır.¹⁶¹

Programda yer alan dersler ve kredileri, tablo hâlinde şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 2.1. MEHEK Programı Ders Alanları ve Kredileri

	Dersler		Saati	
1.	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim Okumaya Giriş	12	112
		Talim Üzere Yüzüne Okuma	60	
		Talim Üzere Ezbere Okuma	40	
2.	Kur'an-ı Kerim Meali			12
3.	Temel Dinî Bilgiler			42
4.	İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu			40
5.	Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma			18
6.	Başkanlık Teşkilatı ve Mevzuatı			4
7.	Sosyal ve Kültürel Etkinlikler			12
	Toplam			240

Tabloda görüldüğü üzere, MEHEK programında yedi temel alan belirlenmiştir. Toplamda 240 saatlik kredi tanımlanan programda 112 saat Kur'an-ı Kerim, 12 saat Kur'an-ı Kerim Meali, 42 saat Temel Dinî Bilgiler, 40 saat İmamlık ve Müezzinlik

¹⁶¹ DİB, *MEHEK Programı*, ss. 7-12.

Formasyonu, 18 Saat Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma, 4 saat Başkanlık Teşkilatı ve Mevzuatı ve 12 saat Sosyal ve Kültürel Etkinlikler derslerinin işlenmesi planlanmıştır.¹⁶²

Programdaki dersleri ve kredilerini gösterdikten sonra, bu derslerin içerikleriyle de ilgili açıklama yapmakta fayda vardır.

2.1.5.1. Kur'an-ı Kerim

Tablo 2.1'de de görüldüğü üzere MEHEK'lerde en çok kredi Kur'an-ı Kerim derslerine ayrılmıştır. Her ne kadar programda Kur'an dersleri dışında, Kur'an-ı Kerim Meali, Temel Dinî Bilgiler, İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu, Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma, Sosyal ve Kültürel Etkinlikler, Başkanlık Teşkilatı ve Mevzuatı dersleri olsa da, Kur'an derslerinin baskınlığı bariz bir şekilde görülmektedir.

DİB'de din hizmeti veren her kademedeki görevlinin temel dinî bilgilere vâkıf olması ve Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak okuması elzemdir. Din hizmetinin ağırlıkta olduğu görevler için yapılan alım sınavlarında, sınava katılanların evvela Kur'an-ı Kerim okuyuş seviyelerinin ölçülmesi meseleye ne derece önem verildiğinin bir göstergesidir.¹⁶³ Diğer taraftan, din görevlilerinin Kur'an-ı Kerim bilgisi ve okuma becerisi noktasında sahada görülen sıkıntılar bu tür programlarda Kur'an derslerine ağırlık verilmesini zorunlu kılmaktadır. İleride de görüleceği üzere, din görevlilerinin bildirimleri, kanaatimizi desteklemektedir. Bu nedenle programın 240 saatlik ders yükünün neredeyse yarısı (%46,6), yani 112 saati Kur'an-ı Kerim derslerine ayrılmıştır. Kur'an-ı Kerim derslerinde konular şu şekilde gruplandırılmıştır:

1. "Kur'an-ı Kerim Okumaya Giriş" başlığı altındaki birinci grup derslerde Kur'an öğretiminin mahiyeti ve önemi, Kur'an öğretiminde dikkat edilmesi gereken ilkeler, Kur'an tilavetinde ses ve nefes kullanımı, harflerin mahreçleri, sıfatları ve seslendirilmesi ile ilgili bilgi ve becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir. İkinci grup derslerde tecvîd konuları yer almaktadır. Bu grupta yoğun bir şekilde harf talimi

¹⁶² Bugüne kadar düzenlenen MEHEK eğitimlerinde, ders alanları sabit kalmakla birlikte kurs süresi ve ders kredilerinin sürekli değiştiği görülmüştür. Eğitimin verildiği hedef kitle değişmemesine rağmen programdaki bu değişiklik anlaşılır gibi değildir. Her ne kadar yetkililer program süresinin değişmesini bütçe ve zaman kısıtlılığı ile açıklamaya çalışsa da bize göre bu makul gözükmemektedir.

¹⁶³ Yılgin, "DİB Hizmet içi Din Eğitimi", s. 773.

yaptırıldıktan sonra tecvit konularına geçiş yapılması ve tecvit konularının ayrıntılı ve uygulamalı bir şekilde kursiyerlere kazandırılmaya çalışılması amaçlanmaktadır. Üçüncü grupta ise Kur'an-ı Kerim okuma usulleri, Kur'an-ı Kerim okumada istiaze ve besmelenin talimi, yaygın olmayan tilavet kuralları, vakıf ve iptida konuları, Kur'an tilavetinde yapılan yaygın hatalar ve bunları düzeltme yolları, elifba öğretim teknikleri, Kur'an'ı yüzünden okumayı öğretim teknikleri, Kur'an'ı ezberleme teknikleri, tecvit öğretim teknikleri ve Kur'an-ı Kerim tilavet usullerini öğretim teknikleri gibi Kur'an öğretimine dair formasyon konuları yer almaktadır. Bu başlık için 12 saatlik bir kredi ayrılmıştır.¹⁶⁴

2. “Talim Üzere Yüzüne Okuma” başlığı altında belirlenen surelerin öğrenilen talim ve tecvit kurallarına göre tahkik, tedvir ve hadr usulüyle¹⁶⁵ okutulması hedeflenmiştir. Bu grup için 60 saatlik bir kredi ayrılmıştır.¹⁶⁶ Kur'an-ı Kerim dersleri içinde en fazla kredi bu gruba tahsis edilmiştir.

3. “Talim Üzere Ezbere Okuma” başlığı altında Buruç-Nâs arası surelerin, yine imamlık-müezzinlik yeterliklerinde¹⁶⁷ aranan Yasin, Mülk, Fetih, Hucurat ve Rahman Sureleri ile Amenerrasülü ve Hüvellahüllezi gibi aşr-ı şeriflerin ezbere okutulması istenmiştir. Bunun yanında düğün, mevlit, sünnet, açılış, kandil ve benzeri törenlerde okunabilecek aşr-ı şeriflerin ezberletilip okutulması da istenmektedir. Ezber aşr-ı şerifler programda belirtilmiştir. Bu derslere 40 saat ayrılmıştır.¹⁶⁸

2.1.5.2. Kur'an-ı Kerim Meali

Programın “Kur'an-ı Kerim Meali” derslerinde, müfredattaki surelerin meallerinin öğretilmesi; bu bağlamda kursiyerlerin din hizmetlerini etkin ve verimli bir şekilde yürütmeleri, Kur'an'ın anlam dünyasına -kısmen de olsa-vâkıf olmaları hedeflenmektedir. Kur'an-ı Kerim Meali dersine giriş bağlamında surelerin sebeb-i nüzulleri, temel konuları ve benzeri hususlar üzerinde kısaca durulması, personelin Kur'an'ın temel mesajlarına aşinalık kazanması için “Kur'an Yolu Türkçe Meal ve

¹⁶⁴ DİB, *MEHEK Programı*, s. 5.

¹⁶⁵ Tahkik, tedvir ve hadr, Kur'an-ı Kerim'in sürat yönünden okunma usulleridir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ramazan Pakdil, *Talim, Tecvid ve Kıraat*, 10. Baskı, İFAV Yayınları, İstanbul 2016, ss. 34-38; Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 5. Baskı, Emin Yayınları, Bursa, 2007, ss. 307-310; İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, İFAV Yayınları, İstanbul 1983, ss. 186-191.

¹⁶⁶ DİB, *MEHEK Programı*, s. 13.

¹⁶⁷ Söz konusu yeterlikler için bk. DİB, *Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri*, ss. 20-23.

¹⁶⁸ DİB, *MEHEK Programı*, ss. 14-15.

Tefsiri”nden¹⁶⁹ tüm surelerin tanıtım bölümlerinin kursiyerlere okutulması, konular işlenirken gramer konularına girmekten kaçınılması ve konu-kredi dengesi göz önünde bulundurularak müfredatın planlanan zamanda bitirilebilmesi için kursiyerlerin derse hazırlıklı gelmelerinin sağlanması istenmektedir. Kur’an Meali derslerine 12 saat kredi ayrılmıştır.¹⁷⁰

2.1.5.3. Temel Dinî Bilgiler

Programdaki bir diğer alan “Temel Dinî Bilgiler”dir. Kısaca İlmihâl dersi olarak ifade edilebilecek bu derse, Başkanlıkça düzenlenen pek çok hizmet içi eğitim kurslarında yer verilmektedir. Ana kaynak olarak “İslam İlmihâli”nin¹⁷¹ belirlendiği programda, belirlenen konuların eğitim görevlisi rehberliğinde sınıf ortamında işlenmesi; program sonunda gerçekleştirilecek ölçme-değerlendirme etkinliğinde ilmihâlin tamamından sorumlu tutulması, bu nedenle kursiyerlerin söz konusu eseri baştan sona okumalarının sağlanması istenmiştir. Fıkıh kaynaklarından etkin biçimde yararlanabilme, ibadet ve benzeri konulardaki bilgileri temel kaynaklardan hareketle değerlendirebilme yeteneğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca kursiyerlere, muhataplarının dinî ve manevî hayatında karşılaştığı sorunlara çözüm bulmaya yönelik kaynaklardan yararlanma becerisi kazandırılması; ibadet, muamelat ve ahval-ı şahsiye gibi günlük dinî hayatı doğrudan ilgilendiren konularda kursiyerlerin görev yaptıkları yerlerin dinî, sosyo-kültürel özellikleri dikkate alınarak farklı mezheplerin görüşlerine atıflar yapılması amaçlanmaktadır. Özellikle ibadet konularında Hanefî ve Şafîî Mezhepleri arasındaki görüş ve uygulama farklılıklarına değinilerek, İslam Düşünce Tarihi’ndeki yorum farklılıklarının bir ayrılık değil, zenginlik unsuru olduğu ilkesi üzerinde durulması istenen hususlardandır. Derse 42 saat kredi ayrılmıştır.¹⁷²

2.1.5.4. İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu

“İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu” derslerinde ilk önce imam-hatiplik ve müezzinliğin din hizmetlerindeki yeri, önemi, adap ve erkânı anlatılması istenmektedir. Dersin konularını sahada ihtiyaç duyulan çeşitli duaların ezberletilmesi, merasimlerde konuşma yapabilme, namazları usulüne uygun icra

¹⁶⁹ Hayrettin Karaman vd. tarafından 5 cilt hâlinde hazırlanan eser, DİB tarafından yayımlanmaktadır.

¹⁷⁰ DİB, *MEHEK Programı*, s. 16.

¹⁷¹ Lütfi Şentürk ve Seyfettin Yazıcı tarafından tek cilt hâlinde hazırlanan eser, DİB tarafından yayımlanmaktadır.

¹⁷² DİB, *MEHEK Programı*, ss. 17-18.

etme, temel makamlarda ezanı ve salayı usulüne uygun okuma becerisinin kazandırılması içermektedir. Beceriye dayalı bu derste, konuların teorik boyutuna fazla girilmemesi ve kursiyerlerin yeteneklerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ders işlenirken her kursiyere birebir uygulama yaptırılarak eksikliklerin, hataların tespit edilmesi ve düzgün icra yetisinin kazandırılması amaçlanmaktadır. Derse 40 saat kredi ayrılmıştır.¹⁷³

2.1.5.5. Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma

Bir diğer ders, “Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma”dır. Bu derste, ilk haftalarda teorik bilgilerin ilgi çekici hâle getirilerek anlatılıp, sonra da kursiyerlerin hitabet örneklerini sunabilmeleri için bir program yapılması; derslerin hutbe ve vaaz gibi hitabet örnekleri çerçevesinde işlenmesi istenmiştir. Eğitim görevlilerinden konuları işlerken hutbe ve vaazın bilgi verme yanında bir davranış geliştirme vasıtası olduğunu vurgulamaları, kursiyerlerin hutbe-vaaz hazırlama, sunma ve değerlendirme becerilerini geliştirmeleri, her bir kursiyerin en az bir hutbe ve bir vaaz hazırlayarak sunmalarını sağlamaları, ayrıca Şafiî Mezhebindeki uygulama farklılıklarına özel olarak temas etmeleri beklenmektedir. Ders,18 saatlik krediye sahiptir.¹⁷⁴

2.1.5.6. Başkanlık Teşkilatı ve Mevzuatı

MEHEK programındaki diğer bir ders alanı ise “Başkanlık Teşkilatı ve Mevzuatı”dır. Derslerde, kursiyerlere Başkanlığın kuruluşu, teşkilatlanması, misyon ve vizyonu, kurum tarihi, Başkanlığın merkez, taşra ve yurt dışı birimleri, yürütülen hizmetler, Başkanlıkla ilgili Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda yer alan hususlar ve 633 Sayılı DİB Teşkilat Kanunu ile ilgili bilgi verilmesi, ayrıca kursiyerlerin görev alanlarıyla ilgili yönetmelik ve yönergelerle atıflarda bulunularak mevzuatla ilgili kavramsal çerçeve oluşturulması hedeflenmektedir. Yine personelde görev, hak ve sorumlulukları konusunda farkındalık oluşturulması, kamu görevlerinin yürütülmesi esnasında uyulması gereken adalet, dürüstlük, saydamlık, tarafsızlık ve benzeri etik ilkelere uygun davranışların kazandırılması dersin hedeflerindendir. Bilgilendirme

¹⁷³ DİB, *MEHEK Programı*, ss. 21-23.

¹⁷⁴ DİB, *MEHEK Programı*, s. 24.

yapılırken detaylara girilmeyerek kursiyerlerin Başkanlık internet sayfasına yönlendirilmesi istenmiştir. Dersin kredisi 4 saattir.¹⁷⁵

2.1.5.7. Sosyal ve Kültürel Etkinlikler

“Sosyal ve Kültürel Etkinlikler” dersleri daha ziyade konferans veya seminerler şeklinde planlanmıştır. Bu derslerde “Kurum kültürü ve aidiyet bilinci”, “İslam dünyasının içinden geçtiği süreçler”, “Sünnetin dindeki yeri”, “Mezhep gerçeği”, “FETÖ/DAEŞ ve benzeri dinî görünümlü terör örgütleri”, “Medyanın bireysel-toplumsal hayata etkileri ve medya okuryazarlığı” başlıklarında konferansların verilmesi istenmektedir. Konferansların alanında uzman kişiler tarafından sunulması ve etkin, verimli ve disiplin içerisinde gerçekleşmesi için idare tarafından gerekli tedbirler alınması, bütün kursiyerlerin katılımının sağlanması yine istenen durumlardandır. Her bir konferans için iki saatlik bir zaman ayrılan sosyal ve kültürel etkinliklere toplamda 12 saat kredi tanımlanmıştır.¹⁷⁶

2.2. Tashih-i Huruf Eğitim Programı (TAHEK)

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın cami hizmetlerini yürüten personelin bilgi ve becerilerini geliştirerek daha etkin ve verimli bir din hizmeti sunmak için düzenlediği kurslardan biri de Tashih-i Huruf Eğitim Programıdır.

Tashih-i huruf, Kur’an-ı Kerim’in kıraati ile ilgili bir kavramdır. Kısaca “harfleri doğru telaffuz etmek” olarak ifade edilebilecek bu kavram, ıstılahen “Kur’an’ın harflerini mahreçlerine ve sıfatlarına uygun biçimde doğru telaffuz etmek”¹⁷⁷ şeklinde tanımlanmıştır. Tashih-i Huruf’un ana eksenini harf talimi uygulaması oluşturur. Abdurrahman Gürses¹⁷⁸ (v. 1999), harf taliminin önemini “Harf talimi, talimin temelidir.”¹⁷⁹ şeklinde özetlemiştir. Harfleri doğru telaffuz etmeden okumak, tecvit uygulaması yapmaya çalışmak kıraat ehline yanlış bir usul olarak telakki edilmiştir. Bu sebeple, kıraat ilmiyle iştigal edenler, Kur’an

¹⁷⁵ DİB, *MEHEK Programı*, s. 25.

¹⁷⁶ DİB, *MEHEK Programı*, s. 25.

¹⁷⁷ Pakdil, *Talim, Tecvid ve Kıraat*, s. 86.

¹⁷⁸ Kıraat ilminde Türkiye’de kendi kuşağının son halkası kabul edilen Abdurrahman Gürses, Cumhuriyet döneminde kıraat ilminin önde gelen isimlerindendir. 1976 yılında Haseki Eğitim Merkezi’nin açılmasıyla kıraat ilmini merhum M. Rüştü Aşıkutlu ile birlikte resmî olarak okutan iki isimden biridir. Geniş bilgi için bk. Fatih Çollak, “Reisü’l Kurra Hendekli Hafız Abdurrahman Gürses Hoca Efendi’nin Hayatı (1909-1999)”, *I. Kur’an ve Kıraati Sempozyumu (Abdurrahman Gürses Anısına)*, Sakarya Üniversitesi İFD Yayınları, Sakarya 2000, ss. 11-45

¹⁷⁹ Pakdil, *Talim, Tecvid ve Kıraat*, s. 87.

öğretiminde harflerin doğru telaffuz edilmesine özel bir önem atfetmişlerdir.¹⁸⁰ DİB'e bağlı Kur'an kurslarında ve hizmet içi eğitim programlarında harflerin doğru telaffuz edilmesine, mahreç ve sıfatların uygun okumasına özen gösterilmekte, bunun için müstakil talim dersleri verilmektedir.

2.2.1. Tashih-i Huruf Eğitim Programına Duyulan İhtiyaç

Din hizmetleri görevini icra eden imam-hatip, müezzin-kayyım ve Kur'an kursu öğreticilerinin Kur'an-ı Kerim kıraatindeki eksikliklerinin giderilmesi Başkanlığın önem verdiği hususlardandır. Söz konusu eksiklikleri gidermenin yanında TAHEK mezunu din görevlilerinden meslektaşlarının yetişmelerinde kılavuzluk etmesi ve Başkanlığı yurt içi ve yurt dışında temsil edecek karilerin yetiştirilmesi amacıyla tashih-i huruf hizmet içi eğitim programına ihtiyaç duyulmuştur. Söz konusu programda kurumsal gelişmeler, personel yeterliklerinin güncellenmesi, uygulayıcılardan gelen geri bildirimler, günün gelişen ve değişen şartları dikkate alınmıştır.¹⁸¹

2.2.2. Tashih-i Huruf Eğitim Programının Amacı

TAHEK, öğrenme-öğretme konusundaki modern yaklaşımlara, teknolojiye dayalı ilerlemelere ve musiki ilminin verilerine dayanarak din görevlilerinin, "Kıraat-i Âsım Rivayet-i Hafs" üzere Kur'an okuyuş tarzıyla ilgili bilgi ve becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Böylece Kur'an'ı Kerim'in hem telaffuz, hem ses, hem de mana gibi özelliklerine dikkat ederek okuyabilen nitelikli personelin yetiştirilmesi ve daha etkin bir din hizmeti sunulması hedeflenmektedir.¹⁸² TAHEK hizmet içi eğitim programı, üç temel öğretim boyutu esas alınarak hazırlanmıştır.¹⁸³

1. Kursiyerlere kıraat ilmini tanıtıcı genel bilgilerin yanı sıra Kıraat-i Âsım Rivayet-i Hafs üzere okuyuş tarzı ile ilgili temel teorik bilgilerin kazandırılması,

3. Ses ve makam bilgisinin kazandırılması,

2. Öğrenilen bilgilerin beceriye dönüştürülmesi.

Eğitim sürecinde kursiyerlere bu bilgi ve beceriler kazandırılırken geleneksel eğitim metotları yanında günümüz eğitim yöntem ve tekniklerinin teknolojik

¹⁸⁰ Pakdil, *Talim, Tecvid ve Kıraat*, s. 87.

¹⁸¹ DİB, *TAHEK Programı*, Ankara 2017, s. 5.

¹⁸² DİB, *TAHEK Programı*, s. 5.

¹⁸³ DİB, *TAHEK Programı*, ss. 5-6.

imkânlarla desteklenmesi öngörülmüştür. Program; öğrenci merkezli eğitim anlayışı ile öğrenmede bireysel farklılıkları dikkate alan, esnek yapılı, bilgiyi beceriye dönüştürmeyi hedefleyen, öğrenme sürecini pekiştiren ölçme- değerlendirme yöntem ve tekniklerini kullanmayı esas alan bir anlayışla hazırlanmıştır.¹⁸⁴

2.2.3. Tashih-i Huruf Eğitim Programının Uygulama Esasları

Kurs Programında uygulama esasları şu şekilde belirtilmiştir.¹⁸⁵

1. Program haftada 28 saat esas alınarak hazırlanmıştır.
2. Kursun başında 10 saat kıraat ilmi ve Âsım Kıraati hakkında teorik bilgiler verilir.
3. Programda yer alan tecvit kuralları, yüzüne/ezbere okunacak sure ve duaların uygulamaları esnasında teorik bilgilere atıf yapılmak suretiyle öğretilir.
4. Programın uygulanmasında dersler ve krediler tablosu esas alınır.
5. Haftada 18 saat Kur'an-ı Kerim, 4 saat Dinî Musiki, 2 saat Kur'an Meali, 2 saat İlmihal, 2 saat Hitabet konuları programda yer aldığı şekliyle okutulur.
6. Kur'an-ı Kerim alanına ayrılan haftalık 18 kredinin 8 saati talim üzere yüzüne okuma; 6 saati talim üzere ezbere okuma ve 4 saati talim ve tecvit uygulamalarına ayrılır.
7. Konuların haftalık ders programına yansıtılması, konulara ayrılacak süreler ve işleniş sırası; kursiyer düzeyine, eğitim ortamına ve diğer etkenlere göre belirlenir.
8. Kursiyerlerin belirlenen hedef ve kazanımlara ulaşma düzeylerinin kendilerine fark ettirilebilmesi ve gelişim düzeylerinin tespit edilebilmesi amacıyla kurs başında imkânlar ölçüsünde kursiyerlerin hazırbulunuşlukları kayıt altına alınır.
9. Kurs süresince kursiyerlere dinî musiki alanında yetkin sanatkârların okuyuşları dinletilir.
10. Musiki dinletilerinde programda yer verilen makama bağlı kalınır.

¹⁸⁴ DİB, *TAHEK Programı*, s. 6.

¹⁸⁵ DİB, *TAHEK Programı*, ss. 6-7.

11. Kursiyerlerin okuyuşları kaydedilerek kendilerine dinletilir.
12. Kursiyerlere, İstanbul tavrıyla okuma becerisi kazandırılır.
13. Kursiyerlerin kişisel ses aralıklarının farkında olmaları sağlanır.
14. Kursiyerlerin öğrenme biçimleri ve hızlarının farklı olabileceği dikkate alınır.
15. Kursiyerlerin gelişim düzeylerine ve öğrenme biçimlerine uygun, çeşitli bireysel ve iş birliğine dayalı öğrenme ortamları sağlayan materyal ve yöntemler kullanılır.
16. Kursiyerlerin dil yeterlik düzeyleri, özel becerilere sahip olma veya öğrenme zorluğu bulunma gibi durumlarını dikkate alan materyaller kullanılır. Öğrenme zorluğu çeken kursiyerlerin öğrenme etkinliklerine mümkün olduğu kadar çok katılması teşvik edilerek desteklenir.
17. Kursiyerlerin öğrenmelerini desteklemek için uygun kaynaklar, araç-gereçler ve teknoloji kullanılır.
18. Öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerinin bütün kursiyerlerin ihtiyaç ve becerilerine uygun olduğundan emin olunur.
19. Kursiyerlerin gelişim düzeyine uygun, ilgi ve deneyimlerini gözetken, öğrendiklerini uygulayabilmelerine imkân veren değerlendirme materyalleri geliştirilerek kullanılır.
20. Her bir kursiyer hakkında tutulan günlük değerlendirmeler, her ay sonu toplu olarak gözden geçirilerek seviyesi yeterli olmayan kursiyerler hakkında gerekli önlem ve kararlar alınır.

2.2.4. Tashih-i Huruf Eğitim Programının Süresi, Uygulama Yeri ve Katılım

DİB hizmet içi eğitim yönetmeliğine göre,¹⁸⁶ süresi 3 ay ve daha üstü uzunlukta olan kurslar uzun süreli kurslardır. Uzun süreli kurslara katılım, idare özel bir tasarrufta bulunmadığı sürece isteğe bağlıdır. Bu kurslara katılımda özel nitelik aranır, açılan sınavlarda başarı gösteren personel eğitime katılma hakkı elde eder.

¹⁸⁶ Bk. DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, md. 4.

6 aylık planlanan TAHEK'ler de uzun süreli hizmet içi eğitim kurslarındandır. Bu kurslara katılım mecburî değildir. Kurslar, genelde Ramazan ayının başlangıç tarihine göre Ekim-Nisan sezonunda düzenlenmektedir. Sınırlı sayıda kontenjana sahip kursların koordinesi Başkanlık Hizmet İçi Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı'nın uhdesindedir. Adı geçen daire, öncelikle her eğitim merkezinden veya kursu özel olarak düzenlemek isteyen il müftülüklerinden kapasite için bilgi istemekte, toplanan bilgiler doğrultusunda eğitim merkezlerine ve illere belli bir kontenjan tanınmaktadır. Kontenjanlar, eğitim merkezinin bulunduğu bölgelere göre belirlenmektedir. Din görevlileri özel durumlar dışında ancak kendi bölgesindeki merkezlerde eğitime katılabilmektedir. TAHEK'e alınacak personelde şu şartlar aranmaktadır:¹⁸⁷

1. Erkek Kur'an kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayyım unvanlarında kadrolu/sözleşmeli olarak fiilen çalışıyor olmak (hafızlık tercih sebebidir.)
2. Başkanlık teşkilatında; 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 4'üncü maddesinin (A) bendi statüsünde kadrolu devlet memuru veya 4'üncü maddesinin (B) bendi statüsünde sözleşmeli olarak çalışıyor olmak,
3. Memuriyette adaylığı kaldırılmış veya belirtilen tarihe kadar kaldırılacak olmak,
4. 4/B sözleşmeli statüde çalışmaya başlayanların belirtilen tarih itibariyle görevde bir yılı dolmuş olmak,
5. Belirtilen tarihten itibaren 6 ay süreyle askerlikle ilişkisi bulunmamak,
6. Dinî musiki kabiliyeti olmak,
7. Kurs süresince yurt dışı, umre ve benzeri sebeplerle kursa ara verme durumunda olmamak,
8. Daha önce aynı kursa katılmamış olmak.

Yukarıda belirtilen şartları taşıyan görevlilerin katılacağı mülakat sınavına dair duyurular il müftülüklerince yapılmaktadır. Her il müftülüğü, sınavın yeri, tarihi ve sınav komisyonunun tespitinde, kursiyer göndereceği eğitim merkezi ile görüşerek mutabakat sağladıktan sonra duyuruyu yapmaktadır. Sınav komisyonu, dinî yüksek

¹⁸⁷ DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Tashih-i Huruf Kursu Sınav Duyurusu", [https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Detay/591/\(09.06.2020\)](https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Detay/591/(09.06.2020)).

ihhtisas/eğitim merkezi müdürü veya görevlendireceği eğitim görevlisinin Başkanlığında, bir eğitim görevlisi, mft yardımcısı veya bir ilēe mftsnden oluşturulmaktadır. Bu komisyon, mülakat usulüyle adayın Kur'an-ı Kerim'i okuma becerisi, ilmiyal bilgisi ve dinî musiki kabiliyetini lēerek 70 ve üzeri puan alanları başarılı kabul etmektedir. Başarılı adaylar kontenjana göre kursa ēađırılmaktadır. Kontenjanın dolmaması durumunda puan sıralamasına göre yedeklerden alım yapılmaktadır.

Mesleēe Hazırlık Eğitim Kurslarında (MEHEK) olduğu gibi Tashih-i Huruf Kurslarının (TAHEK) da eğitim merkezlerinde yapılması esas olmakla birlikte, durum ve şartlara göre bu kurslar il müftülükleri bünyesinde de düzenlenebilmektedir. Eğitim merkezlerinin haricinde düzenlenen tashih-i huruf kursları, yaşanan bazı sıkıntılar nedeniyle sınırlı tutulmakta, mümkün olduğunca eğitim merkezleri tercih edilmektedir.

TAHEK giriş sınavında başarı gösteren din görevlileri, kurs müddetince eğitim merkezlerindeki yatılı olarak kalmakta, kendi görev yerlerinde ēalıřmamaktadırlar. İdarenin takdirine göre yerlerine vekil görevli atanabilmektedir. Kurs bitiminde ise kendi görev yerlerindeki vazifelerine devam etmektedirler. Mahallinde düzenlenen ya da eğitim merkezlerinde gündüzlü olarak verilen kurslara katılan din görevlileri, kurs saatleri dışında görev yerlerinde vazife icra etmekle ykmldrlar.

2.2.5. Tashih-i Huruf Eğitim Programının Alanları ve Ders Kredileri

TAHEK'in temel yaklaşımında kursiyerlere kıraat ilmini tanıtıcı bilgilerin yanı sıra Âsım Kıraati Hafs Rivayeti¹⁸⁸ üzere okuyuş tarzının kazandırılıp uygulamaya dönüştürülmesinin ve ses-makam bilgi ve becerisinin geliştirilmesinin hedeflendiği yukarıda belirtilmişti. Bu doğrultuda bir program hazırlanmış, pilot uygulama olarak 2005 yılında İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nde bir kurs aēılıř, belirlenen kontenjana tüm yurttan personel katılması sağlanmıştı. Program, 2006 yılından itibaren diğer eğitim merkezlerinde ve bazı il müftülükleri bünyesinde uygulanmaya başlanmıştı. İlk uygulandığında sadece Kur'an-ı Kerim ve Musiki derslerinin olduğu

¹⁸⁸ Geniş bilgi iēin bk. Fatih ēollak, *Asım Kıraati*, şkdar Yayınevi, İstanbul 2006; Abdülhamit Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 2. Baskı, Emin Yayınları, Bursa 2014; Hasan Tahsin Feyizli, *Kıraat-i Aşere*, DİB Yayınları, Ankara 2016; Mehmet Emin Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleri İle Kıraat İlmi*, Otto Yayınları, İstanbul 2016; Ahmed Aliyyü'l-İmam, *Tarih ve Dilbilimi Işığında Kur'an'ın 10 Kıraati*, İnkılab Yayınları, İstanbul 2010.

programa, görülen lüzum üzerine Kur'an-ı Kerim Meali, İlmihal ve Hitabet dersleri ilave edilmiştir. 2013-2017 yılları arasında ülkede yaşanan bazı olaylar nedeniyle TAHEK'ler düzenlenmemiştir. Bu fetret dönemi dışında, 2006 yılından bu yana TAHEK aynı müfredat üzerine devam ettirilmektedir. Programda yer alan dersleri ve kredilerini, tablo hâlinde şu şekilde göstermek mümkündür:

Tablo 2.2. TAHEK Programı Ders Alanları ve Kredileri

	Dersin adı	Saati
1.	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim Okumaya Giriş
		10 Saat
		Talim ve Tecvit Uygulamaları
		86 Saat
		Talim Üzere Yüzüne Okuma
		192 Saat
		Talim Üzere Ezbere Okuma
		144 Saat
2.	Kur'an-ı Kerim Meali	48
3.	Dinî Musiki	96
4.	İlmihal	48
5.	Hitabet	48
Toplam		672

Tabloda görüldüğü üzere, 672 saatlik tashih-i huruf hizmet içi eğitim programında, 432 saat “Kur'an-ı Kerim” derslerine, 96 saat “Dinî Musiki” derslerine ve 48'er saat de Kur'an-ı Kerim Meali, İlmihâl ve Hitabet derslerine tahsis edilmiştir.

2.2.5.1. Kur'an-ı Kerim

TAHEK'in ağırlıklı ders alanını “Kur'an-ı Kerim” oluşturmaktadır. Toplamda 432 saatlik kredi tanımlanan Kur'an-ı Kerim dersleri dört başlıkta gruplandırılmıştır.

1. “Kur'an-ı Kerim Okumaya Giriş” başlığı altında yer alan derslere 10 saatlik bir kredi ayrılmıştır. Bu derslerde kıraatlerle ilgili tarihî bilgilerin verilmesi, değerleri açısından kıraatler ve Kur'an-ı Kerim alanında esas alınan Âsım kıraati ile ilgili teorik bilgiler verilmektedir.¹⁸⁹

2. Talim ve tecvit uygulamalarına 86 saatlik kredi tanımlanmıştır. Bu grupta yoğun bir şekilde harf talimi yaptırıldıktan sonra tecvit konularına geçiş yapılmaktadır. Tecvit konuları ayrıntılı ve uygulamalı bir şekilde kursiyerlere

¹⁸⁹ Bk. DİB, *TAHEK Programı*, s. 10.

kazandırılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca bu alanda Kur'an-ı Kerim tilavet usulleri de öğretilmeye çalışılan diğer bir ders konusudur.¹⁹⁰

3. Talim üzere yüzüne okuma dersleri, Kur'an-ı Kerim dersleri içinde en fazla kredi yüküne sahiptir. 192 saatlik bu derslerde Kur'an-ı Kerim'in tamamı talim ve tecvit kurallarına göre, ilk on cüz tahkik, ikinci on cüz tedvir, son on cüz ise hadr usulüyle okutulmaktadır.¹⁹¹

4. Kur'an-ı Kerim ders alanının son başlığı ise "Talim üzere ezbere okuma"dır. Bu başlık için 144 saat kredi tahsis edilmiştir. Bu derslerde, kursiyerlerden 30. Cüzün tamamının yanı sıra Yasin, Mülk, Fetih, Hucurat ve Rahman Sureleri ile namazda okunan duaların ezberlenmesi talep edilmektedir. Bunun yanında düğün, mevlit, sünnet, açılış, kandil gibi merasimlerde, törenlerin içeriğine uygun olarak okunabilecek aşr-ı şeriflerin ezberletilip okunması amaçlanmaktadır. Bu aşr-ı şerifler tespit edilip programda belirtilmiştir.¹⁹² Gerek yüzüne gerekse ezbere okumada kursiyerlerin icralarını talim-tecvit ve musiki kurallarına uygun okumaları istenmektedir.

2.2.5.2. Kur'an-ı Kerim Meali

TAHEK'in ikinci öğrenme alanını "Kur'an-ı Kerim Meali" dersleri oluşturmaktadır. Bu derste, Kur'an-ı Kerim'in tamamının değil, programda ezberlenmesi istenen surelerin, sebab-i nüzulleriyle birlikte meallerinin öğretilmesi ve kursiyerlerden ezberlerinin manaya uygun okumalarının sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca kursiyerlerin değişik meallerden yararlanmaları teşvik edilmektedir. Programda dersin işlenişi ilgili öğreticilerden ayetlerin mealleri okunduktan sonra, okunan bölümü kursiyerlerin düşüncelerine açması, onları düşünmeye, soru sormaya ve güncel değerler üretmeye yönelterek kursiyerlerin vaaz yapabilme becerilerini geliştirmesine katkı sağlaması beklenmektedir. Yine dersin kredisini göz önünde bulundurarak sunum, ev ödevi ve benzeri eğitim öğretim yöntemlerinden yararlanarak bu şekilde konuların tamamlanması istenmektedir. Kur'an-ı Kerim Meali dersi 48 saatlik krediye sahiptir.¹⁹³

¹⁹⁰ Bk. DİB, *TAHEK Programı*, ss. 11-12.

¹⁹¹ Bk. DİB, *TAHEK Programı*, s. 13.

¹⁹² Bk. DİB, *TAHEK Programı*, ss. 14-15.

¹⁹³ Bk. DİB, *TAHEK Programı*, s. 16.

2.2.5.3. Dinî Musiki

TAHEK'in ders alanlarından üçüncüsünü “Dinî Musiki” alanı oluşturmaktadır. Din hizmetlerinde musikinın yeri ve önemi de yadsınamaz bir gerçektir. Güzel bir Kur'an okuyuşunun, ezan, salâ ya da ilahî icrasının başta cami cemaati olmak üzere insanlar üzerinde olumlu etkiler bıraktığı bilinmektedir. Bu gerçek dikkate alınarak, DİB'in hizmet içi kurslarının birçoğunda kursiyerlere dinî musiki dersleri verilmektedir.

TAHEK'te dinî musiki alanına 96 saat kredi ayrılmıştır. Derslerde musiki ile ilgili kavramların açıklanması, ses kullanımı, cami musikisi formları, makamlarına göre ezan, kamet ve tesbihat uygulamalarında kursiyerlere bilgi ve beceri kazandırılması hedeflenmektedir. Ayrıca kursiyerlere geniş katılımlı programlar ve imamlık-müezzinlik uygulamaları başta olmak üzere dinî musiki formlarının icrasında mikrofonu doğru ve etkin kullanma becerisinin kazandırılması amaçlanmaktadır. Programda öğreticilerden, dinî musiki formlarının icrasında yaygın olarak yapılan hatalar üzerinde durmaları, dersleri uygulamalı olarak işlemeleri ve her kursiyere uygulama imkânı vermeleri istenmektedir.¹⁹⁴

2.2.5.4. İlmihâl

Din hizmetlerini verecek personelde ilmihâl bilgisine sahip olmak, aranan temel yeterliklerdendir.¹⁹⁵ Başkanlıkça din görevlilerine yönelik düzenlen hizmet içi eğitim kurslarının pek çoğunda Kur'an-ı Kerim derslerinde olduğu gibi İlmihâl derslerine de yer verilmektedir. Programda İlmihal derslerine tanınan kredi 48 saattir. Bu saatler içerisinde programda gösterilen konuların işlenmesi istenmiştir. Bu işlenişte DİB tarafında hazırlatılan ilmihâl¹⁹⁶ temel ders kitabı olarak takip edilmesi istenmiş, dersin işleniş ile ilgili hususlar açıklamalar kısmında verilmiştir. Ders saati hariç, içerik ve işleniş itibarıyla Tashih-i Huruf Kursu (TAHEK) İlmihâl derslerinin Mesleğe Hazırlık Kursu (MEHEK) Temel Dinî Bilgiler dersleriyle aynı olduğu söylenebilir.

¹⁹⁴ Bk. DİB, *TAHEK Programı*, ss. 17-18.

¹⁹⁵ Bk. DİB, *Personel Yeterlikleri*, ss. 11-25.

¹⁹⁶ Söz konusu ilmihâl, Seyfettin Yazıcı ve Lütfi Şentürk tarafından hazırlanmış olup tek cilt hâlinde basımı DİB tarafından yapılmaktadır.

2.2.5.5. Hitabet

TAHEK'te Hitabet derslerine 48 saatlik bir kredi ayrılmıştır. 2017 yılına kadar uygulanan programda dersin içeriği ve işlenişine dair bilgi verilmemiş; genel olarak hizmet içi eğitimlerde hitabetten kastın hutbe-vaaz hazırlama-sunma olduğu anlaşıldığından, böyle bir içerik tanımlamasına gidilmemiş, inisiyatif dersi veren eğitim görevlilerine bırakılmıştır. 2017 yılında yapılan güncelleme ile programda ders içeriği tanımlanmış, içerik “Hutbe-vaaz ve Merasim Konuşmaları” üzerine kurgulanmıştır. Hizmet içi eğitim değerlendirme toplantılarında¹⁹⁷ gündeme getirilen beden dili kullanımı ve diksiyon ile ilgili içerik programda gösterilmemiştir. Bu konunun da eğitim görevlilerinin takdirine bırakıldığı kanaatindeyiz.

Dersin işleniş ile ilgili açıklamalarda, teorik bilgilerin ilk haftalarda ilgi çekici hâle getirilerek anlatıldıktan sonra, kursiyerlerin hitabet örneklerini sunabilmeleri için bir program yapılması; derslerin hutbe, vaaz ve sair hitabet örnekleri çerçevesinde işlenmesi istenmiştir. Ayrıca her kursiyerden, nikâh, düğün, cenaze, hatim, mübarek gün ve geceler gibi merasimlerin gündemine uygun dualar ve bu merasimlerde 10-15 dakikayı geçmeyen konuşmalar hazırlaması ve kursiyerlere bu konuşmaları irticalen yapma becerisi kazandırılması öngörülmüştür. Yine şehit cenazesi, doğal afet gibi özellik arz eden durumlarda icra edilecek merasimlerde din görevlisinin göz önünde bulundurması gereken ilkelere vurgu yapılması talep edilmiştir.¹⁹⁸

Araştırmanın buraya kadar olan kısmında, genel olarak hizmet içi eğitim ve DİB'in hizmet içi eğitim faaliyetleri ile çalışmanın eksenini oluşturan Mesleğe Hazırlık Kursları (MEHEK) ve Tashih-i Huruf Eğitim Kursları (TAHEK) hakkında bilgiler verilmeye çalışıldı. Bundan sonraki bölümde yapılan saha araştırması neticesinde ulaşılan bulgular, benzer çalışmalarla karşılıklı olarak ele alınacak ve sonuçlar gözlemlerle desteklenerek yorumlanacaktır. Her bir kurs programı ayrı ayrı değerlendirilecektir.

¹⁹⁷ Başkanlık Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğünce 12-16 Eylül 2017 tarihlerinde Afyon-Sandıklı'da düzenlenen “Eğitim Merkezleri İdareci ve Eğitimcileri Toplantısı”nda bu husus tarafımızca gündeme getirilmiş, programdaki içerik eksikliğinin giderilmesi gündeme taşınmış; programda olması gerekenler dile getirilmiştir.

¹⁹⁸ Bk. DİB, *TAHEK Programı*, s. 21.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuyla İlgili Bulgu ve Yorumlar

Değerlendirmelere geçmeden önce, konuya ışık tutması ve hatırlatıcı olması açısından araştırmanın yapıldığı eğitim merkezleri ve katılımcı sayılarını tablo hâlinde göstermekte yarar görülmektedir.

Tablo 3.1. MEHEK Kursiyer Sayıları

	Eğitim Merkezi	N	%
1	Antalya	82	12,8
2	Konya	100	15,6
3	Manisa	107	16,7
4	Ordu	57	8,9
5	Tekirdağ	106	16,5
6	Trabzon	27	4,2
7	Urfa	63	9,8
8	Van	99	15,4
	Toplam	641	100

Eğitim merkezlerine göre katılımcıların sayıları ve yüzdelikleri tabloda gösterilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaki başlıklar altında yorumlanmıştır.

3.1.1. Mesleğe Hazırlık Eğitimi Kursiyerlerine Ait Kişisel Bilgiler

Bu başlık altında Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuna (MEHEK) katılan din görevlilerinin yaş, medenî durum, eğitim durumu, hafızlık durumu, yaptıkları görev, hizmet süreleri ve görev yerleriyle ilgili bilgi verilecektir.

3.1.1.1. Yaş Durumları

Yaş, genel olarak Başkanlıkça düzenlenen hizmet içi eğitim kurslarına katılım için aranan bir şart değildir. Dolayısıyla Başkanlığın bünyesinde çalışan her personel, yaşı ne olursa olsun, zorunlu ya da sınavla alınan kurslara katılabilir. Bununla birlikte Başkanlık, bu kurslardan iki tanesine istisna koymuş; dinî yüksek ihtisas eğitimi ve aşere-takrip eğitimine 40 yaş sınırı getirmiştir.¹⁹⁹ Ancak 40 yaş sınırı, Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuna (MEHEK) katılım için aranan bir şart değildir; zira MEHEK’e katılım mecburidir; yaşı ne olursa olsun her personel bu kursu almak zorundadır.

Tablo 3.2. MEHEK Kursiyerlerinin Yaş Durumları

Yaş Aralıkları	N	%
20-25 Arası	423	66,0
26-30 Arası	124	19,3
31-35 Arası	46	7,2
36-40 Arası	28	4,4
41 ve Yukarısı	20	3,1
Toplam	641	100

Tablo 3.2’de görüldüğü üzere araştırmanın yapıldığı eğitim merkezlerinde MEHEK’e katılan kursiyerlerin çoğunluğunu (%66), 20-25 yaş arasındaki personel oluşturmaktadır. Kursiyerlerin %3,1’i 41 yaş ve üstünde, diğerleri ise 40 yaşın altındadır. Diğer grupları ise, %19,3 ile 26-30 yaş arasındaki kursiyerler, %7,2 ile 31-35 yaş arasındaki kursiyerler ve %4,4 ile 36-40 yaş arasındaki kursiyerler oluşturmaktadır.

Çoğunluğun 20-25 arasında olması tabii görülebilir. Zira bu yaşlar, bireylerin eğitimlerini tamamlayıp mesleğe başlama yıllarıdır. Bununla beraber, bulgulardan hareketle genç din görevlilerinin, alım sınavlarında daha başarılı oldukları söylenebilir. 40 yaş üstü kursiyer sayısının az olması, bu yaşın üstünde olanların sınavlarda daha az başarı gösterdiği şeklinde de yorumlanabilir.²⁰⁰ Mesleğe daha

¹⁹⁹ DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Aşere-Takrip Kursu Duyurusu”, [https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/detay/533/\(09.06.2020\)](https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/detay/533/(09.06.2020)).

²⁰⁰ Katıldığımız mülakat sınavlarında 30 yaşın üstündeki adayların başarı düzeyinin daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bunda adayın, tamamlanan okul eğitimi ile sınav arasında uzun bir zaman geçmesi ve mezuniyetin ardından farklı işlerle meşgul olunması nedeniyle bilgi ve becerilerin zayıflamasının etkili olduğunu düşünmekteyiz.

erken yaşlarda başlamasına rağmen MEHEK’e geç katılan personel de olabilmektedir.

3.1.1.2. Medenî Durumları

MEHEK’e katılan din görevlilerinin medenî durumları Tablo 3.3’te gösterilmiştir.

Tablo 3.3. MEHEK Kursiyerlerinin Medenî Durumları

Medenî Durum	N	%
Evli	212	33,1
Bekâr	425	66,3
Cevapsız	4	0,6
Toplam	641	100

Tabloya göre, kursiyerlerin %66,3’ünün bekâr, %33,1’nin ise evli olduğu görülmektedir. Ankete katılan kursiyerlerin %0,6’sı bu soruya cevap vermemiştir. Sonuçlara göre, evli-bekâr oranının kursiyerlerin yaş düzeyleriyle de orantılı olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Türkiye’de ortalama evlenme yaşının erkeklerde 27 olduğu²⁰¹ düşünülürse bu oranlar normal görülebilir.

3.1.1.3. Eğitim Durumları

Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nce mesleğe hazırlık eğitiminin planlaması yapılırken personelin eğitim durumu da göz önünde bulundurulmaktadır. Bu doğrultuda kursiyerler, elverdiğince ilahiyat fakültesi mezunları, ön lisans mezunları, İHL mezunları ve hafızlar olarak gruplandırılarak belirli eğitim merkezlerinde kursa tâbi tutulmaktadır. Edinilen tecrübelerde katılımcı grubun homojen olmasının yararları görülmüştür, ancak bu homojenlik bazen sağlanamamaktadır.

²⁰¹ Anadolu Ajansı, “Türkiye’de evlenme yaşı yükseliyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyede-evlenme-yasi-yukseliyor/1146168> (09.06.2020).

Tablo 3.4. MEHEK Kursiyerlerinin Eğitim Durumları

Eğitim Düzeyi	N	%
İHL (Üniversite Tahsili Yok)	138	21,5
Ön Lisans (İlahiyat)	228	35,6
Ön Lisans (Diğer)	6	0,9
İlahiyat (Örgün)	157	24,5
İlahiyat (İLİTAM)	21	3,3
Lisans (Diğer)	12	1,9
Lisansüstü	12	1,9
Cevapsız	67	10,5
Toplam	641	100

Tablo 3.4’te görüldüğü üzere, araştırmaya katılan kursiyerlerin, %35,6’sı ilahiyat ön lisans, %24,5’i ise ilahiyat lisans mezunu olduğunu belirtmiştir. Ankete katılan kursiyerlerin %21,5’ini yükseköğrenim görmemiş İHL mezunları oluşturmaktadır. Kursiyerlerin %10,5’i soruyu cevapsız bırakmıştır. Diğer oranlar ise tabloda gösterilmiştir. Bulgulara göre, kursiyer din görevlilerinin daha ziyade İHL, ilahiyat ön lisans ve ilahiyat lisans mezunlarından oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu sonuca göre, kursiyerlerin %66,5’inin bir şekilde yükseköğrenim gördüğü söylenebilirse de, ilahiyat fakültesi mezunu oranının çok yüksek olmadığı anlaşılmaktadır.

Son yıllarda yapılan personel alım sınavlarında, Başkanlığın kadrolar için gruplamalar yaptığı bilinmektedir. Alım yapılacak kadroya göre, adaylar orta ve yükseköğrenim mezuniyetleri ile hafızlık durumlarına göre gruplandırılmakta, her aday kendi grubunda sınava katılmaktadır. En son yapılan 2019 yılı mülakat sınavı duyurusunda²⁰² aday grupları şu şekilde ilan edilmiştir.²⁰³

²⁰² Diyanet İşleri Başkanlığı, “2019 Yılı 4/B Sözleşmeli Personel Alımı”, <https://insankaynaklari.diyanet.gov.tr/Detay/507/2019>. (09.06.2020).

²⁰³ En çok alım yapılan kadronun “İmam-Hatip” olması nedeniyle sadece İmam-Hatip kadrosuna dair veri paylaşılmıştır.

Tablo 3.5. İmam-Hatip Kadrosu Adayları ve Sınava Katılabileceği Gruplar

Unvanı	Grup	KPSS Puanı	Mezuniyet Durumu	Kontenjan Sayısı	%
Sözleşmeli İmam-Hatip	1	KPSSP124	İlahiyat fakültesi + Hafız	15	0,2
	2	KPSSP124	İlahiyat fakültesi	1585	26,2
	3	KPSSP124	Diğer Lisans + İlahiyat Ön lisans + İ.H.L. + Hafız	10	0,1
	4	KPSSP124	Diğer Lisans + İlahiyat Ön lisans + İ.H.L.	50	0,8
	5	KPSSP124	Diğer Lisans + İ.H.L. + Hafız	10	0,1
	6	KPSSP124	Diğer Lisans + İ.H.L.	80	1,3
	7	KPSSP123	İlahiyat Ön Lisans + İ.H.L. + Hafız	150	2,5
	8	KPSSP123	İlahiyat Ön lisans + İ.H.L.	500	8,3
	9	KPSSP123	İlahiyat Ön lisans	300	5,0
	10	KPSSP123	Diğer Ön Lisans + İ.H.L.	50	0,8
	11	KPSSP122	İ.H.L. + Hafız	2750	45,8
	12	KPSSP122	İ.H.L.	500	8,3
Toplam				6.000	100

Tablo 3.5'te görüleceği üzere, imam-hatip kadrosu için 12 grup oluşturulmuştur. Buna göre, 6000 kişilik imam-hatip kadrosunun %45,8'i hafız İHL mezunlarına, %26,4'ü ilahiyat fakültesi mezunlarına, %8,3'ü ilahiyat ön lisans eğitimini tamamlamış İHL mezunlarına, %8,3'ü sade İHL mezunlarına, %5'i ilahiyat ön lisans mezunlarına ayrılmıştır. Diğer gruplara ise sınırlı sayıda kadro tahsis edilmiştir. Bu duruma göre, açılan kadroların neredeyse yarısının hafız İHL mezunlarına ayrıldığı söylenebilir.

Alım sınavlarına her aday, kendi gurubundan müracaat edebilmektedir. Mesela İHL mezunu bir aday, kendi grubu içinde sınava katılabilmekte ve sadece İHL mezunları ile yarışmaktadır. İlahiyat fakültesi mezunu bir adayla yarıştırmamaktadır. Sınav sonucunda başarı sıralaması yine grup içinde yapılmaktadır. İlahiyat mezunlarının kontenjanı dolmaması hâlinde kalan kontenjanlar İHL mezunu ile doldurulmamaktadır.²⁰⁴ Bu uygulama, ortak bir payda oluşturulmaması ve aynı görevi yapacak adayların farklı farklı gruplardan seçilmesi gibi nedenlerle pek sağlıklı gözükmemektedir. Öğretmen, doktor, avukat, mühendis gibi alımlarda, her aday kendi dalında müracaat etmekte ve kendilerinde branşlarına uygun fakültelerden mezun olma şartı aranmaktadır. Fakülte mezunu olmayanlar

²⁰⁴ Başkanlık yetkililerinden alınan bilgilere göre, kontenjanlar bir önceki yılın sınavında yapılan müracaatlara göre belirlenmektedir.

göreve atanmamakta, hatta sınava müracaat bile edememektedir. Din görevliliği, öğretmenlik, avukatlık ve sair meslekler kadar değerli bir meslek olup bu görevliler, toplumun tüm kesimlerine hitap eden bir hizmeti sürdürmektedirler. Bu kadar önemli bir görev için alt baremin hâlâ İHL mezunu veya lise mezunu hafız olarak belirlenmesinin nitelikli personel temini açısından sıkıntılı sonuçlar doğurduğu düşünülmektedir.

Bugün ülkenin hemen her şehrinde ilahiyat fakültesi mevcuttur; hatta bazı büyükşehirlerde birden fazla ilahiyat fakültesi vardır. 2000’li yıllarda 500’e²⁰⁵ kadar düşen ilahiyat fakültesi kontenjanları günümüzde 20 binleri aşmıştır.²⁰⁶ Kontenjan artışı nedeniyle önceki dönemlere nazaran bu okullara girmenin kolaylaştığı söylenebilir. Dünyaya model bir kurumun, bu şartlarda görevlilerini daha nitelikli, bilgi ve beceri yönünden donanımlı ve dinî yükseköğrenimini tamamlamış bireylerden seçmesi beklenmektedir.

Din görevlilerinin ifa ettiği görev, meslekleriyle ilgili derinlemesine bilgi ve beceri gerektirmektedir. Bu yeterliği haiz olmayan kimselerin adı geçen görevleri yürütmelerinin dinî açıdan da sakıncaları bulunmaktadır.²⁰⁷ İslam’ın birleştirici, yapıcı ve insanları birbirine yaklaştıracı fonksiyonunu toplum içinde yaymayı üstlenecek görevlilerde, mümeyyiz bazı vasıf ve meziyetlerin bulunması gerekmektedir.²⁰⁸ Dolayısıyla bu göreve aday olanların meslekî bilgi, beceri ve genel kültür bakımından iyi yetişmeleri, hem kurumsal hem de toplumsal açıdan önemlidir. Böylesine önemli bir görevi ifa etme konumunda bulunan kimselerin aldıkları eğitimin kalitesi, onların meslekî yeterliklerini de ifade edecektir.²⁰⁹ Din görevlilerinin niteliklerinin geliştirilebilmesi için eğitim durumlarının da yükseltilmesi bir gerekliliktir. Bu nedenle din görevliliğine talip adaylara “dinî yükseköğrenim görmüş olmak” şartı getirilmelidir.

²⁰⁵ Bayramali Nazıroğlu, “İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi ve Sorunları”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü, DEM Yayınları, İstanbul 2018, s. 177.

²⁰⁶ Yükseköğretim Kurulu, “Öğrenim Düzeyine Göre Öğrenci Sayısı”, [https://istatistik.yok.gov.tr/\(30.04.2020\)](https://istatistik.yok.gov.tr/(30.04.2020)).

²⁰⁷ Ali Özek, “İmam-Hatip Liseleri ve Ehliyetli Din İşleri Görevlisi Yetiştirme İş”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, DİB Yayınları, Ankara 1991, ss. 213-214.

²⁰⁸ İsmet Ersöz, “Üstün Vasıflı Din Görevlisi İhtiyacı ve Yetiştirilmesi”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, DİB Yayınları, Ankara 1991, s. 453.

²⁰⁹ İbrahim Turan ve Ayşe Vural, “İHL Son Sınıf Öğrencilerinin Meslekî Yeterlik Algısı”, *Hitit Üniversitesi SBE Dergisi*, 11/3, s. 1747.

Öte yandan fakülte mezunu görevlilerin de bazı sorunlar yaşadıkları bilinmektedir.²¹⁰ DİB yetkilileri ise kimi fakülte mezunlarının kurumsal açıdan problem oluşturduğunu dile getirmektedir.²¹¹ Kurumu ve çalışanlarını rahatlatacak şekilde yapılacak düzenlemelerle sorunlar aşılabılır. İmam-hatiplik kadroları fakülte mezunlarına göre yeniden düzenlenmeli ve sosyal haklarda iyileştirilme yapılmalıdır.²¹² Böyle bir çalışmanın hem ilahiyat fakültelerine ilgiyi hem de DİB’de çalışmak isteyen kişi sayısını artıracakını düşünmekteyiz.

3.1.1.4. Hafızlık Durumları

Hafızlık, atama, görevlendirme ve kursa katılımda Başkanlıkça aranan kriterlerden biridir. Her personelin katılması zorunlu olan MEHEK’e hafızlar da alınmakta, yeterli kontenjan bulunması durumunda hafızlar belli eğitim merkezlerinde toplanmaktadırlar.

Tablo 3.6. MEHEK Kursiyerlerinin Hafızlık Durumları

Hafızlık durumu	N	%
Hafız	339	52,9
Hafız değil	297	46,3
Cevapsız	5	0,8
Toplam	641	100

Elde edilen sonuçlara göre, MEHEK kursiyerlerinin %52,9’unu hafızlar oluşturmaktadır. Hafız olmadığını belirten kursiyer oranı %46,3 tür. Kursiyerlerin

²¹⁰ Mevlüt Kaya ve Bayramali Nazıroğlu, “Din Görevlilerinin Mesleki Tutum ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İFD*, 26/27, 2008, ss. 43-45; Ahmet Koç, “İlahiyat Fakültesi (İlahiyat Lisans Programı) Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri”, *Marmara Üniversitesi İFD*, 25, 2003, ss. 55-56.

²¹¹ Yapılan bir toplantıda Başkanlık üst düzey yetkililerine “Neden daha fazla fakülte mezunu istihdam edilmiyor?” sorusu yöneltilmiştir. Üst düzey bir yetkili, alım sınavlarına ilahiyat fakültesi mezunlarının daha az müracaat etmesinden dolayı kendilerine ayrılan kontenjanın daha az tutulduğunu, ayrıca fakülte mezunlarında kurumsal aidiyet bilincinin sade İHL mezunlarına yahut ön lisans mezunlarına nispetle daha düşük olduğunu, bu kişilerin DİB’yi devlet memurluğuna girişte bir geçiş noktası veya iş kapısı olarak gördüklerini, ücra bölgelerde çalışmaktan kaçındıklarını, buldukları ilk fırsatta kurumdan ayrılmanın yollarını aradıklarını, bundan dolayı personel rejiminde ciddi sıkıntılar yaşandığını, Başkanlığın hizmet kalitesinin ve verimliğinin düştüğünü ifade etmiştir. (İ.E.) Yapılan bazı araştırmalar, yetkililerin bu beyanını destekler niteliktedir. Bk. Yusuf Yıldırım, *İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Din Görevlisi Olarak Atanmasının Dinî Hayat Üzerindeki Etkisinin Sosyolojik Analizi (Birecik ve Köylere Örneği)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006, s. 44.

²¹² Mustafa Baktır, “Nitelikli Din Görevlisi Yetiştirilmesine Dair Bazı Teklifler”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2004, ss. 338-339.

%0,8'i ise soruya cevap vermemiştir. Bu sonuçlar, alım sınavında hafızlara ayrılan kontenjanla paralellik arz etmektedir.

“Kur'an-ı Kerim'i baştan sona ezberlemek”²¹³ demek olan hafızlık, Kur'an'ın ilk hafızı ve öğretmeni (Sas.) Muhammed'den ((sas.)) bu yana Müslümanların önem verdiği bir müessese olmuştur.²¹⁴ Günümüzde hemen hemen tüm İslam ülkelerinde bu müessesenin üzerinde önemle durulmaktadır. Türkiye'de başta DİB'e bağlı Kur'an kurslarında olmak üzere çeşitli kuruluşlar tarafından hafızlık eğitimi sürdürülmektedir, hatta hafızlara büyük önem verilmektedir. Hafızlar, başta imamlık olmak üzere Kur'an'la iştigal eden mesleklerde tercih edilen bir kesimi oluşturmaktadır.²¹⁵

Başkanlıkta, aşere-takrip kurslarına katılmak ve Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanı ya da üyesi olmak için hafız olmak şarttır.²¹⁶ Diğer görevler için de hafızlık tercih sebebidir.

Hafız olanların DİB'de istihdam edilmesi Kur'an eğitimi ve mesleğin icrası açısından olumlu bir gelişmedir. Zira hafızlığı sahiplenmek ve değerlendirmek, aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in korunmasının önemli bir yoludur.²¹⁷ Kur'an-ı Kerim'i baştan sona ezberleyenlerin bu yeteneğinin, Kur'an-ı Kerim'le iç içe olunan bir sahada değerlendirilmesi hafızlık müessesesi için isabetlidir.

3.1.1.5. Yaptıkları Görev

Tablo 3.7. MEHEK Kursiyerlerinin Yaptıkları Görev

Görev Unvanı	N	%
İmam-Hatip	619	96,6
Müezzin-Kayyım	22	3,4
Toplam	641	100

²¹³ Artun Altıparmak, *Türkçe Öğreten Sözlük*, C. 1, 3. Baskı, Sedir Yayınları, İstanbul 2015, s. 352; D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 12. Baskı, Bahar Yayınları, İstanbul ts., s. 448; Fikret Karaman vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2006, s. 215.

²¹⁴ Nebi Bozkurt, “Hafız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C. 15, Ankara 1997, s. 74; Hatice Şahin, “Hafızlık Eğitimi, Hafızlığın Günümüzdeki Uygulama Modelleri”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, C. 1, DİB Yayınları, Ankara 2013, ss. 59-64.

²¹⁵ Abdullah Emin Çimen, *Hafızlık Tarihi ve Türkiye’de Hafızlık Kurumunun İşlevselliği*, Sayfa Dijital Baskı, İstanbul 2010, ss. 45-60.

²¹⁶ Bk. DİB, *Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği*, md. 6.

²¹⁷ Yaşar Kurt, “Kur'an'ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi”, *Hitit Üniversitesi İFD*, 11/22, 2012, s. 248.

Araştırmaya katılan MEHEK kursiyerlerinin %96,6'sı imam-hatip, %3,4'ü ise müezzin-kayyım olarak görev yapmaktadır. Müezzin-kayyım oranının çok az olması, biraz atanma²¹⁸ ile biraz da örneklem durumu ile ilgilidir. Yapılan araştırmada müezzin-kayyımların çoğunluğunun, evrenin dışında kalan eğitim merkezlerinde kursa alındığı tespit edilmiştir.

3.1.1.6. Hizmet Süreleri

Tablo 3.8. MEHEK Kursiyerlerinin Görev Süreleri

Görev Süresi	N	%
1-5 yıl Arası	635	99,1
6-10 yıl Arası	4	0,6
16 ve yukarısı	2	0,3
Toplam	641	100

Tablo 3.8'de görüldüğü üzere, kursa katılan personelin neredeyse tamamı, göreve yeni başlayanlardan oluşmaktadır. Kursiyerlerin sadece %0,9'u 6 yıl ve daha üstü süre görev yaptığını ifade etmiştir. 16 yıl ve daha fazla görev süresine sahip olduğunu ifade eden kursiyer sadece %0,3'tür. 6 yıl ve üstünde görev yaptığını ifade edenlerin, daha önce vekâleten görev yapmış, sonra ataması yapılmış kursiyerler olduğu düşünülmektedir.

3.1.1.7. Görev Yerleri

Kursiyerlerin görev yerlerine bakıldığında ise şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır:

Tablo 3.9. MEHEK Kursiyerlerinin Görev Yerleri

Görev Yerleri	N	%
İl Merkezi	11	1,7
İlçe Merkezi	31	4,8
Belde	33	5,1
Köy	565	88,1
Cevapsız	1	0,2
Toplam	641	100

²¹⁸ 2019 atamalarında açıklanan 9500 kadronun 500'ü müezzin-kayyımlara ayrılmıştır. Bu sayı, toplamda %5,26'lık bir orana tekabül etmektedir.

Görüldüğü üzere, kursiyerlerin çoğunluğu (%88,1) köylerde görev yapmaktadır. Kursiyerlerin %1,7'si il merkezlerinde, %4,8'i ilçe merkezlerinde, %5,1'i beldelerde görev yaptığını belirtmiş, %0,2'si ise cevap vermemiştir.

Başkanlığın atama kıstaslarına göre, imam-hatipler ilk defa köy/kasaba ile il/ilçe merkezleri dışındaki kasaba ve köylerde bulunan ve D grubu²¹⁹ olarak isimlendirilen camilere atanmaktadır. Buralarda münhal²²⁰ D grubu cami bulunmaması hâlinde il ve ilçe merkezlerindeki münhal D grubu camilere de ilk atama yapılabilir. Köylerdeki tüm camiler D grubu camiler olarak gruplandırılmıştır. D grubundaki camilerde görev süresi asgari üç yıldır.²²¹ Bu kıstaslara göre, neredeyse tamamı göreve yeni başlayanlardan oluşan kursiyerlerin büyük çoğunluğunun köylerde görev yapması beklendik bir durumdur.

3.1.2. Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuyla İlgili Değerlendirmeler

Bu başlık altında din görevlilerinin MEHEK'lere ihtiyaç düzeyi, bu düzeyin yaş, eğitim ve hafızlık değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı, kursun görev öncesinde düzenlenmesi, meslekî ihtiyaçlara cevap verip veremediği ve süresi ile ilgili değerlendirmeler yapılacaktır.

3.1.2.1. Kursu Duyulan İhtiyaç

Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce planlaması yapılan personel, bu kursa –özel bir durumu yoksa-belirlenen zamanda ve yerde katılmakla yükümlüdür. Mazereti nedeniyle planlanan dönemde kursa katılamayanlar bir sonraki dönemde kursa katılırlar. Araştırmada din görevlilerinin, atamaları tamamlandıktan sonra hizmetle alakalı bir kursa ihtiyaç duyup duymadıkları öğrenilmek istenmiş, bu doğrultuda kursiyerlere “Göreve başladığınızda böyle bir hazırlayıcı eğitim kursuna ihtiyaç duyduunuz mu?” sorusu yöneltilmiştir. Kursiyerlerin cevapları şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

²¹⁹ D grubu camiler, A, B ve C grubu camilerin özelliklerini taşımayan, genelde köylerde ya da şehirlerin dış kısmında yer alan ve bir din görevlisine ihtiyaç duyulan cami ve mescitlerdir. İhtiyaç hâlinde bu grupta yer alan il, ilçe ve belde merkezlerindeki camilere iki görevli verilebilmektedir. Bk. DİB, *Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği*, md. 30.

²²⁰ Münhal, resmî olarak kadrosu olmasına rağmen görevlisi bulunmayan görev alanlarıdır. Buralara duruma göre doğrudan, vekâleten veya geçici görevlendirme yoluyla görevli ataması yapılabilmektedir.

²²¹ Bk. DİB, *Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği*, md. 12.

Tablo 3.10. Din Görevlilerinin MEHEK'e İhtiyaç Durumu

Göreve başladığınızda hazırlayıcı eğitim kursuna ihtiyaç duyduunuz mu?	N	%
Evet, ihtiyaç duydum	455	71,0
Kısmen ihtiyaç duydum	137	21,4
Hayır, ihtiyaç duymadım	49	7,6
Toplam	641	100

χ^2 : 426,995 sd: 2 p= 0,000 p< 0,05 (Önemli)

Tabloya bakıldığında kursiyerlerin %71'i, göreve başladığında hazırlayıcı eğitim kursuna ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Kısmen böyle bir ihtiyaç hissettiğini ifade eden kursiyerlerin oranı %21,4 olarak tespit edilmiştir. Görev başlangıcında böyle bir kurs ihtiyacı olmadığını belirten kursiyerlerin oranı ise %7,6'dır.

Bu sonuçlara göre, "Göreve başlamadan önce din görevlilerinin MEHEK'e ihtiyacı vardır." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Elde edilen verilere göre, din görevlilerinin büyük çoğunluğunun görev başlangıcında mesleğe hazırlık eğitime ihtiyaç duydukları söylenebilir.

Yapılan çeşitli araştırmalarda din görevlilerinin hizmet içi eğitime ihtiyaç durumu incelenmiştir. Örneğin Buyrukçu (1995) araştırmasında hizmet içi eğitime katılsın katılmasın hemen hemen bütün imamların hizmet içi eğitimin gerekli olduğu hususunda ittifak ettiklerini tespit etmiştir.²²²

Ayas (1998) araştırmasında, din görevlilerinin %81,1'inin hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.²²³

Çekin (2005) araştırmasına katılan din görevlilerinin %25,5'i görevlerini daha iyi yapabilmek için hizmet içi eğitim kursuna ihtiyaç duyduğunu belirtirken 48,8'i ise böyle bir ihtiyaç duymadığını, %25,1'i ise kısmen ihtiyaç hissettiğini beyan etmiştir.²²⁴ Araştırmacı, din görevlilerinin %48,8'inin kendilerini yeterli olarak görmelerini mezun oldukları okul durumlarına, bir kısmının da medreselerde eğitim faaliyetlerini sürdürmelerine bağlamaktadır. Araştırmacının örneklem grubunda dinî

²²² Ramazan Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, 2. Baskı, TDV Yayınları, Ankara 2005, ss. 244-245.

²²³ Ayas, *Camilerde Görev Yapan İmam Hatiplerin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçları*, ss. 27-32.

²²⁴ Abdülkadir Çekin, *Din Görevlisinden Beklentiler ve Din görevlilerinin Meslekî Yeterlilikleri – Elazığ, Erzurum, Malatya ve Urfa Örneği-*, Sakarya Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2005, s. 58.

yükseköğrenim, diğer yükseköğrenim ve lisansüstü eğitim mezunlarının toplam oranının %41,1 düzeyinde olduğu görülmüştür.²²⁵

Özdemir ve Arıcı (2011), araştırmalarında din görevlilerinin yarısından fazlasının (%54,5) hazırlayıcı eğitim kursuna ihtiyaç duyduklarını, %42'sinin kısmen, %3,4'ünün ise hiç ihtiyaç duymadıklarını tespit etmişlerdir.²²⁶

Görüldüğü üzere, farklı araştırmalarda da din görevlilerinin hizmet içi eğitime genel olarak ihtiyaç duyduğu öğrenilmiştir. Araştırma kapsamında din görevlilerin hizmet içi eğitim ihtiyacının çeşitli değişkenlere göre değişip değişmediği öğrenilmek istenmiş, bu doğrultuda yaş, eğitim ve hafızlık durumuna göre din görevlilerinin düşünceleri değerlendirilmiştir.

3.1.2.1.1. Yaş Durumuna Göre Mesleğe Hazırlık Kursuna Duyulan İhtiyaç

Din görevlilerinin yaş durumuna göre MEHEK'e olan ihtiyaç durumu şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.11. Yaş Durumuna Göre MEHEK'e Duyulan İhtiyaç

Yaş Aralığı	N/%	Görev öncesinde böyle bir kursa ihtiyaç duyunuz mu?			Toplam
		Evet	Kısmen	Hayır	
20-25 arası	N	301	100	23	424
	%	71,0	23,6	5,4	100
26-30 arası	N	90	17	17	124
	%	72,6	13,7	13,7	100
31-35 arası	N	32	10	4	46
	%	69,6	21,7	8,7	100
36-40 arası	N	17	7	4	28
	%	60,7	25,0	14,3	100
41 ve yukarısı	N	15	3	1	19
	%	78,9	15,8	5,3	100
Toplam	N	455	137	49	641
	%	71,0	21,4	7,6	100

χ^2 : 15,997 sd: 8 p= 0,042 p<0,05 (Önemli)

Tabloda görüldüğü üzere yaşı 20-25 arasında olan kursiyerlerin %71'i görev öncesinde böyle bir kursa ihtiyaç duyduğunu belirtirken, bu oran 26-30 yaş arası kursiyerlerde %72,6; 31-35 yaş arası kursiyerlerde %69,6; 36-40 yaş arası

²²⁵ Çekin, *Din Görevlisinden Beklentiler ve Din görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri*, ss. 51-52.

²²⁶ Özdemir ve Arıcı, "Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitim Kursuna Yönelik Görüşleri", s. 95.

kursiyerlerde %60,7; 41 yaş ve yukarısı kursiyerlerde ise %78,9 olarak bulunmuştur. Soruya “kısmen” cevabını verenler, 20-25 arasındaki kursiyerlerde %23,6; 26-30 yaş arası kursiyerlerde %13,7; 31-35 yaş arası kursiyerlerde %21,7; 36-40 yaş arası kursiyerlerde %25; 41 yaş ve üstü kursiyerlerde ise %15,8 oranındadır. Görev öncesinde böyle bir kursa ihtiyaç duymadığını belirtenlerin dağılımı ise, 20-25 arasındaki kursiyerlerde %5,4; 26-30 yaş arası kursiyerlerde %13,7; 31-35 yaş arası kursiyerlerde %8,7; 36-40 yaş arası kursiyerlerde %14,3; 41 yaş ve üstü kursiyerlerde ise %5,3 oranında olduğu görülmüştür.

Bulgulara göre “Din görevlilerinin MEHEK’e duydukları ihtiyaç düzeyi yaş durumuna göre farklılık göstermemektedir.” Şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Sonuçlardan 41 yaş ve üstü din görevlilerinin diğer yaş gruplarına nazaran hazırlayıcı eğitime daha fazla, 36-40 yaş arası din görevlilerinin ise diğer gruplara nispeten daha az ihtiyaç hissettikleri anlaşılmaktadır. Bu durumun okul mezuniyeti ile göreve başlama arasında uzun sürenin geçmesi, bu nedenle meslekî bilgi ve becerilerin unutulması veya zayıflaması, dolayısıyla bunların tazelenmesine ve geliştirilmesine ihtiyaç duyulması gibi nedenlerden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

3.1.2.1.2. Eğitim Durumuna Göre Mesleğe Hazırlık Kursuna Duyulan İhtiyaç

Eğitim durumuna göre din görevlilerinin MEHEK’e duydukları ihtiyaç oranlarının dağılımı şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 3.12. Eğitim Durumuna Göre MEHEK’e Duyulan İhtiyaç

Eğitim Düzeyi	N/%	Görev öncesinde MEHEK’e ihtiyaç duyduğunuz mu?			Toplam
		Evet	Kısmen	Hayır	
İHL (üniversite tahsili yok)	N	99	33	6	138
	%	71,7	23,9	4,3	100
Ön Lisans (İlahiyat)	N	161	51	16	228
	%	70,6	22,4	7,0	100
Ön Lisans (diğer)	N	5	2	0	7
	%	71,4	28,6	0,0	100
İlahiyat (Örgün)	N	115	25	16	156
	%	73,7	16,0	10,3	100
İlahiyat (İLİTAM)	N	12	5	4	21
	%	57,1	23,8	19,0	100
Lisans (Diğer)	N	8	3	1	12
	%	66,7	25,0	8,3	100
Lisansüstü	N	7	2	3	12
	%	58,3	16,7	25,0	100
Toplam	N	407	121	46	574
	%	70,9	21,1	8,0	100

Tabloya göre, İHL mezunu kursiyerlerin %71,7’si MEHEK’e ihtiyaç duyduğunu belirtirken, %23,9’u kısmen böyle bir ihtiyaç hissettiğini, %4,3’ü ise bu kursa ihtiyaç duymadığını ifade etmiştir. İlahiyat ön lisans mezunu din görevlilerinin %70,6’sı MEHEK’e ihtiyaç duyduğunu belirtirken, %22,4’ü kısmen böyle bir ihtiyaç hissettiğini, %7’si ise ihtiyaç duymadığını ifade etmiştir. İlahiyat lisans mezunu din görevlilerinin %73,7’si MEHEK’e ihtiyaç duyduklarını, %16’sı kısmen ihtiyaç duyduğunu, %10,3’ü ise ihtiyaç duymadığını belirtmiştir. Diğer cevaplar tabloda gösterilmiştir.

Sonuçlara göre “Din görevlilerinin MEHEK’e duydukları ihtiyaç düzeyi eğitim durumuna göre farklılık göstermemektedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Her ne kadar İLİTAM, diğer lisans ve lisansüstü eğitim mezunu din görevlilerinin, diğer mezunlara nispeten hizmet içi eğitime daha az ihtiyaç duydukları öğrenilmiş olsa da bunun sonucu etkileyecek nitelikte olmadığı, dolayısıyla din görevlilerinin genel olarak hizmet içi eğitime ihtiyaç duydukları söylenebilir. İLİTAM, diğer lisans ve lisansüstü mezunlarındaki bu farklılığın alınan informel din eğitimlerinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Konuyla ilgili benzer bir araştırmada Bulut (2019), din görevlilerinin hizmet içi eğitime ilişkin görüşlerinin okul türüne göre değişmediğini; bununla birlikte düz lise mezunu din görevlilerinin diğer okul mezunlarına göre hizmet içi eğitime daha istekli olduklarını tespit etmiştir.²²⁷

Bulgulara göre, eğitim durumunun hizmet içi eğitim ihtiyacını etkileyecek bir etken olarak gözükmediği, farklı okullardan mezun olan din görevlilerinin genel olarak MEHEK’e katılmayı gerekli gördükleri söylenebilir. Kanaatimizce görev öncesi eğitimlerin meslekî anlamda yeterli donanımı sağlayamaması, bu ihtiyacı tetikleyen önemli bir faktördür. Bu kanaati teyit ve problemi tespit için kursiyerlere “Sizce mezun olduğunuz okulda aldığınız eğitim, mesleğinizi icra etmek için yeterli mi?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar şöyle bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.13. Görev Öncesi Eğitimin Yeterlilik Durumu

Görev öncesinde aldığınız okul eğitimi, mesleğinizi icra etmek için yeterli mi?	N	%
Görev öncesi okul eğitimleri yeterli	95	14,8
Görev öncesi okul eğitimleri kısmen yeterli	308	48,0
Görev öncesi okul eğitimleri yetersiz	235	36,7
Cevapsız	3	0,5
Toplam	641	100

χ^2 : 112,197 sd: 2 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.13’te görüleceği üzere, kursiyerlerin %14,8’i mezun olduğu okulda aldığı eğitimi mesleğini icra etmek için yeterli görürken, %36,7’si “hayır” cevabını vererek aksi yönde görüş belirtmektedir. Aldığı okul eğitiminin görevini ifada kısmen yeterli görenlerin oranı ise %48’dir.

Bulgulara göre, “Din görevlilerine göre, görev öncesi eğitimler din hizmetleri görevini ifa etmek için yetersizdir.” Şeklindeki hipotezimiz kısmen doğrulanmıştır.

²²⁷ Kudret Bulut, *Din Görevlilerinin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçları Üzerine Bir Araştırma*, s. 100.

Sonuçlara göre din görevlilerinin mezun oldukları okul eğitimlerinin, mesleği ifa edebilecek donanımı yeterince sağlamadığı, dolayısıyla göreve yeni başlayan din görevlilerinin ilave meslekî eğitime ihtiyaç duydukları ifade edilebilir. Benzer sonuçların çeşitli araştırmalarda da ortaya konulduğu görülmüştür.

Buyrukçu (1995) tarafından yapılan araştırmada din görevlilerinin büyük çoğunluğu, okullarda alınan eğitimin mesleklerini ifada yeterli olmadığını belirtmişlerdir.²²⁸

Keyifli'nin (1997) araştırmasında din görevlilerinin sadece %24,8'i okullarda aldıkları eğitimi mesleklerini icra etme açısından yeterli, %43,4'ü kısmen yeterli görmüş, %29,6'sı ise bu eğitimleri yeterli görmemiştir.²²⁹

Ayas (1998) araştırmasında din görevlilerinin İHL'lerde gördükleri meslekî derslerin imamlik yapmak için yeterli olmadığını ifade etmiştir.²³⁰

Özdemir ve Arıcı (2011), araştırmalarında din görevlilerinin %6,8'inin okullarda aldıkları eğitimi yeterli, %38,6'sının kısmen yeterli gördüğü, %54,5 ise yeterli görmediği sonucuna ulaşmışlardır.²³¹

Özdemir'in (2012) diğer bir araştırmasında ise yeni göreve başlayan din görevlilerinin %41'i mezun oldukları okulda aldıkları eğitimin göreve başlamada yetersiz olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Aldıkları eğitimin kısmen yeterli olduğunu söyleyenlerin oranı da %52,4'tür. Okul eğitimlerinin yeterli olduğu yönünde görüş bildiren kursiyerlerin oranı ise oldukça düşüktür (%6,6).²³²

DİB'in hizmetlerinin verimli ve etkili olabilmesinin biraz da kuruma insan kaynağı yetiştiren eğitim kurumlarıyla da alakalı olduğu söylenebilir. Zira DİB, temelde istihdam kurumudur, hizmetlerini eğitim kurumlarının yetiştirdiği personel aracılığıyla yürütmektedir. Dolayısıyla personelin iyi yetişmiş olması hizmetlerdeki verime etki edebilir. Geçmiş dönemlerde Türkiye'de din hizmetlerinin iyi eğitim alamamış, ehil olmayan kimselerle yürütüldüğü, bu durumun dinî kültür ve yaşayışta

²²⁸ Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s. 118.

²²⁹ Şükrü Keyifli, *Urfa ve Yöresinde Yayıgın Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997, s. 94.

²³⁰ Ayas, *Camilerde Görev Yapan İmam-Hatiplerin Hizmet içi Eğitim İhtiyaçları*, s. 20.

²³¹ Özdemir ve Arıcı, "Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitim Kursuna Yönelik Görüşleri", 94.

²³² Şuayip Özdemir, "Göreve Yeni Başlayan Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri", *Hikmet Yurdu*, 5/10, 2012, s. 19.

birçok olumsuzluklar doğurduğu bilinmektedir.²³³ Keyfiyetin bugün de devam ettiği, bunda din görevlilerinin istenilen vasıflarda yetiştirilemeyişinin önemli payının olduğu düşünülmektedir.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı'nın (TESEV) yaptırdığı bir araştırmada, din görevlilerinin toplumdaki imajı ve dinî bilgileri sorgulanmıştır. Araştırma sonucunda birçok görevlinin modern hayatın ortaya çıkardığı sorulara cevap veremediği, bilgilenme kaynaklarının da sınırlı olduğu tespit edilmiştir.²³⁴ Başkanlığın üst düzey yetkilileri bu konuda din görevlilerinin yer yer cemaatlerin gerisinde kaldıklarını düşünmekte ve bunu büyük ölçüde İHL ve ilahiyat fakültelerindeki eğitimin kalitesine bağlamaktadırlar.²³⁵

“İHL’lerde ve dinî yükseköğrenim kurumlarında DİB’in istediği yeterlikleri haiz eleman yetiştirilebilmekte midir?” sorusuna verilecek cevap, aynı zamanda “hizmet içi eğitimlere ihtiyaç var mı?” sorusuna da bir yanıt olacaktır. Konuyla ilgili din görevlilerinin görüşleri öğrenilmek istenmiştir. Araştırmaya katılan din görevlileri, mezuniyet durumlarına göre aldıkları eğitimlerin meslekî açıdan yeterliliğini şu şekilde değerlendirmişlerdir:

²³³ Mehmet Bulut, “Din Görevlisi Yetiştirme Sorunu ve Diyanet İşleri Başkanlığı’na Eleman Yetiştiren Kurum Olarak İmam-Hatip Okulları” 2. *Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB Yayınları, Ankara 2003, s. 563.

²³⁴ Derya Demirler, *Devlet ile Toplum Arasında*, TESEV Yayınları, İstanbul 2007, s. 81

²³⁵ Demirler, *Devlet ile Toplum Arasında*, s. 72.

Tablo 3.14. Mezuniyet Türüne Göre Okul Eğitimlerinin Yeterliliği

Yükseköğrenim Türü	N %	Görev öncesinde aldığınız eğitim mesleğiniz için yeterli mi?			Toplam
		Evet	Kısmen	Hayır	
İHL (üniversite tahsili yok)	N %	16 11,7	63 46,0	58 42,3	137 100
Ön Lisans (İlahiyat)	N %	21 9,3	111 48,9	95 41,9	227 100
Ön Lisans (diğer)	N %	0 0,0	3 42,9	4 57,1	7 100
İlahiyat (Örgün)	N %	36 23,1	76 48,7	44 28,2	156 100
İlahiyat (İLİTAM)	N %	2 9,5	11 52,4	8 38,1	21 100
Lisans (Diğer)	N %	1 8,3	4 33,3	7 58,3	12 100
Lisansüstü	N %	6 50,0	6 50,0	0 0,0	12 100
Toplam	N %	82 14,3	274 47,9	216 37,8	572 100

Tablo 3.14'te din görevlilerinin mezuniyet durumuna göre aldıkları meslekî eğitimleri değerlendirmeleri yer almaktadır. Buna göre, üniversite tahsili olmayan İHL mezunlarının %11,7'si gördükleri eğitimi meslekî anlamda yeterli, %46'sı kısmen yeterli, %42,3'ü ise yetersiz addetmektedir. İlahiyat ön lisans mezunlarının %9,3'ü görev öncesi aldığı okul eğitimini mesleğini ifa etmek için yeterli görürken %48,9'u kısmen yeterli görmekte, %41,9'u ise yetersiz görmektedir. İlahiyat lisans mezunlarından görev öncesi eğitimi mesleğin ifasında tamamen yeterli görenlerin oranı %23,1, kısmen yeterli görenler %48,7, yetersiz görenler ise %28,2'lik bir dilimi teşkil etmektedir. İLİTAM mezunlarının %9,5'i eğitimlerini meslekî anlamda yeterli, %52,4'ü kısmen yeterli, %38,1'i ise yetersiz olarak değerlendirmiştir. Bulgulara göre, lisansüstü eğitim mezunlarının diğer mezunlara nispetle görev öncesinde aldıkları okul eğitimini yeterli olarak değerlendirmelerinin daha yüksek düzeyde (%50) olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte soruya cevap veren kursiyerlerde lisansüstü mezunların sayıca az olması nedeniyle diğer mezunların değerlendirmelerine bakılmış, neticede ilahiyat lisans mezunlarının diğer mezunlara nispetle görev öncesinde aldıkları okul eğitimini yeterli olarak değerlendirmelerinin

daha yüksek düzeyde (%23,1) olduğu öğrenilmiştir. Görüldüğü üzere mezuniyeti farklı olsa bile pek çok görevli aldığı meslekî eğitimi yeterli görmemektedir.

Yapılan taramalarda çeşitli araştırmacılarca da konunun incelendiği tespit edilmiştir. Örneğin Yıldırım (2005), din görevliliği gibi çok önemli bir kamu görevini yerine getirecek kimselerin eğitim seviyesinin yeterli olması gerektiğini belirtmekte, İHL mezunu din görevlilerinin özellikle fikhî bilgi bakımından ilahiyat fakültesi mezunlarına göre nispeten daha yetersiz olduğu kanaatini taşımaktadır.²³⁶

Kaya ve Turan (2013), ilahiyat fakültesi son sınıf öğrencilerinin İHL son sınıf öğrencilerine nispetle din görevliliği meslekî yeterlik düzeylerinin göre daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.²³⁷

Turan ve Vural (2015), araştırmalarında İHL öğrencilerinin önemli bir kısmının, kendilerini din hizmetini ifa edecek yeterlikte görmedikleri bulgusunu elde etmişlerdir.²³⁸

Kaya ve Küçük (2015), ilahiyat ön lisans ve ilahiyat lisans mezunu imamların meslekî yeterlilik düzeylerinin, İHL veya diğer alanlardan mezun olan imamlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.²³⁹

Bazı kurum idarecileri de İHL mezunlarının bir kısmının din hizmetlerini ifa noktasında yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Bir dönem DİB Başkan Yardımcılığı ve İstanbul Müftülüğü görevini yürüten Hasan Kamil Yılmaz bunlardan biridir. Yılmaz, imamlık ve müezzinlik görevi için İHL’lerde verilen eğitimin yeterli olmadığını, din görevlilerinin sadece İHL mezunlarından atanmasının yanlış olduğunu, din görevlisi atanmak için “dinî yükseköğrenim mezunu olmak” şartının getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁴⁰

Türk millî eğitim sistemi içerisinde İHL’ler, ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe hem de yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim

²³⁶ Mustafa Yıldırım, “Fikhî Bilgilerin Hayata Yansıtılması Bağlamında Din Görevlileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İFD*, 22, 2005, ss. 99-100.

²³⁷ Mevlüt Kaya ve İbrahim Turan, “İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Din Görevliliğine İlişkin Meslekî Yeterlilik Algıları (Samsun İli Örneği)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İFD*, 34, 2013, s. 16.

²³⁸ Turan ve Vural, “İHL Son Sınıf Öğrencilerinin Meslekî Yeterlilik Algısı”, ss. 1755-1756.

²³⁹ Mevlüt Kaya ve Nurettin Küçük, “Din Görevlilerinin Meslekî Yeterlilikleri: Safranbolu’da Görev Yapan Din Görevlileri Üzerine Bir Araştırma”, *Karabük Üniversitesi SBE Dergisi*, 1, 2015, s. 15.

²⁴⁰ En Son Haber, “İstanbul Müftüsü: Din görevlileri üniversite mezunu olmalı”, <https://www.ensonhaber.com/istanbul-muftusu-din-gorevlileri-universite-mezunu-olmal.html> (14.01.2020).

kurumlarıdır.²⁴¹ Ancak her ne kadar kuruluş amaçlarında İHL'lerin "din hizmetlerini ifa edecek görevliler yetiştirmek" vurgusu yapılsa da günümüzde bu okullar daha ziyade ortaöğretim seviyesinde din eğitimi veren okullara dönüşmüştür.²⁴² Bu okullardan mezun olan öğrencilerin tamamının din görevlisi olması mümkün gözükmemektedir. Zaten yapılan araştırmalar İHL öğrencilerinin önemli bir kısmının din hizmetleri sahasında çalışmak istemediğini teyit etmektedir. Nitekim Özensel ve Aydemir'in (2012) araştırmasına göre, İHL mezunlarından DİB'de görev almak isteyenlerin oranı %45,6 olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin %36,8'i şartlar gerektirirse din hizmetlerinde görev alabileceklerini, %16,5'i ise farklı alanlarda çalışmak istediklerini belirtmişlerdir.²⁴³

Aşlamacı (2017), araştırmasında İHL öğrencilerinin mezuniyet sonrası din görevlisi olarak çalışmayı isteyip istemediklerini çeşitli değişkenler açısından ele almıştır. Buna göre, araştırmaya katılan öğrencilerin %40,6'sı mezuniyet sonrasında din görevlisi olarak çalışmak istediğini, %39,4'ü din görevlisi olarak çalışmayı düşünmediğini belirtmiştir. Öğrencilerin %20'si bu konuda fikirlerinin olmadığını ifade etmişlerdir.²⁴⁴ Araştırmada, her ne kadar verilen yanıtların sınıf, İHL tercih sebebi ve üniversitede okunmak istenen alan değişkenlerine göre anlamlı şekilde farklılaştığı saptamışsa da ortalama olarak bu sonuçlara ulaşılmıştır.

Diğer taraftan, velilerin de çocuklarını din görevlisi olsunlar diye İHL'lere gönderdiği pek söylenemez. Nitekim Kuşcu'nun (2016) araştırmasında İHL öğrencilerinin velilerinin yarısı, çocuklarını İHL'ye göndermedeki temel amaçlarının din eğitimi almaları olduğunu beyan etmişlerdir.²⁴⁵

İHL'lerde yaşanan sorunların bir kısmının diğer okul türlerinde var olduğu bilinmektedir. Son yıllarda İHL sayılarında ve öğrenci tercihlerinde meydana gelen büyük artış, beraberinde birtakım sorunlar da getirmiştir. Bunların başında fizikî imkânlar ve öğrenci sayısındaki anormal artış dikkat çekmektedir. Eğitim sisteminde tartışmalara neden olan niceliğin niteliğe tercih edilmesi, bu okullarda da söz

²⁴¹ 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, *Resmî Gazete*, (Tarih: 24.6.1973, Sayı: 14574), md. 32.

²⁴² Süleyman Hayri Bolay ve Mümtazer Türköne, *Din Eğitimi Raporu*, Ankara 1995, s. 132.

²⁴³ Ertan Özensel ve Mehmet Ali Aydemir, *Türkiye İmam-Hatip Lisesi Öğrenci Profili Araştırması (Temel Sorunlar, Beklentiler ve Değer Yapıları)*, TİMAV Yayınları, Konya 2012, s. 73.

²⁴⁴ Bk. İbrahim Aşlamacı, *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri*, DEM Yayınları, İstanbul 2017, s. 33.

²⁴⁵ Turan Bilge Kuşcu, *Velilerin Çocuklarını İmam-Hatip Liselerine Gönderme Nedenleri ve Beklentileri (Gaziantep-İslahiye Örneği)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2016, s. 43.

konusudur. Sorunlardan biri de bu okulların meslekî başarılarının yeterlik alanında değil, üniversite kazandırmadaki oranlarıyla ölçülmesidir. Kıstaslar değiştiği için de İHL'lerin kazandırması gereken meslekî yeterlikler, yükseköğretime/ilahiyat fakültelerine havale edilmektedir. Hâlbuki ilahiyat fakültelerinin eğitim kalitesinin artması fakülteye kaydolan öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleriyle doğru orantılıdır. Bu noktada lise öğreniminin önemi göz ardı edilmemelidir.

Yapılan çeşitli toplantılarda İHL'lerin eğitim kalitesindeki düşüş gündeme taşınmış; bu düşüşe gerekçe olarak öğrenci kontenjanlarının aşırı artması, İHL'lere düşük puanlı öğrencilerin gelmesinin eğitim kalitesini düşürmesi, öğrenci alımında niteliğe önem verilmemesi; öğretmenlerin İHL misyon ve vizyonuna uygun seçilmemesi nedeniyle öğrencilere İHL bakış açısı ve aidiyet duygusunun yeterince verilememesi, meslek dersleri öğretmenlerinin müfredatı layıkıyla veremedikleri için derslerin kalitelerinin düşük olması²⁴⁶ gibi sorunlar dile getirilmiştir.

Eğitim kalitesinde var olan sorunlar öğrencilerin donanım olarak yetersiz bir şekilde mezun olmalarına neden olmaktadır. Bu durum, onların meslek hayatını olumsuz etkilemektedir. Bu eksiklik yapılan personel alım sınavlarında ve hizmet içi eğitimlerde de görülmektedir. Dolayısıyla hem DİB'in hem de ilahiyat fakültelerinin insan kaynağının büyük kısmını oluşturan, din adamlarının yetişmesinde önemli payı bulunan İHL'lerin, meslekî eğitim noktasında kendilerine yüklenen ve kendilerinden beklenen verimliliği ideal manada veremedikleri söylenebilir. Din eğitiminde çok önemli bir yeri bulunan bu güzide okulların nitelik anlamında da geliştirilmesi hem din eğitimine hem de din hizmetlerine önemli katkı sunacaktır.

Hizmet öncesi meslekî eğitimlerin yeterliliği konusunu bir de dinî yükseköğrenim boyutuyla değerlendirmek gerekir. Türkiye'de ilahiyat alanına dair yükseköğrenim programlarına bakıldığında bunların ilahiyat lisans, ilahiyat lisans tamamlama (İLİTAM)²⁴⁷ ve ilahiyat ön lisans²⁴⁸ programları olarak şekillendiği

²⁴⁶ Bk. TİMAV (Türkiye İmam-Hatipliler Vakfı), *İmam Hatip Liseleri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri Çalıştayı Sonuç Raporu*, Konya 2015, ss. 7-9.

²⁴⁷ İLİTAM Programı ve sorunları hakkında bk. Kerim Birinci, *Uzaktan Eğitim ve Din Öğretiminde Bir Uygulama Örneği*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010; Recep Kaymakcan vd., "Paydaşlarına Göre İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programının Değerlendirilmesi", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11/26, 2013, ss. 71- 110; Nurullah Altaş, "Yüksek Din Öğretiminde Uzaktan Eğitim Uygulamaları: İLİTAM ve Sorunları", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü, DEM Yayınları, İstanbul 2018, ss. 209-237.

²⁴⁸ Bilgi için bk. Mustafa Sait Yazıcıoğlu, "İlahiyat Önlisans Programı", *Ankara Üniversitesi İFD*, 42/1, 2001, ss. 1-9.

görülecektir. Her üç programın da DİB ile ilişki boyutu üzerinde durulmaya değer niteliktedir.

Kuruluşları ve serüvenleri itibariyle oldukça farklı aşamalar geçiren ilahiyat fakültelerinin sayısı 2020 itibariyle 100'ü, kontenjanları da 20 bini aşmıştır.²⁴⁹ İlahiyat fakülteleri, dört yıllık eğitim-öğretim süresine sahip yükseköğretim kurumlarıdır. Mezunlar, MEB bünyesindeki ilk ve orta dereceli okullarda “Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni”, imam-hatip ortaokulu ve liselerinde “meslek dersleri öğretmeni” ve DİB’in merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatlarında çeşitli unvanlarda görev alabilmekte, lisansüstü öğrenime devam etmeleri hâlinde öğretim elemanı olup akademik çalışma yapabilmektedirler.

Dinî yükseköğrenim programlarının DİB’in ihtiyaç duyduğu nitelikte eğitim verip veremediği yıllardır tartışılan konulardandır. Personel eğitimiyle alakası itibariyle araştırmada bu konuya temas edilmiştir.

Türkiye’de yüksek din öğretimi kurumu olarak faaliyetlerini sürdüren ilahiyat fakülteleri, kuruluş amaçlarıyla ilgili olarak farklı ideoloji ve görüşler ekseninde daima tartışma konusu olmuştur. İlahiyat fakültelerinin istihdam alanlarına uygun bir eğitim yapıp yapmadığı tartışılan meselelerdendir. Tartışmaların ve fakültelelere biçilen rolün bir tezahürü olarak zaman zaman program yapıları değişime uğramıştır. İlahiyat programının din hizmetlerine katkısının olup olmadığı da tartışmalar arasındadır. Nitekim Yıldız (1999) araştırmasında, eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte din görevlilerinin meslekî memnuniyet düzeylerinde azalma olduğunu gözlemlemiş, bunun sebebi olarak eğitim durumuna uygun kadrolara yerleşmemiş olma üzerinde durmuştur.²⁵⁰

Onay (2003), ilahiyat fakültesi mezunlarının cami eksenli din hizmetlerinde dinî ve ahlakî sorularda, kutlama ve törenlerde ve problemli kişilerle kurulan ilişkilerde sorunlar yaşadığını; ilahiyat fakültesi mezunu din görevlilerinin, bu üç alanda kendilerini yeterli görmeyip sıkıntılarını konuyla ilgili araştırma yapan kişilere iletmediğini belirtmiştir.²⁵¹

²⁴⁹ YÖK, “Meslek Atlası”, <https://yokatlas.yok.gov.tr/meslek-lisans.php?b=20041> (09.05.2020)

²⁵⁰ M. Cengiz Yıldız, *Din Görevlilerinin Sorunları ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Uygulaması*, Fırat Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1999, s. 183.

²⁵¹ Ahmet Onay, “İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Cami Eksenli Din Hizmetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Alandaki Formasyon İhtiyaçları”, *Türkiye’de Yüksek Din Öğretiminin Sorunları*,

Mersin (2007), ilahiyat fakültesini bitiren din görevlilerinin meslekî doyum düzeyinin İHL ve ilahiyat ön lisans mezunlarına göre daha düşük olduğu bulgusuna ulaşmıştır.²⁵²

Kaya ve Nazıroğlu (2008) ise İHL ve ilahiyat ön lisans mezunu olan din görevlilerinin meslekî tutum ve motivasyon düzeylerinin, ilahiyat fakültesi mezunu olan din görevlilerinin meslekî tutum ve motivasyon düzeylerinden daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.²⁵³

Genç (2013) de mülakat yöntemiyle ilahiyat fakültesi öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, öğrencilerin büyük çoğunluğu fakülteye kayıt yaptırırken kurdukları hayallerle, mezuniyet aşamasındaki durumlarının benzer olmadığını, ilahiyat lisans eğitiminin beklentilerini karşılayamadığını belirtmiştir.²⁵⁴

Özdemir (2018), DİB’de çalışan ilahiyat mezunu personelin %71,7’sinin ilahiyat fakültelerinde uygulanmakta olan müfredat programını yetersiz, %19,9’unun ise yeterli bulduğu bulgusunu elde etmiştir.²⁵⁵

Bu sonuçlar üzerinde etkisi olabilecek birçok neden sayılabilir. İlahiyat fakültesi mezunlarının mesleğe bakış açısı ve mezuniyet sonrası mesleğe yönelme eğilimindeki olumsuz tutumların bunda etkisi olabilir. Zira ilahiyat fakültesine giden öğrencilerin birçoğunun zihninde din görevlisi olmak gibi bir düşünce bulunmamaktadır.²⁵⁶ Aynı şekilde mezunların çoğunluğunun köylerde görev yapmaları ve köy hayatına uyum sağlayamamaları da bir neden olarak gösterilebilir.²⁵⁷

Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2003, ss. 416-422.

²⁵² Yunus Mersin, *Din Görevlilerinde Meslekî Doyum*, Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s. 82.

²⁵³ Kaya ve Nazıroğlu, “Din Görevlilerinin Mesleki Tutum ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler”, s. 44.

²⁵⁴ Genç, “Avrupa ve Türkiye’de İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13/1, 2013, s. 40.

²⁵⁵ Saadettin Özdemir, “Diyanet Hizmetleri Açısından İlahiyat Fakültesi Programları”, *Din ve Bilim: Muş Alparslan Üniversitesi İİF Dergisi*, 2/1, 2018, s. 7.

²⁵⁶ Nitekim ilahiyat fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin ancak %19’u mezun olduktan sonra DİB’de görev almak istediğini belirtmişlerdir. Bk. Koç, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri”, s. 55. Başka bir araştırmada ise bu oran %17 düzeyinde tespit edilmiştir. Bk. Ömer Demir, “İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dinî Hitabet Yeterlikleri, DİB ve Din Görevlileri ve Din Hizmetleri ile İlgili Görüşleri”, *Bayburt Üniversitesi İFD*, 9, Haziran 2019, s. 86.

²⁵⁷ Yapılan bir araştırmada köylerde görev yapan ilahiyat fakültesi mezunlarının ancak %23,6’sı köy hayatına tam olarak uyum sağlayabildiği, buna karşılık İHL mezunlarının %90’ının köy hayatına

DİB’de görev alma isteğindeki böyle bir farklılık çıkmasının en önemli nedenlerinden birisinin ilahiyat fakültelerinde bu alanda yeterli formasyonun kazandırılmamasının olduğu düşünülmektedir. Nitekim mevcut ilahiyat lisans programlarında her ne kadar meslekî pedagojiye dönük dersler yer alsada bunların din hizmetini yürütebilecek nitelikte ve yeterlikte olmaması, eğitim durumu bakımından din görevlileri arasında bir farklılaşma meydana getirmemektedir.²⁵⁸ Tabiatıyla bu durum din hizmetleri personelinden beklenen etkin ve verimli çalışma performansını olumsuz etkilemektedir.

İlahiyat fakültelerinden mezun olan öğrencilerin ders sayısı ve kredi/saat yönünden ağır bir programdan geçmelerine rağmen, din hizmetleri için donanımlarının yeterli olmadığını, konuyla ilgilenen pek çok akademisyenin yanı sıra din hizmetlerinde görev alanlar da ifade etmektedir.²⁵⁹

Mevcut yapılanmada ilahiyat fakültesi mezunlarının istihdam alanı olarak öğretmenlik ve din görevliliği ön plana çıkmaktadır. İlahiyat fakültelerinde verilecek olan eğitimi istihdam alanları ile ilişkilendirmeden yürütmek pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle fakültelerin istihdam alanları dikkate alınarak düzenlenmesinin daha sağlıklı ve gerçekçi bir yaklaşım olacağı belirtilmekte ve öğrencilerin daha iyi yetişebilmeleri için çeşitli branşlaşma ve program teklifinde bulunmaktadır.²⁶⁰ Bu önerilerin başında DİB’in ihtiyaç duyduğu “Din Hizmetleri” alanına nitelikli elemanlar yetiştirmek amacıyla, ilahiyat fakültelerinde “Din Hizmetleri Bölümü”nün açılması gelmektedir. Bu bölüme öğrenci seçme sınavının yanı sıra özel yetenek sınavına göre öğrenci alınması önerilmekte,²⁶¹ bu sayede öğrencilerin fakülteye başlarken tercih edecekleri mesleklere daha güvenli ve bilinçli

tamamen uyum sağladığı görülmüştür. Bk. Yıldırım, *İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Din Görevlisi Olarak Atanmasının Dinî Hayat Üzerindeki Etkisinin Sosyolojik Analizi*, s. 44.

²⁵⁸ Turan, “Din Görevlilerinin Meslekî Yeterlilikleri”, s. 60.

²⁵⁹ Bk. Mevlüt Kaya, “İlahiyat Fakültelerinin İstihdam Alanlarına Uygun Eleman Yetiştirme Sorunu”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu Bildiri ve Müzakereleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2003, s. 213.

²⁶⁰ Örnek olarak bk. Mustafa Öcal, “İlahiyat Fakültelerinde Programlar ve Bölümleşme”, *Yüksek Öğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu Bildirileri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Samsun 1988, ss. 171-174; Mehmet Zeki Aydın, “Din Öğretiminde Öğretmenlerin Branşlaşması”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu*, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, ss. 105-108; Halil Hayit, “Din Öğretiminde Öğretmenlerin Branşlaşma Meselesi”, *Yüksek Öğretimde Din Bilimleri Sempozyumu*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Samsun 1988, ss. 141-146; Ali Toksarı, “İlahiyat Fakülteleri Eğitim Öğretiminde Branşlaşma”, *Yüksek Öğretimde Din Bilimleri Sempozyumu*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Samsun 1988, ss. 195-200.

²⁶¹ Kaya, “İlahiyat fakültelerinin İstihdam Alanlarına Uygun Eleman Yetiştirme Sorunu”, ss. 222-224.

hazırlanacağı düşünülmektedir.²⁶² Program derslerinin teorik ve uygulamalı ilahiyat dersleri, ses eğitimi, dinî musiki ve yetişkin eğitimi derslerinden oluşturulması, ayrıca görevin gerektirdiği hizmetlerin daha verimli hâle gelmesi için din hizmetleri bölümünde mutlaka alanla ilgili pedagojik formasyon derslerine de yer verilmesi öneriler arasında yer almaktadır.²⁶³ İlahiyat fakültelerinde olası bir program çeşitliliğinin lisans eğitiminde uzmanlaşmaya, sonrasında da hizmet alanlarındaki kaliteye olumlu yansımalarının olacağı DİB çalışanları tarafından da vurgulanmaktadır.²⁶⁴

Açıköğretim ve uzaktan eğitim esasına göre yapılan dinî yükseköğrenimin sorunları ise başlı başına ele alınması gereken bir problemdir. Din hizmetleri yeterliklerini sağlamaları açısından bu eğitimleri ayrıca değerlendirmek gerekir.

Netice olarak, orta ve yükseköğrenim birlikte değerlendirildiğinde, her iki eğitim türünün din hizmetlerini ifa edecek gerekli donanımı yeterince sağlayamadığı anlaşılmaktadır. Problemin çözümü için, evvela din görevlilerinin istihdamında mezuniyet standardı yeniden belirlenmelidir. Din görevlisi adaylarına “dört yıllık dinî yükseköğrenim mezunu olma” şartı getirilmelidir. Açıköğretim ve uzaktan eğitim yoluyla yapılan dinî yükseköğretim uygulamaları revize edilmeli ve örgün dinî yükseköğrenime ağırlık verilmelidir. İlahiyat/İslamî ilimler fakültelerinde din hizmetleri bölümü açılmalı, bu bölüme özel yetenek sınavıyla öğrenci alınmalıdır. Din hizmetlerine yönelik beceriler geliştirilip uygulamalara daha fazla ağırlık verilerek öğrencilere gerekli yeterlikler kazandırılmalıdır.

Görev öncesi eğitimlerde din hizmetleri açısından başarılı sonuçlar bekleniyorsa öğrencilere cami içi din hizmetleri konusunda yeterince uygulama yaptırılmalı; uygulamalar, tıpkı meslek ve sanat liselerinde öğrencilerin tezgâh ve atölyelerde yetiştikleri gibi olmalıdır.²⁶⁵ Bunun için DİB, ilgili kuruluşlarla iş birliği

²⁶² Osman Cilacı, “İlahiyat Fakültelerindeki Uygulamaların Önemi Üzerine”, *Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Samsun 1988, s. 38.

²⁶³ Ahmet Koç, “İlahiyat Lisans Programı ve Mezunlarının İstihdam Sorunları Üzerine Bazı Mülahazalar”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2004, s. 284; M. Akif Kılavuz, “İlahiyat Fakültelerinde Din Hizmetleri Bölümü Oluşturulmasına Duyulan İhtiyaç”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitimi Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2004, s. 388.

²⁶⁴ Saadetin Özdemir, “Diyabet Hizmetleri Açısından İlahiyat Fakültesi Programları”, s. 20.

²⁶⁵ Nevzat Âşık, “İlahiyat Fakültelerinin Pratik Din Hizmetlerine Katkısı”, *1. Din Hizmetleri Sempozyumu*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 461.

içinde meslekî projeler geliştirmelidir.²⁶⁶ İHL ve ilahiyat fakültelerinin programlarında, özellikle son sınıflara doğru din görevliliği meslekî uygulama etkinliklerine daha fazla yer verilmeli ve bu uygulamalar dinî kurum ve ortamlarda yaptırılmalıdır. Nasıl ki öğrenciler formasyon derslerini almadan ve öğretmenlik stajı yapmadan fakültelerden mezun olamıyorsa DİB’de çalışmak isteyen öğrencilere din hizmetleri formasyonu alma²⁶⁷ ve din hizmetleri stajı yapma mecburiyeti getirilmelidir.²⁶⁸ Bu tür uygulamalar, öğrencilerin din görevliliğine yönelik olumlu bir tutum ve motivasyon geliştirmeleri için katkı sağlayacaktır.

3.1.2.1.3. Hafızlık Durumuna Göre Mesleğe Hazırlık Kursuna Duyulan İhtiyaç

DİB’e personel alımlarında, atama ve yer değiştirmelerde hafızlara öncelik verildiği vakıdır. Son yapılan personel alım sınavında da kontenjanın yarısı hafız olanlara ayrılmıştır (bk. Tablo 3.5.). Hafızlar, aldıkları Kur’an eğitimi ve ezber durumları itibarıyla Kur’an-ı Kerim okuma bilgi ve becerisi açısından genelde avantajlı olarak görülmektedir. Bununla birlikte hizmet içi eğitimlerde birçok hafızın Kur’an kıraatinin ve ezberlerinin zayıf olduğu gözlemlenmiş ve gerek Kur’an-ı Kerim gerekse din hizmetinin gerektirdiği bilgiler açısından geliştirici eğitim almaları gerektiği anlaşılmıştır. Konu, hafız kursiyerlerin düşünceleri doğrultusunda da değerlendirilmiştir. Hafız din görevlilerinin MEHEK’e ihtiyaç oranlarının dağılımı tabloda gösterilmiştir.

²⁶⁶ Cemal Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İFD*, 36/1, 1997, s. 221.

²⁶⁷ İHL ve Fakülte programlarında “Hitabet ve Meslekî Uygulama” adı altında dersler bulunmaktadır. Bu dersin tatbikat yönünün geliştirilerek öğrencilere daha fazla uygulama yaptırılmasını önemli görmekteyiz.

²⁶⁸ Ercan Çelik, “İHL, İlahiyat Fakülteleri ve DİB Eğitim Merkezleri Programlarının Vaizlik Mesleği Açısından Değerlendirilmesi”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2013, s. 361.

Tablo 3.15. Hafızlık Durumuna Göre MEHEK’e Duyulan İhtiyaç

Hafızlık Durumu	N/%	Görev öncesinde böyle bir kursa ihtiyaç duyduunuz mu?			Toplam
		Evet	Kısmen	Hayır	
Hafız	N	246	73	20	339
	%	72,6	21,5	5,9	100
Hafız Değil	N	205	63	29	297
	%	69,0	21,2	9,8	100
Toplam	N	451	136	49	636
	%	70,9	21,4	7,7	100

 χ^2 : 3,357

sd: 2

p= 0,187

p>0,05 (Önemsiz)

Tablo 3.15’te görüldüğü üzere, hafız personelin %72,6’sı görev öncesinde MEHEK’e ihtiyaç duyduğunu, %21,5’i kısmen böyle bir ihtiyaç hissettiğini, %5,9’u ise kursa ihtiyaç duymadığını belirtmiştir. Hafız olmayanların ise %69’u MEHEK’e ihtiyaç duyduğunu, %21,2’si kısmen ihtiyaç hissettiğini, %9,8’i ise böyle bir ihtiyaç hissetmediğini ifade etmiştir. Yapılan ki-kare analizinde hafızlık durumunun kursa duyulan ihtiyaç düzeyini ciddi oranda etkilemediği anlaşılmıştır. Bununla beraber, hafız personelin çok düşük oranda da olsa hafız olmayanlara nazaran MEHEK’e daha fazla ihtiyaç duyduğu görülmüştür.

Bulgulara göre “Din görevlilerinin MEHEK’e duydukları ihtiyaç düzeyi hafızlık durumuna göre farklılık göstermemektedir.” Şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Elde edilen verilerden hareketle hafız olsun ya da olmasın, din görevlilerinin görev öncesinde hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

Yapılan diğer bir araştırmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bulut (2019), araştırmasında din görevlilerinin hizmet içi eğitime ilişkin görüşlerinin hafızlık durumuna göre manidar bir farklılık göstermediğini; bununla birlikte hafız olmayan din görevlilerinin hafız olan din görevlilerine nispetle hizmet içi eğitime daha istekli yaklaştığını belirtmektedir.²⁶⁹

Görüldüğü üzere din görevlileri, genel olarak hizmet içi eğitime ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacın oluşmasında meslek öncesi eğitimlerin yetersizlikleri, okul eğitimleriyle göreve başlama arasında uzun sürelerin geçmesine bağlı olarak meslekî bilgi-becerilerin körelmesi, yaş ilerledikçe bilgilerin tazelenme ihtiyacı ve görevle ilgili daha fazla bilgi ve beceriye ihtiyaç duyulması gibi nedenlerin etken

²⁶⁹ Bulut, *Din Görevlilerinin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçları Üzerine Bir Araştırma*, ss. 101-102.

olduğu söylenebilir. Bu itibarla hizmet içi eğitim din görevlilerinin meslekî anlamda ihtiyaçlarını karşılayabilecek potansiyele sahiptir. Böyle bir potansiyelin etkili bir şekilde değerlendirilmesi önemli bir çalışma olacaktır.

3.1.2.2. Kursun Görev Öncesinde Düzenlenmesi

Özel ya da kamu kuruluşunda çalışan personelin hizmet öncesi eksikliğinin tamamlanması için hizmet içi eğitimler düzenlenebildiği gibi bu eğitimler uygun şartlar oluşturulduğunda hizmete başlamadan önce de yapılabilir. Kurumlar arasında uygulama farklılıkları olmakla birlikte, günümüzde genellikle personel önce göreve başlatılmakta, sonra eğitime alınmaktadır. DİB’de hâkim uygulama bu şekildedir. Bununla birlikte yapılan toplantılarda hizmete hazırlık kurslarının göreve başlamadan önce yapılması gündeme getirilmiş, din görevlilerinin eksiklerinin giderilip mesleğe hazır bir şekilde görev yerlerine gönderilmesinin daha faydalı olacağı idareciler ve eğitimciler tarafından ifade edilmiştir. Ancak mer’i mevzuata göre bunun mümkün olmadığı, bunun için yasal değişiklik gerektiği yetkililerce ifade edilmiştir. Ayrıca kurum yetkilileri hizmet öncesinde personelin eğitime imkân veren akademi sisteminin getirilmesi için çalışmaların devam ettiğini belirtmişlerdir.

Çalışma dâhilinde bu konu kursiyer din görevlilerine sorulmuştur. “Şu anda katıldığınız mesleğe hazırlık eğitim kursu, göreve başlamadan önce yapılsa nasıl olur?” şeklindeki soruya verilen cevaplar şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.16. MEHEK’in Görev Öncesinde Düzenlenmesi

Kurs, görev öncesi düzenlenmeli mi?	N	Yüzde
Daha Faydalı olur	587	91,6
Şu Haliyle Yeterli	32	5,0
Önce ya da sonra fark etmez	20	3,1
Cevapsız	2	,3
Toplam	641	100

χ^2 : 990,601 sd: 2 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.16’da görüldüğü üzere, kursiyerlerin büyük çoğunluğu (%91,6), MEHEK’in görev öncesinde yapılmasının daha faydalı olacağı kanaatini taşımaktadır. Mevcut hâlini yeterli bulanlar %5, kursun görev öncesinde ya da sonrasında yapılmasının fark etmeyeceğini düşünenler ise %3,1 oranındadır.

Bu sonuçlara göre, “Din görevlilerine göre, MEHEK göreve başlamadan önce yapılmalıdır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Kursiyerler, mesleğe hazırlık eğitiminin göreve başlamadan önce yapılmasını istemektedir.

Konu çeşitli araştırmacılar tarafından da incelenmiştir. Örneğin Buyrukçu’nun (1995) araştırmasında din görevlileri, kendilerine yönelik eğitimin mutlaka göreve başlamadan önce yapılmasını istemişlerdir.²⁷⁰

Özdemir ve Arıcı’nın (2011) araştırmalarında da katılımcı din görevlilerinin büyük çoğunluğu (%94,3), MEHEK’in göreve başlamadan önce yapılması yönünde görüş bildirmişlerdir.²⁷¹

Özdemir’in (2012) diğer bir araştırmasında, araştırmaya katılan din görevlilerinin büyük çoğunluğu (%85,5), MEHEK’in göreve başlamadan önce yapılmasını istemişlerdir.²⁷²

Elde edilen bu veriler, DİB’in mesleğe hazırlık eğitimlerini göreve başlatmadan önce vermesinin din görevlilerince de beklenen bir uygulama olduğunu göstermektedir. Başkanlığın, din görevlileri ve eğitimcilerin talep ve tavsiyesi doğrultusunda hizmet öncesi personel eğitimi için gerekli çalışmaları yapıp uygulamaya koymalıdır. Zira böyle bir uygulamanın kurumsal ve meslekî açıdan önemli katkıları olacaktır. Ataması yapılan personel, göreve başladıktan sonra mecburen görev yerine gitmektedir. Din görevlileri, meslekî anlamda eksikleri olduğunda görev yerinde genellikle sıkıntı yaşamaktadır. Nitekim kursiyerlerle yapılan görüşmelerde, birçok din görevlisinin cenaze yıkamayı bilmediği, bazılarının hiç Cuma namazı kıldırmadığı, vaaz etmediği, salâ vermediği, mevlit okumayı bilmediği öğrenilmiştir. Bu tür eksiklikler, görevliyi sıkıntıya sokabilecek durumlardır. Görev başlangıcında meydana gelebilecek böyle sıkıntılar, din görevlilerinin vazifeye olan ilgisini ve kişisel duygularını rencide edebilir ve toplum karşısında kendisini yetersiz hissetmesine yol açabilir. Diğer taraftan ataması yeni yapılmış görevlilerin kurs için uzun bir süre ayrılması görev yerinde hoşnutsuzluğa neden olabilmektedir. Ayrıca görev yerine taşınan bazı görevlilerin, uzun süre kursta kalmaları ailevî problemlere sebebiyet verebilmektedir.

²⁷⁰ Buyrukçu, *Din Görevlilerinin Mesleğini Temsil Gücü*, s. 245.

²⁷¹ Özdemir ve Arıcı, “Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitime İlişkin Görüşleri”, s. 96.

²⁷² Özdemir, *Din Görevlilerinin Meslekî Problemleri*, s. 22.

Bu tür sorunların yaşanmaması adına imkânlar ölçüsünde MEHEK'lerin tıpkı emniyet ve muvazzaf askerlik uygulamasında²⁷³ olduğu gibi göreve başlamadan önce yapılması daha faydalı olacaktır. Din görevlilerinin hizmet öncesi eğitime alınması, bu eğitimlerde sergiledikleri başarıya göre atamalarının yapılması, hem devleti maddî anlamda büyük bir külfetten kurtaracak, hem din görevlilerinin daha donanımlı bir şekilde vazifeye başlamasını sağlayacaktır. Böylelikle hizmetlerin aksamasının da önüne geçilebilecektir. Bunun için “Diyanet Akademisi”nin²⁷⁴ oluşturularak din görevlisi istihdamı ve eğitimine yeni bir ivme kazandırılması beklenmektedir.

3.1.2.3. Kursun İhtiyaçları Karşılama Durumu

Göreve yeni başlayan din görevlilerinin katılmış oldukları MEHEK'in, beklentilerini karşılayacak nitelikte olup olmadığını tespit etmek maksadıyla kursiyerlere birtakım sorular sorulmuştur. Kursiyerlerin, “Katılmış olduğunuz bu kursun, meslekî açıdan ihtiyaçlarınıza uygun olarak hazırlandığını düşünüyor musunuz?” sorusuna verdiği cevaplar Tablo 3.17’de gösterilmiştir:

²⁷³ Söz konusu uygulamada vazifeye atanacak personel, sınavla belirlendikten sonra kurumlara ait akademilerde eğitime alınmaktadır. Eğitime alınan aday personel, eğitim süresince öğrenci olarak kabul edilmekte, akademi bünyesinde öğrenciler ücretsiz iâşe edilip yönetmelikle tespit edilen ihtiyaçları devletçe karşılanmaktadır. Öğrencilere maaş değil, harçlık ödenmektedir. Eğitimi başarıyla tamamlayanlar göreve atandıklarında mecburi hizmetle yükümlüdürler. Bunlardan mezun olup olmadığına bakılmaksızın mecburi hizmetle yükümlü olduğu süre içinde istifa edenler veya ilişkisinin kesilmesini gerektiren bir suç işleyenler ya da sağlık sebebi hariç başka herhangi bir sebeple ayrılanlar, yükümlülük sürelerinin eksik kısmı ile orantılı olarak kendilerine yapılmış olan öğretim masraflarını yasal faiziyle birlikte tazminat olarak ödemek zorundadırlar. Bk. 4652 Sayılı Polis Yüksek Öğretim Kanunu, (*Resmî Gazete*, Tarih: 9.5.2001, Sayı: 24397), md. 15.

²⁷⁴ Diyanet Akademisi, kurum çevresinde yıllardır konuşulan bir projedir. Yetkililerden alınan bilgiye göre, söz konusu proje DİB'in personel atama ve eğitimlerinde önemli değişiklikler getirmektedir. Başkanlığa atanacak personel, tıpkı Emniyet Genel Müdürlüğü ve Genelkurmay Başkanlığı uygulamasında olduğu gibi sınavla belirlendikten sonra akademiye eğitime alınacak, eğitimi başarıyla tamamlayanlar göreve atanacaktır. Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş da, 06.09.2018 tarihinde verdiği bir demeçte Diyanet Akademisinin kurulmasına yönelik çalışmaları tamamladıklarını belirterek, “Önümüzdeki aylarda hizmet içi eğitimden bir adım öne geçiyoruz hizmet öncesi eğitime başlayacağız.” şeklinde beyanat vermiştir. Bk. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/diyanet-isleri-baskani-ali-erbas-diyanet-akademisi-kuruyoruz/1247833> (Erişim: 26.05.2020).

Tablo 3.17. MEHEK'in Meslekî İhtiyaçları Karşılama Durumu

Kurs, meslekî ihtiyaçlarınızı karşıladı mı?	N	%
Kurs, meslekî ihtiyaçlarınızı karşıladı	409	63,8
Kurs, meslekî ihtiyaçlarınızı kısmen karşıladı	193	30,1
Kurs, meslekî ihtiyaçlarınızı karşılamadı	37	5,8
Cevapsız	2	0,3
Toplam	641	100

χ^2 : 324,178 sd: 2 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tabloya göre, kursiyerlerin %63,8'i MEHEK'in, meslekî ihtiyaçlarını karşıladığını, %30,1'i programın kısmen ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olduğunu, %5,8'i ise kursun ihtiyaçlarını karşılamadığını ifade etmiştir. Buna göre, “Din görevlilerine göre, MEHEK meslekî açıdan din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak niteliktedir.” Şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Çeşitli araştırmalarda benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Nitekim Özdemir ve Arıcı'nın (2011) araştırmalarında kursiyerler, MEHEK programının meslekî ihtiyaçlara uygun hazırlanıp hazırlanmadığına yönelik görüşlerin tespitine yönelik hazırlanan maddeye, %43,2 oranında “evet”, %54,5 oranında “kısmen”, %3,4 oranında ise “hayır” yönünde cevaplar vermişlerdir.²⁷⁵ Bu araştırmanın verileri ile bizim araştırmamızın verileri karşılaştırıldığında her iki araştırmada da kursiyerlerin bir kısmı kursu yeterli görürken bir kısmı da kursun ihtiyaçlarına kısmen uygun olduğu kanaatini belirtmiştir.

“Kursta yeterli düzeyde meslekî bilgi edindiniz mi?” sorusuna, kursiyerlerin %52,3'ü “evet”, %46,1'i ise “kısmen” cevabını vermiştir. Özdemir ve Arıcı'nın (2011) araştırmalarında ise kursiyerler aynı soruya, % 23,9 oranında “evet”, %73,9 oranında ise “kısmen” cevabını vermişlerdir.²⁷⁶ Bu sonuçlara göre, MEHEK'e devam eden kursiyer din görevlilerinin çoğunluğunun kısmen de olsa meslekleriyle ilgili yeterli eğitim aldıkları yönünde görüş bildirdikleri ortaya çıkmaktadır.

Elde edilen bu verilerden hareketle, MEHEK'in genel olarak din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte işleyişteki bazı sıkıntılar nedeniyle kısmî bir eksikliğin yaşandığı anlaşılmaktadır. Din görevlilerinin meslekî ihtiyaçlarının tespit edilip eğitim programının revize edilmesi ve programın

²⁷⁵ Özdemir ve Arıcı, “Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitime İlişkin Görüşleri”, s. 98.

²⁷⁶ Özdemir ve Arıcı, “Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitime İlişkin Görüşleri”, ss. 99-100.

hedeflerine uygun şekilde gerçekleştirilmesinin kurum ve personel açısından daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Diğer kurumlarda da hizmet içi eğitimlere yönelik yapılan çeşitli araştırmalarda da benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür. Söz konusu çalışmalarda verilen hizmet içi eğitimlerin etkililiği ve hedeflerinin gerçekleşme düzeyi bakımından genellikle yeterli bulunmadığı öğrenilmiştir. Örneğin, Uçar ve İpek'in (2006) çalışmasında, MEB'in hizmet içi eğitim uygulamalarına yönelik olarak, "Hizmet içi eğitim faaliyetlerinde programda amaçlanan bilgi ve beceriler kazandırılmaktadır" ifadesine yöneticiler "biraz", öğretmenler ise "çok az" düzeyinde katılmışlardır.²⁷⁷

Arıbaş ve arkadaşları da (2012), MEB tarafından İngilizce öğretmenlerine verilen hizmet içi eğitimleri konu edinmiş, katılımcılar "Şimdiye kadar katıldığım hizmet içi eğitim faaliyetleri beklentilerimi karşılamıştır." Önermesini %2,1 oranında "tamamen", %20,7 oranında "büyük ölçüde", %40,7 oranında "orta düzeyde", %23,6 oranında "çok az" ve %13,6 oranında ise "hiç" şeklinde değerlendirmişlerdir.²⁷⁸

Akdemir'in (2012) araştırmasında "Aday öğretmenler için düzenlenen hizmet içi eğitim programı" incelenmiştir. Araştırmaya katılan aday öğretmenlerin çoğunluğu, katıldıkları hizmet içi eğitim programını hedeflere ulaştırmada yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, bu konudaki görüşlerini belirtirken "Uygun değildi, gereksiz bir program" ifadelerini kullanmışlardır. Programı hedeflere ulaştırmada yetersiz bulma gerekçelerini açıklarken çoğunlukla uygulamaya dönük eksiklik ve kullanılan öğretim yönteminin yetersizliğine vurgu yapmışlardır.²⁷⁹

Öz'ün (2014) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerine yönelik hizmet içi eğitim etkinliklerine ilişkin yaptığı bir araştırmada da, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin hizmet içi eğitimlerle ilgili genel memnuniyet algılarının "orta" düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.²⁸⁰

²⁷⁷ Rezzan Uçar ve Cemalettin İpek, "İlköğretim Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin MEB Hizmet İçi Eğitim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3/1, 2006, s. 47.

²⁷⁸ Sebahattin Arıbaş vd., "İngilizce Öğretmenlerinin Hizmet İçi Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Görüşleri", *Millî Eğitim Dergisi*, 195, 2012, s. 109.

²⁷⁹ Elif Akdemir, "Aday Öğretmenlere Yönelik Hizmet İçi Eğitim Programının Değerlendirilmesi", *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2/2, 2012, s. 38.

²⁸⁰ Ayhan Öz, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Mesleki Gelişiminde Hizmet İçi Eğitimin Yeri (İstanbul Örneği)", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12/28, 2014, s. 139.

Buğdaylı ve Akyürek'in (2017) araştırmasına katılan hemşireler "Eğitim ihtiyaçları belirlenirken personelin görüşleri ve talepleri dikkate alınmaktadır." Önermesine %38 oranında "kesinlikle katılıyorum", %21,2 oranında ise "katılıyorum" cevabı vermiştir. Araştırmaya katılan hemşirelerin "Hizmet içi eğitim konuları güncel ve kapsamı yeterlidir." Önermesine "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" şeklinde yanıt verenlerin oranı % 54,9 olarak tespit edilmiştir.²⁸¹

Diğer kurumlardaki hizmet içi eğitim etkinliklerine ilişkin değerlendirmelerle karşılaştırıldığında, MEHEK'e katılan kursiyerlerin beklentilerinin karşılanma oranının daha yüksek çıktığı söylenebilir. Bununla beraber, mahiyeti ve maliyeti oldukça yüksek olan bu kursların hedeflerinin gerçekleşme düzeylerinin çok daha yüksek olması beklenirdi. Zira hizmet içi eğitim programı uygulamasından beklenen, katılımcıların tamamına, programda yer alan ve programın özel hedeflerinde belirlenen kazanımların kazandırılmasıdır.²⁸² Bu nedenle MEHEK'in verimliliğinin ve katma değerinin yükseltilmesi, din görevlilerinin programdan daha fazla istifade etmesi, fayda-maliyet dengesi göz önünde bulundurularak etkili bir programın sürdürülmesi, ortaya çıkan veya çıkması muhtemel sorunların etkin bir şekilde giderilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

3.1.2.4. Kursun Süresi

Daha önce MEHEK'in, kısa süreli hizmet içi eğitim kurslarından olup genelde üç aydan daha kısa sürdüğü; bu kursların müfredatı ile ilgili standart bir içerik belirlenmiş olmakla birlikte, aynı standardın kurs sürelerinde sağlanmadığı ifade edilmiş; bu problemin, kursların işleyiş ve verimliliğinde olumsuz olarak etkilediği belirtilmişti. (bk. MEHEK, Kursun Süresi) Konuyla ilgili kursiyerlerin düşünceleri de öğrenilmek istenmiştir.

²⁸¹ Gülcan Buğdaylı ve Çağdaş Erkan Akyürek, "Hemşirelerin Hizmet İçi Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Görüşleri: Bir Üniversite Hastanesi Örneği", *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 19/1, 2017, ss. 18-20.

²⁸² Asuman Uğur ve Ömer Kutlu, "Hizmet İçi Eğitimde Verimliliğin Ölçülmesi", *Verimlilik Dergisi*, 2010/1, 2010, s. 103.

Tablo 3.18. MEHEK'in Süresiyle İlgili Değerlendirmeler

Kurs Süresi sizce nasıl?	N	%
Çok uzun	6	0,9
Yeterli	41	6,4
Kısmen Yeterli	128	20,0
Çok Kısa	454	70,8
Başka	11	1,7
Cevapsız	1	0,2
Toplam	641	100

χ^2 : 111,910 sd: 2 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.18'de görüldüğü üzere, kursiyerlerin %70,8'i, MEHEK'in süresini çok kısa bulmaktadır. Kurs süresini yeterli bulanların oranı sadece %6,4'tür. Kursiyerlerin %20'si süreyi kısmen yeterli, %0,9'u çok uzun bulmaktadır.

Bulgulara göre, "Din görevlilerine göre, MEHEK'in süresi yetersizdir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Açık uçlu değerlendirmelerinde kursiyerlerin çoğu daha uzun süreli hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

Görüldüğü üzere MEHEK'e katılan din görevlileri, program süresini yetersiz görmekte ve kendilerinin daha uzun süreli kursa ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Özdemir ve Arıcı (2011) da araştırmalarında hazırlayıcı eğitim kursuna devam eden din görevlilerinin büyük çoğunluğunun kursun süresinin yeterli olmadığı, dolayısıyla sürenin uzatılması gerektiği yönünde görüş bildirdiklerini belirtmişlerdir.²⁸³

Araştırmanın yapıldığı dönemde MEHEK, 36 gün olarak planlanmıştır. Bu sürede, yoğun içeriğe sahip böylesi bir programın çok verimli sonuçlar vermesi esasında pek mümkün gözükmemektedir. Her ne kadar kursiyerler, birçok bilgiyi daha önceden edinmiş olarak kursa katılsalar da söz konusu bilgilerin tazelenmesi, eksiklerin giderilmesi, ezberlerin tamamlanması, özellikle ezan ve Kur'an okuma becerisinin geliştirilmesi zamana ihtiyaç duymaktadır. Kursların müfredatı ile ilgili standart bir içerik belirlenmiş olmakla birlikte, aynı standart kurs sürelerinde sağlanamamıştır.²⁸⁴ Bu durum, öteden beri süregelen bir problemdir. Problemi

²⁸³ Özdemir ve Arıcı, "Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitime İlişkin Görüşleri", s. 99.

²⁸⁴ Kasım 2016-Mart 2017 arasında düzenlenen MEHEK 4 ay sürmüştür. Bu kurs, 3 ayın üstünde olması itibarıyla tek örnektir. Hemen akabinde düzenlenen kurs, aynı içerikle 40 olarak devam etmiştir. 2018'de araştırmanın yapıldığı MEHEK kursu 36 gün, bir sonrasında düzenlenen kurs ise 60 günlüktür.

tetikleyen ana sebeplerden birinin MEHEK'in işleyişini düzenleyen yasal metinler²⁸⁵ olduğu söylenebilir.

Süreyi kısıtlayan diğer bir unsurun, bu eğitimlere katılanlara yolluk ve yevmiye ödemesi yapılmasının olduğu kanaatindeyiz. Zira hizmet içi eğitimlere katılan tüm personele (mahallinde düzenlenen kurslar hariç) yolluk ve yevmiye ödemesi yapılmaktadır. Bu da malî açıdan külfetli bir bütçe gerektirmektedir. Başkanlık, kendisine tahsis edilen bütçe olanaklarıyla kurs düzenlediği için, malî duruma göre bunların süresinde uzatma veya kısaltma yapabilmektedir. İşin yasal ve malî boyutundan ziyade bir aylık kurslarda da üç aylık kurslarda da aynı içeriği uygulamak eğitim açısından uygun değildir. Burada eğitim süreçleri açısından problem bulunmaktadır. İki aydan az düzenlenen kurslarda yeterli verim alınmadığı gözlemlenen bir durumdur.

Öğrenilen bilgilerin özümsemesi, becerilerin yerleşmesi için kurs süresinde standart sağlanmalıdır. Hâlihazırdaki müfredat için 4 aylık bir süre uygundur. Bunun için mevzuatta gerekli değişikliklerin yapılarak hazırlayıcı eğitimle ilgili öngörülen azamî 3 ay sınırının kaldırılmasının, kursiyerlerin durumunun göz önünde bulundurularak 4 ayın altında kurs düzenlenmemesinin, kursların gerek süresinin belirlenmesinde gerekse işleyişinde problem teşkil eden yevmiye uygulamasının kaldırılmasının faydalı olacağını düşünmekteyiz.

3.1.3. Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursu Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler

Derslerle ilgili değerlendirmeler başlığı altında, “Din görevlilerinin MEHEK’e katılmadan önce ihtiyaç duydukları dersler hangileridir? İhtiyaç duyulan dersler hafızlık ve eğitim durumuna göre değişmekte midir? Derslerde hangi kazanımlar ne ölçüde elde edilmiştir? Derslerin verimliliğini etkileyen durumlar nelerdir? Ders işlenişiyile ilgili problemler var mıdır? En fazla katkı sağlayan dersler hangileridir? Programdan çıkarılması veya programda olması istenilen dersler var mıdır?” sorularına cevap aranacak, elde edilen veriler ışığında konular tartışılacaktır.

3.1.3.1. Kursa Katılmadan Önce İhtiyaç Duyulan Dersler

Din görevlileri orta ya da yükseköğrenimi tamamladıktan sonra göreve atanmaktadırlar. Dolayısıyla mesleğin gerektirdiği bir kısım bilgi ve becerileri

²⁸⁵ “Hazırlayıcı Eğitimin süresi, kurs sonunda yapılan sınav süreleri dâhil, bir aydan az, üç aydan fazla olamaz.” Bk. DİB, *Aday Memurların Yetiştirilmelerine Dair Yönetmelik*, md. 14.

haizdirler. Ancak yetersiz eğitim, mezuniyet ile göreve başlama arasında uzun sürelerin geçmesi ve görevin ilave yeterlikler gerektirmesi gibi nedenlerle daha fazla gelişmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Araştırmaya katılan din görevlilerine kursa katılmadan önce kendilerini geliştirme ihtiyacı hissettikleri alanlar sorulmuştur. Hizmet sahası ile ilgili alanların çok olması nedeniyle seçeneklerde belirtilen alanların MEHEK programına göre belirlenmesi uygun görülmüştür.

Tablo 3.19. MEHEK’e Katılmadan Önce İhtiyaç Duyulan Dersler

Dersler	N	%
Kuran-ı Kerim	224	34,9
Temel Dini Bilgiler	65	10,1
Hutbe-Vaaz Hazırlama	137	21,4
Mevzuat Bilgisi	132	20,6
İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu	36	5,6
Öğreticilik Bilgi ve Becerisi	41	6,4
Cevapsız	6	0,9
Toplam	641	100

χ^2 : 249,135 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.19. incelendiğinde din görevlilerinin %34,9’unun MEHEK’e katılmadan önce Kur’an-ı Kerim alanında, %21,4’ünün Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma alanında, %20,6’sının Mevzuat Bilgisi alanında, %10,1’inin Temel Dini Bilgiler alanında, %5,6’sının İmamlık-Müezzinlik Formasyonu alanında eğitime ihtiyaç duydukları görülmektedir. Programda olmamasına rağmen soruda yer alması sebebiyle kursiyerlerin %6,4’ü öğreticilik bilgi ve becerisi alanında eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.

Sonuçlara göre, “MEHEK’e katılan din görevlilerinin kendilerini en fazla eksik hissettikleri ders alanı Kur’an-ı Kerim’dir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Yapılan incelemelerde, konunun değişik araştırmalarda incelendiği ve sonuçların benzerlik taşıdığı görülmüştür:

Buyrukçu’nun (1995) araştırmasında, din görevlilerinin çoğunluğu, kendilerini güzel Kur’an okuma yönünden yetersiz gördüklerini ifade etmişlerdir.²⁸⁶

Keyifli (1997), yaptığı araştırmada Kur’an’ı usulüne uygun okuma konusunda din görevlilerinin kısmen yeterli oldukları sonucuna ulaşmıştır.²⁸⁷

²⁸⁶ Buyrukçu, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, s. 119.

Kayadibi'nin (2000) araştırmasında müftüler, din görevlilerini kıraat (%41), dinî bilgiler (%31) ve halkla ilişkiler açısından (%16) yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir.²⁸⁸ Araştırmacı, bir diğer çalışmasında cami görevlilerinin meslekî açıdan yetiştirme ihtiyacı hissettikleri alanları %28 hafızlık, %28 dinî bilgi ve genel kültür, %18 iyi vaaz vermek ve %15 iyi Kur'an okumak olarak tespit etmiştir.²⁸⁹

Dam'ın (2002) yetişkinler üzerinde yaptığı çalışmada katılımcıların %12'si din görevlilerini meslekî açıdan yeterli, %43,1'i ise kısmen yeterli bulurken %33,9'u ise yeterli bulmadığını belirtmiştir. Din görevlilerini yetersiz bulanlar, onların genelde alan bilgisi, genel kültür, hitabet yeteneği, formasyon eksikliği, söz-davranış uyumsuzluğu, günün şartlarına göre çözüm getirememe ve insanlarla ilişkiler açısından yetersiz olduklarına dikkat çekmişlerdir.²⁹⁰

Özdemir'in (2006) araştırmasında müftülerin %75,3'ü din görevlilerini kıraat yönünden, %63,6'sı dinî bilgiler açısından, %57,6'sı halkla ilişkiler açısından, %56'sı vaaz-hutbe verme açısından, %54,3'ü genel kültür açısından, %36,6'sı pedagojik formasyon açısından yetersiz bulmaktadır.²⁹¹

Özdemir ve Arıcı'nın (2011) araştırmalarında din görevlilerinin %58'i kendilerini "Kıraat" alanında, %14,8'i Dinî Bilgiler, İlmihal, Fıkıh konularında eksiklikleri olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra sırasıyla %10,2'si vaaz ve hutbe, %8'i halkla ilişkiler, %4,5'i genel kültür ve %4,5'lik bir kısmı da pedagojik formasyon konularında eksiklikleri olduğunu belirtmişlerdir.²⁹²

Özdemir'in (2012) araştırmasında, göreve yeni başlayan din görevlileri meslekî açıdan "Arapça, Hadis, Tefsir, Kıraat, Ezan ve Kur'an-ı Makamlı Okuma, Meal Bilgisi, İletişim, Halkla İlişkiler, Fıkıh, Temel Dinî Bilgiler, Mezhepler Tarihi, Dinî Hitabet, Sosyoloji, Psikoloji, Beden Dili ve Diksiyon" konularında eğitime ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir.²⁹³

Doğan'ın (2019) araştırmasında ise din görevlileri, %22,7 vaaz-irşat, %19,2 bilim-teknoloji, %12,1 kıraat, %10,1 dinî danışmanlık ve rehberlik, %5,4 temel İslam

²⁸⁷ Keyifli, *Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi*, s. 98.

²⁸⁸ Fahri Kayadibi, "Cumhuriyet Döneminde Müftülükler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 7, 2000, s. 174.

²⁸⁹ Kayadibi, *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, DİB Yayınları, Ankara 2000, s. 154.

²⁹⁰ Hasan Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, Üniversite Yayınları, İstanbul 2015, ss. 155-166.

²⁹¹ Şuayip Özdemir, *Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri*, DEM Yayınları, İstanbul 2007, s. 82.

²⁹² Özdemir ve Arıcı, "Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitime İlişkin Görüşleri", s. 96.

²⁹³ Özdemir, "Din Görevlilerinin Meslekî Problemleri", s. 23.

bilimleri, %5,3 halkla ilişkiler-iletişim, %4,9 sosyal bilimler, %4,4 güncel konular ve %4,2 oranında eğitim-öğretim konularında kendilerini yetersiz hissettiklerini bildirmişlerdir.²⁹⁴

Araştırmalarda da görüldüğü üzere din görevlilerinin genelde kıraat, temel dinî bilgiler, hitabet, halkla iletişim ve pedagojik formasyon açısından kendilerini eksik hissettikleri anlaşılmaktadır. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında din görevlilerinin meslekî bilgi ve beceri açısından yeterli eğitim alamamalarının temel faktör olduğu düşünülmektedir.

Bir din görevlisinin yararlanacağı en önemli kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Din görevlisi, Kur'an okuyucusu olmasının yanında Kur'an öğreticisidir, hatiptir, vaizdir. Din görevlilerinin önemli görevlerinin başında "namaz kıldırmak" gelmektedir. Namazda kıraat farzdır. İmamların kıraati düzgün olmalıdır. Bu, yasal bir gereklilikten öte dinî bir zorunluluktur. Dolayısıyla din görevlilerinin teorik ve uygulama yönünden iyi derecede Kur'an-ı Kerim bilgisine sahip olmaları gerekir.²⁹⁵

Kur'an'ın güzel, doğru ve etkileyici bir biçimde okunması cemaatle imam arasında ünsiyet bağı oluşturan, hatta bir din görevlisinin "iyi hoca" olarak değerlendirildiği önemli bir ölçüttür. DİB tarafından yapılan sözlü sınavlarda Kur'an-ı Kerim baraj dersi olarak görülmektedir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim derslerine özel bir ihtimam gösterilmelidir.

Elde edilen veriler, MEHEK programında yer alan derslerin genel olarak din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarına uygun olarak seçildiğini göstermektedir. İhtiyaç düzeylerinin eğitim ve hafızlık durumuna göre değişiklik gösterip göstermediği anket verilerine göre değerlendirilmiştir.

²⁹⁴ Doğan, *Hizmet içi Eğitim ve Din Görevlisi*, s. 159.

²⁹⁵ Hayrettin Karaman vd., *Din Görevlisi Rehberi*, 3. Baskı, DİB Yayınları, Ankara 2016, s. 39.

3.1.3.1.1. Eğitim Durumuna Göre İhtiyaç Duyulan Dersler

İhtiyaç duyulan derslerin eğitim durumuna göre dağılımı şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 3.20. Eğitim Durumuna Göre İhtiyaç Duyulan Dersler

Eğitim Düzeyi	Dersler							Toplam
	N %	Kuran-ı Kerim	T. Dini Bilgiler	Hutbe-Vaaz	Mevzuat Bilgisi	İmamlık Müez.	Öğret. Bilgisi	
İHL	N	27	22	45	26	3	12	135
	%	20,0	16,3	33,3	19,3	2,2	8,9	100
Ön Lisans (İlahiyat)	N	70	20	55	52	17	14	228
	%	30,7	8,8	24,1	22,8	7,5	6,1	100
Ön Lisans (Diğer)	N	3	1	0	2	0	1	7
	%	42,9	14,3	0,0	28,6	0,0	14,3	100
İlahiyat (Örgün)	N	82	13	16	23	15	6	155
	%	52,9	8,4	10,3	14,8	9,7	3,9	100
İlahiyat (İLİTAM)	N	6	0	3	8	1	3	21
	%	28,6	0,0	14,3	38,1	4,8	14,3	100
Lisans (Diğer)	N	9	0	3	0	0	0	12
	%	75,0	0,0	25,0	0,0	0,0	0,0	100
Lisansüstü	N	5	0	2	5	0	0	12
	%	41,7	0,0	16,7	41,7	0,0	0,0	100
Toplam	N	202	56	124	116	36	36	570
	%	35,4	9,8	21,8	20,4	6,3	6,3	100

Tablo 3.20'ye göre, İHL mezunu din görevlilerinin %20'si Kur'an-ı Kerim, %16,3'ü Temel Dinî Bilgiler, %33,3'ü Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma, %19,3'ü Mevzuat Bilgisi, %2,2'si İmamlık-Müezzinlik Formasyonu ve %8,9'i ise Öğreticilik Bilgi ve Becerisi dersine ihtiyaç hissettiğini belirtmiştir. İlahiyat ön lisans mezunlarının %30,7'si Kur'an-ı Kerim, %8,8'i Temel Dinî Bilgiler, %24,1'i Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma, %22,8'i Mevzuat Bilgisi, %7,5'i İmamlık-Müezzinlik Formasyonu, %6,1'i ise Öğreticilik Bilgi ve Becerisi dersine ihtiyaç hissettiğini ifade etmiştir. İlahiyat lisans mezunlarının %52,9'u Kur'an-ı Kerim, %8,4'ü Temel Dinî Bilgiler, %10,3'ü Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma, %14,8'i Mevzuat Bilgisi, %9,7'si İmamlık-Müezzinlik Formasyonu, %3,9'u ise Öğreticilik Bilgi ve Becerisi dersine ihtiyaç hissettiğini bildirmiştir. İLİTAM mezunlarının %28,6'sı Kur'an-ı Kerim, %14,3'ü Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma, %38,1'i Mevzuat Bilgisi, %4,8'i

İmamlık-Müezzinlik Formasyonu ve %14,3'ü ise Öğreticilik Bilgi ve Becerisi dersine ihtiyaç hissettiğini bildirmiştir. Temel Dinî Bilgiler dersini öncelikli ihtiyaç olarak belirten İLİTAM mezunu olmamıştır. Kursiyerlerin %10,9'u soruya cevap vermemiştir. Diğer grupların dağılımı tabloda gösterilmiştir.

Bulgulara göre, ilahiyat lisans mezunu din görevlerinin yarısından fazlasının (%52) kurs öncesinde Kur'an-ı Kerim alanında kendisini eksik hissettiği anlaşılmış ve bu oranın İHL, ilahiyat ön lisans ve İLİTAM mezunu Din görevlilerine göre, daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunda örgün ilahiyat eğitiminde Kur'an eğitimini yeterli alamamanın etkisinin yanında kişisel yetersizlikler de söz konusu olabilir.

İHL mezunu din görevlilerinde Kur'an-ı Kerim dersine duyulan ihtiyaç düzeyinin diğerlerine nispetle gözle görülür oranda düşük olduğu tespit edilmiştir. Bunda, İHL mezunlarının kahir ekseriyetinin hafız olmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. İHL mezunları daha ziyade hutbe-vaaz hazırlama ve sunma derslerine ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir.

Benzer bir sonuç İLİTAM mezunlarında da ortaya çıkmıştır. Onlar Kur'an-ı Kerim'den ziyade Mevzuat Bilgisi konusunda eğitime ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Bunların bir kısmının medrese eğitimi aldıkları bilinmektedir. Ayrıca kursiyerlerle yapılan görüşmelerde açıköğretim yoluyla tahsil gören din görevlilerinin, din görevliliği için yapılan sınavlara hazırlık için özel Kur'an-ı Kerim dersleri aldıkları öğrenilmiştir. Bununla birlikte özel gayretiyle ders alanların dışında kalan mezunların da Kur'an-ı Kerim derslerine ihtiyaç hissettikleri saptanmıştır.

Yapılan araştırmalarda görev öncesi okul eğitimlerinde Kur'an-ı Kerim derslerinin yeterlilik durumu incelenmiştir. Örneğin Aşlamacı (2017), okul yöneticilerinin görüşlerine istinaden yaptığı çalışmada, meslek dersi öğretmenlerinin yetersizliği, ders programının yoğunluğu, uygulamada yaşanan sorunlar, öğrencilerin ilgisizliği, sınıfların kalabalık olması, ezberlerin çok olması ve sosyal etkinliklerin yoğun olması gibi nedenlerle İHL'lerde Kur'an-ı Kerim bilgi ve becerisinin yeterince kazandırılmadığını ifade etmektedir.²⁹⁶

İşlek'in (2020) İHL'ler üzerine yaptığı araştırmada, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerinin yetersizliği, Kur'an-ı Kerim dersine karşı ilgisizlik, motivasyon eksikliği, dersin sevdirelemeyişi, öğrencilerde görülen genel başarı

²⁹⁶ Aşlamacı, "İmam-Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği ile İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma", *Turkish Studies*, 12/10, 2017, ss. 60-70.

düşüklüğü, öğrencilerin kendilerini geçerli not almaya odaklamaları, üniversite kazanma saikiyla hareket edip meslekî derslere gereken önemi vermemeleri ve öğretmenlerin yanlış yöntem ve tutum sergilemeleri gibi nedenlerle Kur'an-ı Kerim derslerinde hedeflerin gerçekleşmediği ifade edilmiştir.²⁹⁷

İlahiyat fakültesi öğrencileri üzerine yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar görülmektedir. Örneğin Alemdar (2008) araştırmasında ilahiyat fakültesinde okuyan öğrencilere “Diğer arkadaşlarınızla karşılaştırdığınızda Kur'an okuma seviyenizi nasıl buluyorsunuz?” biçiminde bir soru yöneltmiş, öğrencilerin %8,2'si “çok iyi”, %45,9'u “iyi”, %39,9'u ise “orta hâlli” cevabını vermiştir. Bununla birlikte araştırmaya katılan öğrencilerin %74'ü fakülte'deki Kur'an derslerine ayrılan ders saatlerini yetersiz görmüşlerdir.²⁹⁸

Furat'ın (2012) araştırmasında ilahiyat fakültesi öğrencileri, özellikle topluluk önünde Kur'an okuma ve “Tashih-i Huruf Kursu” düzeyinde kıraat/dinî musiki bilgi ve becerisine sahip olma yeterlikleri konusunda fakülte'deki eğitimin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Aynı araştırmada öğrencilerin, ezbere okuma konusunda fakülte'deki eğitimin yeterli olduğu kanaatini taşıdıkları ifade edilmektedir.²⁹⁹

Şenat'ın (2016) araştırmasında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin %64,3'ü Kur'an okuma seviyesini yetersiz bulduğunu bildirmiştir.³⁰⁰

Demir'in (2019) araştırmasına göre ilahiyat fakültesi son sınıf öğrencilerinin %59'u Kur'an-ı Kerim okuma noktasında kendilerini yeterli, %40'ı kısmen yeterli, %1'i ise yetersiz görmektedir.³⁰¹

Dağ (2013), uygulama ilkelerinden dolayı din hizmetlerinin bel kemiğini oluşturan Kur'an-ı Kerim eğitim ve öğretiminin, İLİTAM programında sağlıklı bir şekilde gerçekleşmediğini belirtmiştir.³⁰²

²⁹⁷ İhsan İşlek, *Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Dersi, Ezber ve Sorunları*, İstanbul Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020, ss. 34-35.

²⁹⁸ Yusuf Alemdar, “İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Dersleri İle İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İFD*, 12/1, 2008, ss. 182-185.

²⁹⁹ Ayşe Zişan Furat, “Nitelikli Din Görevlisi Yetiştirmede İlahiyat Fakültelerinde Sürdürülen Eğitim-Öğretim Faaliyetlerinin Yeterliliği”, *Marife*, 12/1, 2012, s. 92.

³⁰⁰ Fatma Asiye Şenat, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Kur'an Okuma ve Tecvit Dersinin İşlenişine İlgili Kanaatleri Üzerine Bir Araştırma”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İFD*, 42, 2016, s. 222.

³⁰¹ Ömer Demir, “İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dinî Hitabet Yeterlikleri”, s. 90.

³⁰² Mehmet Dağ, “İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programlarında Kur'an Dersi”, ss. 51-53.

Eğitim düzeyinin artması ile Kur'an'ın usulüne uygun okuma seviyesinin arttığı aynı araştırmalarda elde edilen bir sonuçtur. Böyle olmakla birlikte, eğitim durumu ne olursa olsun, din görevlilerinin Kur'an-ı Kerim okuma becerisi konusunda yeterli olmadıkları ve eğitime ihtiyaç duydukları söylenebilir.

Din görevlilerinin eğitime ihtiyaç duydukları bir diğer alan hutbe-vaaz hazırlama ve sunmadır. Bu alana yönelik İHL'lerde ve ilahiyat fakültelerinde dersler mevcuttur.³⁰³ Ancak içerik ve uygulama konusundaki eksiklikler, mezunların hitabet dersine olan ihtiyaçlarını artırmaktadır. Yapılan çeşitli araştırmalar bu kanaatimizi destekleyen sonuçlar ortaya koymuştur. Örneğin Demir'in (2013) araştırmasında İHL öğrencileri, motivasyon problemi, öğretmenlerin yetersizlikleri, uygulamada yaşanan aksaklıklar ve ders saatlerinin az olması gibi nedenlerle hitabet ve meslekî uygulamalar dersinden yeterince istifade edemediklerini belirtmişlerdir.³⁰⁴

Furat'ın (2012) araştırmasında, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sadece %17,6'sı fakültede verilen derslerin “ilkelerine uygun hutbe-vaaz hazırlama ve sunma” noktasında bilgi ve beceri kazandığını söylerken, %62,7'si ise aksini ifade etmiştir.³⁰⁵

Ege'nin (2013) yaptığı araştırmada, “Vaaz edecek kadar bilgi birikimine sahip olmanız için gerekli olan dersleri gördüğünüzü düşünüyor musunuz?” sorusuna, ilahiyat öğrencilerinin %22,3'ü “evet”, %28,6'sı “hayır”, %48'i ise “kısmen” cevabını vermiştir. Ege, vaaz edecek öğrencilerin bilgi birikiminin önemine dikkat çekmiş, bilgi yetersizliğinin kaygı ve kendine güvensizlik durumu oluşturabileceğini belirtmiştir.³⁰⁶

Demir'in (2019) araştırmasında ilahiyat fakültesi son sınıf öğrencilerinin %86'sı temel eserlerden ve gerekli kaynaklardan yararlanarak vaaz hazırlayabileceğini, %13'ü ise istenilen düzeyde hazırlamayacağını, %1'i ise hiç hazırlamayacağını belirtmiştir. Aynı araştırmada öğrencilerin %60'ı kendisini vaaz

³⁰³ Bk. MEB, *Anadolu İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, MEB Yayınları, Ankara 2018, ss. 76-79; Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, “İlahiyat Yeni Lisans Programı”, http://ilahiyat.omu.edu.tr/tr/egitim/dersler-ve-icerikleri/_IlahiyatProgramYeniMufredat.pdf, (22.10.2020)

³⁰⁴ Ömer Demir, “İmam-Hatip Liselerinde Hitabet ve Meslekî Uygulama Dersi Öğretimi ve Meslekî Uygulamalar”, *EKEV Akademi Dergisi*, 17/57, 2013, ss. 513-516.

³⁰⁵ Furat, “Nitelikli Din Görevlisi Yetiştirmede İlahiyat Fakültelerinde Sürdürülen Eğitim-Öğretim”, s. 100.

³⁰⁶ Remziye Ege, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Vaaz ve Vaizlik Konularına Bakışları: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Ankara Üniversitesi İFD*, 54/2, 2013, s. 140.

edebilecek yeterlikte gördüğünü, %5'i böyle bir yeterliliğe sahip olmadığını, %35'i ise istenilen düzeyde vaaz edemeyeceğini ifade etmiştir.³⁰⁷ Görüldüğü üzere Demir'in araştırmasında fakülte öğrencileri kendilerini bu konuda daha fazla yetkin görmektedir. Diğer araştırmalarla kıyaslandığında dikkat çeken bu sonuçların örneklem durumundan kaynaklandığı söylenebilir.

Hitabet becerisi, din görevlilerinde aranan özel yeterliklerden biridir.³⁰⁸ Meslekî okul eğitimlerinde konuyla ilgili eğitimlerin yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Din görevlisi namzetlerinin hitabet konusunda becerilerini geliştirmeleri bir gerekliliktir. Okullarda içerik ve uygulama olarak daha nitelikli bir eğitim verilmelidir.

Araştırmada din görevlilerinin hizmet içi eğitimlerde geliştirilmesini istediği bir diğer alanın “Mevzuat Bilgisi” olduğu görülmüş, özellikle yükseköğrenim mezunlarının bu konuda daha istekli olduğu anlaşılmıştır. Mevzuat dersleri, %14,8 ile %41,7 arasında değişen oranlara göre ihtiyaç olarak görülmektedir. Bu, doğal bir durumdur. Zira ne orta ne de yükseköğrenimde (hukuk ve siyasal bilgiler gibi yükseköğrenim programları hariç) mevzuatla alakalı dersler verilmektedir. Devlet memuru olarak atanan bir personelin gerek kurumsal işleyiş gerekse resmî süreçler sadedinde mevzuatı bilmesi bir gerekliliktir. Bunun için hizmet içi eğitimlerde personele ilgili mevzuat ders olarak okutulmaktadır.

Kursiyer görüşlerine göre, “Temel Dinî Bilgiler” derslerine duyulan ihtiyacın çok fazla olmadığı ve eğitim kademelerine göre de değişiklik arz etmediği anlaşılmaktadır. Bunda görev öncesi eğitimlerin daha ziyade bilgi eksenli olması, temel dinî bilgiler grubunu oluşturan itikat, ibadet, ahlak ve siyer konularının Fıkıh, Tefsir, Hadis, Kelam, Akait ve Siyer gibi derslerde ayrıntılı olarak okutulmasının etkisi olabilir. Yapılan araştırmalarda ilahiyat öğrenimi tahsili görenlerin temel dinî bilgiler noktasında diğer derslere göre kendilerini daha yeterli hissettikleri tespit edilmiştir. Örneğin Furat'ın (2012) araştırmasında ilahiyat fakültesi öğrencileri kendilerini temel dinî kavramları ve konuları bilme noktasında %76 oranında yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir.³⁰⁹

³⁰⁷ Demir, “İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dinî Hitabet Yeterlikleri”, s. 89.

³⁰⁸ Bk. DİB, *Personel Yeterlikleri*, s. 23.

³⁰⁹ Furat, “Nitelikli Din Görevlisi Yetiştirmede İlahiyat Fakültelerinde Sürdürülen Eğitim-Öğretim”, s. 94.

Kurt (2013) araştırmasında, ilahiyat öğrencilerinin bazı ilmi hâl konularında yetersiz olmalarına karşın ders genelinde %80 oranında yeterli bulunduklarını tespit etmiştir.³¹⁰

Kiriş'in (2018) araştırmasında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin %93,7'si ilmi hâl konularının önemli bir kısmını oluşturan "Temel İslam Bilimleri Yeterlikleri" konusunda kendilerini yeterli hissettiklerini ifade etmişlerdir.³¹¹

Demir'in (2019) araştırmasında ise diğer araştırmalara nazaran farklı sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmacı, ilahiyat fakültesi son sınıf öğrencilerine "Din görevliliğini yürütecek kadar ilmi hâl bilginizi yeterli görüyor musunuz?" şeklinde sorduğu soruya "yeterli" cevabını veren öğrencilerin oranı yalnızca %30 olmuştur. "Hayır", cevabını veren öğrencilerin oranı %21, "istenilen düzeyde değil" cevabını veren öğrencilerin oranı ise %58 olmuştur. Araştırmacı açıklamasında ilmi hâl bilgi eksikliğinin en düşük oranda gerçekleşen sonuçlardan olduğunu ifade etmiştir.³¹² Araştırma sonuçlarının birbirinden farklı çıkmasında örneklem durumunun ve araştırma yapılan dönemin etkisi olabilir. Durum böyle olmakla birlikte genel olarak ilahiyat tahsili alan din görevlilerinin temel dinî bilgiler noktasında daha iyi oldukları söylenebilir.

Kursiyerlerin değerlendirmelerinde dikkat çeken bir diğer husus "İmamlık-Müezzinlik Formasyonu" derslerine karşı isteksizlikleri olmuştur. Namaz kıldırma, makamlarına göre ezan okuma, cenaze yıkama, dinî günler ve gecelerde program düzenleme bilgi ve becerisi kazanma, namaz ve sair duaları hatasız okuma gibi imamet hizmetlerinin bel kemiğini oluşturan uygulamalara yer verilen derse diğerlerine nispeten çok az ihtiyaç duyulması göze çarpmaktadır. Derse duyulan ihtiyacın diğerlerine nazaran daha az çıkmasının, ders kapsamının kursiyerlerce yeterince anlaşılamamasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Zira kursiyerler, açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlarda, kendilerini bu alanda yetersiz hissettiklerini ifade etmişlerdir.

³¹⁰ Hasan Kurt, "İslami İlimler Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümündeki Öğrencilerin Temel Dini Bilgiler I Dersine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi (Bartın Üniversitesi Örneği)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6/6, 2013, ss. 1355-1357.

³¹¹ Hacı Mustafa Kiriş, "DİB Personel Yeterlikleri Bağlamında İlahiyat Fakültesi Lisans Programlarının İşlevselliği", *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42/2, 2018, s. 58.

³¹² Demir, "İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dinî Hitabet Yeterlikleri", s. 91.

Görev öncesi eğitimlerde imamlık-müezzinlik hizmetleri alanında yetersizliklerin olduğuna dair araştırma verileri mevcuttur. Örneğin Demir'in (2013) araştırmasında İHL öğrencileri, ders saatlerinin ve uygulamaların çok az olması, derse motivasyon sağlanamaması, öğrencilerin yetersizlikleri, öğretmenlerin tutum ve davranışları gibi nedenlerle öğrencileri imamlık ve müezzinlik hizmetlerine hazırlayan hitabet ve meslekî uygulamalar derslerinin verimli olmadığını ifade etmişlerdir.³¹³

Sevinç (2017) araştırmasında, İHL'lerde dinî musiki eğitiminin tarihsel sürecine değinmiş, ilk olarak 1985 yılında ve seçmeli okutulmaya başlanan bu dersin, isteğe bağlı olması, süre yetersizliği, nitelikli öğretmen ve materyal eksikliği gibi nedenlerle öğretim programın uygulanmasında çeşitli sıkıntılar ortaya çıktığını ifade etmiştir.³¹⁴

Apaydın (2018) araştırmasında ders yapacak nitelikte özel dersliklerin bulunmaması, dersin seçmeli olması, dersin hedef, kazanım ve materyallerinin ve öğretmene ve öğrenciye uygun olmaması gibi nedenlerle İHL'lerde musiki derslerinin problemli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca araştırmacı, derste yaşanan en önemli problemin derse giren öğretmenlerin musiki yetersizliğinden kaynaklandığını ifade etmiştir.³¹⁵

Furat'ın (2012) araştırmasında ilahiyat fakültesi öğrencileri, fakültede verilen eğitimin yeterliliğini imam-hatip alan yeterlilikleri açısından 100 üzerinden 65,2; müezzin-kayyım alan yeterlilikleri açısından 65 ve Kur'an Kursu öğreticisi alan yeterlilikleri bakımından 68,7 olarak değerlendirmişlerdir. Yine öğrenciler, "Tashih-i Huruf Kursu" düzeyinde dinî musiki bilgi ve becerisine sahip olma yeterlilikleri konusunda fakültedeki eğitimin kısmen yeterli olduğunu ifade etmişlerdir.³¹⁶ Furat, problemin ilahiyat fakülteleri müfredatının din eğitimi ve eğitim bilimleri alanında yetersiz kalmasıyla da ilişkilendirilebileceğini ifade etmiştir.³¹⁷

³¹³ Demir, "İmam-Hatip Liselerinde Hitabet ve Meslekî Uygulama Dersi Öğretimi", ss. 513-516.

³¹⁴ Sevinç, "İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması", s. 153.

³¹⁵ Özkan Apaydın, "İmam-Hatip Liselerinde Görevli Müzik Öğretmenlerinin Dinî Musiki Dersine Karşı Yeterlilikleri", *Bülent Ecevit Üniversitesi İFD*, 5/1, 2018, ss. 7-8.

³¹⁶ Furat, "Nitelikli Din Görevlisi Yetiştirmede İlahiyat Fakültelerinde Sürdürülen Eğitim-Öğretim", s. 92.

³¹⁷ Furat, "Nitelikli Din Görevlisi Yetiştirmede İlahiyat fakültelerinde Sürdürülen Eğitim-Öğretim", s. 107.

Kiriş (2018) araştırmasında, ezan, kamet, salâ gibi rutin müezzinlik uygulamalarını usulüne göre yerine getirme konusunda ilahiyat fakültesi öğrencilerinin kendilerini büyük oranda yetersiz gördüklerini; bu sonuçta fakülte programlarında bu alanlara yönelik yeterli ders içeriğinin bulunmamasının etkili olduğunu ifade etmiştir.³¹⁸

Demir'in (2019) diğer bir araştırmasında ise ilahiyat fakültesi öğrencilerinin %88'i, vakit namazlarını rahatlıkla kıldırabileceğini ifade ederken, Cuma namazında bu oran %62'ye düşmekte; cenaze teşhiz ve tekfini konusunda ise %58'de kalmaktadır.³¹⁹ Demir'in araştırmasına katılan öğrencilerin, diğer araştırmalardaki katılımcılara nispetle din hizmetlerini ifa noktasında kendilerini daha yeterli hissettikleri söylenebilir.

Araştırmalardan, görev öncesi okul eğitimlerinde dinî musiki öğretimi ile ilgili problemlerin ve yetersizliklerin olduğu anlaşılmaktadır. Bunda, gerek İHL gerekse ilahiyat fakültelerinin programlarında dinî musiki derslerine yeterince yer ayrılmamasının ve derslerin seçmeli nitelikte olmasının büyük etkisi olduğu anlaşılmaktadır.³²⁰

Oysa Türkiye'de son yıllarda İHL ve ilahiyat mezunları, -özellikle de hafızlar- neredeyse okullarını bitirir bitirmez din görevlisi olarak atanmaktadır. Hâl böyle olunca din görevlisi namzedi öğrencilerin, mesleğin gerektirdiği donanımda yetiştirilmeleri için ciddi bir ses ve dinî musiki eğitime tâbi tutulmaları gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim tilaveti, ezan, kamet ve cumhur müezzinliği, hutbe, mevlit, ilahi, cuma salâsı, bayram salâsı, cenaze salâsı, sabah salâsı, salât-ı ümmiye, tevşih, tesbih gibi cami musikisi formlarının belli makamlarda okunup uygulayabilmesi için öğrencilere musiki bilgisi hem nazarî olarak verilmeli hem de pratik olarak icra edilmesi sağlanmalıdır.³²¹

³¹⁸ Kiriş, "DİB Personel Yeterlikleri Bağlamında İlahiyat Fakültesi Lisans Programlarının İşlevselliği", s. 71.

³¹⁹ Demir, "İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dinî Hitabet Yeterlikleri", ss. 88-91.

³²⁰ Yeri gelmişken, hem İHL hem de ilahiyat fakültesi mezunu bir Diyanet mensubu olarak, ne İHL'de ne de fakültede resmî olarak hiçbir dinî musiki eğitimi almadığımı üzülerek ifade etmek isterim.

³²¹ Arif Demir, "İmam Hatip Liselerinde Dinî Musiki Dersi Öğretmen Yeterlilikleri", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, 2013, s. 62.

3.1.3.1.2. Hafızlık Durumuna Göre İhtiyaç Duyulan Dersler

Hafızlık durumuna göre, din görevlilerinin geliştirme ihtiyacı duyduğu alanlar şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 3.21. Hafızlık Durumuna Göre İhtiyaç Duyulan Dersler

Hafızlık Durumu	N/%	Dersler						Toplam
		Kuran-ı Kerim	T. Dini Bilgiler	Hutbe-Vaaz	Mevzuat Bilgisi	İmamlık Müez.	Öğret. Bilgisi	
Hafız	N	67	49	92	82	14	30	334
	%	20,1	14,7	27,5	24,6	4,2	9,0	100
Hafız değil	N	157	16	43	48	21	11	296
	%	53,0	5,4	14,5	16,2	7,1	3,7	100
Toplam	N	224	65	135	130	35	41	630
	%	35,6	10,3	21,4	20,6	5,6	6,5	100

χ^2 : 87,824 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.21’de kursiyerlerin hafızlık durumuna göre ihtiyaç hissettikleri alanların dağılımı gösterilmiştir. Hafız olan din görevlileri %27,5 oranında Hutbe-Vaaz, %24,6 Mevzuat Bilgisi, %20,1 Kur’an-ı Kerim, %14,7 Temel Dinî Bilgiler, %9 Öğreticilik Bilgi ve Becerisi ve %4,2 oranında İmamlık-Müezzinlik derslerine ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Hafız olmayan din görevlilerinin ihtiyaç duydukları ders sıralaması %53 Kur’an-ı Kerim, %16,2 Mevzuat Bilgisi, %14,5 Hutbe-Vaaz, %7,1 İmamlık-Müezzinlik Formasyonu, %5,4 Temel Dinî Bilgiler ve %3,7 Öğreticilik Formasyonu şeklindedir. Kursiyerlerin %1,7’si soruya cevap vermemiştir.

Bulgulara göre, hafız olmayan personelin çoğunluğunun Kur’an-ı Kerim alanında daha fazla gelişime ihtiyaç hissettikleri söylenebilir. Hafızların Kur’an-ı Kerim’den ziyade diğer alanlarda kendilerini eksik hissetmelerinin, Kur’an’ı ezbere bilmelerinden ve Kur’an kıraatıyla ilgili Kur’an kurslarından aldıkları bilgiye duydukları güvenden kaynaklandığı ifade edilebilir.

3.1.3.2. Ders İçerikleri ve İşleyişleriyle İlgili Değerlendirmeler

Araştırmamızda, ölçülmek istenen hususlardan biri de MEHEK müfredatında yer alan derslerin beklenti ve ihtiyaçları karşılama durumudur. Toplamda yedi ders üzerine planlanan MEHEK’lerde, kursiyerlerin derslerden ne ölçüde faydalandıkları

tespit edilmeye çalışılmış, her dersin sağladığı kazanımlar müstakil olarak değerlendirilmiştir. Sosyal Etkinlik ve Mevzuat Bilgisi derslerinin içerik ve işlenişleriyle ilgili değerlendirme yapılmamıştır.

3.1.3.2.1. Kur'an-ı Kerim Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler

Kur'an-ı Kerim'in güzel ses ve kendine has bir üslupla okunması, bizzat Kur'an'ın bir emridir.³²² Bundan dolayı İslam toplumu hemen her dönemde, Kur'an-ı Kerim'i doğru ve güzel okumayı önemsemiş ve bunu eğitim ve öğretimin önemli bir aşaması olarak görmüştür. Zamanla geliştirilen bu çabalar "Kıraat ilmi" olarak müstakil bir ilim dalını ortaya çıkarmıştır. Günümüzde de hem ibadet esnasında, hem de müstakil olarak Kur'an-ı Kerim'in usulüne uygun olarak okunmasına büyük önem verilmektedir. Özellikle din hizmetlerinde görev üstlenen kişilerin yeterli bir Kur'an bilgisine, bu kapsamda Kur'an-ı Kerim'i usul ve adabına uygun okuma becerisine sahip olması büyük önem arz etmektedir.

DİB'in din hizmetleri sınıfında çalışan personelde aradığı temel alan yeterliklerinin başında "Kur'an'ı tecvit kurallarına göre okumak"³²³ gelmektedir. Başta cami görevlileri olmak üzere Başkanlığın her kademedeki personelinin aslî vazifesi mihrap, minber ve kürsü hizmetidir. Bu hizmetlerin olmazsa olmazı da Kur'an kıraati konusunda yeterliktir.³²⁴

Araştırma kapsamında böylesine önem verilen bir dersin, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verme oranı tespit edilmek istenmiştir. Konuyla ilgili kursiyerlere "Kurs süresince gördüğünüz Kur'an-ı Kerim dersleri, beklentilerinizi ve ihtiyaç duyduğunuz kazanımları elde etmenizi sağladı mı?" şeklinde soru sorularak dersin öğrenme alanına göre cevap beklenmiştir. Sonuçlar Tablo 3.22'de gösterilmiştir.

³²² Bk. Müzzemmil, 73/4.

³²³ Bk. DİB, *Personel Yeterlikleri*, s. 23.

³²⁴ Ulvi Ata, "DİB Hizmet içi Eğitim Kurslarında Kıraat Eğitimi", *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, Uluslararası Kıraat Sempozyumu*, DİB Yayınları, Ankara 2015, s. 479.

Tablo 3.22. Konularına Göre Kur'an Derslerinin Değerlendirilmesi

Öğrenme Alanları	N %	Aşağıdaki kazanımları ne ölçüde elde ettiniz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz			
Harf talimi	N %	384 59,9	213 33,2	36 5,6	8 1,2	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Tecvit bilgisi	N %	353 55,1	241 37,6	40 6,2	7 1,1	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Tecvitli okuma	N %	349 54,4	253 39,5	31 4,8	8 1,2	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Kur'an öğretim teknikleri	N %	314 49,0	274 42,7	42 6,6	11 1,7	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ezberler	N %	342 53,4	222 34,6	66 10,3	11 1,7	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Aşırırlar	N %	323 50,4	234 36,5	76 11,9	8 1,2	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ortalama	%	53,7	37,3	7,5	1,3	100	

Kur'an-ı Kerim derslerinde temel öğrenme alanları “Harf Talimi”, “Tecvit Bilgisi”, “Tecvitli Kur'an Okuma”, “Kur'an Öğretim Teknikleri”, “Ezberler” ve “Merasimlerde Okunacak Aşırırlar” şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan kursiyerlerin %59,9'u harf talimi noktasında yeterli oranda, %33,2'si kısmen yeterli oranda kazanım elde ettiğini, %5,6 oranında kursiyer ise bu konuda yeterli oranda kazanım elde edemediğini belirtmiştir. Tecvit bilgisini ölçen sorular neticesinde kursiyerlerin %55,1'i yeterli oranda, %37,6'sı kısmen yeterli oranda kazanım elde ettiğini, %6,2'si ise dersten yeterince istifade edemediğini ifade etmiştir. Tecvitli okuma konusunda kursiyerlerin %54,4'ü yeterli, %39,5'i kısmen yeterli oranda kazanım elde ettiğini, %4,8'i ise yeterince kazanım elde edemediğini bildirmiştir. Kur'an öğretim teknikleri konusunda kursiyerlerin %49'u yeterli, %42,7'si kısmen yeterli oranda kazanım elde ettiğini, %6,6 kursiyer ise yeterli oranda kazanım elde edemediğini belirtmiştir. Ezberler konusunda kursiyerlerin %53,4'ü elde ettiği kazanımları yeterli, %34,6'sı kısmen yeterli, %10,3'ü ise yetersiz görmektedir. Merasimlerde okunacak aşırırlar konusunda ise kursiyerlerin %50,4'ü yeterli, %36,5'i kısmen yeterli oranda kazanım elde ettiğini, %11,9'u ise yeterli oranda kazanım elde edemediğini ifade etmiştir.

Elde edilen verilere göre, Kur'an-ı Kerim derslerinin kursiyerlerin beklentilerini yeterince karşılama oranının %53,7, kısmen karşılama oranının ise %37,3 olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, “MEHEK'teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır.” şeklindeki hipotezimiz Kur'an-ı Kerim dersleri özelinde doğrulanmıştır.

Ancak böylesine önem verilen ve en çok saat ayrılan bir derste yeterli öğrenmenin neredeyse yarı yarıya gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu, üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. “Kur'an Öğretim Teknikleri” konusunun daha düşük düzeyde öğrenilmesi dikkat çekmektedir.

Oysa din görevlilerinin sahada sunduğu en önemli hizmetlerden biri Kur'an öğretimidir. Başta yaz Kur'an kurslarındaki öğrenciler olmak üzere yediden yetmişe vatandaşlara Kur'an okumayı öğretmektir. İlahiyat fakültelerinde okuyan öğrenciler, aldıkları pedagojik formasyon dersleri ile bu noktada daha avantajlı durumda iken İHL, ilahiyat ön lisans ve İLİTAM mezunu din görevlileri bu dersleri görmediklerinden pedagojik formasyondan mahrum olabilmektedir. Ayrıca Kur'an eğitimindeki öğretim programları değişmiş durumdadır. Ancak programların değişmesi, doğrudan eğitimin kalitesinin artmasında yeterli bir ölçüt değildir. Bu eğitimi verenlerin yeni öğretim programlarının anlayışına göre eğitilmesi gerekmektedir.³²⁵ Din görevlilerinin öğretim yöntem ve teknikleri açısından geliştirilmeleri ile kısa zamanda ve daha az enerji sarf ederek verimli çalışmaları sağlanabilir. MEHEK'te bu donanımı kazandıracak eğitim verilmemektedir.

“Kur'an-ı Kerim derslerinin beklenti ve ihtiyaçlarınızı yeterince karşıladı mı?” sorusuna “kısmen” ve “hayır” cevabını verenlerin gerekçesi bir başka soruyla anlaşılmaya çalışılmıştır. İlgili seçenekleri işaretleyen kursiyerlerin problemin kaynağına ilişkin verdiği cevaplar şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

³²⁵ Mehmet Bahçekapılı, *Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)*, 2. Baskı, İlke Yayınları, İstanbul 2014, ss. 115-116.

Tablo 3.23. Kur'an Derslerinde Problemin Kaynağı

Kur'an derslerinde yeterli öğrenmenin gerçekleşmeme sebebi sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Kursiyerlerin yetersizlikleri	34	5,3	13,5
Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri	19	3,0	7,6
Ders saatlerinin yetersizliği	143	22,3	57,0
Eğitim ortamının durumu	12	1,9	4,8
Başka	43	6,7	17,1
Cevapsız	390	60,8	-
Toplam	641	100	100

χ^2 : 418,868 sd: 4 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablodan da anlaşılabacağı üzere kursiyerlerin önemli bir kısmı (%60,8'i) soruya cevap vermemiştir. Bu durum bir önceki soruya “kısmen yeterli” ve “yetersiz” cevabını verenlerden bu soruyu cevaplandırmalarının istenmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla cevap vermeyenlerin büyük çoğunluğunun Kur'an derslerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli oranda karşıladığını düşünenler olduğu söylenebilir. (krş. Tablo 3.22)

Cevap veren kursiyerlerin %57'si, Kur'an derslerinde yaşanan sorunun temel kaynağını ders saatlerinin yetersizliği olarak belirtmiştir. İlgili seçeneğin yanına yazılan açık uçlu değerlendirmelerde kursiyerler, Kur'an-ı Kerim dersinin içeriğinin yoğun, ezberlerin çok, fakat saatlerin yetersiz olmasından dolayı dersten yeterince istifade edilemediğini belirtmişlerdir. Kurs süresiyle ilgili değerlendirmelerde %70,8'inin kurs süresini “çok kısa” olarak değerlendirdiği hatırlanacak olunursa (bk. Tablo 3.18.), ders saatleriyle ilgili yapılan bu değerlendirmenin makul olduğu ifade edilebilir. Bununla beraber kursiyerlerin %13,5'i Kur'an derslerindeki problemleri kursiyerlerin yetersizliğine, %7,6'sı eğitim görevlilerinin yetersizliğine, %4,8'i ortamın durumuna bağlamaktadır. %6,7 oranında kursiyer “başka” seçeneğini işaretlemiştir.

Bulgulara göre “MEHEK'te ders saatlerinin yetersizliği, derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir.” şeklindeki hipotezimiz Kur'an-ı Kerim dersi için doğrulanmıştır.

Kursiyerlerin, Kur'an-ı Kerim dersinin işlenişindeki problemlerle ilgili değerlendirmelerinin dağılımı ise şu şekildedir:

Tablo 3.24. Kur'an Dersi İşlenişindeki Problemin Durumu

Kur'an dersi işlenişinde temel problem nedir?	N	%
Gereğinden fazla ayrıntılara yer verilmesi	59	9,2
Yeterli uygulama yaptırılmaması	214	33,4
Çok fazla ödev verilmesi	61	9,5
Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi	25	3,9
Başka	187	29,2
Cevapsız	95	14,8
Toplam	641	100

χ^2 : 288,542 sd: 4 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Kur'an dersi işlenişinde yaşanan problemi, kursiyerlerin %33,4'ü yeterli uygulama yaptırılmamasına, %9,5'i çok fazla ödev verilmesine, %9,2'si gereğinden fazla ayrıntıya girilmesine, %3,9'u ise derslerin öğretmen merkezli işlenişine bağlamaktadır. Kursiyerlerin %29,2'si ise "başka" seçeneğini işaretlemiştir. "Başka" seçeneğinin açıklamasına kursiyerlerin büyük çoğunluğu "sorun yoktu" şerhini düşerken bazı kursiyerler "süre kısaydı" açıklamasını eklemişlerdir. Bir kısım kursiyer "başka" seçeneğini işaretlemesine rağmen herhangi bir açıklama yapmamıştır. %14,8 oranında kursiyer soruya cevap vermemiştir. Bunların önemli bir kısmının herhangi bir sorun görmedikleri için cevap vermedikleri düşünülmektedir.

Sonuçlara göre, "MEHEK'te uygulama eksiklikleri, derslerin verimini olumsuz etkilemektedir." şeklindeki hipotezimiz Kur'an-ı Kerim dersi özelinde doğrulanmış olmaktadır.

Kursiyerlerin Kur'an dersiyle ilgili açık uçlu değerlendirmeleri ve kişisel görüşmelerde dile getirdikleri bazı şikâyetler, derste yaşanan sorunları detaylandırmaktadır. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

"Kur'an dersinin içeriği çok yoğun, zaman kısa."

"Hocalar konuları yetiştirebilmek için konuları hızlı hızlı geçiyor, yeterli uygulama yaptırmıyorlar."

"Bazı bilgiler programın boyutlarını aşıyor, henüz tecvit kuralları bilinmezken kıraat farklılıklarına giren hocalarımız var."

"Dersi farklı hocalar işliyor, birinin söylediği diğeriyle uyuşmuyor."

“Dersi aynı hocaların işlemesi daha iyi olurdu.”

“Bazı hocalarımız ayrımcılık yapıyor, hep iyi arkadaşlara okutturuyor, zayıf olanlarla ilgilenilmiyor.”

“Zayıf olanlar ayrı bir sınıfta eğitime alınmalıydı.”

“Bazı hocalar zayıf arkadaşları azarlıyor, aşağılıyor; biz yetişkin insanlarız, bu azarlar bizim ağırimıza gidiyor.”

“Ezberler çok fazla, ezber yapmaktan diğer konulara ve derslere yeterince zaman ayıramıyoruz.”

“Eğitim görevlilerinin Arap okuyuş tarzına karşı alerjisi var, ısrarla Türk okuyucularına göre okutmaya çalışıyorlar.”

“Doğulu arkadaşların Kur’an-ı Kerim’i genelde zayıf, bunlara daha fazla Kur’an dersi verilmeli.”

Ancak bu tarz şikâyetleri dile getirenlerin yanında dersin çok faydalı olduğunu, daha önce dersleri bu şekilde işlemediklerini, ileride düzenlenecek Kur’an-ı Kerim kurslarına katılmak istediklerini belirten kursiyerlerin sayısı daha fazladır.

Kursiyerlerin nicel ve açık uçlu görüşlerinden anlaşıldığına göre, Kur’an derslerinin işlenişinde en önemli problemin uygulama eksikliği olduğu görülmektedir. Hemen her derste olduğu gibi Kur’an öğretiminde de düzenli, planlı ve metotlu çalışmanın verimi artıracağı bir gerçektir. Başarı elde etmek için metotlu çalışmak şarttır.³²⁶ Kur’an derslerinde öğrenilen bilgilerin yerleşmesi ve kalıcılığın sağlanması ancak yeterli derecede uygulama ile temin edilebilir. Zira Kur’an öğretimi uygulamalı bir derstir. Harflerin çıkarılması, tecvit kaidelerinin kelimeler üzerinde gösterilmesi, dudak taliminin yapılması, tilavet usullerine uygun okuyuşun sergilenmesi gibi hususlar “Fem-i Muhsin”den görülüp tatbik edilerek gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla öğreticinin rolü büyüktür. Bu nedenle Kur’an öğreticileri pedagojik formasyonu haiz, karakteri olumlu, Kur’an tilavetine teorik ve pratik olarak hâkim kimseler olmalı ve bolca uygulama yaptırarak tedricî bir yöntem takip etmelidirler.³²⁷

³²⁶ Şevki Saka, “Kur’an-ı Kerim Öğretiminde Metot”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, DİB Yayınları, Ankara 1991, s. 107.

³²⁷ İsmail Karaçam, “Kur’an Öğretimi Metodunun Ana Çizgileri”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, DİB Yayınları, Ankara 1991, ss. 121-122.

Kur'an eğitim ve öğretiminde uygulamanın ve öğreticinin önemine dair Çollak şöyle bir değerlendirme yapmaktadır.³²⁸

Her ilmin ya da branşın bir öğreticiye ihtiyacı vardır. Bununla birlikte, sanat yönü ve pratiği olan dersler için öğretmen olmazsa olmaz bir unsurdur. Kur'an-ı Kerim de bu derslerden biridir. "Kur'an'ı, fem-i muhsinden öğren" sözüyle Kur'an öğreticisinin önemine, sahip olması gereken meziyetlere işaret edilir. Kur'an-ı Kerim derslerinde öğretici olan kişi "taklit edilen", öğrenciler de "taklit eden" konumundadır. Kur'an öğretmeni, ayetleri oluşturan harfleri, kelimeleri ve cümleleri bizzat okuyarak, gerektiğinde tekrar yaparak Kur'an dersini hem nazarı hem de tatbiki bir çerçevede yürüten eğitici'dir. Bu nedenle iyi bir Kur'an eğitimi için seçilecek hocanın "okutuculuğu (mukri)" yanında "okuyuculuk (kari)" özelliği de olmalıdır. Kur'an eğitim ve öğretiminde başarı, mevzuat ya da müfredatta değil, Kur'an öğretmenin ehliyetinde aranmalıdır.

Yılmaz, uygulamada hoca faktörünün önemine şu şekilde temas etmiştir:³²⁹

Kur'an-ı Kerim dersi din eğitimi verilen müesseselerde temel bir derstir. Bu dersten başarılı olan öğrenciler İslami ilimlerdeki diğer alanlarda daha başarılı ve istekli olmaktadır. Kur'an dersinde verimliliği artırmak için ders hocasının kalitesi, vasıflılığı, yetişmişliği ve yenilikleri takip ederek gelişmiş yöntemleri kullanması önemli rol oynamaktadır. Kur'an'ı çok güzel okuyan her insan, Kur'an'ı çok güzel öğretebilir diye bir kural yoktur. Kur'an kıraati ve sesi güzel olan nice insanlar vardır ki istenilen düzeyde bir Kur'an eğitimi verememektedirler. Fakat orta düzeyde ses ve kıraate sahip olan ya da ses güzelliği olmadığı hâlde harflerin mahreç ve telaffuzlarını çok iyi uygulayan, tecvitli okuyuşu mükemmel olan birçok öğretici/hoca/öğretmen iyi bir Kur'an eğitimi verebilmektedir. Bunun altında yatan sebep de bu işe kendini vermek ve öğretim teknik ve yöntemlerini çok iyi bilmek olsa gerektir.

Konuyla ilgili Akdemir'in değerlendirmeleri ise şu şekildedir:³³⁰

Kaliteli ve sağlıklı bir Kur'an eğitimi için, öğreticinin fem-i muhsin vasfını hakkı ile haiz olmasının yanında Arapça bilmesi, pedagojik ve psikolojik formasyona sahip olması, öğretimde yararlanılması gerekli görülen teknolojik imkânları ve gelişmiş eğitim materyallerini kullanma ve öğretme, alanındaki ulusal ve uluslararası bilgi, tecrübe ve uygulamaları takip etme, güncelleme ve uyarlama yetenek ve becerisine sahip olması, örnek bir kişilik ve yaşantı sahibi olması, işini severek yapması, ona ideal öğretici formatı kazandıran önemli özellikler olarak aranmalı ve tercih sebebi olmalıdır. Bu alandaki iddialı hizmet kurumları da, kendilerini mesai mefhumu ile sınırlandırmayan özverili öğreticiler ile çalışmalı, 7/24 esasına göre programlarını tanzim ederek, öğreticilerden bekledikleri performansın karşılığını vermede de cömert davranmalıdırlar.

Kur'an öğreticilerinin şahsiyet olarak mazbut, hoca olarak hem okuyucu hem de okutucu, bilgi ve beceri yönünden donanımlı olmaları ve teorinin yanında pratiğe önem vermeleri Kur'an öğretiminin vazgeçilmez unsurlarıdır. Özellikle uygulama yapmak ve yaptırmak, başarıyı getiren unsurdur. Kur'an derslerinde hedeflenen

³²⁸ Fatih Çollak, "Kur'an-ı Kerim Öğretim Teknikleri", *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse, 2. Baskı, TİDEF Yayınları, İstanbul 2010, s. 515.

³²⁹ Nazif Yılmaz, "Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Yöntem ve Teknikler", *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse, 2. Baskı, TİDEF Yayınları, İstanbul 2010, s. 531.

³³⁰ Mustafa Atilla Akdemir, "Kur'an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık", *Usul*, 13, 2010/1, s. 29.

kazanımların elde edilmesi için doğru yöntemlerle uygulama ağırlıklı bir eğitim verilmelidir.

Kur'an'ı usulüne uygun doğru okuma bilgi ve becerisi, din hizmetleri sınıfında çalışan personelin meslekî yeterlikleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Söz konusu personelin büyük bir kısmının bu konuda eğitim ihtiyacı olduğu göz ardı edilemeyecek şekilde açıktır. MEHEK'ler süre ve kontenjan olarak sınırlı eğitim programlarıdır. Böylesine sınırlı programlarda görevlilerin kıraatini geliştirmek pek mümkün gözükmemektedir. Kalıcı çözümler bulunması amacıyla bir dizi çalışma yapılması, bu doğrultuda din hizmetinde istihdam edileceklerin henüz örgün eğitimde iken ve göreve başlamadan önce kıraat eğitimi ile ilgili eğitim ihtiyaçlarının önemli bir bölümünün karşılanması gerekmektedir. Bu konuda taraflar iş birliği yaparak sorunun bir an önce çözüme kavuşturulması için harekete geçmelidirler.

3.1.3.2.2. Kur'an-ı Kerim Meali Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler

MEHEK programında yer alan derslerden biri de Kur'an-ı Kerim Meali'dir. Dersin müfredatında kursiyerlere yalnızca belirlenen surelerin meallerinin öğretilmesi istenmiştir.³³¹ Derste hedeflenen kazanımları sağlanma durumu kursiyerlere sorulmuştur. Konularına göre Kur'an Meali derslerinin öğrenme düzeyleri şu şekilde gerçekleşmiştir:

Tablo 3.25. Konularına Göre Kur'an Meali Derslerinin Değerlendirilmesi

Öğrenme Alanları	N %	Aşağıdaki kazanımları ne ölçüde elde ettiniz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz			
Meal temel konuları	N %	192 30,0	317 49,5	113 17,6	19 3,0	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Müfredattaki surelerin mealini bilme	N %	196 30,6	294 45,9	136 21,2	15 2,3	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Meal becerisi kazanma	N %	240 37,4	265 41,3	118 18,4	18 2,8	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ortalama	%	32,7	45,6	19,0	2,7	100	

Kur'an Meali derslerinde temel öğrenme alanları “Meal Temel Konuları”, “Müfredattaki Surelerin Mealini Bilme” ve “Meal Becerisi Kazanma” olarak belirlenmiştir. Adı geçen konulara dair kursiyerlerin öğrenme düzeylerinin dağılımı

³³¹ DİB, MEHEK Programı, s. 16.

Tablo 3.25’te gösterilmiştir. Buna göre, kursiyerlerin %30’u meal temel konularını yeterli, %49,5’i kısmen yeterli, %17,6’sı ise yetersiz oranda öğrendiklerini belirtmiştir. Müfredattaki surelerin mealini bilme konusunda kursiyerlerin %30,6’sı yeterli, %45,9’u kısmen yeterli oranda kazanım elde ettiğini belirtirken %21,2 oranında kursiyer ise konuyla ilgili kazanımlarının yetersiz oranda olduğunu ifade etmiştir. Meal becerisi kazanma konusunda kursiyerlerin %37,4’ü yeterli, %41,3’ü kısmen yeterli kazanım elde ettiği, %18,4’ü ise yeterli kazanım elde edemediği yönünde görüş belirtmiştir.

Sonuçlara göre MEHEK’e katılan din görevlilerinin Kur’an Meali derslerinde %32,7 oranında yeterli, %45,6 oranında ise kısmen yeterli oranda kazanım elde ettiği anlaşılmaktadır. Bundan hareketle “MEHEK’teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır.” şeklindeki hipotezimiz Kur’an Meali dersleri için kısmen doğrulanmaktadır. Buna göre, Kur’an-ı Kerim Meali derslerinin din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterince karşıladığı söylenemez. Problemin kaynağı öğrenmek için sorulan soruya verilen cevapların dağılımı Tablo 3.26’da gösterilmiştir:

Tablo 3.26. Kur’an Meali Derslerinde Problemin Kaynağı

Kur’an Meali derslerinde yeterli öğrenmenin gerçekleşmeme sebebi sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Kursiyerlerin yetersizlikleri	54	8,4	12,7
Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri	72	11,2	16,9
Ders saatlerinin yetersizliği	230	35,9	54,1
Eğitim ortamının durumu	8	1,2	1,9
Başka	61	9,5	14,4
Cevapsız	216	33,7	-
Toplam	641	100	100

χ^2 : 581,364 sd: 4 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Kursiyerlerin %33,7’si ilgili soruya cevap vermemiştir. Cevap vermeyenlerin çoğunluğunu, dersin kazanımlarını yeterli oranda elde ettiklerini belirtenlerin olduğu söylenebilir (krş. Tablo 3.25). Zira bu durumdaki kursiyerlerden cevap istenmemiştir.

Cevap verenlerin %54,1’i Kur’an-ı Kerim Meali dersinde yaşanan problemi “ders saatlerinin yetersizliğinden” kaynaklandığını belirtmiştir. Sorunu eğitim görevlilerinin yetersizliğine yoranlar %16,9, kursiyerlerin yetersizliğine dayandıranlar %12,7, “başka” seçeneğini işaretleyenler ise %14,4 oranındadır. Başka

seçeneği işaretleyenlerin bir kısmı herhangi bir açıklama yapmamıştır. Bazıları “müfredattan kaynaklanıyor”, bazıları ise “kurs yoğun”, bazıları da “süre yetersiz” gibi açıklamalar yapmışlardır.

Elde edilen verilere göre Kur'an Meali derslerinde verimi engelleyen temel sorunun ders saatlerinin yetersizliğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Buna göre “MEHEK’te ders saatlerinin yetersizliği, derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir.” şeklindeki hipotezimiz Kur'an-ı Kerim Meali dersi özelinde doğrulanmıştır. Kursiyerlerin dersin işlenişine dair gördükleri temel eksikliklerin dağılımı ise şu şekildedir:

Tablo 3.27. Kur'an Meali Dersi İşlenişindeki Problem Durumu

Kur'an Meali dersi işlenişinde temel problem nedir?	N	%
Gereğinden fazla ayrıntılara yer verilmesi	39	6,1
Yeterli uygulama yaptırılmaması	184	28,7
Çok fazla ödev verilmesi	52	8,1
Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi	81	12,6
Başka	212	33,1
Cevapsız	73	11,4
Toplam	641	100

χ^2 : 225,398 sd: 4 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.27’de görüldüğü üzere, kursiyerlerin %28,7’si dersin işlenişindeki temel problemi yeterli uygulama yaptırılmamasına, %12,6’sı derslerin öğretmen merkezli işlenmesine, %8,1’i çok fazla ödev verilmesine, %6,1’i gereğinden fazla ayrıntılara girilmesine bağlamaktadır. Kursiyerlerin %33,1’i “başka” seçeneğini işaretlemiştir. Bu seçeneği işaretleyenlerden bazıları “Arapçamız yok”, “içerik yetersiz”, “süre yetersiz” gibi gerekçeler yazmışlardır. Kursiyerlerin %11,4’ü ise cevap vermemiştir.

Sonuçlara göre, ders işlenişindeki temel sorunun kısmen uygulama eksikliğinden kaynaklandığı, asıl sorunun başka nedenlere dayandığı anlaşılmaktadır. Buna göre “MEHEK’te uygulama eksiklikleri, derslerin verimini olumsuz etkilemektedir.” şeklindeki hipotezimiz Kur'an-ı Kerim Meali dersi özelinde kısmen doğrulanmıştır. Kur'an-ı Kerim meali derslerindeki problemler açık uçlu cevaplarda şu şekilde belirtilmiştir:

“Derse tanınan kredi çok az, bu kadar kısa sürede Kur’an Mealini ne kadar öğrenebiliriz ki?”

“Çoğumuz Arapça bilmiyoruz, Arapça bilmeden Kur’an nasıl anlaşılacak?”

“Hoca, sadece surelerin anlamını verip geçiyor, anlamları ezberlememiz isteniyor.”

“Surelerin tefsiri yapılmalı, bu şekilde bir şey anlaşılmıyor.”

“Bazı hocalar çok farklı konulara giriyor, ders dağılıyor.”

“Bazı hocalar, kendi görüşlerini dayatmaya çalışıyor, âlimlerimizin görüşlerini tanımıyor.”

“Modernist takılan hocalarımız var, meseleyi çarpıtıyorlar.”

Eleştiri nitelikli bu görüşlerin yanında az sayıda da olsa dersten çok istifade edildiğini belirten görüşler olmuştur.

Görevin başlangıcında olması itibarıyla MEHEK programında önceliklerin daha ziyade Kur’an-ı Kerim, İmamlık-Müezzinlik Formasyonu ve Hitabet derslerine ayrılması makul görülebilir. Kısa süreli bir programda Kur’an-ı Kerim’in tamamının anlamına temas etmek pek mümkün de gözükmemektedir. Kaldı ki öncelik verilen derslerde bile süre kısıtlılığı nedeniyle kazanımların yeterli düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır.

Kur’an Meali dersleri önemsiz bir ders olmamakla birlikte programın genel yapısından ve dersin içeriğinden kaynaklanan bir problemin bulunduğu aşikârdır. Bunun için ders saati olarak herhangi bir artırım yapılamasa da ders, içerikte ve işlenişte bazı düzenlemelerle daha faydalı hâle getirilebilir. Öncelikle kursiyerlere Kur’an’ı anlama bilinci kazandırılmalıdır. Bunun için meal ve tefsir gibi Kur’an’ın anlaşılmasına katkı sunacak eserler okumaları salık verilmelidir. Ayrıca konuyla alakalı rehber kitaplar tavsiye edilmeli, okuma ve istifade yöntemleri ve benzeri hususlarda ilkesel bilgiler verilmelidir. Doğru bir rehberlikle hayat boyu devam eden Kur’an’ı anlama faaliyetine öncülük edilebilir.

3.1.3.2.3. Temel Dinî Bilgiler Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler

MEHEK Programının ders alanlarından üçüncüsünü “Temel Dinî Bilgiler” dersleri oluşturmaktadır. Ders konuları ile ilgili detaylı bilgiler ikinci bölümde

verilmiştir. Derste, takip edilecek eser olarak “Diyanet İlmihâli” belirlenmiştir. Program sonunda gerçekleştirilecek ölçme-değerlendirme etkinliğinde, kursiyerler bu ilmihâlin tamamından sorumlu tutulmuştur. Temel dinî bilgiler derslerinin ihtiyaç ve beklentileri ne ölçüde karşıladığına dair kursiyerlerin değerlendirmeleri şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 3.28. Konularına Göre Temel Dinî Bilgiler Derslerinin Değerlendirilmesi

Öğrenme Alanları	N %	Aşağıdaki kazanımları ne ölçüde elde ettiniz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz			
İlmihâl kavramları ve kaynak bilgisi	N %	229 35,7	342 53,4	52 8,1	18 2,9	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Yeterli ilmihâl bilgisi	N %	194 30,3	381 59,4	52 8,1	14 2,2	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Güncel dinî meselelere çözüm	N %	180 28,1	318 49,6	125 19,5	18 2,8	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ortalama	%	31,3	54,1	12,0	2,7	100	

Tablo 3.28’de Temel Dinî Bilgiler derslerinde öğrenme alanları olarak belirlenen “İlmihâl Kavramları ve Kaynak Bilgisi”, “Yeterli İlmihâl Bilgisi” ve “Güncel Dinî Meselelere Çözüm” konularının öğrenilme düzeyinin dağılımı gösterilmiştir. Buna göre, kursiyerlerin %35,7’si ilmihâl kavramlarını ve kaynak bilgisini yeterli oranda, %53,4’ü kısmen yeterli oranda öğrendiklerini belirtmiş, %8,1 oranında kursiyer ise öğrenimlerini “yetersiz” düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Yeterli ilmihâl bilgisi konusunda kursiyerlerin %30,3’ü yeterli, %59,4’ü kısmen yeterli düzeyde kazanım elde ettiğini, %8,1’i ise yeterli düzeyde istifade edemediğini belirtmiştir. Güncel dinî meselelere çözüm konusunda kursiyerlerin %28,1’i yeterli, %49,6’sı kısmen yeterli düzeyde kazanım elde ettiğini bildirirken, %19,5’i ise yeterli düzeyde kazanım elde edemediğini ifade etmiştir.

Sonuçlara göre kursiyerlerin %32,7’si temel dinî bilgiler derslerinde yeterli, %54,1’i ise kısmen yeterli düzeyde dersten faydalandığını belirtmiştir. Bundan Temel Dinî Bilgiler derslerinin kursiyerlerin beklentilerini kısmen karşıladığı anlaşılmaktadır. Buna göre, “MEHEK’teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır.” şeklindeki hipotezimiz Temel Dinî Bilgiler dersleri için kısmen doğrulanmıştır. Sonucun bu şekilde çıkmasına değişik etkenler tesir etmiş olabilir.

Beklenti ve ihtiyaçlarının yeterli ölçüde karşılanmadığını ifade eden kursiyerlere problemin kaynağını belirtmeleri istenmiştir. Verilen cevaplar şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.29. Temel Dinî Bilgiler Derslerinde Problemin Kaynağı

Temel Dinî Bilgiler derslerinde yeterli öğrenmenin gerçekleşmeme sebebi sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Kursiyerlerin yetersizlikleri	20	3,1	6,5
Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri	38	5,9	12,3
Ders saatlerinin yetersizliği	185	28,9	60,1
Eğitim ortamının durumu	13	2,0	4,2
Başka	52	8,1	16,9
Cevapsız	333	52,0	-
Toplam	641	100	100

χ^2 : 539,688 sd: 4 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tabloda görüldüğü üzere kursiyerlerin yarıdan fazlası (%52) konuyla ilgili soruya cevap vermemiştir. Bu tür sorulara cevap vermeyenler büyük ölçüde dersin beklediği kazanımları sağladığını ve/veya herhangi bir sorun olmadığını düşünenler olabileceği gibi başka nedenler de bulunabilir. Çünkü ilgili soruda bu durumdaki kursiyerlerden cevap vermeleri istenmemiştir.

Cevap veren kursiyerlerin %6,5'i yaşanan problemleri kursiyerlerin, %12,3'ü eğitim görevlilerinin, %60,1'i ise ders saatlerinin yetersizliğine bağlamaktadır. Problemin başka nedenlerinin olduğunu söyleyenlerin oranı ise %16,9'dur.

Elde edilen verilere göre, Temel Dinî Bilgiler derslerinde temel problemin “ders saatlerinin yetersizliği” olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, “MEHEK’te ders saatlerinin yetersizliği, derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir.” şeklindeki hipotezimiz Temel Dinî Bilgiler dersi özelinde doğrulanmaktadır. Kursiyerlerin dersinin işlenişinde gördükleri problemlerin dağılımı ise şöyledir:

Tablo 3.30. Temel Dinî Bilgiler Dersi İşlenişindeki Problemin Durumu

Temel Dinî Bilgiler dersi işlenişinde temel problem nedir?	N	%
Gereğinden fazla ayrıntılara yer verilmesi	52	8,1
Yeterli uygulama yaptırılmaması	149	23,2
Çok fazla ödev verilmesi	17	2,7
Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi	75	11,7
Başka	221	34,5
Cevapsız	127	19,8
Toplam	641	100

χ^2 : 278,588 sd: 4 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Kursiyerlerin %23,2'si dersin işlenişindeki temel sorunu yeterli uygulama yaptırılmamasına, %11,7'si derslerin öğretmen merkezli işlenmesine bağlarken, %8,1'i gereğinden fazla ayrıntılara girilmesine, %2,7'si ise çok fazla ödev verilmesine dayandırmıştır. Kursiyerlerin %34,5'i "başka" şeklinde kanaat belirtmiş, %19,8 oranında kursiyer ise cevap vermemiştir. "Başka" şeklinde cevap verenlerin büyük bir kısmı "süre yetersizdi" şeklinde açıklama yaparken, bazıları "konuların üzerinde yeterince durulmadı" şeklinde şerh düşmüş, bazıları da "kısır tartışmalar yapıldı" şeklinde gerekçe belirtmiştir.

Bulgulara göre, Temel Dinî Bilgiler derslerinde seçeneklerde belirtilenlerin dışında başka nedenlerin derslerdeki başarıyı olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Bu sonuca göre, "MEHEK'te uygulama eksiklikleri, derslerin verimini olumsuz etkilemektedir." şeklindeki hipotezimiz Temel Dinî Bilgiler dersi için kısmen doğrulanmaktadır. Dersle ilgili kursiyerlerin açık uçlu değerlendirmeleri şu şekildedir:

"Derse tanınan kredi çok az, bu kadar kısa sürede bütün ilmihâl baştan sona bitirilemez."

"İlmihâl bizim için önemli, konuların üzerinde daha ayrıntılı durulmalı."

"Dersi hep hoca anlatıyor, yetiştirmek için bize fazla söz hakkı tanımıyor."

"Bazı konuların işlenmesine gerek yok, onları okuyarak da anlayabiliriz; bunlara ayrılacak zaman daha önemli konulara hasredilmeli."

"Hoca fazla ayrıntıya giriyor, konular çıkışmayınca da geçip gidiyor."

"Bazı hocalarımız modernist takılıyor, ehlisünnet çizgisinin dışına çıkıyor."

“Derste yapılan hep kuru bilgi vermek olmamalı, imamlara fıkıh nosyonu da kazandırılmalı.”

“Güncel meseleler üzerinde neredeyse hiç durulmuyor, basit ilmihâl bilgileri ile zaman kaybediliyor.”

“Bazı hocalar çok farklı konulara giriyor, ders dağılıyor.”

“Bazı hocalar, kendi görüşlerini dayatmaya çalışıyor, âlimlerimizin görüşlerini tanımıyor.”

“Bazı arkadaşlar derse çok fazla müdahale ediyor, hocayı bunaltıyorlar. Özellikle medreseli arkadaşlar çok fazla konuşuyorlar.”

“Fıkıh dersi şart, ilmihâlle yetinmemek lazım.”

Görüldüğü üzere kursiyerler dersle ilgili birbirinden farklı düşüncelere sahiptir. Bu görüşler arasında kredinin yetersiz, konuların çok olması nedeniyle yeterince dersten istifade edilemediğine dair cevaplar yaklaşık %75 oranında olduğu görülmüştür. Dolayısıyla MEHEK’lerde Temel Dinî Bilgiler derslerinin beklenti ve kazanımları yeterli oranda karşılayamamasının önemli nedenlerin birinin de içeriğe göre ders saatlerinin yetersizliğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Zira 42 saatte müfredatta yer alan konuların (adı geçen ilmihâlin tamamı) etraflıca mütalaa edilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Kaldı ki bu süre 36 güne sıkıştırılmış bir program içerisinde. Zaten sıkışık ve yoğun içeriğe sahip bir programda okullarda 2-3 yılda verilen bilgilerin özümsemesi pek mümkün gözükmemektedir.

Dersin işlenişinde izlenen yöntemin de eksik öğrenmeyi tetiklediğini de belirtilmek gerekir. Temel Dinî Bilgiler derslerinde, İslam ilmihâlinin belirlenen konuları eğitim görevlisi rehberliğinde sınıf ortamında işlenmektedir. Derste hâkim eğitim metodu olarak anlatım (takrir) metodu kullanılmaktadır. Konuların çok, zamanın dar olduğu durumlarda daha çok tercih edilen, fakat öğrencilerin pasif kalmasına sebep olduğu, onlara görüşlerini açıklama ve soru sorma fırsatı vermediği gerekçesiyle eleştirilen bu yöntem,³³² pratikliği nedeniyle eğitim görevlilerince tercih edilmektedir. Ancak kursiyerlere pek söz hakkı verilememesi verimsizliğe sebep olmaktadır. Nitekim kursiyerler bunu görüşlerine yansıtmıştır.

³³² Abdurrahman Dodurgalı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, İFAV Yayınları, İstanbul 1999, ss. 286-287; Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 2. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2005, ss. 84-85.

Esasen burada kadim öğretim sorunlarımızdan biri yatmaktadır. Bilgi eksenli derslerde sadece anlatım metodunun kullanılması derslerin verimliliğini düşürebilmektedir. Çünkü anlatımda çoğunlukla öğretmen aktif, öğrenciler ise pasiftir. Öğrencilerin ilgi ve dikkatlerini devamlı canlı tutmak için öğretmenlerin jest ve mimikleri ustalıklı kullanması ve hatip edasıyla konuşması gerekir.³³³ Bu noktada Satı Bey'in değerlendirmesine göz atmanın faydalı olacağı düşünülmektedir. Satı Bey ilmihâl/ulum-u diniye derslerinin okul programlarında önemli bir yeri olmasına rağmen beklenen verimin elde edilememesini şu şekilde izah etmektedir:³³⁴

Bu müessif hâle nihayet verebilmek için, evvel emirde bunun sebeplerini aramak lazım gelir. Acaba ne için böyle oluyor? Ne için ulûm-i diniye derslerinden, sarf olunan zamanın temin edebileceği derecede değil, bu derecenin onda biri raddesinde bile bir faide iktitâf olunamıyor? Bu suallere cevaben, zihne: “Muallimler cahil olduğu için!” yolunda bir mütalaa varit olabilir. Fakat cüz’i bir teemmül şüphe bırakmaz ki bu mütalaa asla doğru değildir. Muallimlerimizin en çok vâkıf -en az cahil-oldukları şey, şüphe yok ki ilmihal ve ulum-i diniyedir... Ulum-i diniye dersinin gayr-ı müsmir kalmasının sebebini, muallimlerin cehlinde değil, her şeyde olduğu gibi bu derste de takip ettikleri usulün fenalığında aramalıdır.

Hangi öğretim yöntem uygulanırsa uygulansın, derslerde az veya çok anlatma yönteminden faydalanılacaktır. Önemli olan öğretimde sadece bir yöntemle yetinmeyip yeri ve zamanı geldiğinde bütün yöntem ve teknikleri kullanmaktır. Her yöntem ve teknikte olduğu gibi anlatım yönteminin de üstün ve yetersiz yönleri bulunmaktadır. Eğitimciler bu özellikleri bilirlerse yöntemi en etkili biçimde kullanabilirler.³³⁵

Konunun bir de hazırbulunuşluk yönü vardır. Bilindiği gibi İlmihâl konuları İHL’lerde ve yüksek din öğretiminde farklı derslerin kapsamında işlenmektedir. Son yıllarda yapılan program değişiklikleri ile İlmihal konularının genel olarak İHL’lerde “Temel Dinî Bilgiler”, yüksek din öğretiminde “İslam Dinî Esasları” dersi adı altında verilmeye çalışılmaktadır. İHL’lerde standart program takip edilmesi bir avantajdır, ancak fakültelerde dersin müfredatı öğretim üyelerinin inisiyatifindedir. Ayrıca gerek İHL gerekse dinî yükseköğretimde bazı ilmihâl konuları “Fıkıh”, “Akait”, “Siyer” ve “Ahlak” gibi derslerde daha ayrıntılı işlenmektedir. Buna rağmen görev öncesi eğitimlerde ilmihâl konularının pratik ve öz şekilde verilebildiği pek söylenemez.

³³³ Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, 4. Baskı, TDV Yayınları, Ankara 2001, ss. 204-205.

³³⁴ *Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası (Nazariyat ve Malumat Kısmı)*, 1/7, 1326, 2. ciltten aktaran Hatice Kelpetin Arpaguş, “Bir Telif Türü Olarak İlmihal: Tarihi Geçmişi ve Fonksiyonu”, *Marmara Üniversitesi İFD*, 22, 2002, s. 54

³³⁵ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, s. 85.

Yapılan gözlem ve görüşmelerde din görevlilerinin bazen abdesti/namazı bozan durumlar, zekât verilecek kişiler ve mallar gibi ilmihâl konularında bile zorlandığı müşahade edilmiştir. Mülakat sınavlarında bu durumlarla sıkça karşılaşmaktadır. Bununla birlikte ilahiyat mezunu din görevlilerinin temel dinî bilgiler noktasında diğer mezunlara nispetle daha iyi durumda olduğunu söylemek gerekir.

Görüldüğü üzere, kurs süresinin kısa olması derslerin verimliliğini olumsuz etkilemektedir. Bunun için -daha önce de belirtildiği üzere-, MEHEK programının en az 4 aylık olacak şekilde planlaması yapılmalıdır. Her ne kadar din görevlileri bu kurslara birtakım eğitimleri tamamlamış olarak gelseler de yeni bilgilerin özömsenmesi, bilinenlerin tazelenmesi, becerilerin yerleşmesi süreye ve sürece ihtiyaç duymaktadır. Şayet süre artırılamıyorsa, önem derecesine göre konularda sınırlandırmaya gidilebilir.

3.1.3.2.4. İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler

Din hizmetlerinin önemli bir ayağını oluşturan imamlık, Hz. Muhammed'den (sas.) başlamak üzere din ve toplum nezdinde önemli bir görev olma vasfını korumuştur. Hz. Muhammed'in (sas.) ve sonrasında gelen birçok devlet Başkanının, siyasî, idarî ve askerî rolleri yanında dinî anlamda bu görevi bizzat ifa etmeleri, mesleğe verilen değer mihveri olmuştur. Aynı şekilde müezzinler de dinî hizmetlerde önemli bir rol üstlenmiştir.³³⁶

Günümüzde pek çok devlet, resmî olarak imam ve müezzinlik görevlerine elaman istihdam etmekte ve bu görevlileri yetiştirmek için özel eğitimler vermektedir. Türkiye de imam ve müezzinlerin yetiştirilme ve istihdamına özel önem verilen ülkelerin başında gelmektedir. Ülkenin din işlerini yürütme yetkisini haiz DİB'in nicel olarak en büyük personel grubunu imamlar oluşturmaktadır.³³⁷ Aynı zamanda imamlar, yurt içi ve dışında en ücra noktalara hizmet taşıyan önemli bir kitleyi teşkil etmektedir. Bu nedenle Başkanlık, imam ve müezzinlerin eğitime özel bir önem vermekte, başta MEHEK'ler olmak üzere hizmet içi eğitimlerin birçoğunda bu gruplar eğitime alınmaktadır.

³³⁶ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "İmam", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul 2000, ss. 178-181; "Müezzin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 31, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 491-496; Kemal Beydilli, "Osmanlı Devletinde İmamlık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul 2000, ss. 181-186.

³³⁷ DİB, *2019 Faaliyet Raporu*, s. 20.

İmam ve müezzinler, yapılan sınavları kazanan belirli özellikleri haiz kişilerin atandığı din hizmetleri personelidir. Bunlar, atandıklarında mecburî olarak hizmet içi eğitime tâbi tutulmaktadır. Eğitimlerde kendilerine, daha önce aldıkları okul eğitimlerine ilaveten, meslekî anlamda gelişmelerini sağlayan eğitimler verilmektedir. İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu bu amaca dönük hazırlanmış derslerden biridir. Araştırma kapsamında dersin din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçları karşılama düzeyi öğrenilmek istenmiştir. Kursiyerlerin görüşleri şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.31. Konularına Göre İmamlık-Müezzinlik Derslerinin Değerlendirilmesi

Öğrenme Alanları	N %	Aşağıdaki kazanımları ne ölçüde elde ettiniz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz			
Din görevliliğinin adap ve erkânı	N %	468 73,0	143 22,3	17 2,7	13 2,0	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Müfredattaki duaları okuyup ezberleme	N %	472 73,6	148 23,1	13 2,0	8 1,2	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Namaz kıldırma bilgi ve becerisi	N %	496 77,4	119 18,6	17 2,7	9 1,4	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Temel makamlarda ezan, kamet vs.	N %	233 36,3	247 38,5	150 23,4	11 1,7	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Merasim ve gündem konuşmaları	N %	198 30,9	295 46,0	138 21,5	10 1,6	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ortalama	%	58,2	29,7	10,4	1,6	100	

İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu derslerinde temel öğrenme alanları “Din Görevliliğinin Adap ve Erkânını Kavrama”, “Müfredattaki Duaları Okuyup Ezberleme”, “Namaz Kıldırma Bilgi ve Becerisi Kazanma”, “Temel Makamlarda Ezan, Kamet ve sair Formları Okuyabilme”, “Merasim ve Gündem Konuşmaları Yapabilme” olarak belirlenmiştir. Konulara dair kursiyerlerin öğrenme düzeyinin dağılımı Tablo 3.31’de gösterilmiştir. Buna göre, kursiyerlerin %73’ü din görevliliğinin adap ve erkânını yeterli oranda, %22,3’ü kısmen yeterli oranda öğrendiğini belirtirken, %2,7’si ise yeterli öğrenimin gerçekleşmediğini etmiştir. Müfredattaki duaları okuyup ezberleme” konusunda kursiyerlerin %73,6’sı yeterli kazanım elde ettiğini, %23,1’u kısmen kazanım elde ettiğini, %2’si yeterli kazanım elde edemediğini belirtmiştir. Namaz kıldırma bilgi ve becerisi konusunda kursiyerlerin %77,4’ü yeterli, %18,6’sı kısmen yeterli düzeyde kazanım elde ettiğini

belirtirken, %2,7'si ise elde ettiği kazanımların yeterli düzeyde olmadığını bildirmiştir. Temel makamlarda ezan, kamet ve sair formları okuyabilme konusunda kursiyerlerin %36,3'ü konuyu yeterli oranda, %38,5'i kısmen yeterli oranda öğrendiğini, %23,4'ü öğrenme düzeyinin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Merasim ve gündem konuşmaları yapabilme konusunda ise kursiyerlerin %30,9'u yeterli, %46'sı kısmen yeterli oranda öğrendiklerini belirtirken %21,5'i ise öğrenimlerinin yetersiz olduğunu dile getirmiştir.

Sonuçlardan, İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu derslerinin %58,2 oranında kursiyerlerin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli, %29,7 oranında kısmen yeterli olarak karşıladığı anlaşılmaktadır. Verilere göre, “MEHEK'teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır.” şeklindeki hipotezimiz İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu dersleri özelinde doğrulanmaktadır. Buna göre, İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu derslerinde kursiyerlerin beklenti ve ihtiyaçlarının büyük ölçüde karşılandığı söylenebilir.

Ancak imamlık ve müezzinlik mesleğinin esas yeterliklerinden biri olarak kabul edilen ve “Temel makamlarda ezan, kamet ve sair formları okuyabilme” becerisinin diğer öğrenme alanlarına nispetle eksik öğrenilmesi, düşünülmesi gereken bir problemdir. Kursiyerlere bu ve benzeri problemlerin sebepleri sorulmuştur. Kursiyerler şu şekilde bir cevaplandırma yapmışlardır:

Tablo 3.32. İmamlık ve Müezzinlik Derslerinde Problemin Kaynağı

İmamlık-Müezzinlik Formasyonu derslerinde yeterli öğrenmenin gerçekleşmeme sebebi sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Kursiyerlerin yetersizlikleri	32	5,0	12,7
Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri	20	3,1	7,9
Ders saatlerinin yetersizliği	138	21,5	54,8
Eğitim ortamının durumu	8	1,2	3,2
Başka	54	8,4	21,4
Cevapsız	389	60,7	-
Toplam	641	100	100

χ^2 : 392,075 sd: 4 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Kursiyerlerin önemli bir kısmı (%60,7) oranında soruya cevap vermemiştir. Cevap vermeyenlerin çoğunluğunun dersin beklenti ve ihtiyaçlara yeterince karşıladığını belirtenler olduğu düşünülmektedir (krş. Tablo 3.31) Cevap veren kursiyerlerin %54,8'i, İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu derslerinde yaşanan

problemlerin ders saatlerinin, %12,7'si kursiyerlerin, %7,9'u ise eğitim görevlilerinin yetersizliklerinden kaynaklandığını belirtirken %3,2'si eğitim ortamının durumundan kaynaklandığını ifade etmiş, %21,4'ü başka seçeneğini işaretlemiştir.

Elde edilen verilere göre, dersin kazanımlarının yeterli oranda gerçekleşmemesindeki temel sorunun ders saatlerinin yetersizliğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Buna göre “MEHEK’te ders saatlerinin yetersizliği, derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir.” şeklindeki hipotezimiz İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu dersi özelinde doğrulanmıştır.

Kursiyerler dersin işlenişine dair gördükleri temel eksikliklerin dağılımı ise şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.33. İmamlık-Müezzinlik Dersi İşlenişindeki Problemin Durumu

İmamlık-Müezzinlik dersi işlenişinde temel problem nedir?	N	%	Geçerli %
Gereğinden fazla ayrıntılara yer verilmesi	20	3,1	3,9
Yeterli uygulama yaptırılmaması	292	45,6	56,9
Çok fazla ödev verilmesi	26	4,1	5,1
Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi	21	3,3	4,1
Başka	154	24,0	30,0
Cevapsız	128	20,0	-
Toplam	641	100	100

χ^2 : 556,058 sd: 4 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.33’te görüldüğü üzere kursiyerlerin %56,9’u dersin işlenişindeki temel problemin yeterli uygulama yaptırılmamasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Kursiyerlerin %30’u “başka” seçeneğini işaretlemiş, bu seçeneği işaretleyenlerin büyük çoğunluğu “süre yetersiz” şerhini düşmüştür. Bazı kursiyerler herhangi bir açıklama yapmamıştır. %20 oranında kursiyer soruya cevap vermemiştir.

Bulgulardan hareketle uygulama eksikliğinin ders işlenişindeki en önemli problem anlaşılmaktadır. Verilere göre “MEHEK’te uygulama eksiklikleri, derslerin verimini olumsuz etkilemektedir.” şeklindeki hipotezimiz İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu dersi özelinde doğrulanmıştır. Dersle ilgili sorunlar açık uçlu cevaplarda şu şekilde belirtilmiştir:

“Derse tanınan kredi çok az.”

“İmamların en çok yapacağı işlerden biri ezan okumak; oysa ezan konusunda yeterince eğitim almadık.”

“Uygulama eksikliği dersin verimliliğini düşürüyor.”

“İçimizde daha önce hiç ezan okumamış, namaz kıldırmamış arkadaşlar var, bunlarla özel ilgilenilmeydi.”

“Hocanın tek tek herkesi dinleyip öğretmesi lazım, sadece sesi iyi olanlara okutulup geçiliyor.”

“Bir iki ezan okutmayla ezan mı öğretilir? Ama hoca da ne yapsın? Bir derste ancak beş kişiyi ya dinliyor, ya dinleyemiyor. Düzeltmeye çalışsa zaman yok. Bu kadar önemli bir ders neden kısa tutulmuş anlayamadım.”

“Bazı arkadaşlar çok kötü ezan okuyor. Onların düzelebileceğini düşünmüyorum. Keşke sese göre sınıflar oluşturulsaydı. Hiç olmazsa iyi olanlarla ilerlerdik.”

“Bazı hocalar sesi kötü arkadaşları tahkir ediyor.”

“Camilere gidip tatbikat yapsaydık öz güven kazanırdık.”

“Tatbikat önemli, maalesef yeterince yapılmadı.”

“Cenaze yıkamasını, bayram namazı kıldırmasını bile bilmiyoruz, derste bu konuda yeterince bilgi verilmedi.”

“Merasim konuşmaları hakkında bir çalışma yapılmadı.”

“Tören konuşmalarında sadece ödev verildi, herkes bir konu hazırlasın denildi, ama dinlenilmedik. Zaten zaman da kalmamıştı.”

Görüldüğü üzere, İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu derslerinde sorunlar genelde uygulama eksikliği etrafında yoğunlaşmaktadır. Uygulama ağırlıklı bir derste bu sonucun çıkması dikkat çekicidir. Oysa bu ders, tıpkı Kur'an-ı Kerim gibi uygulama ağırlıklı olması gereken bir derstir. Ezan, kamet ve benzerleri uygulamayla öğrenilebilecek konulardır. Edinilen becerilerin yerleşmesi için her kursiyere uygulama yaptırılmalıdır. Aksi takdirde kimin hangi beceriye ne ölçüde sahip olduğunu, hangi becerinin ne düzeyde yerleştiğini tespit etmek zordur. Dolayısıyla uygulama, İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu dersleri için bir zorunluluktur. Ne var ki, programın süresinin kısa, içeriğin yoğun olmasından kaynaklanan genel

sorundan bu ders de nasibini almıştır. Problemi birkaç maddede değerlendirmek mümkündür:

1. İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu dersi kapsamında kazandırılması istenilen becerilerden biri “Temel makamlarda ezan, kamet ve benzerlerini okuyabilme”dir. Ders müfredatında “Ezan ve Salâ Uygulamaları” başlığı altında Saba, Uşşak, Rast, Segâh ve Hicaz makamlarında ezanı ve salâyı usulüne uygun okuma becerisinin kazandırılması istenmektedir. Her ne kadar müfredatta adı belirtilmese de Hüseyinî makamı salâ uygulamasında mecburen öğretilmektedir. İlgili açıklamada ise “Temel makamlarla ilgili öncelikle teorik çerçeve oluşturulacaktır. Makamların özelliklerine, zaman-makam uyumuna değinilecek ve makamlar arasında karşılaştırma imkânı sağlanacaktır. Teorik çerçeve oluşturulduktan sonra temel makamlarda ezan ve sala uygulamaları öncelikle eğitim görevlisi, daha sonra da her bir kursiyer tarafından gerçekleştirilecektir.”³³⁸ denilmektedir.

Söz konusu makamlar için tanınan kredi ise 18 saattir. 18 saatlik kredi taksim edildiğinde her bir makama 3 saatlik bir pay düşmektedir. 3 saatte bir makamın farklı araçlarla desteklense bile eğitim görevlisi tarafından gösterildikten sonra tek tek tüm kursiyerlerden dinlenmesi, eksiklerin giderilmesi mümkün değildir. Kaldı ki müstakil düzenlenen ezan kurslarında her bir makam için on saatin üstünde zaman ayrılmasına rağmen bunun bile yetersiz kaldığı ifade edilmektedir.³³⁹ Özel yeteneği olanlar dışından kursiyerlerin bu kadar kısa sürede makamlara vâkıf olmaları pek mümkün gözükmemektedir. Bu durumda eğitim görevlisi ya makamları üzerinde durmadan gösterip geçecek ya sadece birkaç makamı işleyecek ya da dersin diğer alanlarından fedakârlık edecektir. Dolayısıyla tanınan zaman ile istenen kazanımlar arasındaki uyumsuzluk, imamlık ve müezzinlik hizmetlerinin önemli bir ayağını oluşturan ezan okuma becerisinin hedeflenenin çok altında gerçekleşmesi neticesini doğurmaktadır. Kursiyerlerin “Temel makamlarda ezan okuyabilme” becerisi için sadece %36,3 oranında beceri kazanabildiklerini söylemeleri anlaşılır bir sonuçtur.

2. Dersin müfredatında “Merasim ve gündem konuşmaları yapabilme” konusuna yer verilmiştir. Dersin ilgili açıklamasında her kursiyere, programda yer verilen merasimlerin icrası, yapılabilecek dualar ve bu merasimlere uygun 10-15 dakikayı geçmeyen konuşmalar hazırlanması ve bu konuşmaları irticalen yapma

³³⁸ DİB, *MEHEK Programı*, ss. 22-23.

³³⁹ Bk. Bıyık, *DİB Bünyesinde Yapılan Musiki Çalışmaları*, s. 55.

becerisi kazandırılması; ayrıca şehit cenazesi, doğal afet ve benzeri özellik arz eden durumlarda icra edilecek merasimlerde din görevlisinin göz önünde bulundurması gereken ilkelere vurgu yapılması istenmektedir.³⁴⁰ Sabah namazı tesbihatı dâhil olmak üzere namaz, cenaze, nikâh, hatim, yemek, ezan ve yağmur duaları ile merasim konuşmalarının hazırlatılıp yaptırılması için 14 saatlik bir kredi tanımlanmıştır. Ancak bu kadar sürede her kursiyere merasim konuşmaları yaptırmak mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla bu alanla ilgili kursiyerlerin eksik öğrenmeleri de anlaşılır bir durumdur. Ayrıca merasim konuşması, esasında hitabet ilminin konusudur. Bütünlük oluşturması için konunun kredisıyla birlikte hutbe-vaaz hazırlama ve sunma dersine alınması daha uygun olacaktır.

3. Son yıllarda düzenlenen Mesleğe Hazırlık Eğitim Kurslarında (MEHEK) dersin müfredatının değiştirilmemiş olması istikrarlı bir durumdur. Ne var ki ders saatleri konusunda benzer durumun olduğu pek söylenemez. Örneğin, 2016 yılında düzenlenen kursta bu derse 72,³⁴¹ 2017 kursunda 30,³⁴² 2018 kursunda 40,³⁴³ 2019 kursunda ise 52 saat³⁴⁴ kredi ayrılmıştır. MEHEK programı süresinin değerlendirildiği kısımda da (bk. Kursun Süresi) ifade edildiği üzere aynı içeriklerin farklı sürelerde işlenmesinin istenmesi makul gözükmemektedir. Hizmet içi eğitimlerin etkililiğini düşüren bu problemin standart süre ve içeriğe sahip programların uygulanması ile aşılabileceği kanaatindeyiz.

4. MEHEK'ler yasal süre itibarıyla en fazla 3 ay yapılabilmektedir.³⁴⁵ Bu süre zarfında diğer dersler de işin içine katıldığında imamlık ve müezzinlik için gerekli kazanımların etraflıca sağlanması pek mümkün gözükmemektedir. Bu görevler için esaslı eğitimlerin, görev öncesi meslekî eğitimlerde, yani İHL ve dinî yükseköğretimde verilmesinin daha uygun olacağı düşünmekteyiz.

3.1.3.2.5. Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler

Vaaz ve hutbeler, yaygın din eğitiminin önemli unsurlarındandır. İnsanlar hem kulluk görevlerini yerine getirmenin hem de yeni bilgiler öğrenmenin verdiği

³⁴⁰ DİB, *MEHEK Programı*, ss. 22.

³⁴¹ DİB, *MEHEK Programı*, Ankara 2016, s. 8.

³⁴² DİB, *MEHEK Programı*, Ankara 2017, s. 9.

³⁴³ Bk. DİB, *MEHEK Programı*, Ankara 2018, s. 9. (Araştırmamız, bu program üzerinden yürütülmüştür.)

³⁴⁴ DİB, *MEHEK Programı*, Ankara 2019, s. 8.

³⁴⁵ DİB, *Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği*, md. 4.

huzurla, hiçbir zorlamaya gerek duyulmaksızın dinledikleri vaaz ve hutbelerden en üst düzeyde istifade etmeye hazırdırlar.³⁴⁶ Kitlelerin uyarılması, bireylerin iyiye, doğruya ve güzele ulaştırılması, sevgi, saygı ve güven ortamının oluşmasında vaaz ve hutbeler önemli rol oynamaktadır.³⁴⁷ Dolayısıyla böylesine önemli bir hizmeti yürütecek personelde hatiplik bilgi ve becerisinin olması önem arz etmektedir.

Bir din görevlisi ne kadar bilgili olursa olsun, şayet bilgisini aktaracak yeteneğe sahip değilse, muhataplarına bilgiyi aktarmada sorunlar yaşayabilir. Her ne kadar irşat faaliyetlerinin şekli sadece sözel iletişimle sınırlı değilse de bugün cami içi ve dışı irşat hizmetlerinde sözel iletişimin, yani hitabetin rolü oldukça büyüktür. Bu nedenle din görevlileri başta olmak üzere, din hizmetini üstlenenlerin herkesin etkili hitabet bilgi ve becerisine sahip olması bir gerekliliktir. DİB, personelinin bu hususlardaki yetkinliğini artırmak için hizmet içi eğitimler vermektedir.

MEHEK’lerde de “hutbe-vaaz hazırlama ve sunma” adıyla hitabet derslerine yer verilmiştir. Çalışmamızda bu dersin ne derece verimli olduğunu tespit edebilmek için bir soru eklemeyi uygun görmüş bulunuyoruz. Buna göre, hutbe-vaaz hazırlama ve sunma dersleriyle ilgili değerlendirmeler şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.34. Konularına Göre Hutbe-Vaaz Derslerinin Değerlendirilmesi

Öğrenme Alanları	N %	Aşağıdaki kazanımları ne ölçüde elde ettiniz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz			
Hutbe dualarını okuma	N %	471 73,5	142 22,2	21 3,3	7 1,1	641 100	p= 0,000 p<0,05 Önemli
Hutbe ve vaaz hazırlama	N %	262 40,9	273 42,6	93 14,5	13 2,0	641 100	p= 0,000 p<0,05 Önemli
Hutbe ve vaaz sunma	N %	269 42,0	280 43,7	82 12,8	10 1,6	641 100	p= 0,000 p<0,05 Önemli
Ortalama	%	52,1	36,1	10,2	1,6	100	

Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma derslerinde temel öğrenme alanları “Hutbe Dualarını Okuma”, “Hutbe ve Vaaz Hazırlama” ve “Hutbe ve Vaaz Sunma” şeklinde belirlenmiştir. Verilen cevaplarda kursiyerlerin %73,5’i hutbe dualarını okuma konusunda yeterli, %22,2’si kısmen yeterli kazanım elde ettiğini, %3,3 oranında kursiyer ise bu konuda yeterli kazanım elde edemediğini belirtmiştir. Hutbe ve vaaz

³⁴⁶ Dam, “Camilerde Din Eğitimi ve Sorunları”, ss. 302-303.

³⁴⁷ DİB, “Dinî Konularda Toplum Aydınlatma ile İlgili Başkanlık Görüşü”, *1. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, C. 1, DİB Yayınları, Ankara 1995, s. 66.

hazırlama konusunda kursiyerlerin %40,9'u yeterli, %42,6'sı kısmen yeterli kazanım elde ettiğini, %14,5'i ise yeterli kazanım elde edemediğini bildirmiştir. Hutbe ve vaaz sunma konusunda ise kursiyerlerin %42'si yeterli, %43,7'si kısmen yeterli oranda kazanım elde ettiğini, %12,8'i yeterli kazanım elde edemediğini ifade etmiştir.

Tablo 3.34'e bakıldığında kursiyerlerin Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma derslerinden %52,1 oranında yeterli, %36,1 oranında ise kısmen yeterli ölçüde faydalandıkları anlaşılmaktadır. Bundan hareketle "MEHEK'teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır." şeklindeki hipotezimiz Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma dersleri için doğrulanmaktadır.

Aynı tabloya göre hutbe-vaaz derslerinin öğrenme alanlarından "Hutbe Dualarının Okunması" hususunda öğrenmenin yeterli olduğu görülürken, benzer durumun "Hazırlama ve Sunma" noktasında yaşandığı söylenemez. Din görevlilerinin bunun gerekçesine dair değerlendirmeleri şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.35. Hutbe-Vaaz Derslerinde Problemin Durumu

Hutbe-Vaaz derslerinde yeterli öğrenmenin gerçekleşmeme sebebi sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Kursiyerlerin yetersizlikleri	48	7,5	15,9
Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri	22	3,4	7,3
Ders saatlerinin yetersizliği	156	24,3	51,7
Eğitim ortamının durumu	12	1,9	4,0
Başka	65	10,0	21,2
Cevapsız	339	52,9	-
Toplam	641	100	100

χ^2 : 561,601 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tabloda görüldüğü üzere kursiyerlerin yarısından fazlası (%52) soruya cevap vermemiştir. Cevap vermeyenlerin dersin beklentilerini yeterince karşıladığını düşünenler olduğu söylenebilir (krş. Tablo 3.34). Cevap veren kursiyerlerin %51,7'si hutbe-vaaz hazırlama ve sunma derslerinde yaşanan sorunların kaynağını ders saatlerinin yetersizliği olarak açıklamakta; %15,9'u derslerdeki eksikliği kursiyerlere, %7,3'ü eğitim görevlilerine, %4'ü ortama, %21,2'si ise başka sebeplere bağlamaktadır. "Başka" seçeneği işaretleyenlerin bir kısmı herhangi bir açıklama

yapmazken bir kısmı sorunun müfredat kaynaklı olduğuna dair açıklamalar yapmışlardır. Bazıları da “sorun yoktu” şeklinde şerh düşmüşlerdir.

Sonuçlardan ders saatlerinin yetersiz olmasının dersin kazanımlarının istenilen seviyede öğrenilmesini engellediği anlaşılmaktadır. Buna göre, “MEHEK’te ders saatlerinin yetersizliği, derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir.” şeklindeki hipotezimiz Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma dersi özelinde doğrulanmaktadır.

Dersin işlenişindeki problemlerin dağılımı ise şu şekilde gerçekleşmiştir:

Tablo 3.36. Hutbe-Vaaz Derslerinin İşlenişinde Problem Durumu

Hutbe-Vaaz dersi işlenişinde temel problem nedir?	N	%	Geçerli %
Gereğinden fazla ayrıntılara yer verilmesi	19	3,0	3,8
Yeterli uygulama yaptırılmaması	287	44,8	56,9
Çok fazla ödev verilmesi	21	3,3	4,2
Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi	37	5,8	7,3
Başka	140	21,9	27,8
Cevapsız	137	21,4	-
Toplam	641	100	100

χ^2 : 739,595 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tabloda görüldüğü gibi kursiyerlerin bir kısmı (%21,4) oranında kursiyer soruya cevap vermemiştir. Cevap vermeyen kursiyerlerin önemli bir kısmının herhangi bir sorun görmeyen kesim olduğu düşünülmektedir. Cevap veren kursiyerlerin %56,9’u, Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma derslerinin işlenişinde yaşanan problemi yeterli uygulama yaptırılmamasına, %7,3’ü derslerin öğretmen merkezli işlenişine, %4,2’si çok fazla ödev verilmesine, %3,8’i ise gereğinden fazla ayrıntıya girilmesine bağlamaktadır. Kursiyerlerin %27,8’i ise “başka” seçeneğini işaretlemiştir. “Başka” seçeneğinin açıklamasına kursiyerlerin büyük çoğunluğu “sorun yoktu” şerhini düşerken bazı kursiyerler “süre kısıydı” açıklamasını eklemiştir. Kursiyerlerin bir kısmı da “başka” seçeneğini işaretlemesine rağmen herhangi bir açıklama yapmamıştır.

Verilere göre yeterli uygulama yaptırılmamasının dersin verimliliğini azalttığı anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara istinaden “MEHEK’te uygulama eksiklikleri, derslerin verimini olumsuz etkilemektedir.” şeklindeki hipotezimiz Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma dersi için doğrulanmaktadır.

Kursiyerlerin, açık uçlu sorularda verdikleri cevaplar, derste ve işlenişinde yaşanan şu sorunlara işaret etmektedir:

“Dersin kredisi çok az.”

“Hutbe ve vaaz bizim en çok yapacağımız işlerden, oysa bu konuda yeterli eğitim aldığımız söylenemez.”

“Hutbeler genelde hazır geldiği için çok zorlanmayabiliriz, ama vaazlarda ne yapacağımızı bilmiyoruz.”

“Kursiyerlerin hazırladığı hutbe ve vaazlar hep bir yerlerden kopya edildi.”

“Hoca sadece arkadaşların hutbe dualarını ve hutbe okumalarını dinledi.”

“Vaaz hazırlama ve sunma noktasında yeterli eğitim verilmedi.”

“Herkes tek tek dinlenmeliydi, ama kurs kısa olduğu için bu yapılmadı.”

“Cuma günleri camilerde uygulama yapsaydık çok daha güzel olurdu.”

“Vaaz etmekten korkuyorum, bu korkuyu atacak motivasyon verilmeliydi.”

“Tatbikat önemli, maalesef yeterince yapılmadı.”

“Hutbe dualarında hoca herkesin kendi bildiği duaları dinleseydi daha az zaman kaybederdik.”

Gerek sayısal verilerde gerekse açık uçlu değerlendirmelerden görüldüğü üzere, Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma derslerinin işlenişinde en önemli problem olarak uygulama eksikliği görülmektedir. Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma dersleri, Kur'an-ı Kerim ve İmamlık-Müezzinlik Formasyonu derslerinde olduğu gibi, uygulama ağırlıklıdır. Dersin müfredat bilgisinde “Bu alanın teori kısmı kısa tutulacak, konuyla ilgili gerekli alt yapı oluşturulduktan sonra daha çok uygulamaya ağırlık verilecektir.” denilerek her bir kursiyerin en az bir hutbe ve bir vaaz hazırlayıp sunması istenmektedir.³⁴⁸ Buna göre her kursiyere uygulama yaptırılmalıdır. Ancak elde edilen sonuçlar bu hedefin yeterince gerçekleşmediğine işaret etmektedir. Bunda en büyük etken ders saatleridir. Zira derse tanınan süre, hedeflerin gerçekleşebilmesi için yeterli değildir. Kursiyerlerin dua okuyuşlarının düzeltilmesi ve hutbe-vaaz uygulaması yaptırılması bu süre zarfında pek mümkün gözükmemektedir. Eğitim programını hazırlayanların bu sıkıntıyı göz önünde

³⁴⁸ DİB, *MEHEK Programı*, s. 24.

bulundurmaları ve hedeflere uygun şekilde saat tayini yapmaları, programın verimli olabilmesi adına bir gerekliliktir.

Diğer taraftan, hizmet içi eğitimler süre ve imkân bakımından sınırlı programlardır. Dolayısıyla burada din görevlilerinin meslekî eğitim aldığı İHL'lere ve dinî yükseköğretim kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Bu okullarda hitabet ve mesleğe yönelik okutulan diğer dersler faydalı olmakla birlikte bir din görevlisinde olması gereken donanımların yeterince kazandırılması için daha fazla çabaya ihtiyaç vardır.

3.1.3.3. Mesleğe Hazırlık Eğitimi Kursiyerlerine En Fazla Katkı Sağlayan Dersler

Araştırmaya katılan din görevlilerinden MEHEK'te gördükleri dersleri kendilerine faydalı olma düzeyine göre değerlendirmeleri istenmiştir. Görüşlere göre ortaya çıkan sıralama Tablo 3.37'de gösterilmiştir:

Tablo 3.37. Katkı Düzeyine Göre Dersler

Sıralama	Dersler	N	%
1. Ders	K. Kerim	481	75,0
2. Ders	Temel Dinî Bilgiler	203	31,7
3. Ders	İmamlık-Müezzinlik	165	25,7
4. Ders	Hutbe-Vaaz	162	25,3
5. Ders	K. Kerim Meali	73	11,4
6. Ders	Başkanlık Mevzuatı	36	5,6

Tabloya bakıldığında kursiyer din görevlilerinin kendilerine en fazla katkı sunan ders (%75) olarak Kur'an-ı Kerim derslerini ilk sıraya koydukları görülmektedir. Diğer dersler ise %31,7 Temel Dinî Bilgiler, %25,7 İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu, %25,3 Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma, %11,4 Kur'an-ı Kerim Meali ve %5,6 Başkanlık Mevzuatı şeklinde sıralanmaktadır. Bu sıralamanın, kursa katılmadan önce ihtiyaç duyulan derslerin sıralamasıyla büyük oranda ölçüştüğü söylenebilir (krş. Tablo 3.19).

Sonuçlara göre "MEHEK'te din görevlilerinin en fazla istifade ettiği ders, Kur'an-ı Kerim'dir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmaktadır.

3.1.3.4. Mesleğe Hazırlık Eğitimi Kurs Programına İlave Edilmesi İstenilen Dersler

MEHEK programı hazırlanırken, din görevlilerinin sahada ihtiyaç duydukları alanların dikkate alındığı bilinmektedir. Kurum yöneticileri din görevlilerinin zayıf oldukları alanlara işaret etmişlerdir.³⁴⁹ Din görevlilerinin geliştirme ihtiyacı duyduğu alanlar çeşitli araştırmalara konu edilmiş, bu araştırmalara çalışmamızda “Kursa Katılmadan Önce İhtiyaç Duyulan Dersler” başlığı altında yer verilmiştir.

MEHEK programında “Kur’an-ı Kerim, Kur’an-ı Kerim Meali, İmamlık-Müezzinlik Formasyonu, Temel Dinî Bilgiler ve Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma” dersleri bulunmaktadır. Programda yer alan “Sosyal ve Kültürel Etkinlikler” ve “Başkanlık Teşkilatı ve Mevzuatı”na dair konular daha ziyade konferanslar şeklinde tasarlanmıştır. Programın genel amacı ve temel yaklaşımları göz önüne alındığında 36 günlük bir süre için bu kadar ders yeterli, hatta fazla bile gözükebilir.

Araştırmada kursiyerlere, “Mesleğe Hazırlık Eğitim Programında yer almadığı hâlde olmasını istediğiniz dersler var mı?” şeklinde bir soru sorulmuş; soruya “Evet” cevabı verenlerden istedikleri dersleri ve nedenini açık olarak yazmaları istenmiştir.

Tablo 3.38. Programda İlave Derslere Duyulan İhtiyaç

Programda ilave derslere ihtiyaç var mı?	N	%
İlave derslere ihtiyaç var	270	42,1
İlave derslere ihtiyaç yok	260	40,6
Cevapsız	111	17,3
Toplam	641	100

χ^2 : 0,153 sd: 1 p= 0,696 p>0,05 (Önemsiz)

Tablo 3.38’de verildiği üzere, kursiyerlerin %42,1’i programda başka derslere ihtiyaç duyulduğunu, %40,6’sı ise başka derse gerek olmadığını belirtmiş, %17,3’ü ise soruya cevap vermemiştir. Ancak yapılan ki-kare analizinde seçeneklerin dağılımında anlamlı bir fark görülmemiştir. Buna göre, “MEHEK programında ilave derslere ihtiyaç vardır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

“İlave derslere ihtiyaç var” cevabını veren kursiyerler, “Adab-ı Muaşeret, Tefsir, Hadis, Arapça, Musiki ve Diksiyon” derslerinin okutulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu dersler arasından en çok önerilen ise, “Tefsir” olmuştur.

³⁴⁹ Özdemir, *Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri*, s. 82.

Kursiyerler, buna gerekçe olarak Kur'an Meali derslerinin çok sığ geçtiğini, yeterince Arapça bilgilerinin olmadığını, derslerin öğretmen merkezli işlenmesi nedeniyle verimli olmadığını belirtmişlerdir. Talep edilen ikinci ders de Adab-ı Muaşeret'tir. Kursiyerler, bazı kursiyerlerin imamlığa yakışmayacak tavır ve davranışlarda bulunmaları nedeniyle eğitilmesini, hatta kurumla ilişkilerinin kesilmesini istemektedirler.

Günümüzde din görevlileri, profili birbirinden çok farklı kitlelere hizmet vermektedir. Artık din görevlileri sadece namaz kıldırma memuru değil, yediden yetmişe insanlara dinî eğitim veren, manevî danışmanlık yapan, okuma yazması olmayanlardan profesörlere, bilgi ve zihniyet düzeyi farklı kişilere hitap eden fonksiyonel bir görev icra etmektedirler. Bu durum, din görevlilerinin dinî bilgi ve becerilerin yanı sıra sahada karşılaşılabilecek durumlara cevap verecek ilave donanımları haiz olmasını da gerektirmektedir. Dolayısıyla din görevlilerinin eğitimini öngören programlara hedef kitleye göre de yapılandırılması önemlidir.³⁵⁰

MEHEK müfredatı incelendiğinde, pedagojik formasyon derslerine yeterince yer verilmediği anlaşılmaktadır. Öğretmenlik meslek bilgi ve becerisi anlamında kullanılan pedagojik formasyon, öğrenme-öğretme sürecinde etkili öğrenmelerin sağlanması amacıyla öğretim stratejisinin yöntem ve teknik bilgisini veren bir bilim alanıdır.³⁵¹ Bu nitelik, öğretmenlik mesleğinde olduğu kadar, yaygın din eğitimi yürüten din görevlilerinde de bulunması gereken önemli bir yeterliktir.³⁵²

Ancak, din görevliliğine eleman yetiştiren ilahiyat fakültelerinin öğretim programında zorunlu olarak yer alan pedagojik formasyon dersleri 1998 yılında kaldırılmış,³⁵³ 2017 yılında yapılan düzenlemeye kadar ilahiyat mezunları tezsiz yüksek lisans programı ile formasyon eğitimlerini tamamlamak durumunda kalmıştır. Kontenjanların sınırlı olması nedeniyle de çok sayıda öğrenci formasyonsuz bir şekilde mezun olarak DİB gibi çeşitli kurumlarda görev almışlardır. Bu durum,

³⁵⁰ Mustafa Arslan, "DİB Hizmetlerinde Görev Alacak Elemanların Yetiştirilmesi için Hazırlanacak Programın Hizmet Alacak Hedef Kitleye Göre Yapılandırılmasının Önemi", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2004, s. 286.

³⁵¹ Ruşen Alaylıoğlu ve Ferhan Oğuzkan, *Ansiklopedik Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Arif Bolat Kitabevi, İstanbul 1968, s. 294.

³⁵² Ferhat Koca, "Din Görevlisi-Cemaat İlişkisi", *Diyanet Aylık Dergi*, Ekim 2008, ss. 17-18.

³⁵³ Mevlüt Kaya ve Bayramali Nazıroğlu, "İlahiyat Fakültelerinde Pedagojik Formasyon Derslerinin Tarihi Gelişimi", *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi, Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Samsun 2010, s. 135.

yaygın din hizmetlerinde görev alan ilahiyat fakültesi mezunlarının meslekî yeterliliklerini olumsuz olarak etkilemiştir.

MEHEK, hem zorunlu olması hem de görevlilerin sahayı ve mesleklerini tanımları açısından eşik sayılabilecek önemli bir programdır. Birçok din görevlisi, tashih-i huruf, dinî yüksek ihtisas ve aşere- takrip gibi kurslara kendi isteğiyle katılmadığı veya kurum özel olarak çağırmadığı sürece muhtemelen böyle bir eğitim göremeyecektir. Dolayısıyla bu programda din görevlilerine, vazifenin gerektirdiği donanımların yanında ilave bilgi ve becerilerin de kazandırılması gerekir. Bu bağlamda günümüz açısından önem arz eden “Cemaatle Etkili İletişim”, “Yetişkinlerin Din Eğitimi”, “Çocuk Eğitimi”, “Dinî Cemaatler ve Topluluklarla İletişim” gibi konularda dersler verilmelidir. Programda bu konulara yer verilmemesi, pedagojik formasyon eğitimi almayan din görevlileri açısından önemli bir kayıptır. Durum süre kısıtlılığı nedeniyle anlaşılır gibi gözükse de, program açısından eksikliklerdir. Bunun yanında “Hadisleri Anlama ve Hadislerden Yararlanma Teknikleri”, “Halk Dindarlığı” ve “Bidat ve Hurafeler” gibi konularda bilgi verilmelidir. Bu konularda ders sadedinde olmasa bile konferans veya seminerler yoluyla din görevlilerine bilgi verilmelidir.

3.1.3.5. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programından Çıkarılması İstenilen Dersler

Kursiyerlerin, programda gereksiz ders bulunup bulunmadığına dair kanaatlerinin dağılımı Tablo 3.39’da gösterilmiştir.

Tablo 3.39. Program Derslerinin Gereklik Durumu

Programda Gereksiz Ders var mı?	N	%
Programda gereksiz dersler var	76	11,9
Programda gereksiz dersler yok	456	71,1
Cevapsız	109	17,0
Toplam	641	100

χ^2 : 271,429 sd: 1 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Kursiyerlerin %11,9’u MEHEK programında gereksiz derslerin olduğunu ifade ederken, %71,1 oranında kursiyer aksini beyan etmiştir. %17 oranında kursiyer ise soruya cevap vermemiştir.

Sonuçlara göre, “MEHEK programındaki derslerin hepsi din görevlileri için gereklidir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Buna göre, kursiyerlerin büyük çoğunluğunun MEHEK programında yer alan dersleri benimsediği ve gerekli gördüğü söylenebilir. Bu durum, hizmet içi programlar açısından sevindirici bir neticedir.

“Programda gereksiz dersler var” şeklinde görüş belirten kursiyerler, açık uçlu olarak belirttikleri cevaplarında Başkanlık mevzuatı ve Kur’an-ı Kerim meali derslerinin kredi yetersizliği ve işleniş şekli itibariyle pek faydalı olmadığını, bunların programdan kaldırılıp diğer derslere ağırlık verilmesi gerektiğini beyan etmişlerdir. Hizmet içi programların, özellikle de bazı derslerin süre sıkıntısı göz önünde bulundurulduğunda bu tür değerlendirmelerin makul görülmesi kanaatindeyiz. Bunun için programların içerik ve süresinde iyileştirmeler yapılarak bu tür sorunlar aşılmalıdır.

3.1.4. Eğitim Görevlileri ile İlgili Düşünceler

Öğretmenlik, eğitim sektörüyle ilgili; sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip, alanda özel uzmanlık bilgi ve becerisini temel alan, akademik çalışma ve formasyonu gerektiren profesyonel bir uğraşıdır.³⁵⁴ Bilgiyi öğrenme, anlama ve kavrama düzeyi, eğitim sürecinde ulaşılmak istenen ilk hedeftir. Öğrencilerin konuları ne kadar öğrendikleri, öğrendiklerini ezberlemekten ziyade anlayıp anlamadıkları ve farklı yönleriyle kavrayıp kavramadıkları, eğitimin ve öğretmenin başarısını ifade eder. Başarının gerçekleşmesi, çok farklı etkenlerin bir araya gelmesi ile mümkündür. Ancak bu etkenler içinde belki de en önemlisi öğretmendir.³⁵⁵ Zira öğretmen, eğitim sistemlerinin hayatî unsurudur ve bu hayatiyet eğitimin her basamağı için geçerlidir. “Eğitim görevlisi” unvanıyla görev yapan öğretmenler de hizmet içi eğitimlerde önemli bir yer tutmaktadırlar.

Araştırmada kursiyerlere MEHEK’te öğretmen olarak görev yapan eğitim görevlilerinin alan bilgisi, ders işleme yöntemleri ve kursiyerlerle ilişkileri ile ilgili düşünceleri sorulmuş, cevaplar ayrı ayrı başlıklar altında irdelenmiştir.

³⁵⁴ Münire Erden, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Alkım Yayınları, İstanbul 2001, s. 26.

³⁵⁵ Muhammet Yılmaz, *Etkili Öğretmenlik*, DEM Yayınları, İstanbul 2018, ss. 23-24.

3.1.4.1. Alan Bilgileri

Kursiyerler, derslerine giren eğitim görevlilerinin (eğitim görevlilerinin) alan bilgisini şu şekilde değerlendirmişlerdir:

Tablo 3.40. Eğitim Görevlilerinin Alan Bilgilerinin Değerlendirilmesi

Dersler	N %	Eğitim görevlilerinin alan bilgisini nasıl değerlendiriyorsunuz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz			
Kur'an-ı Kerim	N %	608 94,9	27 4,2	3 0,5	3 0,5	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Kur'an-ı Kerim Meali	N %	454 70,8	121 18,9	63 9,7	3 0,5	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Temel Dinî Bilgiler	N %	535 83,5	88 13,7	17 2,7	1 0,2	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
İmamlık-Müezzinlik Formasyonu	N %	564 88,0	64 10,0	10 1,6	3 0,5	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Hutbe ve Vaaz Hazırlama-Sunma	N %	542 84,6	75 11,7	20 3,1	4 0,6	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Başkanlık Mevzuatı	N %	489 76,3	98 15,3	51 8,0	3 0,5	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ortalama	%	83	12,3	4,2	0,4	100	

Tablo 3.40'a bakıldığında, Kur'an-ı Kerim eğitim görevlilerinin alan bilgisini kursiyerlerin %94,9'u yeterli, %4,2'si kısmen yeterli, %0,5'i ise yetersiz gördüklerini ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim Meali eğitim görevlilerinin alan bilgisinin kursiyerlerin %70,8'i yeterli, %18,9'u kısmen yeterli, %9,7'si ise yetersiz olduğunu bildirmişlerdir. Temel Dinî Bilgiler eğitim görevlilerinin alan bilgisi ile ilgili kanaatlerin dağılımı %83,5 yeterli, %13,7 kısmen yeterli ve %2,7 yetersiz şeklinde gerçekleşmiştir. İmamlık-Müezzinlik Formasyonu eğitim görevlilerinin alan bilgisini kursiyerlerin %88'i yeterli, %10'u kısmen yeterli, %1,6'sı yetersiz görmektedir. Kursiyerlerin %84,6'sı Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma dersi eğitim görevlilerinin alan bilgisini yeterli, %11,7'si kısmen yeterli, %3,1'i ise yetersiz gördüklerini belirtmişlerdir. Başkanlık Mevzuatı dersi eğitim görevlilerinin alan bilgisinin yeterli düzeyde olduğunu ifade eden kursiyer oranı %76,3, kısmen yeterli olarak nitelendirenler %15,3, yeterli olmadığını düşünenler ise %8'dir.

Tabloya göre, kursiyerlerin, eğitim görevlilerini alan bilgileri yönüyle ortalama %83 oranında yeterli, %12,3 oranında ise kısmen yeterli gördükleri anlaşılmaktadır. Bulgulardan kursiyerlerin büyük çoğunluğunun eğitim görevlilerinin alan bilgilerini yeterli düzeyde gördükleri anlaşılmaktadır. Buna göre, “Din görevlilerine göre, MEHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin alan bilgisi yeterli düzeydedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Kur’an-ı Kerim Meali ve Başkanlık Mevzuatı eğitim görevlileri ile ilgili değerlendirmelerde nispeten bir düşüklük söz konusu olsa da genel kanaatin yüksek düzeyde olumlu olduğunu söylemek gerekir. Sonucun kursiyerlerin derslere duydukları ihtiyaç ve derslerden faydalanma düzeyleriyle de paralellik gösterdiği göze çarpmaktadır.

Her öğretmenin öncelikli sorumluluğu kendi alanıyla ilgili öğrencilerine faydalı olmasıdır. Alan bilgisinin yeterli olması, öğretmenin bu sorumluluğu yerine getirmesini ve öğretme faaliyetlerini kolaylaştırır. Alan bilgisinin geliştirilmesi, ihtiyaca göre iyi seçilmiş kitaplar okumaya, alanla ilgili seminer gibi faaliyetlere katılmaya ve tecrübeli hocalardan yararlanmaya bağlıdır. Alan bilgisi yeterli olan öğretmenler, konulara hâkim olur, kendilerine daha çok güvenir ve öğrencileri karşısında daha etkili olurlar.³⁵⁶ Bunun için öğretmenler, sadece aldıkları eğitimle kalmamalı, alanıyla ilgili çalışmalar yapmalı, destek materyali olarak kullanmak için aktüel konulardan da haberdar olmalı ve araştırmaya devam ederek kendilerini geliştirmelidirler.

³⁵⁶ Yılmaz, *Etkili Öğretmenlik*, s. 45.

3.1.4.2. Eğitim-Öğretim Becerileri

MEHEK kursiyerlerinin eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerileri ile ilgili değerlendirmeleri şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.41. Eğitim Görevlilerinin Eğitim-Öğretim Becerilerinin Değerlendirilmesi

Dersler	N %	Eğitim görevlilerinin eğitim- öğretim becerilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?			Cevapsız	Toplam	P
		Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz			
Kur'an-ı Kerim	N %	581 90,6	49 7,6	6 0,9	5 0,8	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Kur'an-ı Kerim Meali	N %	425 66,3	147 22,9	64 10,0	5 0,8	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Temel Dinî Bilgiler	N %	495 77,2	119 18,6	23 3,6	4 0,6	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
İmamlık-Müezzinlik Formasyonu	N %	516 80,5	101 15,8	19 3,0	5 0,8	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Hutbe ve Vaaz Hazırlama-Sunma	N %	510 79,6	103 16,1	20 3,1	8 1,2	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Başkanlık Mevzuatı	N %	456 71,1	121 18,9	55 8,6	9 1,4	641 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ortalama	%	77,6	16,7	4,9	0,9	100	

Kursiyerlerin %90,6'sı Kur'an-ı Kerim eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerilerini %7,6'sı kısmen yeterli, %0,9'u ise yetersiz gördüklerini ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim meali eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerilerini %66,3 oranında kursiyer yeterli, %22,9 kısmen yeterli, %10 oranında ise yetersiz olarak nitelendirmiştir. Temel dinî bilgiler eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerileriyle ilgili düşüncelerin dağılımı %77,2 yeterli, %18,6 kısmen yeterli ve %3,6 yetersiz olarak gerçekleşmiştir. İmamlık-müezzinlik formasyonu eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerilerini kursiyerlerin %80,5'i yeterli, %15,8'i kısmen yeterli, %3'ü yetersiz görmektedir. Kursiyerlerin %79,6'sı hutbe-vaaz hazırlama ve sunma dersi eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerilerini yeterli, %16,1'i kısmen yeterli, %3,1'i ise yetersiz olduğunu düşünmektedir. %71,1 oranında kursiyer Başkanlık mevzuatı dersini veren eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerilerini yeterli görürken, %18,9'u kısmen yeterli, %8,6'sı yetersiz oldukları yönünde kanaat belirtmiştir.

Tabloya göre kursiyerlerin eğitim görevlilerinin ders işleme yöntem ve becerilerini ortalama olarak %77,6 oranında yeterli, %16,7 oranında ise kısmen yeterli gördükleri anlaşılmaktadır. Elde edilen verilerden kursiyerlerin büyük çoğunluğunun eğitim görevlilerinin ders işleme becerilerini başarılı buldukları anlaşılmaktadır. Bulgular “Din görevlilerine göre, MEHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerileri yeterli düzeydedir.” şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Hizmet içi eğitimler, planlı ve programlı olmaları, okul, öğretmen ve öğrenci gibi pek çok unsuru bünyesinde barındırmaları itibariyle formel eğitimidirler. İşleyiş itibariyle ise bazı farklılıkları bulunmaktadır. Her şeyden evvel kursiyerlerin tümü belirli düzeyde eğitime sahip, çeşitli sınavlardan geçmiş ve devlet hizmetine alınmış yetişkin kişilerdir. Dolayısıyla kursiyerler, gelişim özellikleri ve öğrenme gereksinimleri açısından çocuk ya da gençlerden farklıdır. Böyle insanları başarılı bir şekilde yetiştirmek ve onlara bir şeyler vermek isteniyorsa, her şeyden önce yetişkinlerin çocuklardan farklı şekilde öğrendiklerini bilmek gerekir.³⁵⁷ Etkili bir eğitim ve verimli sonuçlar elde edebilmek için eğitim görevlileri, kursiyerlerin yetişkin bireyler olduklarını göz önünde bulundurmalı ve eğitimde ona göre yöntemler takip etmelidirler.

3.1.4.3. Kursiyerlerle İlişkileri

Eğitim süreçlerinde hoca-öğrenci ilişkilerinin ders dışı boyutu, öğrencilerin derslerle ilişkisini olumlu veya olumsuz manada etkileyebilmekte; ders dışında öğrencileriyle iyi iletişim kurabilen eğitim görevlilerinin bu çabası, ders içindeki başarıya da yansıyabilmektedir. Bu başarıda hoca-öğrenci arasında oluşan samimiyetin, sevgi, saygı, yakınlık ve rehberliğin etkisi büyüktür. Söz konusu eğitimin muhatapları yetişkinler olunca mesele ayrı bir ehemmiyet kazanmaktadır.

Kursiyerlere, eğitim görevlilerinin kendileriyle ilişki boyutunu öğrenme amacıyla “Derslere giren eğitim görevlilerinin kursiyerlerle ilişki/iletişimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Verilen cevapların dağılımı Tablo 3.42’de gösterilmiştir:

³⁵⁷ Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, 2. Baskı, DEM Yayınları, İstanbul 2004, s. 183; Dam, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, s. 73.

Tablo 3.42. Eğitim Görevlileri-Kursiyer İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Eğitim görevlileri ile Kursiyer ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?	N	%
Hepsi yeterli	337	52,6
Bazıları yeterli, bazıları yetersiz	291	45,4
Hepsi yetersiz	5	0,8
Cevapsız	8	1,2
Toplam	641	100

χ^2 : 306,265 sd: 2 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tabloya bakıldığında kursiyerlerin %52,6'sının hoca-kursiyer ilişkileri sadedinde eğitim görevlilerini yeterli görürken, %45,4'ü bazı eğitim görevlilerini yeterli, bazılarını ise yetersiz gördükleri anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara göre, “Din görevlilerine göre MEHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin kursiyerlerle ilişkileri yeterli düzeydedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Eğitim görevlileri ile ilgili istatistiksel olarak istenilen bilgilerin yanı sıra kendilerinden açık uçlu değerlendirmeler de talep edilmiştir. Bu görüşlerinden bir kısmı şu şekildedir:

“Bazı hocalarımız kursiyerlere çocuk muamelesi yapıyor, sınıf içinde azarlıyor.”

“Bazı hocalarımız gereksiz tartışmalara ve ders dışı konulara girerek dersin eksenini kaydırıyor.”

“Bazı hocalarımız hep belli arkadaşlara okutuyor, durumu zayıf olanlarla pek ilgilenmiyor.”

“Eğitim görevlilerinin kursiyerleri kurstan atmakla tehdit etmesi hiç hoş olmuyor.”

“Biz hocalarımızı hem hoca, hem rehber hem de bir ağabey olarak görmek istiyoruz.”

“Mevzuat derslerine giren şube müdürü, şef gibi hocalar bize amirlik yapmaya çalışıyor.”

“Hocalarımızdan ders dışında da istifade etmek istiyoruz.”

“Hocalarımız ehlişünnet, dinine bağlı insanlar. Bundan dolayı büyük mutluluk duydum.”

“Hocalarda sakal yok. Takım elbise giyiyor, kravat takıyorlar. Bir şapkaları eksik... Çıkıyorlar ondan sonra Hz. Muhammed’in sünnetinden dem vuruyorlar.”

“Bazı eğitim görevlilerinin modernist takıldığını, farklı farklı görüşler ortaya attığını gördüm. Biz ehlisünnet Müslümanlarız. Diyanet’te böyle eğitim görevlilerinin olmasını hoş görmüyorum.”

“Bazı hocalar kibir abidesi sanki. Kendilerini allame-i cihan zannedenler var. Üstatlarımızı, âlimlerimizi eleştiriyorlar. Burası ilahiyat fakültesi mi, Diyanet eğitim merkezi mi anlamadım.”

Yapılan incelemelerde serzeniş ve şikâyet türünden bu nevi değerlendirmelerin azınlıkta kaldığı, “Hocalarımızdan memnunuz, Allah hepsinden razı olsun.” türünden değerlendirmelerin ise daha fazla olduğu görülmüştür. Bundan hareketle hocalar hakkında genel kanaatin olumlu olduğu, ancak kursiyerlerin ders dışında hoca-kursiyer ilişkilerinin daha iyi olmasını bekledikleri anlaşılmıştır.

Öğretmenlik, sadece öğretmekten ibaret bir meslek değildir. Bu görevin öğretimin yanında öğrencilere karşı sosyal, kültürel ve rehberlik etkinlikleri gerektiren birtakım sorumlulukları vardır. Öğretmenler bu sorumlulukları zorunluluk yerine gönüllülük temelinde gerçekleştirirlerse, öğrencileriyle hayatı ve zamanı ne kadar fazla paylaşırlarsa aralarındaki iletişim ve etkileşim o kadar güçlü olur.³⁵⁸

Eğitimin verimli olmasında ve sürecin başarıyla sonuçlanmasında öğretmen-öğrenci ilişkilerinin boyutu önemlidir. Hangi düzeyde olursa olsun, hedef kitlesinin gelişim ve öğrenme özelliklerini dikkate almayan bir eğitimin başarıya ulaşması mümkün değildir.³⁵⁹ Profesyonel öğretmenlik; öğrencinin tehdit edilmediği, öğrencinin öğretmeni tehdit edemeyeceği, müdahale etmenin öğretmenin sorumluluğunda olduğu ve öğrencinin sorumluluklarının neler olduğunun hem öğrenci hem de öğretmen tarafından bilindiği mesajını vermeyi gerektirir.³⁶⁰

Neticede eğitim bir süreçtir ve bu süreçte hocaya da öğrenciye de görev ve sorumluluklar düşmektedir. Herkes üzerine düşen görevleri ve sorumlulukları yerine getirirse, verilen eğitim başarıyla neticelenir. Bu nedenle hizmet içi eğitimlerde kursiyerlerin yetişkin olma özelliğine dikkat edilmeli, yapıcı bir yaklaşım tarzı sergilenmeli, onlara yaş ve konumlarına uygun şekilde davranılmalıdır. Kursiyerler

³⁵⁸ Yılmaz, *Etkili Öğretmenlik*, ss. 50-51.

³⁵⁹ Dam, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, s. 73.

³⁶⁰ Fatma Varış vd., *Eğitim Bilimine Giriş*, Alkım Yayınları, Ankara 1998, s. 161.

de memur olduklarını, aynı zamanda din görevliliği gibi mesuliyetli bir görevi üstlendiklerini; memurluğun da öğrencilikten farklı özel sorumlulukları olduğunu unutmamalı, tavır ve davranışlarında bu hususu göz önünde bulundurmalıdırlar.

3.1.5. Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursunun Diğer Boyutları

Eğitim, çok yönlü bir süreçtir. Bu sürece bazı faktörler doğrudan ya da dolaylı olarak olumlu veya olumsuz şekilde tesir edebilir. Araştırmamızda Mesleğe Hazırlık Eğitim Kurslarını (MEHEK) etkileyen bazı faktörler üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda bu faktörler, hizmet içi eğitim sürecinin farklı boyutlarını oluşturmaktadır

3.1.5.1. Sınavlar

Sınavlar, hemen her eğitim etkinliği sürecinde yapılagelen doğal uygulamalardır. Eğitim etkinliklerinin amacına ulaşp ulaşmadığı, hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmek için ölçme ve değerlendirme aracı olarak sınav yapılması zorunludur. Aynı zamanda sınavlar, bir kimsenin bilgi, beceri ve zekâ gibi özelliklerini öğrenebilmek amacıyla yapılan bir yoklama unsurudur. Sınavlar sayesinde başarılı ve kabiliyetli kişilerin tespiti mümkün olabilmekte, eğitim etkinliklerinin kontrolü sağlanmaktadır. Ayrıca öğrenciler, sınavlar vasıtasıyla kendilerini değerlendirebilmektedir.³⁶¹ Esasen sınavlar eğitimin tamamlayan unsurlardan biridir.

Eğitim sürecinde kurs sonunda yapılan sınavlarla ilgili kursiyerler tarafından birtakım endişelerin dile getirildiği gözlemlenmiştir. İçinde bulundukları konuma gelinceye kadar birçok sınav geçirmiş kursiyerlerde böylesi endişeler doğuran sebepler öğrenilmek istenmiştir. Bu doğrultuda kursiyerlere ilk olarak “Eğitim Merkezinde yapılan sınavlarla ilgili olarak en çok zorlandığınız durum hangisidir?” şeklinde bir soru sorulmuştur.

³⁶¹ Cavit Binbaşıoğlu, *Öğretim Metodu ve Uygulama*, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara 1974, ss. 222-224.

Tablo 3.43. Sınavlarda Zorlanılan Durum

Sınavlarda en çok zorlandığınız durum hangisidir?	N	%
Sınav stresi	169	26,4
Komisyon karşısında duyduğum heyecan	247	38,5
Yazılı sınavda yanlış yapma korkusu	49	7,6
Hepsi	56	8,7
Başka	101	15,8
Cevapsız	19	3,0
Toplam	641	100

χ^2 : 655,406 sd: 4 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tabloya bakıldığında, konuyla ilgili soruyu kursiyerlerin %26,4'ünün “sınav stresi”, %38,5'inin “komisyon karşısında duyduğu heyecan”, %7,6'sının “yazılı sınavda yanlış yapma korkusu”, %8,7'sinin “hepsi”, %15,8'inin ise “başka” şeklinde cevapladığı görülmektedir.

Bulgulara göre kursiyerlerin %38,5'i yapılan sınavlarda komisyon karşısında duydukları heyecan nedeniyle zorlanmaktadır. Bu durumda “Komisyon karşısında duyulan heyecan, MEHEK sınavlarında en fazla zorlanılan durumdur.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

DİB'in ilgili yönetmeliği gereğince, kısa süreli hizmet içi eğitimlerin sonunda sınav yapılır. Yapılacak sınavlarda görev yapmak üzere eğitim merkezi müdürünün teklifi (mahallinde yapılan eğitimlerde müftünün teklifi) ve mülkî amirin onayı ile en az üç kişiden oluşan sınav komisyonu oluşturulur. Sınavların şekli, süresi, sorular ve cevap anahtarları, sınavdan önce Başkanlıkça ve/veya sınav komisyonunca belirlenir.³⁶²

Aynı yönetmeliğe göre, idarece kabul edilen bir mazereti olmaksızın sınava girmeyenler başarısız sayılır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun (DMK) 104 ve 105'inci maddelerine istinaden izin verilenler ile mazeretleri sebebiyle sınavlara katılamayanlar için bir defaya mahsus olarak mazeret sınavı yapılır. Sınavlar, gerektiğinde Başkanlık merkezince oluşturulacak komisyon marifeti ile de yapılabilir. Sınavlarda değerlendirme 100 tam puan üzerinden yapılır. Kur'an-ı Kerim dersi için başarı notu 70 puan olmak üzere diğer her bir ders için başarı notu 60 puandır. Başarılı olmak için genel ortalamanın 70 puan olması gerekir. Yazılı,

³⁶² DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, md. 26.

sözlü ve uygulamalı sınav şekillerinin birlikte uygulanması hâlinde, puanların aritmetik ortalaması alınır. Her bir dersten başarılı olduğu hâlde aritmetik ortalaması 70 puanın altında olanların başarılı sayılmasına Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nce karar verilebilir.³⁶³

Yine yönetmelikte “Sınav sonunda gerekli başarı puanını almamış olan personel, aynı düzeydeki eğitim programına bir kere daha çağrılabilir.”³⁶⁴ denilmektedir. Ancak son yıllarda istihdam edilen personelin sözleşmeli pozisyonda olması, kendilerinin ikinci bir eğitime çağrılmadan sözleşmelerinin iptal edilip görevlerine son verilme ihtimalini gündeme getirmiştir. Bu konuda net bir yasal metin bulunmasa da bu durumun bazı idarecilerce şifahî olarak gündeme getirildiği, ayrıca bazı internet forumlarında bu tarz bilgilerin paylaşıldığı görülmüştür.³⁶⁵

Sınavlarda başarısız olma durumunda görevin son bulma endişesi, kursiyerlerce dile getirilen ve gözlemlenen bir durumdur. Yapılan kişisel görüşmelerde birçok kursiyer, sınavların kendilerinde kaygı oluşturduğunu, bazı eğitim görevlilerinin kendilerini sınavla tehdit ettiklerini, bu durumun motivasyonlarını olumsuz şekilde etkilediğini belirtmişlerdir. Durumu nicel olarak ölçmek amacıyla kursiyerlere “Sınavlarda başarılı olamadığınız takdirde görevinize son verileceği kaygısını taşıyor musunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir.

Tablo 3.44. Görevin Son Bulma Endişesi

Sınav sonucunda görevinize son verilmesinden endişe duyuyor musunuz?	N	%
Evet, endişe duyuyorum	207	32,3
Kısmen endişe duyuyorum	203	31,7
Hayır, endişe duymuyorum	226	35,3
Cevapsız	5	0,8
Toplam	641	100

χ^2 : 1,425 sd: 2 p= 0,491 p>0,05 (Önemsiz)

Tablo 3.44’te görüldüğü üzere, kursiyerlerin %32,3’ü başarısızlık durumunda görevine son verilmesinden endişe duyduğunu, %31,7’si kısmen böyle bir endişesi olduğunu, %35,3’ü ise böyle bir endişe taşımadığını belirtmiştir. Yapılan ki-kare analizinde seçeneklerin dağılımında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

³⁶³ DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, md. 26.

³⁶⁴ DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, md. 26.

³⁶⁵ Dini-haberler net, “Diyanet’te yeni dönem: Başarısız olan gidecek”, [https://dini-haberler.net/diyanet-te-yeni-donem-basarisiz-olan-gidecek/230/\(22.06.2020\)](https://dini-haberler.net/diyanet-te-yeni-donem-basarisiz-olan-gidecek/230/(22.06.2020)).

Sonuçlardan sınavda başarısız olma durumunda muhtemel göreve son verilmenin kursiyerleri pek etkilemediği anlaşılmaktadır. Bu sonuca göre “Göreve son verilme endişesi, MEHEK kursiyerlerinin motivasyonunu olumsuz etkilemektedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Kursiyerlerin bu kanaatlerinde, başaracaklarına olan inancın verdiği öz güvenin etkisi olabilir. Bunun yanında önceki dönemlerde başarısız kursiyerlere herhangi bir yaptırım uygulanmamasının bu rahatlığı sağladığını düşünmekteyiz.

Kursiyerlerin bu kanaatleri diğer kurslarla karşılaştırıldığında dikkatimizi çekmiştir. Zira diğer bir hizmet içi programı olan Tashih-i Huruf kursuna (TAHEK) ilişkin yapılan araştırmalarda, kursa katılan hepsi kadrolu, görevde ve yaş olarak ilerlemiş kursiyerlerde başarısızlık durumunda kursla ilişkilerinin kesilmesinin bile kendilerini kaygılandığı tespit edilmiştir. Örneğin araştırmamızda TAHEK’e katılan kursiyerlerin %58’i böyle bir endişe duyduğunu, %15’i kısmen endişelendiğini %27’si ise endişe duymadığını belirtmiştir (bk. TAHEK, Geri Gönderilme Endişesi).

Sınav, bir ölçme ve değerlendirme aracıdır; bu amaçla kullanıldığı takdirde faydalar sağlar. Baskı ve korkutma aracına dönüştürüldüğünde faydadan çok zarar getirebilir, öğrenciler üzerinde korku ve kaygı gibi psikolojik sorunlara neden olabilir. Bu da doğal olarak eğitim-öğretim faaliyetlerinde olumsuz durumlar meydana getirebilir. Dolayısıyla sınavlar amaç dışı kullanılmamalı; ölçücü, geliştirici ve öğretici olmalı; çocuk, genç veya yetişkin eğitimi ayrımı yapılmaksızın tüm eğitim faaliyetlerinde bu hususa dikkate alınmalıdır. Bir nevi yetişkin eğitim merkezi olan hizmet içi eğitim merkezlerinde de buna sadık kalınmalıdır.

3.1.5.2. Sosyal Faaliyetler

MEHEK'e katılan kursiyerlerden kurs süresince yapılan sosyal faaliyetleri değerlendirmeleri istenmiştir. Cevapların dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir:

Tablo 3.45. Sosyal Faaliyetlerin Yeterlilik Durumu

Kurs Boyunca yapılan sosyal faaliyetleri nasıl değerlendiriyorsunuz?	N	%
Sosyal faaliyetler yeterli	113	17,6
Sosyal faaliyetler kısmen yeterli	187	29,2
Sosyal faaliyetler yetersiz	288	44,9
Başka	48	7,5
Cevapsız	5	0,8
Toplam	641	100

χ^2 : 203,421 sd: 3 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tabloda da görüldüğü üzere MEHEK kursiyerlerinin %17,6'sı yapılan sosyal faaliyetleri yeterli bulurken, %44,9'u ise yetersiz bulmaktadır. Kısmen yeterli bulanların oranı ise %29,2 olarak görülmüştür.

Elde edilen bu verilere göre, “Din görevlilerine göre, MEHEK sürecindeki sosyal faaliyetler yetersizdir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Bu sonuçlara göre, kursiyerlerin eğitim süresince yapılan sosyal etkinlikleri yeterli görmedikleri anlaşılmaktadır. Açık uçlu bildirimlerde ve kişisel görüşmelerde bu husus şu şekilde dile getirilmiştir:

“Varsa yoksa hep ders, bizi rahatlatacak sosyal etkinliklere yer verilmiyor.”

“Çoğumuz eğitim merkezine dışardan geliyoruz. Geldiğimiz şehri tanımak, doğal ve tarihî güzelliklerini tanımak istiyoruz. Eğitim merkezi bunlar için geziler düzenlemeli.”

“Okulda rahatlayacağımız spor salonu gibi yerler yok.”

“Ayda bir piknik düzenlenmeli.”

“Aramızda muhabbet oluşturacak sıra geceleri, çiğ köfte partileri düzenlenmeli, hocalarımız da bunlara katılmalı.”

“Hadis, siyer, kitap okuma yarışmaları düzenlenmeli, dereceye girenler ödüllendirilmeli.”

“Eğitim merkezinde uygun filmler izlenebilir.”

“Dışarıdan değişik sahalarda uzmanlar getirilip görev hayatımıza katkı sunacak konferanslar düzenlenmeli.”

“Neredeyse hiç sosyal etkinlik yapılmıyor. Sosyal etkinliklere programın sıkıcılığının dağılacağına inanıyorum.”

Sosyal faaliyetlerin eğitim-öğretime katkıları göz ardı edilmemesi gereken önemli bir faktördür. Ders dışı olarak nitelendirilen bu tür etkinlikler, ders içi yapılan çalışmalar kadar önemlidir. Burada en önemli koşul, ders dışı etkinliklerin kontrollü, programlı ve planlı bir şekilde yapılmasıdır. Bunlar, düzenli, sistemli, planlı bir şekilde belirlenir ve ders içi etkinliklerle paralel olarak uygulanırsa eğitim-öğretimin başarısını artıracaktır.³⁶⁶ Özellikle eğitim programının özüne uygun faaliyetler, yapılan eğitim için uygulama alanı oluşturmasının yanı sıra eğitime katılan fertleri olumlu yönde motive eder. Gezi, piknik ve spor karşılaşmaları gibi etkinlikler, dinlendirici ve eğlendirici etkilerinin yanı sıra eğitim açısından da tesirlidirler. Aynı zamanda bu tür faaliyetler, eğitim alanlarla verenler arasında kaynaşmayı sağlar.³⁶⁷ Dolayısıyla sosyal faaliyetler, eğitim etkinlikleri içinde ihmal edilmemesi gereken bir husustur.

Bilindiği kadarıyla, kursiyerler her hafta düzenli olarak kendi aralarında futbol ve masa tenisi müsabakaları, yemek programları ve benzeri faaliyetler düzenlemektedirler. Ayrıca kursiyerler arasında bazı derslerle ilgili yarışmalar yapılmaktadır. Anlaşılan o ki, kursiyerler kendi aralarında düzenledikleri etkinlikleri sosyal faaliyet olarak görmemekte, eğitim merkezince düzenlenecek yemek, gezi, piknik gibi etkinliklerin olmasını beklemektedir. Okul çapında yapılacak bazı düzenlemelerle bahis konusu şikâyetlerin bir kısmı izale edilebilir. Spor aletlerinin bulunduğu bir alanın oluşturulması, çeşitli yarışmaların düzenlenmesi, kursiyer-idare iş birliğinde müsabakaların tertip edilmesiyle sosyal faaliyetlerdeki yeknesaklık giderilebilir.

³⁶⁶ Erdoğan Köse, “Eğitim Kurumlarında Gerçekleştirilen Ders Dışı Etkinliklerin Sınıflandırılmasına Yönelik Bir Öneri”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2/2, 2013, ss. 336-337.

³⁶⁷ Milliyet Gazetesi, “Eğitimde Sosyal Aktivitenin Önemi”, <https://www.milliyet.com.tr/egitim/egitimde-sosyal-aktivitenin-onemi-2045020> (23.06.2020).

3.1.5.3. Eğitim Merkezlerinin Durumu

Diyanet eğitim merkezleri, kurum personelinin eğitimi için oluşturulmuş müstakil kurumlardır. Hemen hepsi yatılı eğitim yapılabilecek donanımına sahip bu okullar, personelin birer yetişkin olduğu öngörüsüyle farklı ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte tesis edilmişlerdir. Bununla birlikte, bazı eğitim merkezleri imkânlar noktasında emsallerine nazaran farklı özelliklere sahiptir. DİB, son yıllarda inşasına başlanan eğitim merkezlerinin aynı zamanda birer sosyal tesis olmasına özen göstermektedir.

Eğitim merkezlerinin donanımı, eğitimdeki verimliliği de etkilemektedir. Açık uçlu bir soru ile kursiyerlerden eğitim merkezlerini değerlendirmeleri ve karşılaştıkları problemleri çözüm önerileriyle birlikte belirtmeleri istenmiştir. Yapılan değerlendirmede kursiyerlerin cevaplarının çeşitlilik arz ettiği, kursiyerlerin büyük çoğunluğunun “sorun yoktu”, “her şey çok güzeldi”, “Allah devletimizden ve Diyanetten razı olsun, eğitim merkezi çok güzel, eksik görmedim” gibi ifadelerle memnuniyetini belirttiği görülmüştür. Büyük çoğunluğun verdiği bu cevaplardan eğitim merkezlerinin hizmet içi faaliyetleri için uygun donanımına sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Öte yandan kursiyerler, eğitim merkezleriyle ilgili bazı problemlere de işaret etmiştir. Bunlardan bazılarını şu şekilde belirtmek mümkündür:

“Yemekler kalitesiz, sürekli aynı menü çıkıyor.”

“Yatakhaneler yeterince temizlenmiyor, çoğu zaman kendimiz temizliyoruz.”

“Fizikî şartlar yetersiz, lavabo ve banyolar ihtiyacı karşılamıyor.”

“Eğitim merkezleri şehrin dışında, ulaşımında sıkıntılar yaşıyoruz, hatta telefon bile çekmiyor.”

“Harcırah meselesi bir türlü açıklığa kavuşmadı, fazla kesinti yapılıyor.”

“Okulda kantin yok, ihtiyacımız olduğunda dışarı çıkmak zorunda kalıyoruz.”

“Kimi okul personeli çok olumsuz davranıyor, bize çocuk muamelesi yapıyor.”

“İdare, izin konusunda katı davranıyor. Mazeret durumunda bile izin kullanamıyoruz.”

Bazı çalışmalarda da eğitim merkezlerinin durumuna değinilmiş ve yaşanan sorunlar gündeme getirilmiştir. Örneğin Yılğın, (2009) tebliğinde gerek mahallinde gerekse eğitim merkezlerinde seminerlere katılan kursiyerlerin ifadelerine ve kendi gözlemlerine göre kursların verildiği bazı eğitim merkezlerinde sınıfların kursiyerlerin dersi rahatlıkla takip edebilecek şekilde olmadığını, teneffüs aralarında ve akşamları kursiyerlerin istirahat edebilecekleri ve rahat oturabilecekleri mekânların bulunmadığını, ayrıca yemekhane ve yatakhanelerin sıhhi açıdan yeterince sağlıklı olmadığını ifade etmiştir.³⁶⁸

Toplu ortamlarda doğal olarak bazı sıkıntılar yaşanabilmektedir. Birtakım sorunların resmiyetten kaynaklandığı da göz ardı edilmemelidir. Bununla birlikte şikâyetlerin ve problemlerin bazıları imkânlar nispetinde halledilebilir niteliktedir. Okul idaresi ile kursiyerler arasında kurulacak sağlıklı iletişimle problemler çözüme kavuşturulabilir.

3.1.5.4. Personel ve İdare ile İlişkiler

Eğitim, sadece öğretmen-öğrenci arasında gerçekleşen bir süreç değildir. Her iki taraf da başta okul personeli olmak üzere farklı kişilerle iletişim hâlinindedir. DİB'in eğitim merkezlerinde eğitimler yatılı olarak sürdürülmektedir. Kursiyerler yemek, temizlik ve benzeri ihtiyaçlarının yanı sıra resmî işlemlerini yürütmek için okul personeliyle ilişkide bulunmaktadır. Bu ilişkilerin boyutu, her ne kadar eğitim etkinliklerini büyük çapta etkileyecek nitelikte olmasa da sürecin tatlı ya da tatsız geçmesine neden olabilmektedir. Konu bu yönüyle incelenerek kursiyerlere, "Katıldığınız bu kursta, idarecilerin ve diğer personelin sorunlarınızı çözmedeki tavırları nasıldı?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir.

³⁶⁸ Yılğın, "Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet içi Din Eğitimi", s. 781.

Tablo 3.46. Personel ve İdare ile İlişkiler

İdarecilerin ve diğer personelin sorunlarınızı çözmedeki tavırları nasıldı?	N	%
Herhangi bir sorun yaşamadım	333	52,0
Hemen halletme çareleri aradılar	127	19,8
Bazen ilgilenip bazen ilgilenmediler	98	15,3
Tamamen İlgisizdiler	25	3,9
Sorunlarımızı iletmedik	16	2,5
Başka	20	3,2
Cevapsız	22	3,4
Toplam	641	100

χ^2 : 937,116 sd: 6 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.46'ya bakıldığında, kursiyerlerin genel olarak eğitim merkezi idareci ve personelinin memnun oldukları görülmektedir. Kursiyerlerin %52 oranında “Herhangi bir sorun yaşamadım” ve %19,8 oranında “Hemen halletme çareleri aradılar” şeklinde cevap vermesi, bu düşüncemizi destekler niteliktedir. Bununla birlikte %21,7 oranında kursiyer memnuniyetsizliği ifade eden cevaplar vermiştir.

Sonuçlara göre, eğitim merkezi idareci ve personelinin büyük çoğunlukla kursiyerlerin sorunlarını ve ihtiyaçlarını karşılayan bir yaklaşım sergiledikleri, kursiyerlerin de bu durumdan memnuniyet duydukları söylenebilir. Bununla birlikte bazı kursiyerler, kimi okul personelinin kendilerini çocuk yerine koyduğunu, askerî mantıkla hareket ettiklerini, temizlik personelinin görevlerini yeterince yapmadıklarını, bazı daire çalışanlarının çözüm yerine sorun ürettiklerini ifade etmişlerdir.

3.1.5.5. Kurumsal Aidiyet

Araştırma kapsamında irdelenmek istenen konulardan biri de personelin kurumsal aidiyetidir. Konu, doğrudan MEHEK ile alakalı olmasa da kursiyerlerin mesleğe ve kuruma bakışını tespit edebilmek amacıyla böyle bir ölçüm yapılmak istenmiştir. Bunun için kursiyerlere “İmkân tanınsa Diyanet teşkilatından başka bir kuruma geçmeyi düşünür müydünüz?” sorusu yöneltilmiş, verilen cevabın nedenlerinin açık uçlu olarak belirtilmesi ayrı bir soruyla istenmiştir.

Tablo 3.47. Kurum Değişikliği İsteği

İmkân tanınsa başka bir kuruma geçer misiniz?	N	%
Hayır	229	35,7
Evet	206	32,1
Kararsızım	63	9,8
Şimdi değil, ileride olabilir	129	20,1
Cevapsız	14	2,2
Toplam	641	100

χ^2 : 109,759 sd: 3 p= 0,000 p< 0,05 (Önemli)

Tablo 3.47’de görüldüğü üzere, kursiyerlerin %35,7’si imkân tanınsa başka bir kuruma geçmeyi düşünmediğini %32,1’i ise geçmeyi düşündüğünü ifade etmiştir. %20,1 oranında kursiyer “şimdi değil, ileride olabilir” derken, %9,8 oranında kursiyer kararsız olduğunu belirtmiştir.

Sonuçlara göre, “MEHEK’e katılan din görevlileri kurum değiştirmeyi düşünmemektedir.” şeklindeki hipotezimiz MEHEK’e katılan din görevlileri özelinde doğrulanmıştır.

Kursiyerlerin açık uçlu değerlendirmeleri cevap türüne göre gruplandırıldığında her bir cevap türü için birbirinden çok farklı değerlendirmelerin olduğu müşahade edilmiştir. Buna göre, “İmkân tanınsa başka bir kuruma geçer misiniz?” sorusuna “hayır” cevabını verenlerin görüşleri şu şekildedir:

“Görevimi seviyorum.”

“Bu meslek peygamber mesleği, en güzel görevi yapıyorum.”

“Hafızım, başka bir yerde çalışamam.”

“Kendimi yetiştirip kurum içinde yükselmek istiyorum.”

“Hayır” cevabı verenlerin gerekçelerinin ise görev sevgisi ve kurum içinde yükselme arzusu şeklinde tezahür ettiği söylenebilir. Soruya “Evet” cevabını verenler şu görüşleri dile getirmişlerdir:

“Bu mesleğin mesuliyeti, vebali çok ağır, kendimi layık görmüyorum.”

“İmamlara değer verilmiyor.”

“Kurum personeline sahip çıkmıyor, adaletsizlik yapılıyor.”

“Sözleşmelilere ayrımcılık yapılıyor, beklentilerimiz karşılanmıyor.”

“Farklı bir sahada çalışmak istiyorum.”

“Yenilik görmek, kendimi geliştirmek istiyorum.”

“MEB’de öğretmen olmak istiyorum.”

“Kur’an kursu öğreticisi olmak istiyorum.”

“Üniversiteye geçip akademisyen olmak istiyorum.”

Soruya “evet” cevabı verenlerin açık uçlu değerlendirmelerine bakıldığında, din görevlilerinin kurumdan ayrılma isteklerinin görevin mesuliyeti, personele yönelik ayrımcı, adaletsiz uygulamalar ve başka bir sahada çalışma isteği şeklinde üç ana nedene dayandığı anlaşılmaktadır. “Kararsız” olduğunu söyleyen kursiyerin görüşleri şu ifadelerde toplanmıştır:

“Kurumda ayrımcılık yapılıyor, personele sahip çıkılmıyor.”

“Konuyu daha sonra değerlendireceğim.”

“Şimdi değil, ileride olabilir” diyen kursiyerler ise şu görüşleri dile getirmişlerdir:

“Başka kurumlarda hizmet vermek istiyorum.”

“İmamlık çok veballi, ağır bir görev.”

“Önce kendimi geliştirmeliyim.”

“Şimdilik görevimden memnunum.”

“İmamlara değer verilmiyor.”

Elde edilen verilere göre, din görevlilerinin bir kısmında kurumsal aidiyet bilincinin henüz oluşmadığı görülmektedir. Mesleğin başında olan personel için bu durum normal kabul edilebilir. Ancak hepsi dinî ve meslekî eğitim almış personelin %32’sinin imkân bulduğunda Diyanet teşkilatından başka bir devlet kurumuna geçme niyeti taşıması, üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur.

İnsanın sahip olduğu eğitim yeterlikleri ve kişisel yetenekler, farklı iş ve konumlarda bulunma arzusunu tetikleyebilmektedir. Çalışan tüm kesimlerde rahatlıkla görülebilecek bu durumun DİB mensuplarında da olması tabiidir. Mesleğine imam olarak başlayan bir görevli, sahip olduğu yeterliklere göre ya kurum

içinde yükselip farklı bir görevde çalışacak ya da kurumdan ayrılarak durumuna uygun farklı bir vazife üstlenmek isteyecektir. Burada önemli olan, kurumun yetişkin ve nitelikli personeline sahip çıkarak onların bu yetkinliğinden faydalanmaktır. Bunun için bazı çalışmalar yapılmalıdır.

Din hizmetlerinin etkili ve verimli olarak yürütülebilmesi, mesleğini seven din görevlilerinin mevcudiyetine bağlıdır. Din görevlilerinin meslekî tutum ve motivasyonu ile birlikte, formasyonu ve yeterlilikleri din hizmetlerinin başarılı olarak yürütülmesinde gerekli koşullardandır. Bu nedenle, din görevlilerinin sosyo-kültürel ve ekonomik yönlerden imkânlarını artırıcı projeler hazırlanmalıdır. Kişisel ve meslekî gelişimleri çeşitli eğitsel ve sosyal etkinlikler yoluyla sağlanmalıdır. İdare ile din görevlileri arasında sağlıklı bir iletişim kurulmalı ve iyi bir kurum iklimi oluşturulmalıdır. Din görevlileri başarıları oranında takdir edilmeli ve ödüllendirilmelidir.³⁶⁹ Özlük hakları iyileştirilmeli, öğrenim düzeylerini, motivasyonlarını, görev sevgilerini ve kurumsal aidiyet bilinçlerini artırmak için çalışmalar yapılmalıdır.

3.1.6. Kursiyerlerin Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuyla İlgili Beklenti ve Önerileri

Buraya kadar değerlendirmelerde, kursiyerlerin MEHEK’e dair görüşleri nicel ve nitel olarak verilmeye çalışıldı. Bu başlık altında ise onların kursla ilgili genel değerlendirmelerine ve eğitim programı ile ilgili beklenti ve önerilerine temas edilecektir. Konuyu bütüncül değerlendirme açısından böyle bir çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Anketlerin analizinde birçok kursiyerin değerlendirme ve önerilerinin benzeştiği görülmüş, bu nedenle benzer görüşler elenmiş, olabildiğince farklı görüşlere yer verilmeye çalışılmıştır. Buna göre kursiyer din görevlilerinin MEHEK ile ilgili beklenti ve önerileri şu şekilde sıralanabilir:

“Eğitim süresi çok kısa, program ise çok yoğun, kurs süresi daha uzun olmalı.”

“Ders işlenişleri gözden geçirilmeli, konular özümsemeden diğerlerine geçiliyor.”

“Programı yetiştireceğiz diye konular hızlı hızlı geçiliyor, pek çok önemli ayrıntı es geçiliyor, ayrıntılara değinilmeli.”

³⁶⁹ Kaya ve Nazıroğlu, “Din Görevlilerinin Mesleki Tutum ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler”, s. 53.

“Kursiyerler beceri yönünden çok zayıf. Hayatında hiç ezan okumamış, namaz kıldırılmamış arkadaşlarımız var, bunlarla birebir ilgilenilmeli.”

“Edindiğimiz bilgilerin yerleşmesi için yeterli uygulama yapılmıyor.”

“Kur’an-ı Kerim, hitabet ve imamlık-müezzinlik uygulamaları daha fazla ve her kursiyere ayrı ayrı yaptırılmalı.”

“Ezberler çok fazla, ezber yapmaktan diğer derslere zaman ayıramıyoruz.”

“Günlük ders saati çok fazla, dinlenecek vakit kısıtlı.”

“Program, süre-içerik dengesi gözetilerek yeniden düzenlenmeli.”

“Dersler blok olarak yapılıyor, çok sıkıcı oluyor.”

“Dersleri tekrar edecek zaman bulamıyoruz.”

“İmamlarda şuur ve ahlak eksikliği var, bu konuda motivasyon verilmeli, kursiyerlere meslek şuur ve ahlakı kazandırılmalıdır.”

“İçimizde ahlakî zafiyeti olan arkadaşlarımız var. Bunlar mesleğimize kara çalarlar. Bunların meslekten atılması lazım.”

“Sadece kıraat eksenli bir eğitim veriliyor. Günümüzün ihtiyaçlarına cevap verecek, sahada işimizi kolaylaştıracak bilgi ve beceriler de kazandırılmalı.”

“Halkın din anlayışına ve dinî-sosyal hayatına katkı sağlayabileceğimiz bilgimiz yok, bu konuda gerekli formasyon verilmeli.”

“Konferansların sayısı artırılmalı, bunlar dışarıdan ve alanında uzman kişilerce yapılmalı.”

“Hep Hanefî mezhebi eksenli bir program tasarlanmış. Şafî Mezhebine dair de bilgiler verilmeli, zira birçok arkadaş Şafî cemaate imamlık yapıyor.”

“Kursiyerlere öğrenci muamelesi yapılmamalı, sosyal aktiviteler artırılmalı.”

“İzinler konusunda kolaylık tanınmalı.”

“Kursiyerler, ailelerine yakın eğitim merkezlerine alınmalı.”

“Önceden kursiyerlere kurs hakkında bilgi verilmeli.”

“Kurslar mutad aralıklarla tekrarlanmalı, yetersiz olanlar tekrar eğitimden geçirilmeli.”

“Asıl sıkıntı meslek öncesi okul eğitimlerinin yetersizliğinde. 8-10 yıllık bir eğitimle elde edilemeyen 1-2 ayda nasıl sağlanacak?”

“Hazırlayıcı eğitimler mutlaka görev öncesinde yapılmalı.”

“Kurstan memnun kaldık, Allah devletimizden ve hocalarımızdan razı olsun.”

Kursiyerlerin açık uçlu değerlendirmelerinden kurstaki şikâyetlerin daha ziyade süre kısıtlılığı, içerik yoğunluğu ve uygulama eksiklikleri noktasında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Birçoğu daha önceki başlıklar altında da ifade edilen problemlerin çözümü için yetkililerden gereken çalışmaları yapması beklenmektedir.

3.1.7. Eğitim Görevlilerinin Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuyla İlgili Görüş ve Önerileri

DİB eğitim merkezlerinde düzenlenen hizmet içi eğitimlerde görev yapmak üzere eğitim görevlileri istihdam edilmektedir.³⁷⁰ Eğitim görevlileri, en az dört yıllık dinî yükseköğrenim mezunu, dinî yüksek ihtisas kursunu bitirmiş veya ilahiyat alanında doktora yapmış ve eğitim görevliliği için yapılan sınavda başarılı olan kurum personelinde atanmaktadır.³⁷¹

Araştırmamız dâhilinde MEHEK’te görev yapan eğitim görevlilerinin de görüşlerine müracaat edilmiştir. Bu çalışma her ne kadar kursiyer görüşlerine istinaden oluşturulmuş olsa da hizmet içi eğitimlerin önemli bir unsuru olmaları itibariyle eğitim görevlilerinin görüş ve düşüncelerinin katkısının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda eğitim görevlilerinin sadece programla ilgili açık uçlu görüş ve önerileri ele alınmış, kendileriyle ilgili kişisel bilgilere yer verilmemiştir. Eğitim görevlilerinin MEHEK ile ilgili ifade ettikleri görüş ve öneriler şu şekilde belirtilebilir:

“Akademi sistemine geçilmeli, hizmet öncesi eğitim olmalı,”

“Dersler sahada kullanılacak şekilde zenginleştirilmeli,”

“Eğitim merkezleri fizikî açıdan ve donanım olarak daha iyi hâle getirilmeli,”

³⁷⁰ 2010 yılında DİB teşkilat kanununda yapılan köklü değişikliklere kadar “öğretmen” unvanı ile çalışan bu görevliler, 01.07.2010 tarihli ve 6002 sayılı kanun ile “eğitim görevlisi” unvanı kazanmış ve bu unvan kanuna işlenmiştir. Ancak 2018 tarihinde çıkarılan KHK ile eğitim görevlileri ile ilgili madde hiçbir gerekçe gösterilmeksizin kanundan çıkarılmıştır. Bk. 02.07.2018 Tarihli 703 sayılı KHK, md. 141. Bu durum, zaten yıllardır çözüm bekleyen eğitim görevlilerinin özlük hakları ile ilgili sorunlara yeni bir belirsizlik daha katmıştır.

³⁷¹ DİB, *Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği*, md. 6.

“Eğitim merkezlerindeki hoca eksikliği giderilmeli,”

“Eğitimcilerin özlük hakları iyileştirilmeli,”

“Konferanslar ve seminerler artırılmalı,”

“Kursiyerlerde ahlakî zafiyet ve şuur eksikliği var; onlara meslekî ve ahlakî şuur kazandırılmalı,”

“Kursun göreve devam noktasında bir etkisi/yaptırımı olmalı,”

“Süre kısalığı çok büyük problem, kursun süresi mutlaka uzatılmalı,”

“Musiki ve ses eğitime daha fazla önem verilmeli,”

“Mutat olarak hocalara geliştirici seminerler verilmeli,”

“Müfredat çok geniş, süre az; verimli olmuyor. Müfredat süre-içerik dengesine ve seviyeye göre geliştirilmeli,”

“Ortak eğitim materyalleri hazırlanmalı,”

“Kursiyerler yetersiz, eğitim süresi düzeltme için yeterli değil. Bunun için personel seçiminde daha ciddî davranılmalı, standartlar olmalı,”

“Sahada uygulama yaptırılıp bilgi ve beceriler kontrol edilmeli,”

“Camilerde uygulama yaptırılmalı,”

“Ders dışında sosyal faaliyetlere yer verilmeli,”

“Eğitici konferans, seminerler artırılmalı,”

“Kurs sonrasında müftülükler takibat yapmalı,”

“Meslekî uygulamalara dönük çalışmalar artırılmalı.”

Dikkat edilirse, eğitim görevlilerince dile getirilen görüş ve önerilerin büyük bir kısmının kursiyerlerin fikirleriyle örtüştüğü görülmektedir. Hizmet içi eğitimlerde ortak görüş ve önerilerin dile getirilmesi, yaşanan problemlerin benzer olduğunu, hem eğitim görevlisi hem de kursiyerlerin bu sorunlara çözüm beklediğini göstermektedir. İstatistiksel olarak gösterilemese de eğitim görevlilerinin genel olarak hazırlayıcı eğitim programının geliştirilmesi yönünde genel bir kanaate sahip olduğu söylenebilir.

3.2. Tashih-i Huruf Eğitim Programıyla İlgili Bulgu ve Yorumlar

Araştırma kapsamında değerlendirilen hizmet içi eğitim programlarından biri de Tashih-i Huruf Eğitim Programıdır (TAHEK). Programla ilgili değerlendirmelere geçmeden önce, hatırlatıcı olması amacıyla araştırmaya katılan din görevlileriyle ilgili sayısal bilgileri bir kez daha vermenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 3.48. Araştırmaya Katılan TAHEK Kursiyer Sayıları

	Eğitim Merkezi	N	%
1	Antalya	42	16,5
2	Konya	26	10,2
3	Manisa	16	6,3
4	Ordu	15	5,9
5	Samsun	13	5,1
6	Tekirdağ	23	9,0
7	Trabzon	24	9,4
8	Urfa	12	4,7
9	Van	84	32,9
	Toplam	255	100

Tablo 3.48’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan TAHEK kursiyerlerinin %16,5’i Antalya Hacı Ahmet Gebizli Eğitim Merkezi’nde, %10,2’si Konya Eğitim Merkezi’nde, %6,3’ü Manisa Eğitim Merkezi’nde, %5,9’u Ordu Eğitim Merkezi’nde, %5,1’i Samsun Aşıkkutlu Eğitim Merkezi’nde, %9’u Tekirdağ Eğitim Merkezi’nde, %9,4’ü Trabzon Dinî Yüksek İhtisas Eğitim Merkezi’nde, %4,7’si Şanlıurfa İbrahim Halilullah Eğitim Merkezi’nde ve %32,9’u Van Abdülhakim Arvasi Eğitim Merkezi’nde kursa alınmıştır. Bu verilere göre, en fazla kursiyerin Van Abdülhakim Arvasi Eğitim Merkezi’nde, en az kursiyerin ise Şanlıurfa İbrahim Halilullah Eğitim Merkezi’nde eğitime alındığı söylenebilir. Kursiyer sayıları, eğitim merkezlerinin kapasiteleriyle de orantılıdır.³⁷²

3.2.1. Tashih-i Huruf Kursiyerlerine Ait Kişisel Bilgiler

Bu başlık altında TAHEK’e katılan din görevlilerinin yaş, medenî durum, eğitim durumu, hafızlık durumu, yaptıkları görev, hizmet süreleri ve görev yerleriyle ilgili bilgi verilecektir.

³⁷² Eğitim merkezlerinin kapasiteleri için bk. ek 6.

3.2.1.1. Yaş Durumları

TAHEK, Başkanlığın yaş şartı koymadığı kurslardan biridir. Ancak günümüze kadar düzenlenen kurslarda, genç kursiyerlerin eğitim sürecinde daha alıcı ve katılımcı oldukları gözlemlenen ve eğitim görevlilerince de dile getirilen bir husustur. Diğer taraftan, kursu başarıyla bitirenlerin rehber öğretici olarak görevlendirilmesi hedeflendiğinden, emekliliği yakın olan personelden ziyade, Başkanlıkta daha uzun süre çalışacak personelin bu kurslara alınmaları isabetli olacağı yapılan toplantılarda gündeme getirilmiştir. Bu iki temel sebepten hareketle, kursiyerlerin 40 yaş altında olması tercih sebebidir. Bununla birlikte durumu müsait olan 40 yaş üstü personelden de alım yapılmaktadır. TAHEK'e katılan din görevlilerinin yaş durumu şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 3.49. TAHEK Kursiyerlerinin Yaş Durumları

Yaş Aralıkları	N	%
20-25 Arası	13	5,1
26-30 Arası	58	22,7
31-35 Arası	75	29,4
36-40 Arası	74	29,0
41 ve Yukarısı	35	13,7
Toplam	255	100

Tablo 3.49'da da görüleceği üzere araştırmanın yapıldığı eğitim merkezlerinde TAHEK'e alınan kursiyerlerin genelini genç yetişkinler oluşturmaktadır. Kursa katılan personelden %13,7'si 41 yaş ve üstünde, diğerleri ise 40 yaşın altındandır.

3.2.1.2. Medenî Durumları

Başkanlıkça yapılan görevlendirmelerde ve kurslara katılımda aranmayan şartlardan biri de kişinin medenî durumudur. Başkanlık, kursiyerlerin evli ya da bekâr olmasına bakmamaktadır.

Tablo 3.50. TAHEK Kursiyerlerinin Medenî Durumları

Medenî Durum	N	%
Evli	235	92,5
Bekâr	19	7,5
Toplam	255	100

Tabloda görüldüğü üzere TAHEK kursiyerlerinin %92,5'ini evli, %7,5'ini ise bekâr kursiyerler oluşturmaktadır. Kursiyerlerin ekseriyetinin 26 yaş ve üstü olduğu düşünüldüğünde bu oranın tabîi olduğu söylenebilir.³⁷³

3.2.1.3. Cinsiyet Durumları

TAHEK'e katılan din görevlilerinin cinsiyet durumlarına göre dağılımı tablo 55'te gösterilmiştir.

Tablo 3.51. TAHEK Kursiyerlerinin Cinsiyet Durumları

Cinsiyet Durumu	N	%
Bayan	36	14,1
Erkek	219	85,9
Toplam	255	100

Tabloda da görüldüğü üzere TAHEK'e katılan personelin %14,1'i bayan, %85,9'u ise erkektir.

DİB, istihdam ettiği tüm personelinin bayan-erkek ayrımı yapmaksızın kursa tâbi tutmaktadır. Katılımın zorunlu tutulduğu kurslara bütün personel alınmaktadır. Ancak isteğe bağlı kurslarda erkek personelin sayısal üstünlüğü söz konusudur. Bayan personelin bu tür kurslara katılma isteklerinin erkeklere nazaran düşük olduğu gözlemlenmiştir.³⁷⁴ Bunda düzenlenen kursların çoğunluğunun yatılı olmaları, dolayısıyla bayan personelin evli ve çocuklu olup yatılı olarak kursta kalamayacak durumda bulunmalarının büyük etkisi olduğu düşünülmektedir.

Bayanların TAHEK'e katılma konusunda daha az istekli davranmalarındaki bir diğer etkenin kurs şartları olduğu söylenebilir. Zira TAHEK'e yatılı olarak katılan din görevlileri görevden muaf tutulurken, mahallinden kursa katılan bayan/erkek din görevlileri, kurs saatleri dışında görev yapmak zorundadırlar. Erkekler sabahleyin, bayan görevliler ise öğleden sonra kursa katılmaktadırlar. Mahallî din görevlilerine yönelik düzenlenen programda saat olarak azaltmaya gidilmediğinden, bayan görevliler akşam geç saatlere kadar, hatta Cumartesi günü dahi ders yapmak zorunda kalmaktadırlar. Mahallinden katılan bayan/erkek din görevlilerine yönelik bu

³⁷³ MEHEK'e katılan kursiyerlerin büyük çoğunluğu ise bekâr din görevlilerinden oluşmaktaydı. (krş. MEHEK, Medenî Durumları)

³⁷⁴ Örneğin, 2019 yılında Samsun Eğitim Merkezi'nde düzenlenen TAHEK'e, Samsun merkezden sayıları 200'ü bulan bayan personelden sadece 14 kişi müracaat etmiş, müracaatın düşük olması nedeniyle eleme yapılmaksızın başvuranların hepsi kursa alınmıştır.

uygulamanın kursa katılmada isteksizliğe, yorgunluğa, motivasyon düşüklüğüne ve süreçte bazı aksaklıklara yol açtığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle uygulamanın gözden geçirilip düzeltilmesinin bir gereklilik olduğu düşünülmektedir.

3.2.1.4. Eğitim Durumları

Eğitim durumu, DİB’in atamalarda ve kurum içi görevlendirmelerde aradığı şartların başında gelmektedir. Personelin hangi eğitim durumuna sahip olması gerektiği, Başkanlığın ilgili mevzuatında belirtilmiştir.³⁷⁵ Bazı hizmet içi eğitim kurslarına³⁷⁶ katılımda eğitim durumuna dikkat edilmektedir. TAHEK’e katılımda ise bu şart aranmamaktadır.

Tablo 3.52. TAHEK Kursiyerlerinin Eğitim Durumları

Yükseköğrenim Türü	N	%
İHL	14	5,5
Ön Lisans (İlahiyat)	155	60,8
Ön Lisans (Diğer)	2	0,8
İlahiyat (Örgün)	16	6,3
İlahiyat (İLİTAM)	44	17,3
Lisans (Diğer)	12	4,7
Lisansüstü	5	2,0
Cevapsız	7	2,7
Toplam	255	100

Tablo 3.52’de görüleceği üzere, TAHEK’e katılan din görevlilerinin, %60,8’i ilahiyat ön lisans mezunu olduğunu belirtmiştir. İlahiyat lisans programından mezun olduğunu belirtenlerin oranı %6,3, İLİTAM’dan mezun olanlar ise %17,3’tür. Diğer mezuniyet türlerine ait veriler tabloda gösterilmiştir. Sonuçlara göre, TAHEK kursiyerlerinin %92 oranında yükseköğrenim mezunu olduğu anlaşılmıştır.

³⁷⁵ Bk. DİB, *Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği*, ilgili maddeler ve *DİB Teşkilat Kanunu*, md. 9-12.

³⁷⁶ Dinî Yüksek İhtisas, Aşere- Takrip ve Dinî Musiki kurslarına katılım için 4 yıllık dinî yükseköğrenim mezunu olmak şarttır. Bk. DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “2020 Yılı İhtisas Kursu Kursiyer Seçim Sınav Duyurusu”, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/651/> (31.10.2020); “IV. Dönem Asere Takrib Kursu Sınav Duyurusu”, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/637/> (31.10.2020)5.

3.2.1.5. Hafızlık Durumları

Hafızlık, TAHEK'e katılım için aranan zorunlu bir şart değildir. Bununla birlikte sınav duyurularında hafızlığın tercih sebebi olduğu belirtilmiştir.³⁷⁷ Kursa katılan din görevlilerinin hafızlık durumuna göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 3.53. TAHEK Kursiyerlerinin Hafızlık Durumları

Hafızlık Durumu	N	%
Evet	130	51,0
Hayır	125	49,0
Toplam	255	100

TAHEK'e katılan personelin %51'i hafızdır. Hafız olmayanlar ise %49'luk dilimi oluşturmaktadır.

3.2.1.6. Yaptıkları Görev

TAHEK için yapılan alım sınavlarında 2011 yılına kadar herhangi bir unvan şartı aranmamış, bundan dolayı din hizmetleri sınıfı dışında çalışan hizmetli, şoför, VHKİ gibi görevliler de sınava katılarak bu kursa alınmışlardır.³⁷⁸ 2011 yılından itibaren TAHEK'e katılımlar sadece Kur'an Kursu Öğreticisi, İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyımlarla sınırlandırılmıştır.³⁷⁹ Bu uygulamanın, kursun amacı ve hedefleriyle örtüşmesi açısından yerinde olduğunu belirtmek gerekir. 2018- 2019 eğitim öğretim yılında TAHEK'e katılan din görevlilerinin yaptıkları göreve göre dağılımı Tablo 3.54'te gösterilmiştir:

³⁷⁷ DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Tashih-i Huruf Kursu Sınav Duyurusu", [https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/591/\(09.06.2020\)](https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/591/(09.06.2020)).

³⁷⁸ 2010 yılında Şanlıurfa Eğitim Merkezi'nde çalıştığımız sırada bir il müftüsünün emekliliği gelmiş makam şoförünü kursa gönderdiğini, yine Rize Müftülüğünde VHKİ olarak çalışan personelin TAHEK'ye alındığını yakinen bilmekteyiz. Aynı yıl, Rize Yusuf Karali Eğitim Merkezi'nde yapılan "Eğitim Merkezleri İdareci ve Öğretmenleri Semineri"nde, söz konusu durum gündeme getirilmiş, zamanın eğitim hizmetlerinden sorumlu Başkan yardımcısı M. Şevki Aydın, bu durumdan haberdar edilince, teessür ve teessüflerini beyan etmiş, böyle bir durumun yaşanmaması için gerekli çalışmanın yapılacağını bildirmiştir.

³⁷⁹ DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Tashih-i Huruf Kursu Sınav Duyurusu", [https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/591/\(09.06.2020\)](https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/591/(09.06.2020)).

Tablo 3.54. TAHEK Kursiyerlerinin Yaptıkları Görev

Görev Unvanı	N	%
İmam-Hatip	131	51,4
Müezzin	75	29,4
Kuran Kursu Öğreticisi	48	18,8
Cevapsız	1	0,4
Toplam	255	100

Görüldüğü üzere din görevlilerinin %51,4'ü İmam-Hatip, %29,4'ü Müezzin-Kayyım, %18,8'i ise Kur'an Kursu Öğreticisi olarak görev yaptığını beyan etmiştir. Sonuçlardan hareketle İmam-Hatiplerin bu kursa daha fazla katılma isteği duyduğu ya da alım sınavında daha başarılı oldukları söylenebilir. Sonucun böyle çıkmasında, kursa alınması planlanan din görevlileri içerisinde İmam-Hatiplerin sayısal üstünlüğe sahip olmasının büyük etkisi vardır.

3.2.1.7. Hizmet Süreleri

TAHEK'e katılım için ilgili personelin hizmet sürelerinde herhangi bir üst veya alt sınır belirlenmemiştir. Buna göre, adaylığı kaldırılmış Kur'an kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayyımlar hizmet süresi gözetilmeksizin bu kurslara katılabilmektedir. Ancak, tıpkı yaş tercihinde olduğu gibi sınav komisyonlarınca emekliliği yakın personelden ziyade genç personel tercih edilebilmektedir. Kursiyerlerin hizmet süreleri şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 3.55. TAHEK Kursiyerlerinin Hizmet Süreleri

Hizmet Süresi	N	%
1-5 Yıl Arası	30	11,8
6-10 Yıl Arası	18	56,1
11-15 Yıl Arası	13	22,4
16-20 Yıl Arası	2	5,1
21 Yıl ve Yukarısı	3	4,7
Toplam	255	100

Tablo 3.55'te görüldüğü üzere, TAHEK'e katılanların %56,1'i 6-10 yıllık, %22,4'ü 11-15 yıllık, %11,8'i ise 1-5 yıllık din görevlisidir. 16 yıl ve üstünde görev yaptığını ifade eden din görevlilerinin oranı ise %9,8 olarak tespit edilmiştir.

Sonuçlardan hareketle, görev süresi olarak genç personelin kursiyer alım sınavlarında başarı gösterdiği ya da tercih edildiği söylenebilir.

3.2.1.8. Görev Yerleri

Görev yaptıkları yere göre, TAHEK kursiyerlerinin dağılımı Tablo 3.56'da gösterilmiştir:

Tablo 3.56. TAHEK Kursiyerlerinin Görev Yerleri

Görev Yeri	N	%
İl Merkezi	85	33,3
İlçe Merkezi	104	40,8
Belde	19	7,5
Köy	45	17,6
Cevapsız	2	0,8
Toplam	255	100

TAHEK'e katılan personelin %74,1'inin il ve ilçe merkezinde, %25,1'inin ise köy ve beldelerde görev yaptığı görülmektedir.

3.2.1.9. Kursu Katılma Şekilleri

TAHEK'ler genel olarak Başkanlığın eğitim merkezlerinde düzenlenmektedir. Eğitim merkezinin bulunduğu şehirlerin haricinden kursa katılan din görevlileri eğitim merkezlerinde yatılı olarak kalmaktadır. Bunun yanında eğitim merkezleri bulunan şehir personelinin sınırlı sayıda din görevlisi gündüzlü olarak kursa katılmaktadır. Kursiyerlerin katılım şekline göre dağılımı şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 3.57. TAHEK'e Katılım Şekli

Kursu hangi türde katıldınız?	N	%
Gündüzlü (mahallinden)	72	28,2
Yatılı	183	71,8
Toplam	255	100

TAHEK'e katılan personelin %74,8'inin yatılı, %25,2'sinin ise gündüzlü olduğu öğrenilmiştir. İkinci bölümde de belirtildiği üzere, yatılı olarak eğitim merkezlerinde kursa alınan din görevlileri, aksi belirtilmedikçe kurs süresince görevden muaftırlar. İdarenin takdirine göre, kursa katılan din görevlilerinin yerine vekil görevli atanabilmektedir. Harcırah kanunu gereğince, yatılı olarak katılan din

görevlilerine kursta geçirdikleri her gün için yevmiye ödemesi yapılmaktadır. Kurs bitiminde ise görev yerlerindeki vazifelerine devam etmektedirler.

Mahallinde düzenlenen eğitimlere katılan ya da eğitim merkezlerindeki kurslara gündüzlü olarak iştirak eden din görevlilerine herhangi bir ödeme yapılmadığı gibi, bu görevliler kurs saatleri dışındaki vakitlerde kendi görev yerlerinde vazife icra etmekle yükümlüdürler. Uygulama bu yönü itibariyle kurs işleyişinde bazı problemlere neden olmaktadır. İleride bu konuya temas edilecektir.

3.2.1.10. Daha Önce Katıldıkları Kurslar

TAHEK'e katılan din görevlilerinin daha önce katıldıkları hizmet içi eğitimler tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.58. TAHEK Kursiyerlerinin Daha Önce Katıldıkları Kurslar

Daha herhangi bir kursa katıldınız mı?	N	%
Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursu	161	63,1
Kur'an-ı Kerim Kursu	33	12,9
Yüz yüze Vaaz Kursu	25	9,8
Ezan Kursu	9	3,5
Diğer Kurslar	4	1,6
Herhangi bir Kursu Katılmadım	16	6,3
Cevapsız	7	2,7
Toplam	255	100

Tablo 3.58. incelendiğinde TAHEK'e katılan kursiyerlerin çoğunluğunun (%63,1) Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuna (MEHEK) katıldıkları görülmektedir ki bu tabiidir ve olması gerektir. Zira MEHEK, zorunlu bir kurstur ve mesleğe atanan her personel yasal olarak bu kurstan geçmek mecburiyetindedir. Buna rağmen %6,3 oranında din görevlisinin TAHEK'ten önce hiçbir kursa katılmadığını ifade etmesi şaşırtıcıdır. Bunda, 2005 öncesinde Mesleğe Hazırlık Eğitim Kurslarının mutlak şekilde düzenlenmemesinin etkisi görülebileceği gibi bu cevabı veren kursiyerler, eğitim merkezi dışında düzenlenen mesleğe hazırlık eğitim kurslarını değerlendirmeye almamış olabilirler. Tabloya göre, kursiyerlerin Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursları dışında en fazla Kur'an-ı Kerim ve yüz yüze vaaz kurslarına katıldıkları anlaşılmıştır.

3.2.2. Tashih-i Huruf Kursuyla İlgili Değerlendirmeler

Bu başlık altında kursa giriş süreci ve katılmadaki amaçlar, kursun görev öncesinde düzenlenmesi, meslekî ihtiyaçları karşılama durumu ve süresi ile ilgili değerlendirmelere yer verilecektir.

3.2.2.1. Kursa Giriş Süreci

TAHEK'e katılma şartlarını taşıyan adaylar ayrıca bir giriş sınavına tâbi tutulmakta ve başarılı olanlar bu kursa kabul edilmektedir. Giriş sınavında aday personelin Kur'an-ı Kerim okuyuşu, musiki kabiliyeti ile Tecvit ve İlmihâl bilgisi ölçülmektedir. Sınavda, Başkanlığın belirlediği kriterler üzerinden adaylara puan takdiri yapılmakta, başarı gösterenler en yüksek puandan başlamak sıralanıp kontenjana dâhil edilmektedir. Sınavı kazanıp da herhangi bir nedenden dolayı kursa katılmayanlar ileriki dönemlerde kursa katılmak istediklerinde yeniden sınava girmek zorundadırlar.³⁸⁰

Araştırma kapsamında, kursiyerlerin yapılan alım sınavı ile ilgili görüşleri öğrenilmek istenmiştir. Buna dair kursiyerlere, “Tashih-i Huruf Kursuna alım sınavlarının ölçücü ve adil olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiş, kendilerinden bu soruya “Çoğunlukla adil ve ölçücü”, “Kısmen adil ve ölçücü” ve “Hayır, adil ve ölçücü değil” şeklinde cevaplandırmaları talep edilmiş; ayrıca “Kısmen ve Hayır” cevabı verenlerden gerekçelerini birkaç cümleyle ifade etmeleri istenmiştir.

Tablo 3.59. TAHEK Alım Sınavına İlişkin Düşünceler

Alım sınavı adil ve ölçücü mü?	N	%
Çoğunlukla adil ve ölçücü	178	69,8
Kısmen adil ve ölçücü	66	25,9
Hayır, adil ve ölçücü değil	11	4,3
Toplam	255	100

χ^2 : 170,42 sd: 2 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Kursiyerlerin büyük çoğunluğu (%69,8), kursa alım sınavlarının çoğunlukla adil ve ölçücü, %25,9'u ise kısmen adil ve ölçücü olduğunu belirtmiş, % 4,3 oranında kursiyer sınavların adil ve ölçücü olmadığını ifade etmiştir. Elde edilen

³⁸⁰ DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Tashih-i Huruf Kursu Sınav Duyurusu”, [https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/591/\(09.06.2020\)](https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/591/(09.06.2020)).

verilere göre, kursiyerlerin büyük çoğunluğu TAHEK'e giriş sınavını adil ve ölçücü bulmaktadır. Buna göre "Din görevlilerine göre, TAHEK'e giriş sınavı adil ve ölçücüdür." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Sınavları adil ve ölçücü bulmayanların gerekçelerinden birkaçı şu şekilde zikredilebilir:

"Sınavlarda neye göre ölçüm yapılıyor, tam belli değil."

"Sınav çok kısa sürüyor, aday kendini ifade edemiyor."

"Komisyonlar, alacakları adamın durumuna göre sorular soruyor."

"Sınavlarda iltimas geçiliyor, hak etmeyenler alınıyor."

"Sadece ses ve musiki kabiliyeti olanlar alınıyor, birçok yetenekli arkadaşımız bu nedenle yarış dışı kalıyor."

"Müftülükler komisyon üyelerini yönlendiriyor, kendilerine yakın buldukları görevlileri seçtiriyorlar."

"Hep hafızlara öncelik veriliyor, hafız olmayanlar ikinci plana atılıyor."

"Kursa ihtiyacı olanlar değil, iyi olanlar seçiliyor. Zayıf olanların geliştirilmesi gerekmiyor mu?"

Sınav öncesi yapılan duyurularda, adaylarda olması gereken niteliklerin yanı sıra sınavın şekli, komisyonlar ve kursla ilgili diğer hususlar hakkında bilgi verilmektedir. Açıklamalarda "Sınav komisyonları, mülakat usulüyle adayın Kur'an-ı Kerim'i yüzüne ve ezbere okuma becerisini, ilmihâl bilgisi ve dinî musiki kabiliyetini ölçecek, 70 ve üzeri puan değerlendirmesine göre başarı sırasını belirleyeceklerdir."³⁸¹ hususu yer almaktadır. Buna göre, komisyonlar adayların ilk önce okuma becerisini ve tecvit bilgisini, sonra da ezberlerini kontrol etmektedir. Yüzüne ve ezbere okuma esnasında adayın musiki kabiliyeti ölçülmektedir. Bunun yanı sıra adaya birkaç kısa ilahi okutturulmaktadır. Son olarak da kendisine ilmihâlden sorular sorulmaktadır. Ortalama bir adayın sınavı 10-15 dakika sürmektedir. Eğitim merkezi müdürü veya görevlendireceği eğitim görevlisinin Başkanlığında bir eğitim görevlisi, diğeri il müftü yardımcısı veya ilçe müftüsü üç

³⁸¹ DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Tashih-i Huruf Kursu Sınav Duyurusu", [https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/591/\(09.06.2020\)](https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/591/(09.06.2020)).

kişiden oluşan sınav komisyonunca takdiren bir puan belirlemekte, 70 ve üzeri puan alan adaylar sıralamaya göre kursa alınmaktadır.

TAHEK ile Kur'an-ı Kerim'i telaffuz, ses, mana ve benzeri özelliklere göre okuyabilen nitelikli din hizmetleri personelinin yetiştirilmesi ve bunlar aracılığıyla daha etkin bir din hizmeti sunulması hedeflenmektedir.³⁸² Mülakat sınavı ile kurslara kıraati, sesi-sedası daha iyi olan personel alınmaktadır. Uygulama, sınav sistematığı açısından normal gibi gözükse de bizce hizmet içi eğitimin genel mantığına uygun düşmemektedir. Zira bu şekilde bir uygulama ile eğitime muhtaç zayıf personel bu çapta bir eğitimden mahrum kalmaktadır. Kanaatimizce, kıraat açısından zayıf olan personeli iyileştirmek, onların bilgi ve becerisini geliştirmek kursun hedeflerine daha uygundur. Bu nedenle TAHEK'e alımlarda meslekî açıdan, özellikle de kıraat açısından zayıf olan personele öncelik verilmesinin daha uygun olacağına inanılmaktadır.

3.2.2.2. Kursa Katılmadaki Amaçlar

Bireyin davranışlarında, dolayısıyla kişiliğinde meydana gelmesi istenilen farklılaşmaları belirleyen amaçlar, eğitimin temel unsurlarındandır. Amaçlar, eğitim sürecinde neyin nasıl öğretileceği konusunda eğitimcilere rehberlik eder. Amaçların gerçekleşme derecesi eğitimin etkililiğinin göstergesidir.³⁸³ TAHEK'ler de belli amaçlar doğrultusunda düzenlenmektedir. Bu amaçlar, eğitim programında belirtilmiştir.

Programda belirtilen amaçların yanı sıra din görevlilerinin TAHEK'e katılmalarında birtakım etkenlerin rol oynadığı bilinmektedir. Araştırmada kursiyerlerden, belli başlıklar altında toplanan bu etkenleri önceliklerine göre numara vermek suretiyle sıralamaları istenmiştir. Başlıklarda olmayan amaçları yazabilmeleri için de “başka” seçeneği sunulmuştur. Elde edilen verilere göre personelin kursa katılmalarındaki temel amaçlar değerlendirmeye çalışılmıştır. Din görevlilerinin TAHEK'e katılmalarındaki amaçlar şu şekilde sıralanabilir:

³⁸² DİB, *TAHEK Programı*, s. 5.

³⁸³ Necdet Aykaç, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2014, s. 24.

Tablo 3.60. TAHEK’e Katılmadaki Amaçlar

Sıralama	TAHEK’e Katılmadaki Amacınız neydi?	N	%
1. Amaç	İlmi Seviyemi Yükseltmek	227	89,0
2. Amaç	Rehber Öğretici Olabilmek	86	33,7
3. Amaç	Kursu Bitirerek Görevde Yükselbilmek	62	24,3
4. Amaç	Görev Yerimin Değişmesini Sağlamak	16	6,3

Tabloda görüldüğü üzere din görevlilerinin büyük çoğunluğu (%89), TAHEK’e katılmadaki öncelikli amaçlarının “İlmî Seviyelerini Yükseltmek” olarak açıklamıştır.

Bulgulara göre “ Din görevlileri TAHEK’e ilmî seviyelerini yükseltme temel amacıyla katılmaktadır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Bu sonuç, hepsi iş ve meslek sahibi kursiyerlerin ilme ilgisini görme adına önemlidir.

Din görevlilerinin TAHEK’e katılmadaki ikinci önceliklerinin “Rehber Öğretici Olabilmek” olduğu görülmektedir. TAHEK’i başarıyla tamamlayan din görevlileri, görevlendirilmeleri durumunda mahallî hizmet içi eğitim kurslarında rehber öğretici olarak çalışabilmektedirler. Anlaşıldığı kadarıyla rehber öğretici olabilmek isteği, din görevlilerinin TAHEK’e katılmalarında önde gelen etkenlerden biridir. Din görevlileri, TAHEK’e katılmada üçüncü önceliklerini “Kursu Bitirerek görevde yükselbilmek” olarak ifade etmişlerdir. TAHEK’i başarı ile bitirmek, din görevlilerine kurum içinde önemli bir avantaj sağlamaktadır. Zira bazı görevlere atanabilmek için TAHEK’i bitirme şartı aranmaktadır. Örneğin, A grubu camilerde görev alabilmek için hafız olup TAHEK’i bitirmek şarttır.³⁸⁴ Bu kursu bitirmiş olmak yer değiştirmelerde de din görevlilerine avantaj sağlamaktadır. Bu sonuçlara göre din görevlilerinin esasen ilmî seviyelerini yükseltmek, bunun yanında rehber öğretici olabilmek ve görevde yükselbilmek amacıyla TAHEK’e katıldıkları söylenebilir.

3.2.2.3. Kursun Görev Öncesinde Düzenlenmesi

Özel ya da kamu kuruluşunda çalışan personelin hizmet öncesi eksikliğinin tamamlanması için hizmet içi eğitimler düzenlenmektedir. Uygun şartlar oluşturulduğunda bu eğitimleri hizmete başlamadan önce de gerçekleştirmek mümkündür. Ancak günümüzde hizmet öncesi yerine daha ziyade hizmet içi eğitim uygulaması hâkimdir.

³⁸⁴ Bk. DİB, *Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği*, md. 12.

Din görevlilerinin yetişmesi ve gelişmesinde oldukça önemli bir yeri olduğu düşünülen TAHEK'in, göreve başlamadan önce verilmesi yönünde görüşler gündeme getirilmiştir. Konuyla ilgili din görevlilerinin de kanaati öğrenilmek istenmiştir. Bununla alakalı olarak kursiyerlere “Şu anda katıldığınız Tashih-i Huruf Kursu, kişi göreve başlamadan önce yapılırsa nasıl olur?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Cevaplar şöyle bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.61. TAHEK'in Görev Öncesinde Yapılması

Kurs, görev öncesi düzenlenmeli mi?	N	%
Görev öncesi düzenlenmeli	230	90,2
Mevcut hâli uygundur	17	6,7
Görev öncesi ya da sonrası fark etmez	5	2,0
Başka	3	1,2
Toplam	255	100

χ^2 : 579,87 sd: 3 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tabloda görüldüğü üzere din görevlilerinin %90,2'si TAHEK'in göreve başlamadan önce yapılması gerektiğini ifade etmiştir. “Mevcut hâli uygundur” diyenlerin oranı %6,7 olarak tespit edilmiş, %2 oranında kursiyer “önce ya da sonra fark etmez” cevabını vermiştir. Bulgulara göre, “Din görevlilerine göre, TAHEK göreve başlamadan önce yapılmalıdır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Kursiyerlerin tamamına yakınının görevden önce yapılmasını istedikleri TAHEK'in, bizce de görev öncesinde yapılması daha uygun gözükmektedir. Kurum idarecilerinden şifahî olarak aldığımız bilgilerde, göreve yeni atanan din görevlilerine böyle bir kurs verilmesinin oldukça gerekli olduğu, ancak kanunî, malî ve idarî açıdan bazı sıkıntılar nedeniyle şu an için bunun mümkün olmadığı, hâlihazırda Başkanlığın üzerinde çalıştığı “Diyanet Akademisi” projesiyle personele görev öncesinde böyle bir eğitimin geliştirilmiş şekliyle verilmesinin planlandığı öğrenilmiştir.

3.2.2.4. Kursun Meslekî İhtiyaçları Karşılama Durumu

TAHEK, din görevlilerinin kendi istekleriyle katıldıkları bir kurstur. Kursa katılabilmek için binlerce din görevlisi yarışmaktadır. Son yıllarda kursa duyulan ilginin arttığı gözlemlenen bir durumdur. Kursun kazandırdığı niteliklerin ve sağladığı avantajların bunda büyük payı olduğu düşünülmektedir. Böylesine ilgi

odağı olan TAHEK’lerin din görevlilerinin beklentilerini ne ölçüde karşılayabildiği “Katılmış olduğunuz bu kursun, meslekî açıdan ihtiyaçlarınıza cevap verdiğini düşünüyor musunuz?” sorusuyla öğrenilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3.62. TAHEK’in İhtiyaçları Karşılama Durumu

Kurs programı ihtiyaçlarınızı karşıladı mı?	N	%
Evet, karşıladı	190	74,5
Kısmen karşıladı	63	24,7
Cevapsız	2	0,8
Toplam	255	100

χ^2 : 63,751 sd: 1 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.62. incelendiğinde kursiyerlerin büyük çoğunluğunun (%74,5) TAHEK’in beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olduğunu belirttikleri görülmektedir. TAHEK’in beklenti ve ihtiyaçlarını kısmen karşıladığını belirten kursiyerlerin oranı %24,5’tir. “Hayır, karşılamadı” seçeneğini işaretleyen olmamıştır. Kursiyerlerin yaş, cinsiyet, hafızlık, eğitim durumları, hizmet süresi ve görev yaptıkları yer ile kursun beklenti ve ihtiyaçları karşılama durumu arasındaki ilişkinin boyutunu tespit için yapılan analizlerde sonucu etkileyecek manidar bir farklılık görülmemiştir.

Elde edilen verilerden TAHEK’in büyük ölçüde kursiyerlerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşıladığı anlaşılmaktadır. Buna göre “Din görevlilerine göre, TAHEK meslekî açıdan din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamaktadır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Dam ve Ertürk’ün (2019) araştırmalarında, din görevlilerinin %64,5’i TAHEK eğitiminin beklentilerini büyük ölçüde, %30,1’i ise kısmen karşıladığını belirtmişlerdir.³⁸⁵ Yapılan taramalarda TAHEK’le ilgili başka bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bununla birlikte DİB tarafından düzenlenen diğer hizmet içi eğitim kurslarıyla TAHEK’in din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçları karşılama durumunu mukayese etmek mümkündür. Örneğin din görevlileri, araştırmamız kapsamında incelediğimiz Mesleğe Hazırlık Eğitim Kurslarını (MEHEK) meslekî açıdan %52,3 oranında yeterli, %46,1 oranında ise kısmen yeterli gördüğünü ifade etmiştir. (bk. Tablo 3.17. ve açıklamaları). Diğer araştırmacılarca yapılan çalışmalarda ise sonuçlar şu şekildedir:

³⁸⁵ Dam ve Ertürk, “DİB Tashih-i Huruf Programının Değerlendirilmesi”, s. 485.

Ayas'ın (1998) araştırmasında hizmet içi eğitimlere katılan din görevlilerinin %30,4'ü aldıkları hizmet içi eğitimleri çok faydalı,%37,6'sı faydalı %14,9'u ise kısmen faydalı olarak değerlendirmiştir.³⁸⁶

Kayadibi'nin (2000) araştırmasına katılan din görevlileri, katıldıkları hizmet içi eğitim programlarını % 25 oranında çok faydalı ve başarılı % 63 oranında faydalı ve başarılı bulurken, % 11 oranında ise yetersiz görmektedirler.³⁸⁷

Özdemir ve Arıcı'nın (2011) araştırmalarında din görevlilerinin %23,9'u aldıkları hizmet içi eğitimin meslekî ihtiyaçlarını karşıladığını, %73,9'u ise söz konusu kursların ihtiyaçlarını kısmen karşıladığını ifade etmişlerdir.³⁸⁸ Diğer kurumlarda yapılan hizmet içi eğitimlere katılan personelin değerlendirmelerine bakıldığında, katılımcıların hizmet içi eğitimleri genelde yeterli görmedikleri ve kurslardan orta düzeyde faydalandıkları saptanmıştır.³⁸⁹

Gerek DİB tarafından düzenlenen hizmet içi eğitimler gerekse diğer kurumlardaki hizmet içi eğitim etkinliklerine ilişkin değerlendirmelerle kıyaslandığında, TAHEK'e katılan kursiyerlerin beklentilerinin karşılanma durumunun yüksek oranda olduğu söylenebilir. Maliyeti oldukça yüksek³⁹⁰ olan bu kursların %75 oranında beklentileri karşılayacak nitelikte olması fayda-maliyet analizi yapıldığında olumlu bir neticedir. Araştırmaya katılan din görevlilerinin hiçbirinin "hayır, karşılamadı" cevabını vermemesi de önemlidir. Bununla birlikte %25 oranında kursiyerin verdiği "Kısmen karşıladı" cevabı göz ardı edilmemelidir. Program ve ders işlenişinde yapılacak iyileştirmelerle TAHEK'in başarı oranının

³⁸⁶ Ayas, *Camilerde Görev Yapan İmam-Hatiplerin Hizmet içi Eğitim İhtiyaçları*, ss. 27-32.

³⁸⁷ Kayadibi, *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, s. 156.

³⁸⁸ Özdemir ve Arıcı, "Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitime İlişkin Görüşleri", ss. 99-100.

³⁸⁹ Bk. Uçar ve İpek, "İlköğretim Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin MEB Hizmet İçi Eğitim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri", s. 47; Arıbaş vd., "İngilizce Öğretmenlerinin Hizmet İçi Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Görüşleri", s. 109; Akdemir, "Aday Öğretmenlere Yönelik Hizmet İçi Eğitim Programının Değerlendirilmesi", s. 38; Öz, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Mesleki Gelişiminde Hizmet İçi Eğitimin Yeri" s. 139; Buğdaylı ve Akyürek, "Hemşirelerin Hizmet İçi Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Görüşleri" ss. 18-20.

³⁹⁰ Bir dönemde TAHEK'e ortalama 1000 civarında kursiyer alınmaktadır. Yatılı alınan kursiyerlere, maaşlarının yanı sıra kıdem durumuna göre (2019 şartlarında) 45 ila 50 lira arasında yevmiye ödemesi yapılmaktadır. Ödemelerin tümü DİB'e ayrılan bütçeden karşılanmaktadır. Ayrıca kursa katılan pek çok kursiyerin yerine vekil görevli tayin edilerek bunlara asıl memurun maaşının 2/3 oranında ödeme yapılmakta, sigorta primleri de karşılanmaktadır. Vekile ödenen tutar ile yevmiye toplandığında bir kursiyerin günlük maliyeti maaş harici 180 liraya tekabül etmektedir. Bu durumda bir sezonda alınan 1000 kursiyerin bir günlük külfeti 180bin liraya tekabül etmektedir. Kursta kalan sürenin 180 gün olduğu ve her gün için bu ödemenin yapıldığı düşünülürse 1000 kursiyerin katıldığı TAHEK'in maaşlar haricinde tutarı toplamda 32 milyon lirayı aşmaktadır. 2019 rakamlarına göre DİB'e ayrılan bütçenin 10,4 milyar olduğu, bunun %92'sinin maaşlara ödendiği düşünülürse, mevcut sistemde hizmet içi eğitim kurslarının, bilhassa TAHEK'in ne kadar yüksek maliyetli olduğu anlaşılabacaktır.

daha da yüksek olması sağlanabilir. İdareci ve eğitimciler bu noktada gereken çalışmaları yapmalıdır.

3.2.2.4. Kursun Süresi

TAHEK, altı aylık uzun süreli kurslardandır. İlk başlatıldığı 2005 yılından bu yana kurs süresinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Standart sürenin uygulanmasının isabetli ve faydalı olduğu düşünülmektedir. Bu yönüyle TAHEK'te MEHEK'lere nazaran istikrarın var olduğu söylenebilir. Konuyla ilgili din görevlilerinin düşünceleri öğrenilmek istenmiştir. Din görevlileri kurs süresini şu şekilde değerlendirmişlerdir:

Tablo 3.63. TAHEK'in Süresiyle İlgili Değerlendirmeler

Kurs süresi sizce yeterli mi?	N	%
Süresi yeterli	136	53,3
Süresi uzun	41	16,1
Süresi yetersiz	64	25,1
Başka	12	4,7
Cevapsız	2	0,8
Toplam	255	100

χ^2 :133,040 sd: 3 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.63'te görüldüğü üzere, kursiyerlerin %53,3'ü TAHEK'in süresini yeterli görmektedir. %16,1 oranında kursiyer süreyi uzun, %25,1 oranında kursiyer ise yetersiz bulmaktadır.

Sonuçlara göre, “Din görevlilerine göre, TAHEK programının süresi yetersizdir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır. Zira kursiyerlerin çoğunluğu kurs süresini yeterli görmektedir.

Mevcut içeriğe göre 6 aylık süre kanaatimizce biraz uzundur. Zira programdaki ders yükü ve yoğunluk fazla değildir. Kursiyerlerin büyük çoğunluğunun evli olup kursta uzun süre yatılı kalmaları menfi sonuçlar doğurabilmektedir. Ayrıca 4 aydan sonra kursiyerlerde rehabetin yaşandığı gözlemlenen bir durumdur. Bu nedenle TAHEK'in 5 aylık süre ile yılda iki defa düzenlenmesinin program verimliliği adına

isabetli olacağı düşünülmektedir. Böylelikle kurslara daha fazla din görevlisinin katılmasına imkân oluşacaktır.³⁹¹

3.2.3. Tashih-i Huruf Kursu Dersleriyle İlgili Değerlendirmeler

Araştırmamıza katılan din görevlilerine TAHEK dersleri ile ilgili çeşitli sorular yöneltilerek kendilerinden kursa katılmadan önce geliştirme ihtiyacı hissettikleri alanlar, programda yer alan derslerin beklenti ve ihtiyaçları karşılama durumu, en fazla istifade ettikleri dersler ile programda olmasını istedikleri ya da gereksiz gördükleri dersler hakkında bilgi istenmiş; cevaplar doğrultusunda TAHEK derslerinin etkililiği değerlendirilmiştir.

3.2.3.1. Kursa Katılmadan Önce İhtiyaç Duyulan Dersler

Din görevlilerine TAHEK’e katılmadan önce geliştirme ihtiyacı hissettikleri alanları sıralama yaparak belirtmeleri istendiğinde karşımıza şu tablo çıkmıştır:

Tablo 3.64. TAHEK’e Katılmadan Önce İhtiyaç Duyulan Dersler

Sıralama	Dersler	N	%
1. Ders	K. Kerim	115	45,1
2. Ders	Musiki	89	34,9
3. Ders	K. Kerim Meali	68	26,7
4. Ders	İlmihâl	50	19,6
5. Ders	Hitabet	27	10,6

Tablo 3.64 değerlendirildiğinde TAHEK’e katılan din görevlilerinin, kendilerini Kur’an-ı Kerim (%45,1), Dinî Musiki (%34,9), Kur’an-ı Kerim Meali (%26,7), İlmihal (%19,6) ve Hitabet(%10,6) alanlarında eksik hissettikleri görülmektedir. Elde edilen verilerde din görevlilerinin kendilerini en fazla Kur’an-ı Kerim alanında eksik hissetleri anlaşılmaktadır.

Bulgulara göre, “TAHEK’e katılan din görevlilerinin kendilerini en fazla eksik hissettikleri ders alanı Kur’an-ı Kerim’dir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. MEHEK’te de benzer sonuç çıkmıştır (krş. Tablo 3.19).

³⁹¹ Değerlendirme toplantılarında TAHEK program hazırlayıcıları ve kıraat uzmanları, bilgi ve becerilerin iyice yerleşmesi için 6 aylık sürenin ideal olduğunu, bu sürenin değişmemesi gerektiğini, programa birkaç ilavenin yapılabileceğini, ancak çok fazla ilavenin ders yükünü artıracığını ifade etmişlerdir. Kurum yetkilileri de kursiyerlere eğitim süresince yevmiye ödenmesi nedeniyle, kursun yılda iki defa düzenlenmesinin kurum bütçesi açısından mümkün olmadığını belirtmişlerdir.

Din hizmetlerinde Kur'an-ı Kerim'in yeri ve önemi yadsınamaz bir gerçektir. Hem göreve yeni başlamış hem de yıllarca çalışmış din görevlilerine sorulduğunda en fazla Kur'an-ı Kerim kıraati hususunda gelişime ihtiyaç hissettiklerini söylemeleri si bu gerçeği teyit etmektedir. Bunda görev öncesi eğitimlerde ya da kısa süreli düzenlenen hizmet içi eğitimlerde yeterli oranda kıraat bilgi ve becerisinin verilememesinin etkisinin olduğu düşünülmektedir.

TAHEK'e katılan din görevlilerinin Kur'an-ı Kerim dışında geliştirme ihtiyacı duydukları alanlara bakıldığında yine Kur'an-ı Kerim'le bağlantılı alanların ön plana çıktığı görülmektedir. Dinî musikinin hem Kur'an kıraatinde hem de ezan, salâ, mevlit, ilahi gibi formlarda etkin bir şekilde kullanılması ve okuyucuların tabiri caizse "vitrinini oluşturma", görevlileri bu noktada kendini geliştirmeye sevk etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Kur'an-ı Kerim'den sonra dinî musiki derslerine öncelik verilmesi normal gözükmektedir.

Din hizmetlerindeki işlevine bakıldığında Kur'an-ı Kerim Mealinin de mutlaka geliştirilmesi gereken bir alan olduğu aşikârdır. Zira din hizmeti sadece Kur'an'ı, ezanı, salâyı ve mevlidi güzel okumayla sürdürülebilecek bir saha değildir. Din hizmetlerinin bel kemiğini irşat hizmetleri oluşturmaktadır. Sağlıklı bir irşat hizmeti için, dinin ana kaynağı Kur'an-ı Kerim'in manasının bilinmesi şarttır. Din görevlilerinin önemli bir kısmı bu noktada zayıftır. Eğitim eksikliğinin yanı sıra kişisel olarak görevlilerin yeterince konuya eğilmemelerinin bunda büyük rolü vardır. Cemaat nazarında güzel sesle okumanın genelde "iyi hoca" olmanın ölçütü olarak görülmesi ve mülakat sınavlarında ses- sedaya öncelik verilmesinin de bunda payı olduğu düşünülmektedir.

İlmihâl ve hitabet bilgi- becerisi de din görevlilerinin geliştirmesi gereken alanlardır. Din görevlilerinin kendilerini geliştirmeye ihtiyaç duydukları alanlar, çeşitli araştırmacılarca da incelenmiştir. Söz konusu araştırmalara ve konuyla ilgili tartışmalara MEHEK kısmında değinildiğinden burada tekrar yapılmamıştır. (bk. MEHEK, Kursu Katılmadan Önce İhtiyaç Duyulan Dersler).

İstatistiksel bilgiler göz önüne alındığında, TAHEK programının din görevlilerin ihtiyaçlarının dikkate alınarak hazırlandığı, derslerin seçiminde isabetli davranıldığı söylenebilir. Bununla birlikte asıl başarının programın beklenti ve ihtiyaçları karşılayacak şekilde yürütülmesinde olduğu unutulmamalıdır.

3.2.3.2. Ders İçerikleri ve İşleyişiyle İlgili Değerlendirmeler

Bu başlık altında TAHEK programında yer alan derslerin verimliliği tartışılarak kursiyerlerin eğitimin akabinde derslerden ne ölçüde faydalandıkları tespit edilmeye çalışılmış; her dersin kazanımları ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

3.2.3.2.1. Kur'an-ı Kerim Dersiyle İlgili Değerlendirmeler

TAHEK kursunun temel amacının, “DİB bünyesinde çalışan din görevlilerinin, Asım kıraatinin Hafs rivayeti üzere³⁹² Kur'an okuyuş tarzı ile ilgili bilgi ve becerilerini geliştirmek; böylece Kur'an-ı Kerim'i telaffuz, ses, mana ve benzeri özelliklere göre okuyabilen nitelikli din hizmetleri personelini yetiştirmek ve bunlar aracılığıyla daha etkin bir din hizmeti sunmak”³⁹³ olduğu daha önce belirtilmişti. Programın amaç kısmında Kur'an-ı Kerim'in kıraatine yapılan bu vurgu, hem programın ismine hem de ders dağılımına yansımıştır. Programda Kur'an-ı Kerim derslerinin baskınlığı bariz bir şekilde görülmektedir. 672 saatlik programın 432 saati (%64,2) Kur'an-ı Kerim derslerine ayrılmıştır. Böylesine önem verilen bir dersin, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarına ne ölçüde cevap verebildiği üzerinde durulması gereken bir husustur.

Konuyla ilgili kursiyerlere bazı sorular yöneltilmiştir. “Kurs süresince gördüğünüz Kur'an-ı Kerim dersleri, aşağıdaki kazanımları ne ölçüde elde etmenizi sağladı?” şeklindeki soruya verilen cevapların dağılımı Tablo 69'da gösterilmiştir.

³⁹² Asım Kıraati ve Hafs Rivayeti ile ilgili detaylı bilgi için bk. Fatih Çollak, *Asım Kıraati*, Üsküdar Yayınevi, İstanbul 2006.

³⁹³ Bk. DİB, *TAHEK Programı*, s. 5.

Tablo 3.65. TAHEK Kur'an Derslerinin Konularına Göre Değerlendirilmesi

Dersler	N %	Aşağıdaki kazanımları ne ölçüde elde ettiniz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen	Yetersiz			
Kıraat Bilgisi	N %	154 60,4	84 32,9	7 2,7	10 3,9	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Tecvit Bilgisi	N %	224 87,8	22 8,6	6 2,4	3 1,2	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Tecvitli Okuma	N %	231 90,6	22 8,6	0 0	2 0,8	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Düzenli Kur'an Okuma Alışkanlığı Edinme	N %	219 85,9	25 9,8	2 0,8	9 3,5	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ezberler	N %	190 74,5	47 18,4	8 3,1	10 3,9	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Aşırı	N %	193 75,7	44 17,3	12 4,7	6 2,4	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ortalama	%	79,1	15,9	2,2	2,6	100	

TAHEK Kur'an-ı Kerim derslerinde temel öğrenme alanları “Kıraat Bilgisi”, “Tecvit Bilgisi”, “Tecvitli Kur'an Okuma”, “Düzenli Kur'an Okuma Alışkanlığı Edinme”, “Ezberler” ve “Aşırı” şeklinde belirlenmiştir.

Verilen cevaplarda kursiyerlerin %60,4'ü “Kıraat Bilgisi” konusunda yeterli, %32,9'u kısmen yeterli kazanım elde ettiğini, %2,7 oranında kursiyer ise bu konuda yeterli kazanım elde edemediğini belirtmiştir. “Tecvit Bilgisi” konusunda kursiyerlerin %87,8'i yeterli, %8,6'sı kısmen yeterli kazanım elde ettiğini, %2,4'ü ise yeterli kazanım elde edemediğini ifade etmiştir. “Tecvitli Okuma” konusunda kursiyerlerin %90,6'sı yeterli, %8,6'sı kısmen yeterli kazanım elde ettiğini belirtmiş, bu konuda yeterli kazanım elde edemediğini ifade eden kursiyer olmamıştır. “Düzenli Kur'an Okuma Alışkanlığı Edinme” konusunda %85,9 oranında kursiyer yeterli, %9,8 oranında kursiyer kısmen yeterli kazanım elde ettiğini, %0,8 oranında kursiyer ise yeterli kazanım elde edemediğini bildirmiştir. “Ezberler” konusunda kursiyerlerin %74,5'i elde ettiği kazanımları yeterli görürken, %18,4'ü kısmen yeterli, %3,1'i ise yetersiz görmektedir. “Aşırı” konusunda ise kursiyerlerin %75,7'si yeterli, %17,3'ü kısmen yeterli kazanım elde ettiklerini, %4,7'si ise yeterli kazanım elde edemediklerini ifade etmişlerdir.

Sonuçlara göre kursiyerlerin %79,1'inin Kur'an-ı Kerim derslerinde yeterli kazanım elde ettiği görülmektedir. Bulgulara göre "TAHEK'teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır." şeklindeki hipotezimiz TAHEK Kur'an dersleri için doğrulanmıştır.

Tashih-i Huruf Kursları (TAHEK) üzerine yapılan diğer bir araştırmada din görevlileri, Kur'an-ı Kerim derslerinin beklentileri karşılama durumunun %76,3 oranında yeterli, %21,5 oranında kısmen yeterli, %2,2 oranında yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.³⁹⁴ Elde edilen verilerden hareketle TAHEK Kur'an-ı Kerim derslerinin kursiyerlerin beklenti ve ihtiyaçlarını yüksek oranda karşıladığı söylenebilir. Bununla beraber tablodan cüzî de olsa eksik öğrenmenin olduğu anlaşılmaktadır. Soruya "kısmen" ve "yetersiz" şeklinde cevap veren kursiyerlere "Kur'an-ı Kerim derslerinde yeterli öğrenmenin gerçekleşmeme sebebi sizce nedir?" şeklinde soru sorulmuştur. Kursiyerlerin cevapları şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.66. TAHEK Kur'an-ı Kerim Derslerinde Problemin Kaynağı

Kur'an derslerinde yeterli öğrenmenin gerçekleşmeme sebebi sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Kursiyerlerin yetersizlikleri	68	26,7	39,5
Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri	17	6,7	9,9
Ders saatlerinin yetersizliği	35	13,7	20,3
Eğitim ortamının durumu	18	7,1	10,5
Başka	34	13,3	19,8
Cevapsız	83	32,5	-
Toplam	255	100	100

χ^2 : 77,000 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablodan da anlaşılacağı kursiyerlerin bir kısmı (%32,5) soruya cevap vermemiştir. Bir önceki soruyu "kısmen" ve "yetersiz" şeklinde cevap verenlerden değerlendirme istendiğinden cevapsızların bu oranda çıkması normal kabul edilmektedir. Cevap verenlerin %39,5'i Kur'an derslerinde öğrenmenin yeterli oranda gerçekleşmeme sebebini kursiyerlerin, %20,3'ü ders saatlerinin, %10,5'i ortamın, %9,9'u ise eğitim görevlilerinin yetersizliğinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Kursiyerlerin %19,8'i "başka" seçeneğini işaretlemiştir. "Başka" seçeneğini işaretleyenlerin bazıları herhangi bir açıklama yapmazken bazıları "ezberler çok

³⁹⁴ Dam ve Ertürk, "DİB Tashih-i Huruf Programının Değerlendirilmesi", s. 482.

fazla, çok fazla ödev veriliyor, hafızlık kontrol edilmiyor, çok hızlı gidiliyor, müfredat yeterli değil, sorun programın işleyiş şeklinde” gibi şerhler düşmüşlerdir.

Bulgulara göre “Ders saatlerinin yetersizliği, TAHEK’teki derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir.” şeklindeki hipotezimiz Kur’an-ı Kerim dersi için kısmen doğrulanmıştır. Kur’an-ı Kerim derslerinde temel problemin daha ziyade kursiyerlerin yetersizliklerinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Mesleğe Hazırlık Eğitim Kurslarında (MEHEK) Kur’an-ı Kerim derslerinde yaşanan en önemli problemin “ders saatlerinin yetersizliğinden” kaynaklandığı görülmüştü. (krş. Tablo 3.23). Kur’an derslerinin işlenişine dair problemlerin olup olmadığına bakıldığında karşımıza şöyle bir tablo çıkmıştır:

Tablo 3.67. TAHEK Kur’an Dersi İşlenişindeki Problem Durumu

Kur’an dersi işlenişinde temel problem sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Gereğinden fazla ayrıntılara yer verilmesi	23	9,0	13,4
Yeterli uygulama yaptırılmaması	62	24,3	36,0
Çok fazla ödev verilmesi	27	10,6	15,7
Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi	6	2,4	3,5
Başka	54	21,2	31,4
Cevapsız	83	32,5	-
Toplam	255	100	100

χ^2 : 68,140 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Bir önceki tabloda olduğu gibi kursiyerlerin bir kısmı (%32,5) soruya cevap vermemiştir. Bu durum, dersteki kazanımları “kısmen yeterli” ve “yetersiz” gören kursiyerlerden cevap vermeleri istenmesinden kaynaklanmaktadır. Kur’an-ı Kerim derslerinin işlenişinde yaşanan problemi, cevap veren kursiyerlerin %36’sı yeterli uygulama yaptırılmamasına, %15,7’si çok fazla ödev verilmesine, %13,4’ü gereğinden fazla ayrıntıya girilmesine, %3,5’i ise derslerin öğretmen merkezli işlenişine bağlamaktadırlar. Kursiyerlerin %31,4’ü “başka” seçeneğini işaretlemiş, bu seçeneği işaretleyenlerin önemli bir kısmı “eksiklik görmedim” şeklinde açıklama yapmıştır. Bazı kursiyerler de “konular hızlı geçiliyor”, “çok fazla ezber var” şeklinde şerhler düşmüşlerdir.

Bulgulardan, Kur’an-ı Kerim derslerinde yeterli uygulama yapılmamasının menfi bir durum doğurduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, “Uygulama eksikliği,

TAHEK'teki derslerin verimini olumsuz etkilemektedir.” şeklindeki hipotezimiz Kur'an-ı Kerim dersleri için doğrulanmaktadır.

Açık uçlu değerlendirmelerde de Kur'an dersiyle ilgili bazı sorunlar ve öneriler dile getirilmiştir. Bir kısmı Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuna (MEHEK) katılan kursiyerlerin değerlendirmeleriyle de benzeşen bu değerlendirmelerden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

“Kur'an derslerinden çok fazla istifade ettik, Allah hocalarımızdan razı olsun.”

“Keşke böylesi bir kurs görev başlangıcında verilse...”

“Dersi farklı eğitim görevlilerinin işlemesi, uygulamada farklı neticeler doğuruyor, bir hocanın söylediği diğeriyle uyuşmuyor.”

“Dersi aynı hocanın işlemesi daha iyi olurdu.”

“Bazı arkadaşlar, tashih-i huruf kursunu kaldırarak seviyede değil, zayıf olan bu arkadaşlar yüzünden program ilerlemiyor.”

“Zayıf olanlar kursa alınmamalıydı. Pek çok iyi okuyucunun onlar yüzünden kursa gelemediğini düşünüyorum.”

“Bazı hocalarımız ayrımcılık yapıyor, hep iyi arkadaşlara okutturuyor, zayıf olanlarla ilgilenilmiyor.”

“Zayıf olanlar ayrı bir sınıfta eğitime alınmalıydı.”

“Bazı hocalar zayıf arkadaşları azarlıyor, aşağılıyor. Yetişkin, çoluk-çocuk sahibi insanlara böylesi bir muamele yapılması ne kadar doğru?”

“Ezberler çok fazla, ezber yapmaktan diğer konulara ve derslere yeterince zaman ayıramıyoruz.”

“Eğitim görevlilerinin Arap okuyuş tarzına karşı alerjisi var, ısrarla Türk okuyucularına göre okutmaya çalışıyor.”

“Bazı bilgilerin verilmesi gereksiz, hayatımızda hiçbir yerde kullanmayacağımız bilgiler veriliyor.”

“Kıraate çok fazla önem veriliyor, mana hep ikinci planda bırakılıyor, mana olmadan bülbül olsak ne yazar!”

“Uygulamalara daha fazla zaman ayrılmalı.”

“En büyük eksiklik yeterli uygulama yaptırılmaması. Eğitim görevlilerinin bol bol okutturması gerekiyor.”

Bazıları şikâyet türünden bu görüşlerin yanı sıra böylesi dersleri daha önce görmediklerini ifade eden ve “Çok memnun kaldık” ifadeleriyle dersin çok faydalı olduğunu belirten kursiyerlerin daha fazla olduğunu söylemek gerekir. Elde edilen verilere göre, Kur’an-ı Kerim derslerinin işlenişinde en önemli problemin uygulama eksikliği olduğu anlaşılmaktadır. Kur’an eğitimi uygulamalı bir derstir; öğrenilen bilgilerin yerleşmesi ve kalıcılığın sağlanması ancak uygulama yapılması ile temin edilebilir. Özellikle okuma becerisi zayıf olan kursiyerlere daha fazla itina gösterilmelidir. Kursiyerlerin beklentisi de bu yöndedir.

3.2.3.2.2. Kur’an-ı Kerim Meali Dersiyle İlgili Değerlendirmeler

TAHEK programında yer alan derslerden biri de Kur’an-ı Kerim Meali’dir. Meal derslerinde, kursiyerlere Kur’an-ı Kerim’in tamamının değil, müfredattaki ezber surelerin meallerinin öğretimi hedeflenmiştir. Bahse konu surelerin sebeb-i nüzulleriyle birlikte öğretilmesi, manaya uygun okumanın sağlanması ve kursiyerlere farklı meallerden yararlanma yollarının kazandırılması diğer hedeflerdendir.³⁹⁵ Meal dersi haftada 2 saat üzerinden toplamda 48 saatlik krediye sahiptir.

Dersin hedeflenen kazanımları sağlama durumuna dair kursiyerlere “Kurs süresince gördüğünüz Kur’an-ı Kerim Meali dersleri aşağıdaki kazanımları ne ölçüde öğrenmenizi sağladı?” sorusu yöneltilmiştir. Kursiyerlerin cevapları şu şekilde dağılım göstermiştir:

³⁹⁵ Bk. DİB, *TAHEK Programı*, s. 16.

Tablo 3.68. TAHEK Kur'an Meali Derslerinin Konularına Göre Değerlendirilmesi

Konular	N %	Aşağıdaki kazanımları ne ölçüde elde ettiniz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen	Yetersiz			
Sure-konu ilişkileri	N %	138 54,1	84 32,9	22 8,6	11 4,3	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ezber surelerin meali	N %	85 33,3	113 44,3	40 15,7	17 6,7	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Kur'an'ı temsili okuma	N %	67 26,3	115 45,1	55 21,6	18 2,9	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Meal becerilerini geliştirme	N %	99 38,8	100 39,2	45 17,6	9 4,3	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ortalama	%	38,1	40,3	15,8	18,2	100	

Kur'an-ı Kerim meali derslerinde temel öğrenme alanları “Sure-Konu İlişkileri”, “Ezber Surelerin Mealini Bilme” ve “Kur'an'ı Temsili Okuma” ve “Meal Becerilerini Geliştirme” olarak belirlenmiştir. Adı geçen konulara dair kursiyerlerin öğrenme düzeyinin dağılımı Tablo 3.68’de gösterilmiştir. Kursiyerlerin %54,1’i, sure-konu ilişkileri hususunda yeterli ölçüde, %32,9’u kısmen yeterli ölçüde bilgi edindiklerini, %8,6’sı ise yeterli ölçüde öğrenmenin gerçekleşmediğini ifade etmiştir. Ezber surelerin mealini bilme konusunda kursiyerlerin %33,3’ü yeterli, %44,3’ü kısmen yeterli kazanım elde ettiğini, %15,7’si ise yeterli kazanım elde edemediğini belirtmiştir. Kur'an'ı temsili okuma konusunda kursiyerlerin %26,3’ü yeterli, %45,1’i kısmen yeterli ölçüde öğrendiklerini, %21,6’sı ise öğrenme düzeylerinin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Meal becerilerini geliştirme konusunda kursiyerlerin %38,8’i yeterli, %39,2’si kısmen yeterli oranda kazanım elde ettiğini bildirirken, %17,6’sı ise yeterli kazanım elde edemediğini beyan etmiştir. Sonuçlara göre, Kur'an-ı Kerim meali derslerinde ortalama %38,1 oranında yeterli ölçüde öğrenim gerçekleştiği, kısmen öğrenme oranının ise %40,3 olduğu anlaşılmaktadır.

Bulgulara göre “TAHEK’teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır.” şeklindeki hipotezimiz Kur'an Meali dersleri için kısmen doğrulanmıştır.

Elde edilen verilere göre, TAHEK Kur'an-ı Kerim Meali derslerinin din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterince karşıladığı söylenemez. Benzer durumun Mesleğe Hazırlık Eğitim Kurslarında da (MEHEK) yaşandığı görülmüştür

(krş. Tablo 3.25). Konuyla alakalı yapılan başka bir çalışmada Tashih-i Huruf Eğitim Kurslarına (TAHEK) katılan din görevlilerinin %43'ü, Kur'an-ı Kerim Meali derslerinin beklentilerini yeterli oranda, %50,5'i kısmen yeterli oranda karşıladığını belirtirken, %6,5'i ise derslerin yeterli kazanım sağlamadığını belirtmiştir.³⁹⁶ Görünen o ki hizmet içi eğitim kurslarında Kur'an-ı Kerim Meali öğretiminde problem yaşanmaktadır. Problemin kaynağını öğrenmek için kursiyerlere "Kur'an-ı Kerim Meali derslerinde yeterli öğrenmenin gerçekleşmeme sebebi sizce nedir?" sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevapların dağılımı Tablo 3.69'da gösterilmiştir.

Tablo 3.69. TAHEK Kur'an Meali Derslerinde Problemin Kaynağı

Meal derslerinde yeterli öğrenmenin gerçekleşmeme sebebi sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Kursiyerlerin yetersizlikleri	84	32,9	40,6
Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri	30	11,8	14,5
Ders saatlerinin yetersizliği	78	30,6	37,7
Eğitim ortamının durumu	3	1,2	1,4
Başka	12	4,7	5,8
Cevapsız	48	18,8	-
Toplam	255	100	100

χ^2 : 203,7 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Soruya cevap veren kursiyerlerin %40,6'sı, Kur'an-ı Kerim Meali derslerinde öğrenme probleminin kendilerinden, %37,7'si ders saatlerinin yetersizliğinden, %14,5'i ise hocalardan kaynaklandığını ifade ederken %5,3 oranında kursiyer "başka" seçeneğini işaretlemiştir. Elde edilen verilere göre Meal dersinde temel sorunun kursiyerlerin yetersizliğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Bulgulara göre "Ders saatlerinin yetersizliği, TAHEK'teki derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir." şeklindeki hipotezimiz Kur'an-ı Kerim Meali dersi için kısmen doğrulanmıştır.

Kursiyerlerin dersin işlenişine dair gördükleri temel eksikliklerin dağılımı ise şu şekildedir:

³⁹⁶ Dam ve Ertürk, "DİB Tashih-i Huruf Programının Değerlendirilmesi", s. 482.

Tablo 3.70. TAHEK Kur'an Meali Dersi İşlenişindeki Problem Durumu

Kur'an Meali derslerinin işlenişinde temel problem sizce nedir??	N	%	Geçerli %
Gereğinden fazla ayrıntılara yer verilmesi	11	4,3	5,9
Yeterli uygulama yaptırılmaması	59	23,1	31,6
Çok fazla ödev verilmesi	11	4,3	5,8
Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi	42	16,5	22,5
Başka	64	25,1	34,2
Cevapsız	68	26,7	-
Toplam	255	100	100

χ^2 : 67,342 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.70 incelendiğinde, kursiyerlerin bir kısmının cevap vermediği görülmektedir. Soru kökünde, kazanımları kısmen yeterli ve yetersiz görenlerden cevap vermeleri istendiğinden cevapsızların yüksek olması normal karşılanmaktadır. Cevap veren kursiyerlerin %31,6'sı dersin işlenişindeki temel eksikliği yeterli uygulama yaptırılmaması, %22,5 oranında kursiyer derslerin öğretmen merkezli işlenmesi, %5,9'u gereğinden fazla ayrıntılara girilmesi ve %5,8'i çok fazla ödev verilmesi olarak açıklamaktadır. Kursiyerlerin %34,2'si "başka" seçeneğini işaretlemiştir. Bu seçeneği işaretleyenlerin büyük çoğunluğu "süre yetersiz" notunu düşerken, bir kısmı da "Konuların yüzeysel geçilmesi", "Eğitim görevlilerinin üslubu" ve "Kursiyerlerin bilgi seviyesinin yetersizliği" şeklinde açıklama yapmışlar, bir kısım kursiyer de "eksiklik görmedim" şeklinde izahta bulunmuşlardır. Bulgulara göre, Meal dersi işlenişindeki temel sorun tabloda zikredilen seçeneklerden başka nedenlere dayanmaktadır.

Buna göre, "Uygulama eksikliği, TAHEK'teki derslerin verimini olumsuz etkilemektedir." şeklindeki hipotezimiz Kur'an-ı Kerim Meali dersi özelinde kısmen doğrulanmaktadır.

Meal dersiyle ilgili kursiyerlerin açık uçlu değerlendirmelerinden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

"Dersten çok faydalandım. Okuduğum aşırıların ne manaya geldiğini öğrendim."

"Süre yetersizdi, ama dersin faydasını gördüm."

“Asıl sıkıntı bizde. Arapçamız yok. Meal okumuyoruz. Tefsir okumuyoruz. Öyle olunca da hoca dersi anlatmak zorunda kalıyor. Bu sefer de sıkılıyor. Bizim çalışmamız lazım.”

“Kısa surelerin ve aşırıların mealinin verilmesi isabetli olmuş. En azından ne okuduğumuzu biliriz. Keşke Kur’an’ın tamamını işleyebilseydik.”

“Genelde arkadaşlar Kur’an dersi dışındaki derslerle ilgilenmiyor. Hatta bu dersleri gereksiz görenler var. Biz buraya güzel Kur’an okumak için geldik diyorlar. Ben öyle düşünmüyorum. Her dersin bize kattığı şeyler oldu. Tabii bilene...”

“Konular çok yüzeysel geçiliyor, üzerinde durulmuyor.”

“Hocalar, kendi görüşlerini dayatmaya çalışıyor, farklı görüşlere açık değiller.”

“Hoca, dersi kendisi anlatıyor, kursiyerlere çok söz hakkı verilmiyor.”

“Ders çok sıkıcı geçiyor.”

“Konu dışına fazla çıkılıyor, asıl öğrenmemiz gerekenler öğretilmiyor.”

“Meal dersi yerine tefsir dersi olmalı, bu şekilde konular daha iyi anlaşılır.”

“Kursiyerlerin çoğunun Arapçası yok, bu nedenle ders verimli olmuyor, vaaz gibi dinleyip geçiyoruz.”

“Dersin saati yetersiz, haftalık iki saatte yapılan dersle Kur’an ne kadar anlaşılabilir ki?”

“Bu dersi gereksiz buluyorum.”

“Biz buraya kıraatimizi geliştirmeye geldik. Kur’an-ı Kerim ve musiki dışındaki dersler tamamen kaldırılmalı.”

Görüldüğü üzere kursiyerlerin bir kısmı dersin olumlu taraflarına temas ederken bir kısmı ise eleştirel yaklaşmaktadır. Dersin kazanımları ve dersteki problemler dikkate alındığında açık uçlu bu değerlendirmelerin dersle ilgili nicel değerlendirmelerle de örtüştüğü görülmektedir. Anlaşılan o ki, Kur’an Meali dersinde hedeflenen kazanımlar yeterince sağlanamamaktadır. Kaldı ki Tablo 72’nin verileri bu kanaatimizi doğrulamaktadır.

Kur’an-ı Kerim’in anlaşılması ve yorumlanması meselesi yüzyıllardır İslam toplumunun sorunlu alanlarından birini oluşturur. Konu, bilim adamları arasında da süregelen temel tefsir problemlerinden biri olma özelliğini daima korumuş, “Kur’an’ı

nasıl anlamalıyız?” sorusu her zaman sorulmuştur. Böyle bir sorunun varlığı bile Kur’an’ın anlaşılmasında bazı temel sorunların olduğunu göstermektedir.³⁹⁷ Özellikle ana dili Arapça olmayan toplumlarda bu sorunun daha da büyüdüğü bilinmektedir. Kur’an’ın aslı dilinden başka dillere çevrilip çevrilemeyeceği tartışılan diğer bir konudur.³⁹⁸ Bu tartışmalar hâlen devam etmektedir.

Günümüzde tartışılan konulardan biri de özellikle din hizmetleri alanında görev yapan görevlilerin Kur’an’ın anlamına yeterince vâkıf olmadıkları noktasındadır. Hatta kimi görevlilerin en çok okunan Fatiha Suresinin anlamını dahi veremedikleri belirtilmektedir. Araştırmanın sınırları itibariyle mesele etraflıca tartışılmayacak olsa da, konuyla ilgili birkaç söz söylemenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Kur’an-ı Kerim’in doğru ve usulüne uygun okunabilmesi adına, Hz. Peygamber döneminden başlamak üzere yoğun bir çaba sarf edilmiştir.³⁹⁹ Kıraat ve tecvit ilminin gelişmesi, müstakil kıraat medreselerinin oluşturulması bu çabanın bir neticesidir.⁴⁰⁰ Benzer bir çabanın ilk dönemlerde Kur’an’ın anlaşılması için sarf edildiği bilinmektedir. Ancak bu çabanın, son asırlarda kıraate dair sergilenen gayretin çok gerisinde kaldığı düşünülmektedir. Aliye İzzetbegoviç’in “Müslümanlar, hayatta nasıl uygulanacak sorusundan kaçmak için Kur’an’ın nasıl okunması gerektiği hususunda geniş bir ilim ürettiler.”⁴⁰¹ sözleri Kur’an’ın anlaşılması konusundaki eksikliğe manidar bir şekilde işaret etmektedir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar da bu görüşü teyit eder niteliktedir. Örneğin yapılan bir araştırmada, dinî yükseköğrenim gören öğrencilerin tamamının Kur’an-ı Kerim’in anlamının öğretilmesi gerektiğini düşünmesine rağmen büyük çoğunluğunun anlamını okumadığı saptanmış, ders saatlerinin yetersizliği sebebiyle Kur’an’ın manası üzerinde yeterince durulamadığına işaret edilmiştir.⁴⁰²

³⁹⁷ Celal Kırcı, “Kur’an’ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri”, *Bilimname*, 26, 2014, s. 7.

³⁹⁸ Bilgi için bk. Orhan Atalay, “Kur’an’ın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka planı”, *Kur’an Mealleri Sempozyumu*, C. 1, DİB Yayınları, Ankara 2007, ss. 29-44.

³⁹⁹ Geniş bilgi için bk. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 3. Baskı, Fecr Yayınları, Ankara 2005, ss. 37-198.

⁴⁰⁰ Tecvit ve Kıraat ilminin ortaya çıkması ve gelişimi hakkında detaylı bilgi için bk. Çollak, “Tecvit İlmî, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Tarihten Günümüze Kıraat İlmî*, DİB Yayınları, Ankara 2015, ss. 365-386.

⁴⁰¹ Aliye İzzetbegoviç, “Sözler”, [https://muhtesemsozler.com/aliya-izzetbegovic-sozleri/\(13.05.2020\)](https://muhtesemsozler.com/aliya-izzetbegovic-sozleri/(13.05.2020)).

⁴⁰² Ahmet Koç ve Esmâ Özkan, “Örgün Din Eğitimi Veren Kurumlarda Kur’an-ı Kerim’in Anlamının Öğretilmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 5/2, 2019, s. 223.

Kıraate daha fazla önem verilip mananın ötelenmesi, Kur'an kıraati anlayışında yüzyıllardır süregelen kronik bir problemdir. Mesele din hizmetleri ekseninde değerlendirildiğinde kıraat ile mana arasındaki makasın biraz daha açıldığı ifade edilebilir. Zira günümüzde iyi hoca olmak, neredeyse güzel sesli olmak ve güzel okumakla eş değer kabul edilirken, işin bilgi ve tatbik boyutu göz ardı edilmektedir. Aynı bakış açısı din görevlisi atama ve yer değiştirmelerinde de yapılmaktadır.

Yıllarca mihrapta görev yapan güzel sesli bazı hafızların, sorulduğunda "Fatiha"nın bile manasını veremiyor oluşu, birçok görevlinin her gün okudukları "Amenerrasülü ve Hüvallahüllezi" gibi mihrabiyelerin, yine çok okunan "Yasin, Mülk ve Fetih" gibi surelerin, hatta "Asır-Nâs" arası kısa surelerin⁴⁰³ anlamından bihaber olması, yıllarca aşere-takrip öğrenimi gören hafızların Kur'an'ı farklı kıraatlara göre okuyabilmesine karşın okudukları yerlerin manasını anlayamaması üzerinde dikkatle durulması gereken bir sorundur. Oysa Kur'an'ı anlatmak, din görevlilerinin aslî görevidir. Anlatmak için de anlamak gerekir. Bu nedenle din görevlilerinin Kur'an bilgisinin güçlü olması gerekir.⁴⁰⁴ Din eğitimi veren kurumlarımızda Kur'an'ı anlama çabaları artırılarak devam ettirilmelidir. Ders dışı etkinlikler, yarışma ve benzerleri ile Kur'an-ı Kerim'in anlamının öğretilmesine katkı sağlanmalıdır. Hizmet içi eğitim programlarında Kur'an'ın anlaşılmasına dair dersler önemsenmeli, yaşanan sorunlara çözüm bulunarak personel bu hususta bilinçlendirilmelidir.

3.2.3.2.3. Dinî Musiki Dersiyle İlgili Değerlendirmeler

Musiki, hemen her dönemde insan hayatında bir şekilde kendine yer bulmuştur. İlk çağlardan itibaren insanlar, geliştirdikleri kendilerine has yöntemlerle musikiyle ilgilenmiştir. Böylelikle musiki, hayatın vazgeçilmez bir unsuru hâline gelmiştir.⁴⁰⁵ Musiki, bütün dünya milletlerinin ortak medeniyet unsurlarından biridir ve evrensel bir değer olarak kabul görmektedir.⁴⁰⁶ Musiki, kulağa hitap eden, tesiri güçlü, ses üzerine kurulmuş bir sanattır. Fertlerin ve toplumların hayatında önemli bir rol

⁴⁰³ Bu surelerin, "namaz sureleri" olarak isimlendirilmesini doğru bulmuyoruz. Zira Kur'an-ı Kerim'in bütün sureleri namazda okunabilmektedir. Namazda çokça okunmaları bu surelere böyle bir isimlendirmenin yapılmasına sebep teşkil etmemelidir.

⁴⁰⁴ Karaman vd., *Din Görevlisi Rehberi*, s. 39.

⁴⁰⁵ İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 35; Yılmaz Kahyaoğlu, "Eğitim ve Müzik Sosyolojisi", *Sanat Dergisi*, 13, 2008, s. 151.

⁴⁰⁶ Erdoğan Ateş, *Cami Musikisi*, s. 13.

oynayan bu sanat, insan fıtratının da tabî bir ihtiyacıdır. Musiki vasıtasıyla insan duygularını, acı ve tatlı hatıralarını dile getirir.⁴⁰⁷

Dinî musiki, İslamiyet sonrası Müslüman toplumun inançları çerçevesinde şekillenen dinî ve içtimaî birtakım eylemlerde, insanoğlunun evrensel dili kabul edebileceğimiz musiki sanatıyla da bütünleşmesi neticesinde, öncelikle mabetlerde, ardından da tasavvufî düşüncenin bir ürünü olarak tekkelerde görülmeye başlanmış bir musiki türüdür.⁴⁰⁸ Dinin toplum hayatındaki önemine paralel olarak dinî musikinin de toplum hayatında önemli bir yeri olduğu düşünülebilir. Dinî musikinin kaynağını esas manada dinî duygular içinde aramak gerekir.

Hiz. Muhammed'in (sas.) Kur'an'ın sesle güzelleştirilmesi gerektiğini ifade etmesi⁴⁰⁹ ve güzel sesli okuyuculardan Kur'an dinlemeyi tercih etmesi,⁴¹⁰ Kur'an-ı Kerim'i en güzel şekilde okuyabilme gayretleriyle oluşan musiki sevgisinin yanı sıra Allah'ı zikrin duygulu bir şekilde ifade edilmesi amacıyla yapılan faaliyetlerde teşvik edici bir unsur olmuştur.⁴¹¹ Kaynaklar, Hiz. Muhammed'in (sas.) güzel ses ile Kur'an okunmasını teşvik eden hadislerinin yanı sıra, onun kendi sesinin de çok güzel olduğunu belirtmektedir.⁴¹²

Dinî musikinin en önemli türlerinden biri de cami musikisidir. Camide ibadetin öncesinde, esnasında ve sonrasında icra edilen bu tür, esasen ibadet amaçlı olduğu için diğer müzik türlerinden farklı olarak kendisine has birtakım özellikler arz eder. Burada asıl olan musiki icrası yapmak veya bir sanatı ortaya koymak değil, ibadetin ruhuna ters düşmeden, ibadetleri daha etkili, duygulu ve estetik hâle getirmek ve cemaat arasında kolektif heyecan ve manevî zevkleri artırmaktır. Bu anlamda musiki, camide ibadetlerin daha heyecanlı ve manevî zevki yüksek bir anlayışta yapılması hususunda önemli bir vasıta olarak kullanılmalıdır.⁴¹³

Din hizmetlerinde musikinin rolü önemlidir. Kur'an tilavetinden günde beş vakit okunan ezana, imametten müezzinlik uygulamalarına ve çeşitli programlarda okunan ilahi, kaside, naat gibi eserlerin icrasına kadar pek çok yerde musikiden

⁴⁰⁷ Ruhi Kalender, "Musiki ve İnsan", *Ankara Üniversitesi İFD*, 37, 1998, s. 263.

⁴⁰⁸ Geniş bilgi için bk. Ahmet Şahin, *Türk Din Musikisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014, ss. 61-68; Ateş, *Türk Din Musikisi*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, İstanbul 2017, ss. 41-51.

⁴⁰⁹ Bk. Dârimî, *Fezailü'l-Kur'an*, 34.

⁴¹⁰ Buhârî, *Fezailü'l-Kur'an*, 33, 35; Müslim, *Misafirin*, 247.

⁴¹¹ Ateş, *Cami Musikisi*, s. 24.

⁴¹² Kadı İyaz, *Şifa-i Şerif*, çev. Naim ve Hüseyin Erdoğan, Çile Yayınları, İstanbul 1977, ss. 81-82.

⁴¹³ Ateş, *Cami Musikisi*, ss. 24-25.

yararlanılmaktadır. Güzel sese sahip olmak, toplum nezdinde iyi hoca olmanın şartlarından biri olarak görülür. Usulüne uygun ve güzel bir sesle yapılan Kur'an tilavetinin yahut ezan icrasının, Müslümanlar üzerinde olduğu gibi inançsız insanları da tesiri altına aldığı bilinmektedir. İşte böylesine tesirli bir aracı daha etkili kullanabilmek için din görevlilerinin bu duygular istikametinde yetiştirilmesi, çeşitli seminer veya kurslar aracılığıyla ses eğitimine tâbi tutulması; hiç olmazsa cami içi formlarda, en çok kullanılan birkaç makamı uygulayabilecek musiki bilgi ve becerisinin kazandırılması gerekir.⁴¹⁴

Musiki ve ses becerisi, din görevlilerinde aranan temel yeterliklerden biridir.⁴¹⁵ Atamalarda ve bazı hizmet içi alımlarda musiki becerisinin olmasına özel olarak dikkat edilmektedir. Ayrıca musiki hazinesinin tanıtılması, öğrenilmesi ve icra edilmesinin sağlanması için DİB, hizmet içi eğitim programlarının büyük çoğunluğunda dinî musiki derslerini uygulamaya koymuştur. Buna ilaveten 2015 yılından itibaren hem mahallerinde hem de eğitim merkezlerinde personelin dinî musiki becerilerine katkıda bulunacak, ders verebilecek rehber öğreticiler yetiştirmek için özel bir program çalışması yapmış ve dinî musiki eğitim programını geliştirmiştir.

Din görevlilerinin Kur'an-ı Kerim'i telaffuz, ses ve manaya göre okuyabilme becerilerini geliştirmek amacıyla hazırlanan Tashih-i Huruf Kurslarında (TAHEK), temel makamların Kur'an okumada ve cami musikisinin diğer formlarında doğru ve bilinçli kullanımını temin etmek amacıyla⁴¹⁶ dinî musiki derslerine yer verilmiştir. Dinî musiki, TAHEK programı içerisinde Kur'an-ı Kerim derslerinden sonra en fazla krediye sahip ikinci derstir. 672 saatlik program içerisinde bu derse 96 saatlik kredi tanımlanmıştır. Musikinin, Kur'an-ı Kerim tilavetiyle direkt ilişkili olmasından ötürü programda bu derse daha fazla zaman tanınmıştır. Derslerde başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, ezan, salâ, kamet, ilahi, kaside, naat ve benzeri dinî musiki formlarının öğrenilen makamların kursiyerlerde beceri hâline gelmesinin sağlanması amaçlanmıştır.⁴¹⁷

⁴¹⁴ Bayram Akdoğan, "Din Görevlilerine Musiki Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metot", *Ankara Üniversitesi İFD*, 43/2, 2002, s. 319.

⁴¹⁵ DİB, *Personel Yeterlikleri*, md. 8-9.

⁴¹⁶ DİB, *TAHEK Programı*, s. 6.

⁴¹⁷ Bk. DİB, *TAHEK Programı*, ss. 17-18.

Din hizmetlerinde oldukça mühim bir rolü olan dinî musikinin program dâhilinde ne kadar yer tuttuğunun yanı sıra dersin kazanımlarının ne ölçüde elde edildiği önemli bir husustur. Bunun tespiti için de kursiyerlere bazı sorular yöneltilmiştir. Kursiyerlerin verdiği cevaplara istinaden konularına göre dinî musiki derslerinin öğrenme düzeylerinin şu şekilde gerçekleştiği tespit edilmiştir:

Tablo 3.71. TAHEK Dinî Musiki Derslerinin Konularına Göre Değerlendirilmesi

Konular	N %	Aşağıdaki kazanımları ne ölçüde elde ettiniz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen	Yetersiz			
Musiki tarihi ve kavramları	N %	68 26,7	100 39,2	60 23,5	27 10,6	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Makamlara göre ilahi ve mevlit okuyabilme	N %	104 40,8	88 34,5	49 19,2	14 5,5	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Makamlara göre ezan-kamet ve duaları okuma	N %	100 39,2	84 32,9	33 12,9	38 14,9	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Makamlı Kur'an okuyabilme	N %	110 43,1	93 36,5	43 16,9	9 3,5	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ortalama	%	37,4	35,7	18,1	8,6	100	

Dinî musiki derslerinde temel öğrenme alanları “Musiki Tarihi ve Kavramları”, “Makamlara Göre İlahi ve Mevlit Okuyabilme”, “Makamlara Göre Ezan-Kamet ve Duaları Okuma” ve “Makamlı Kur'an Okuyabilme” olarak belirlenmiştir. Adı geçen konulara dair kursiyerlerin öğrenme düzeyinin dağılımı Tablo 3.71’de gösterilmiştir. Buna göre kursiyerlerin %26,7’si musiki tarihi ve kavramları konusunu yeterli oranda öğrendiklerini belirtirken, %39,2’si kısmen öğrendiklerini, %23,5’i ise öğrenimlerinin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. %10,6 oranında kursiyer cevap vermemiştir. Makamlara göre ilahi ve mevlit okuyabilme konusunda kursiyerlerin %40,8’i yeterli, %34,5’i kısmen yeterli ölçüde kazanım elde ettiğini, %19,2’si yeterli kazanım elde edemediğini belirtmiştir. Makamlara göre ezan-kamet ve duaları okuma konusunda kursiyerlerin %39,2’si yeterli, %32,9’u kısmen yeterli kazanım elde ettiğini belirtirken, %12,9’u yeterli kazanım elde edemediğini ifade etmiştir. Kursiyerlerin %14,9’u soruyu cevapsız bırakmıştır. Makamlı Kur'an okuyabilme konusunda kursiyerlerin %43,1’i yeterli, %36,5’i kısmen yeterli oranda kazanım elde ettiğini, %16,9’u ise yeterli kazanım elde edemediğini ifade etmiştir.

Sonuçlara göre dinî musiki derslerinin ortalama %37,4 oranında yeterli, %35,7 oranında ise kısmen yeterli oranda kursiyerlerin ihtiyaçlarına cevap verdiği anlaşılmaktadır. Bu verilere istinaden “TAHEK’teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır.” şeklindeki hipotezimiz Dinî Musiki dersleri için doğrulanmaktadır. Bununla birlikte dinî musiki derslerinde bazı alan kazanımlarının yeterli oranda gerçekleşmediği anlaşılmaktadır.

Dam ve Ertürk’ün (2019) yaptıkları çalışmada benzer bir sonuç elde edilmiştir. Araştırmada kursiyerler, Dinî Musiki derslerinin %40,9 oranında yeterli düzeyde, %53,8 oranında ise kısmen yeterli düzeyde kazanım elde ettiklerini ifade etmişlerdir.⁴¹⁸ Öğrenme probleminin sebeplerine dair yöneltilen soruya kursiyerlerin verdikleri cevaplar şu şekilde dağılım göstermiştir:

Tablo 3.72. TAHEK Dinî Musiki Derslerinde Problemin Kaynağı

Dinî Musiki derslerinde yeterli öğrenmenin gerçekleşmeme sebebi sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Kursiyerlerin yetersizlikleri	58	22,7	27,9
Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri	71	27,8	34,1
Ders saatlerinin yetersizliği	57	22,4	27,4
Eğitim ortamının durumu	10	3,9	4,8
Başka	12	4,7	5,7
Cevapsız	47	18,4	-
Toplam	255	100	100

χ^2 : 133,365 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Cevap veren kursiyerlerin %34,1’i, dinî musiki derslerinde problemlerin eğitim görevlilerinin yetersizliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Problemi “Kursiyerlerin yetersizliği” olarak tanımlayanların oranı %27,9, “ders saatlerinin yetersizliği” olarak ifade edenlerin oranı ise %27,4’tür.

Bu sonuca göre, “Ders saatlerinin yetersizliği, TAHEK’teki derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir.” şeklindeki hipotezimiz Dinî Musiki dersi özelinde doğrulanmamıştır. Zira bulgulara göre, dinî musiki dersleri ile ilgili yaşanan öğrenme yetersizliklerinin daha ziyade eğitim görevlilerinden ve kursiyerlerin yetersizliklerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

⁴¹⁸ Dam ve Ertürk, “DİB Tashih-i Huruf Programının Değerlendirilmesi”, s. 482.

Kursiyerlerin dersin işlenişine dair gördükleri temel eksikliklerin dağılımı ise şu şekildedir:

Tablo 3.73. TAHEK Dinî Musiki Dersi İşlenişindeki Problem Durumu

Dinî musiki dersi işlenişinde temel problem sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Gereğinden fazla ayrıntılara yer verilmesi	15	5,9	7,2
Yeterli uygulama yaptırılmaması	120	47,1	57,4
Çok fazla ödev verilmesi	4	1,6	1,9
Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi	18	7,1	8,6
Başka	63	20,4	34,9
Cevapsız	46	18,0	-
Toplam	255	100	100

χ^2 : 266,378 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.73 incelendiğinde cevap veren kursiyerlerin %57,4'ünün ders işlenişindeki temel problemi “Yeterli uygulama yaptırılmaması” olarak ifade ettiği görülmektedir. Kursiyerlerin %8,6'sı problemi derslerin öğretmen merkezli işlenmesi, %5,9'u gereğinden fazla ayrıntılara girilmesi olarak açıklarken %34,9'u “başka” seçeneğini işaretlemiştir. Başka seçeneği işaretleyenlerin çoğunluğu bir kısmı “süre yetersiz”, bir kısmı “eksiklik yok”, bir kısmı da “eğitim görevlilerinin tutumu” şeklinde açıklama yapmıştır.

Elde edilen verilerde, dinî musiki ders işlenişinde temel eksikliğin uygulama yetersizliği olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre “Uygulama eksikliği, TAHEK'teki derslerin verimini olumsuz etkilemektedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmaktadır. Uygulama ağırlıklı bir derste bu sonucun çıkması dikkat çekicidir.

Dersle ilgili olarak açık uçlu cevaplarda şu değerlendirmelere yer verilmiştir:

“Dersten çok istifade ettim. İlahileri, ezanları usulünce okumayı öğrendim.”

“Bence bu dersi bütün din görevlileri almalı.”

“Musiki noktasında pek çok imamın sıkıntısı var. Bu kurs bu manada büyük bir imkân. Keşke bütün imamlar katılabilseydi.”

“Esasında asıl iş kişinin kendisinde bitiyor. Biraz gayret edilirse yetenekleri geliştirmek mümkün. Biraz daha uygulamaya ağırlık verilseydi çok daha güzel olurdu.”

“Konular çok yüzeysel geçiliyor, konuların üzerinde durulmuyor.”

“Eser icrası noktasında daha titiz davranılmalı, beceremeyenlerin kursla ilişkisi kesilmelidir.”

“Bazı kursiyerlerin musiki yeteneği yok, onlar yüzünden ilerleme sağlayamıyoruz.”

“Müzik yeteneği olmayanlar bu kursa alınmamalı.”

“Hocanın tek tek herkesi dinleyip öğretmesi lazım.”

“Uygulama eksikliği dersin verimliliğini düşürüyor.”

“Hocalar, birkaç yetenekli arkadaş üzerinden dersi işliyor, onlara okutturuyor, diğer arkadaşlarla fazla uğraşmıyor.”

“Hocalar, icra yapamayanları paylıyor, küçümsüyor.”

“Okulun musiki hocası yok, dışarıdan bizim gibi bir imam getirilmiş bize ders veriyor.”

“Dersin saati yetersiz; meal, hitabet ve ilmihâl dersi kaldırılıp bu derslerin saatleri musikiye verilmeli.”

Açık uçlu cevapların analizinde, dinî musiki dersiyle ilgili belirtilen pek çok şikâyetin eğitim görevlisi kaynaklı olduğu müşahade edilmiştir. Bu sonuç, Tablo 3.72’de de görüldüğü üzere derste yaşanan temel sorunun daha ziyade eğitim görevlisi kaynaklı olarak ifade edilmesiyle de örtüşmektedir. Özellikle bazı eğitim merkezlerinde neredeyse her anket formunda dinî musiki eğitim görevlileri ilgili olumsuz değerlendirmelere rastlanılmıştır. Şikâyetlerin yoğunlaştığı eğitim merkezlerinde musiki eğitim görevlisi olmadığı ve dışarıdan musiki eğitim görevlisi görevlendirildiği; görevlendirilen eğitim görevlisi ile kursiyerlerin aynı unvanda olmaları, eğitim görevlisinin kursiyerlerle ünsiyet bağı kuramaması, kimi eğitim görevlilerinin ayrımcılık yapması gibi nedenlerle çeşitli tartışmaların yaşandığı görüşmeler yoluyla öğrenilmiştir.

Öğrencilerine faydalı olmak her hocanın öncelikli sorumluluğudur. Bu nedenle hocanın alanında donanımlı ve bilgili olmasının yanı sıra öğrencileriyle sağlıklı iletişim ve iyi ilişkiler kurması başarının anahtarıdır. Öğretmenler, sadece öğrencilere bilgi aktaran kişi değil, öğretimi planlayan, örgütleyip organize eden, yöneten,

denetleyen ve öğrenmeyi öğreten rehberlerdir.⁴¹⁹ Daha önce de belirtildiği üzere, ders içi ve dışında öğrencileriyle iyi iletişim kurabilen eğitim görevlilerinin çabaları, ders içindeki başarıya yansımaktadır. Bu başarıda hoca-öğrenci arasında oluşan rehberliğin, samimiyetin, sevgi ve saygının etkisi büyüktür.

Mevcut durumda eğitim merkezlerinde resmî olarak branşlaşma söz konusu değilse de eğitim görevlilerin tayinlerinde belli bir alanda uzman olması göz önünde bulundurulmakta; buna göre Kur'an-ı Kerim derslerine girecek eğitim görevlilerinin aşere-takrip kursu mezunu; fıkıh, tefsir, hadis ve kelam gibi dinî bilgiler derslerini verecek eğitim görevlilerinin ise dinî yüksek ihtisas mezunu olmalarına dikkat edilmektedir.

DİB tarafından düzenlenen ihtisas ve aşere-takrip kurslarında öğretmenlik yapılabilecek düzeyde musiki eğitimi verilmemektedir. Bununla birlikte Başkanlık, 2015 yılından itibaren hem mahallerinde hem de eğitim merkezlerinde personelin dinî musiki becerilerine katkıda bulunacak ve musiki dersleri verebilecek rehber öğreticiler yetiştirmek amacıyla özel bir program çalışması yapmış ve dinî musiki eğitim programı geliştirmiştir.⁴²⁰ Ancak bu kursa eğitim görevlileri alınmamaktadır. Eğitim merkezlerinde musiki derslerini veren eğitim görevlileri daha ziyade özel gayretleri ile musiki yetkinliğini elde etmektedirler.

Bilindiği kadarıyla bazı eğitim merkezlerinde dinî musiki alanında yetkin hocalar görev yaparken, bazılarında ise musiki dersleri verebilecek hoca sıkıntısı yaşanmakta; musiki hocası bulunmayan eğitim merkezlerinde dışarıdan görevlendirme yoluyla problem aşılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu uygulamanın getirdiği bazı sıkıntılar vardır:

1. Görevlendirilen hocalar musiki konusunda yetkinliğe sahip iken, dinî musiki, özellikle de cami musikisi alanında aynı yetkinliği haiz olmayabilmektedir.
2. Dinî musiki alanında yetkin olup, Kur'an-ı Kerim kıraati hususunda zayıf olabilmektedir.

⁴¹⁹ Süleyman Akyürek, "Etkili Öğretmenlik", *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse, 2. Baskı, TİDEF Yayınları, s. 373.

⁴²⁰ DİB, *Dinî Musiki Programı*, s. 8.

3. Hocalar her iki hususta yetkin olup kursiyerlere denk (imam veya müezzin gibi) unvanlarda görev yapmaktadırlar. Bu saydığımız nedenlerden ötürü ortaya çıkan problemler, kursiyer görüşlerine yansımıştır.

DİB'in, eğitim merkezlerinde kadrolu dinî musiki hocaları görevlendirmesi problemin çözümü adına önemli bir adım olabilir. Hâlen görev yapan kadrolu eğitim görevlilerinden istekli ve yetenekli olanlara dinî musiki kursu verilerek bu ihtiyaç karşılanabilir.

Hoca problemi gibi dinî musiki ders işlenişinde yaşandığı görülen uygulama eksikliğinin de giderilmesi dersin verimliliği adına bir gerekliliktir. Musiki, Kur'an-ı Kerim gibi uygulamalı bir derstir. Edinilen bilgilerin beceriye dönüşüp yerleşmesi için kursiyerlere mutlaka birebir uygulama yaptırılmalıdır. Aksi takdirde kimin hangi beceriye ne ölçüde sahip olduğunu ve hangi becerinin ne düzeyde yerleştiğini tespit etmek kolay olmayacaktır. Dolayısıyla ders saatleri ve sınıf mevcutlarının azlığı da göz önüne alınarak kursiyerlere yeterli ölçüde uygulama yaptırılmalıdır.

Kursiyerlerin bir diğer problem olarak gördükleri “kursiyerlerin yetersizlikleri” seçeneğinin sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için, görev öncesi eğitimlere göz atmak faydalı olacaktır. Konuyla ilgili tartışma, önceki kısımlarda yapılmıştır. Tabii burada kursiyerlerin musiki yetenekleri de dikkate alınmalıdır. Zira TAHEK'e katılan din görevlilerinin hepsi -seçilerek alınmış olsalar da- üstün musiki kabiliyetine sahip değildir. Bazı kursiyerlerin ifade ettiği “Arkadaşlarımızdan musiki yeteneği olmayanlar var, onlar yüzünden derste ilerleme sağlayamıyoruz.” şeklindeki değerlendirmeler bu görüşü desteklemektedir.

3.2.3.2.4. İlmihal Dersiyle İlgili Değerlendirmeler

İlmihâl, her Müslümanın iman, ibadet ve ahlâk ile ilgili bilmesi gereken şeyleri ifade eden kavramdır.⁴²¹ Kısaca, “durum bilgisi” olarak ifade edilebilecek bu kavram, fıkıh literatüründe ve dinî gelenekte bir Müslümana günlük hayatında sıklıkla lazım olacak pratik bilgilerin ve bu bilgileri özlü bir şekilde anlatan kitapların adı olmuştur.⁴²²

⁴²¹ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1998, s. 194.

⁴²² Hayrettin Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, Gerçek Hayat Dergisinin Hediyesi, İstanbul 2003, s. 846; Abdullah Kahraman, “Cumhuriyet Dönemi İlmihalleri: Fıkıh ve Toplumsal İhtiyaç Bakımından Bir Değerlendirme”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 12/24, 2014, s. 147.

Günümüzde başta İHL’ler olmak üzere dinî eğitim veren kurumlarda ilmihâl bilgisi kazandırılmaya çalışılan alanlardandır. Başkanlıkça düzenlenen pek çok hizmet içi eğitim kurslarında olduğu gibi TAHEK’te de ilmihâl derslerine yer verilmektedir. TAHEK programında, Mesleğe Hazırlık Eğitim Programından (MEHEK) farklı olarak, İlmihâl konularının bir kısmının değil, tamamının işlenmesi öngörülmüş; haftada ikişer saat olmak üzere toplamda 48 saat ayrılan İlmihâl derslerinde DİB tarafından hazırlanan İslam İlmihâli’nin temel ders kitabı olarak takip edilmesi istenmiştir.⁴²³ Araştırma kapsamında kursiyerlerin İlmihâl derslerinde ne ölçüde kazanım elde ettikleri ölçülmek istenmiştir. Kursiyerlerin değerlendirmeleri şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.74. TAHEK İlmihâl Derslerinin Konularına Göre Değerlendirilmesi

Konular	N %	Aşağıdaki kazanımları ne ölçüde elde ettiniz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen	Yetersiz			
İlmihâl kaynaklarını ve kavramlarını bilme	N %	150 58,8	88 34,5	11 4,3	6 2,4	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Yeterli ilmihâl bilgisine sahip olma	N %	142 55,7	96 37,6	10 3,9	7 2,7	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Güncel meselelere çözüm üretme becerisi	N %	113 44,3	103 40,4	30 11,8	9 3,5	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ortalama	%	52,9	37,5	20,0	2,8	100	

Tablo 3.74’te İlmihâl derslerinde temel öğrenme alanları olarak belirlenen “İlmihal Kavramları ve Kaynak Bilgisi”, “Yeterli İlmihâl Bilgisi” ve “Güncel Dinî Meselelere Çözüm Üretme Becerisi” konularının öğrenilme düzeyinin dağılımı gösterilmiştir. Bu dağılıma göre, kursiyerlerin %58,8’i ilmihâl kavramlarını ve kaynak bilgisini yeterli, %34,5’i ise kısmen yeterli oranda öğrendiklerini ifade etmişlerdir. %4,3 oranında kursiyer alan kazanımlarının yetersiz gördüğünü belirtmiştir. İlmihâl bilgisi konusunda kursiyerlerin %55,7’si yeterli, %37,6’sı kısmen yeterli ölçüde kazanım elde ettiğini belirtirken, %3,9’u ise kâfi derecede dersten istifade edemediğini bildirmiştir. Güncel dinî meselelere çözüm hususunda kursiyerlerin %44,3’ü yeterli, %40,4’ü kısmen yeterli oranda bilgi edindiğini, %11,8’i ise yeterince bilgi edinemediğini ifade etmiştir.

⁴²³ Bk. DİB, *TAHEK Programı*, s. 19.

Sonuçlara göre, ilmiyhâl derslerinde öğrenme düzeyinin %52,9 oranında yeterli, %37,5 oranında ise kısmen yeterli olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, “TAHEK’teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır.” şeklindeki hipotezimiz İlmihâl dersi için doğrulanmıştır.

Bununla birlikte, %37,5 civarında kısmî, %20 oranında ise yetersiz öğrenmenin olduğu görülmektedir. Özellikle güncel dinî konularda kısmî öğrenme daha da belirgindir. Benzer içeriğe sahip Mesleğe Hazırlık Eğitim Programı (MEHEK) Temel Dinî Bilgiler derslerinde yeterli öğrenme oranı %31,3, kısmen öğrenme oranı ise %54,1 olarak tespit edilmiştir. (krş. Tablo 3.28).

TAHEK üzerine yapılmış başka bir araştırmada İlmihâl derslerinin din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını %26,9 oranında yeterli, %54,8 oranında kısmen yeterli olarak karşıladığı; %18,3 oranında ise karşılamadığı sonucu elde edilmiştir.⁴²⁴ Elde edilen veriler mukayese edildiğinde, araştırmamızın yapıldığı örnekleme İlmihâl derslerinden daha iyi düzeyde kazanım sağlandığı söylenebilir. Örneklem durumunun bunda etkisi olduğu düşünülmektedir.

İlmihâl derslerinde yaşanan sorunların nedenleri bir soru ile anlaşılma çalışılmış; derste öğrenmenin yeterli olmadığını şeklinde görüş belirten kursiyerlerden bunu gerekçelendirmeleri istenmiştir. İlgili soruya cevap veren kursiyerlerin yanıtları şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.75. TAHEK İlmihâl Derslerinde Problemin Kaynağı

İlmihâl derslerinde yeterli öğrenmenin gerçekleşmeme sebebi sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Kursiyerlerin yetersizlikleri	52	20,4	29,4
Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri	11	4,3	6,2
Ders saatlerinin yetersizliği	80	31,4	45,1
Eğitim ortamının durumu	6	2,4	3,4
Başka	28	11,0	11
Cevapsız	78	30,6	-
Toplam	255	100	100

χ^2 : 157,000 sd: 3 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

⁴²⁴ Bk. Dam ve Ertürk, “DİB Tashih-i Huruf Programının Değerlendirilmesi”, s. 482.

Konuyla ilgili soruya cevap veren kursiyerlerin %45,1'i İlmihâl derslerinde temel problemin ders saatlerinin, %29,4'ü ise kursiyerlerin yetersizliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Kursiyerlerin %11'i "başka" seçeneğini işaretlemiştir.

Sonuçlara bakıldığında İlmihal derslerinde öğrenme sorununun ders saatlerinin yetersizliğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Buna göre "Ders saatlerinin yetersizliği, TAHEK'teki derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir." şeklindeki hipotezimiz İlmihâl dersi özelinde doğrulanmaktadır.

İlmihâl ders içeriğine göre derse tanınan kredi yeterli değildir. Kursiyerlerin cevapları bu kanaatimizi desteklemektedir. Her ne kadar derse toplamda 48 saatlik bir kredi tanınsa da bu sürede İlmihâl konularının tamamıyla işlenmesi pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla ya süre artırılmalı ya da konularda sınırlandırma yapılmalıdır. Kursiyerlerin ilmihâl dersinin işlenişinde gördükleri problemlerin dağılımı ise Tablo 3.76'da gösterilmiştir:

Tablo 3.76. TAHEK İlmihâl Dersi İşlenişindeki Problem Durumu

İlmihâl derslerinin işlenişinde temel problem sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Gereğinden fazla ayrıntılara yer verilmesi	14	5,5	8,5
Yeterli uygulama yaptırılmaması	32	12,5	19,4
Çok fazla ödev verilmesi	5	2,0	3,0
Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi	19	7,5	11,5
Başka	95	37,3	57,5
Cevapsız	90	35,3	-
Toplam	255	100	100

χ^2 : 64,055 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Kursiyerlerin bir kısmı (%35,3) soruyu yanıtsız bırakmıştır. Cevap veren kursiyerlerin %19,4'ü ders işlenişindeki sorunu yeterli uygulama yaptırılmamasına, %11,5'i derslerin öğretmen merkezli işlenmesine, %8,5'i gereğinden fazla ayrıntıya girilmesine bağlamaktadır. Kursiyerlerin %34,5'i ise "başka" şeklinde görüş belirtmiştir. Başka seçeneğini işaretleyenlerin büyük çoğunluğunun "süre yetersiz" şeklinde şerh düştüğü görülmüştür. Aynı seçeneğe bir kısım kursiyer "konular yüzeysel işleniyor", bir kısmı "eksiklik yok" şeklinde açıklama yazarken bir kısmı da herhangi bir gerekçe yazmamıştır. Bu duruma göre, İlmihal derslerinin işlenişindeki problemlerin seçeneklerde ifade edilenlerden farklı nedenlere dayandığı anlaşılmaktadır.

Bulgulara göre “Uygulama eksikliği, TAHEK’teki derslerin verimini olumsuz etkilemektedir.” şeklindeki hipotezimiz İlmihâl dersi için kısmen doğrulanmaktadır.

İlmihâl dersleriyle ilgili kursiyerlerin açık uçlu değerlendirmelerinin bir hayli fazla olduğu görülmüştür. Bunlardan benzer olanlar bir araya getirilmiştir. Belli başlıları şu şekilde sıralanabilir:

“Derse tanınan kredi az, bu süre zarfında bütün ilmihâl baştan sona bitirilemez.”

“Kursiyerlerin bilgi seviyesi yetersiz.”

“İlmihâl bizim için önemli, konular yüzeysel geçiliyor, konuların üzerinde daha ayrıntılı durulmalıydı.”

“Dersi hoca anlatıyor, bu yüzden ders çok yavan ve sıkıcı geçiyor.”

“Bazı hocalar fazla ayrıntıya giriyor, konular çıkışmayınca da geçip gidiyor.

“Bazı hocalarımız modernist takılıyor, ehlisünnet çizgisinin dışına çıkıyor.”

“Derste yapılan hep kuru bilgi vermek olmamalı, fıkıh becerisi de imamlara kazandırılmalı.”

“Güncel meselelere daha fazla zaman ayrılmalı.”

“Hocalar çok farklı konulara giriyor, ders dağılıyor.”

“Hocalar, kendi görüşlerini dayatmaya çalışıyor, âlimlerimizin görüşlerini tanımıyor.”

“Bazı arkadaşlar derse çok fazla müdahale ediyor, hocayı bunaltıyor.”

“Medrese kökenli arkadaşlar çok fazla konuşuyor.”

“Derslerde gereksiz tartışmalara giriliyor, konu uzuyor, asıl mevzular işlenmiyor.”

“Bazı arkadaşlar, kendi cemaatinin/tarikatının görüşünü esas görüşmüş gibi dayatmaya çalışıyor, bunlara fırsat verilmemeli.”

“Bazı konuların işlenmesine gerek yok, onları okuyarak da anlayabiliriz; bunlara ayrılacak zaman daha önemli konulara hasredilmeli.”

“Biz ilmihâli kendimiz de okuyabiliriz.”

“Bu derse gerek yok, dersin kredisini musikiye vermek lazım.”

“Klasik ilmihâl konularından ziyade güncel problemlere çözüm üretme bilgi ve becerisi kazandırılmalı.”

“İlmihâl yerine fıkıh dersi olsa daha faydalı olur.”

“Şafiî mezhebinin görüşlerine çok az yer veriliyor.”

“Bildiğimiz şeyler tekrar edilip duruluyor, mezhep görüşleri karşılaştırmalı olarak verilse daha güzel olmaz mı?”

“Eski görüşler tekrar edilip duruluyor, yeni görüşlere de açık olmak lazım.”

Görüldüğü üzere kursiyerler dersle ilgili birbirinden farklı düşüncelere sahiptir. Görüşlerin çok çeşitli, bazılarının da birbiriyle zıt oluşu, kursiyerlerin yaş, eğitim, görev anlayışı, zihniyet yapısı, tarikat-cemaat bağlantısı ile alakalı olabilir. Ders nasıl işlenirse işlensin, içerik nasıl belirlenirse belirlensin, bu tür değerlendirmelerin her zaman olacağı vakıadır. Öte yandan bazı eğitim merkezlerinden gelen verilerde dersle ve eğitim görevlileriyle ilgili olumsuz değerlendirmelerin, bazılarında ise memnuniyetin daha fazla olduğu müşahade edilmiştir.

İlmihâl müfredatında, konuların detaylandırılmasında kursiyerlerin ihtiyaç ve beklentilerinin göz önünde bulundurulması, dersin kredisi dikkate alınarak konuların işlenmesi, müzakere ve tartışmaya ihtiyaç duyulan meseleler üzerinde ayrıca durulması ve teorik bilgi öğretiminden ziyade bilginin anlamlandırılması istenmiştir.⁴²⁵ Yani kursiyerlerin dile getirdikleri pek çok husus, program hazırlayıcıları tarafından eğitim görevlilerinden istenmiştir. Durum böyle olmakla birlikte eğitim görevlilerinin usul ve üslubu ile kursiyerlerin bilgi düzeyi, eğitim ortamı ve benzeri sebepler, hedeflerde sapmalara sebep olabilir. Mümkün olduğu şekilde dersin hedeflerinden sapmadan, çok farklı tartışmalara girmeden, müfredata uygun bir usul takip etmek; kursiyerlerin derse aktif katılımını sağlamak, eğitim görevlilerinin yeri geldiğinde meselenin değişik yönlerine temas etmesi, bilindik konuları biraz daha hızlı geçip anlaşılması zor meselelere zaman ayrılması gibi adımlarla İlmihâl dersi daha cazip hâle getirilebilir. Bütün bunlar yapılarak derse ayrılan süre göz önünde bulundurulmalı, ayrıca bütün İlmihâli baştan sona derste işlemek gibi bir anlayışla hareket edilmemelidir.

⁴²⁵ DİB, *TAHEK Programı*, s. 19.

Ülkemizde pek çok insan, okuyazar olsa dahi bir konuda aradığı dinî bilgiyi sağlam kaynaklardan okuyup araştırma yerine, ya bir bilene sorarak ya da günümüzün popüler bilgi ortamı internete müracaat ederek öğrenmeyi yeğlemektedir. Ancak internet ortamında bilgilerin değişik kanallardan çok farklı şekillerde sunulması, yanıltıcı olabilmektedir. Bu nedenle insanlar, bir bilene sormayı/hocaya danışmayı tercih edebilmektedir. Özellikle daimî cami cemaatinin genel yapısını, okuyup araştırmaktan ziyade hocaya sorarak veya onlardan dinleyerek dinî bilgi edinen insanlar olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Nitekim Dam'ın (2015) araştırması⁴²⁶ bu kanaati destekleyen veriler sunmaktadır. Tabiatıyla bu durum, bu tür soruların yakın muhatabı din görevlilerinin dinî bilgilerde, bilhassa da ilmihâl bilgileri hususunda yeterli bilgiye sahip olmasını gerekli kılmaktadır.

İlmihâl, sadece okumakla özümsenebilecek bilgi kaynağı değildir. Özellikle bazı ilmihâllerin bilgi kaynakları açısından sıkıntılı olması, kullanılan dilin anlaşılmazlığı ve güncellenmeyi gerektirmesi, kadınlarla ilgili olup günümüzde problemli gözüken bazı rivayet ve hükümlerin tekrar edilmesi, düşünmekten ve içtihatla bulunmaktan sakındıran ifadelerle yer verilmesi, çelişkili, yanlış ve eksik bilgilerin yer alması, sosyal hayattan kopuk, güncel olmayan hüküm ve örneklere yer verilmesi, dikkatsizlikten ve aşırı taklit anlayışından kaynaklanan hatalar, ilmihâl dindarlığının problemli oluşu, mükellef için zor olanın tercih edilmesi, dinin beş maddeye hapsedilmesi, ibadet kavramının eksik ya da yanlış anlatılması, dinî konuların farazî sayılabilecek ayrıntılara boğulması ve şekilciliğe hapsedilmesi, inanç, ibadet ve ahlak bütünlüğünün sağlanamaması⁴²⁷ gibi hususlar, ilmihâlin sadece okunarak öğrenilmesinde sakıncalar meydana getirmektedir. Özellikle yoruma açık, muhakemeyi ve belli bir ihtisası gerektiren konularda başka kaynaktan/uzmanından destek almayı gerekli kılmaktadır. Eksik veya yanlış bilgi, insanların dinî anlayışlarında yaralar açabilir.

İlmihâl bilgisi, din görevlileri için Kur'an-ı Kerim bilgi ve becerisi kadar önemli bir yeterliktir. Zira görevlilerin muhatap oldukları soruların çoğunluğunu ilmihâl konuları oluşturmaktadır.⁴²⁸ Dolayısıyla böylesine önemli bir alanda her din

⁴²⁶ Bk. Dam, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, s. 169.

⁴²⁷ Ramazan Bozkurt, *Cumhuriyet Dönemi İlmihâl Çalışmaları ve Problemleri*, Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, ss. 136-192.

⁴²⁸ Karaman vd., *Din Görevlisi Rehberi*, s. 46.

görevlisinin iyi derecede kendini yetiştirmesi, kurumsal olarak da DİB'in bu konuda eğitim çalışmalarına ağırlık vermesi bir zorunluluktur.

Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursları (MEHEK) ve Tashih-i Huruf Kurslarının (TAHEK) her ikisinde de İlmihâl derslerine yer verilmiştir. Ne var ki MEHEK'lerde genel olarak süre sıkıntısı ve yoğunluğu, TAHEK'lerde ise kıraat ve musiki dışındaki derslere yeterli denilebilecek oranda kredi verilmeyişi, İlmihâl derslerinde beklenen verimin elde edilmesini engellemektedir. Özellikle TAHEK, tecrübeli din görevlilerinin alındığı nitelikli bir kurstur. Kursun ana eksenini her ne kadar kıraat üzerine oturtulmuş olsa da bu, diğer alanların ihmal edileceği anlamına gelmemelidir. Bu nedenle din hizmetlerinin bel kemiğini oluşturan İlmihâl alanına özel bir önem verilmeli, konularda sınırlandırma yapılmalı, özellikle güncel meselelere temas edilmeli ve din görevlilerine fıkıh nosyonu kazandırılmalıdır. Seçilen konular daha derinlemesine işlenmeli ve derse tanınan süre makul miktarda artırılmalıdır. Böylelikle İlmihâl dersinin çekiciliği, ihtiyaçları karşılama düzeyinin yükseltilmesi ve sahada daha işlevsel kullanımının sağlanması temin edilebilir.

3.2.3.2.5. Hitabet Dersiyle İlgili Değerlendirmeler

Bir topluluğa bir maksadı anlatmak, bir fikri açıklamak, öğüt vermek, bir görüşü benimsetmek, bir eyleme teşvik etmek gibi amaçlarla yapılan güçlü ve etkileyici konuşma sanatına "hitabet" denir.⁴²⁹ İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik düşünme ve konuşma yeteneğine sahip olmasıdır. Toplumsal bir varlık olan insanın, hemcinsleriyle iletişim kurmasında başlıca araç, söz ve yazıdır. Bilhassa din görevlileri, öğretmenler, politikacı ve yöneticiler için etkili ve güzel konuşmak büyük önem taşır.⁴³⁰

Ülkemizin en küçük yerleşim birimlerine kadar yayılmış olan camilerde görev yapan din görevlileri, toplumun büyük kesimine ulaşıyor olmaları münasebetiyle halkın din anlayışının şekillenmesinde büyük rol oynamaktadırlar. Camide verilen vaaz ve hutbelerin yanında yaz kursları ile çocuklara ulaşılması, bunun haricinde yapılan farklı cami etkinlikleri -orani ve etkisi tartışmaya açık olmakla birlikte- toplumun büyük kesimine ulaşılmasına imkân sağlamaktadır. Bu hâliyle irşat ve dinî

⁴²⁹ Neda Armaner, *Hitabet ve Dinî İrşat Üzerine*, DİB Yayınları, Ankara 1962, s. 15; Ahmet Yüzendağ, *Hitabet Dersleri*, 3. Baskı, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1969, ss. 11-12; Mahmut Kaya, "Hitabet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s. 156.

⁴³⁰ Abdurrahman Çetin, *Hitabet ve İrşat*, 9. Baskı, Emin Yayınları, Bursa, 2016, s. 21.

tebliğ vazifesini yerine getirme noktasında din görevlileri çok önemli rol üstlenmişlerdir. Toplumu dinî açıdan aydınlatma görevi kolay bir hadise olmayıp hassasiyet ve incelik istemektedir. Çünkü din görevlilerinin hitap ettiği kitle içerisinde çocuktan yaşlıya her yaş grubundan insana, az dindar olandan muttaki olana, her seviyede dinî yaşam biçimine sahip olan, okuma-yazma bilmeyenden en üst düzey kültüre sahip olan kimseye kadar her seviyede insana hitap söz konusudur. Dolayısıyla din görevlisi, bu bireylerin hepsine hitap etme durumundadır.⁴³¹ İşte DİB, personelinin bu noktada yetkinliğini artırmak için düzenlediği hizmet içi eğitim kurslarının birçoğunda hitabet derslerine yer vermektedir. Bazı kurslarda bu dersin adı “vaizlik-hatiplik, hutbe-vaaz hazırlama ve sunma” olarak değişiklik arz etse de genelde ders içeriğinde pek değişiklik olmamaktadır. Bu derslerin din görevlilerinin ihtiyaç duyduğu kazanımları sağlama durumu araştırmamız dâhilinde incelenmiştir. Konuyla ilgili “Programda yer alan Hitabet dersleri beklenti ve ihtiyaçlarınızı ne ölçüde karşıladı?” sorusuna verilen cevaplar şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.77. TAHEK Hitabet Derslerinin Konularına Göre Değerlendirilmesi

Konular	N %	Aşağıdaki kazanımları ne ölçüde elde ettiniz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen	Yetersiz			
Hutbe-vaaz hazırlama	N %	126 49,4	102 40,0	23 9,0	4 1,6	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Hutbe-Vaaz sunma	N %	121 47,5	108 42,4	19 7,5	7 2,7	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Merasim konuşmaları hazırlama ve sunma	N %	104 40,8	110 43,1	33 12,9	8 3,1	255 100	p= 0,000 p<0,05 (Önemli)
Ortalama	%	45,9	41,8	9,8	2,4	100	

Hitabet derslerinde temel öğrenme alanları “Hutbe ve Vaaz Hazırlama”, “Hutbe ve Vaaz Sunma” ve “Merasim Konuşmaları Hazırlama ve Sunma” şeklinde belirlenmiştir. Verilen cevaplarda kursiyerlerin %49,4’ü “Hutbe ve vaaz hazırlama” konusunda yeterli, %40’ı kısmen yeterli ölçüde kazanım elde ettiğini belirtmiş, %9 oranında kursiyer bu konuda yeterli kazanım elde edemediğini ifade etmiştir. “Hutbe ve vaaz sunma” konusunda kursiyerlerin %47,5’i yeterli, %42,4’ü kısmen yeterli ölçüde kazanım elde ettiğini, %7,5’i ise yeterli kazanım elde edemediğini bildirmiştir. “Merasim konuşmaları hazırlama ve sunma” konusunda kursiyerlerin

⁴³¹ Süleyman Karacelil, “İrşat Faaliyetlerinin Problemleri ve Siyasal Olayların Din Hizmetlerine Etkisi: Şırnak İli Örneği”, *Şırnak Üniversitesi İFD*, 2/3, 2011, ss. 57-58.

%40,8'i yeterli, %43,1'i kısmen yeterli düzeyde öğrendiğini, %12,9'u ise dersten yeterince istifade edemediğini beyan etmiştir.

Elde edilen verilerden Hitabet derslerinde öğrenme düzeyinin %45,9 oranında yeterli, %41,8 oranında ise kısmen yeterli olarak gerçekleştiği anlaşılmıştır. Bulgulara göre "TAHEK'teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır." şeklindeki hipotezimiz Hitabet dersleri özelinde doğrulanmıştır.

Mesleğe Hazırlık Eğitim Kurslarında (MEHEK) hitabet konularının işlendiği "Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma" derslerinde yeterli düzeyde öğrenme oranının %52,1, kısmen yeterli düzeyde öğrenme oranının ise %36,1 olduğu tespit edilmiştir (krş. Tablo 3.34). Diğer bir araştırmada din görevlileri Hitabet derslerinin beklenti ve ihtiyaçlarını %50,5 oranında yeterli, %43 oranında ise kısmen yeterli ölçüde karşıladığını belirtmişlerdir.⁴³²

Araştırmalarda hitabet dersi kazanımlarının %40 gibi azımsanmayacak bir yeterlilikle kısmen gerçekleşmesi dikkat çekmektedir. Problemin nedenleri kursiyerlere sorularak anlaşılmaya çalışılmıştır. Derste öğrenmenin yeterli düzeyde gerçekleşmediğini düşünen kursiyerlerin ilgili soruya cevapları şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.78. TAHEK Hitabet Derslerinde Problemin Kaynağı

Hitabet derslerinde yeterli öğrenmenin gerçekleşmeme sebebi sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Kursiyerlerin yetersizlikleri	43	16,9	26,2
Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri	24	9,4	14,6
Ders saatlerinin yetersizliği	61	23,9	37,2
Eğitim ortamının durumu	12	4,7	7,3
Başka	24	9,4	14,6
Cevapsız	91	35,7	-
Toplam	255	100	100

χ^2 : 81,341 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.78 incelendiğinde kursiyerlerin bir kısmının cevap vermediği anlaşılmaktadır. Daha öncede değinildiği üzere, bu durum soru kökünden kaynaklanmaktadır. Zira ilgili soruda dersin kazanımlarını "kısmen yeterli" ve

⁴³² Bk. Dam ve Ertürk, "DİB Tashih-i Huruf Programının Değerlendirilmesi", s. 482.

“yetersiz” görenlerin cevap vermeleri istenmektedir. Bu durumda cevap vermeyenlerin büyük çoğunluğunun herhangi bir eksiklik görmeyenler olduğu söylenebilir. Cevap veren kursiyerlerin %37,2’si Hitabet derslerinde temel problemi ders saatlerinin, %26,3’ü kursiyerlerin, %14,6’sı eğitim görevlilerinin, %7,3’ü ise ortamın yetersizliğine bağlamaktadır. Kursiyerlerin %14,6’sı ise “başka” seçeneğini işaretlemiştir.

Sonuçlara göre “Ders saatlerinin yetersizliği, TAHEK’teki derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir.” şeklindeki hipotezimiz Hitabet dersi özelinde doğrulanmıştır.

Dersin işlenişindeki problemlerle ilgili sorulan soruya cevap veren kursiyerlerin değerlendirmeleri şu şekildedir:

Tablo 3.79. TAHEK Hitabet Ders İşlenişindeki Problem Durumu

Hitabet derslerinin işlenişinde temel problem sizce nedir?	N	%	Geçerli %
Gereğinden fazla ayrıntılara yer verilmesi	11	4,3	7,0
Yeterli uygulama yaptırılmaması	83	32,5	52,9
Çok fazla ödev verilmesi	6	2,4	3,8
Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi	8	3,1	5,1
Başka	49	19,2	31,2
Cevapsız	98	38,4	-
Toplam	255		100

χ^2 : 160,771 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Hitabet derslerinin işlenişinde yaşanan problemi, cevap veren kursiyerlerin %52,9’u yeterli uygulama yaptırılmamasına bağlamaktadır. Kursiyerlerin %31,2’si ise “başka” seçeneğini işaretlemiştir. Seçeneğin açıklamasına kursiyerlerin büyük çoğunluğu “süre yetersiz” şerhini düşerken bazı kursiyerler “eksiklik görmedim” açıklamasını yapmış, bazıları ise herhangi bir şey yazmamıştır.

Bulgulara göre, “Uygulama eksikliği, TAHEK’teki derslerin verimini olumsuz etkilemektedir.” şeklindeki hipotezimiz Hitabet dersi özelinde doğrulanmıştır.

Görüldüğü üzere, Hitabet derslerinin işlenişinde en önemli problem olarak uygulama eksikliği görülmektedir. Hâlbuki bu ders, Kur’an-ı Kerim ve Musiki gibi uygulamanın ağırlıkta olması gereken bir derstir. Ders müfredatında da teorik

bilgilerin kısaca anlatılarak kursiyerlere uygulama yaptırılması istenmektedir.⁴³³ Dolayısıyla uygulamalara daha fazla zaman ayrılmalıdır. Hitabet dersleri ilgili kursiyerlerin açık uçlu değerlendirmeleri de alınmıştır. Bunların belli başlıları şu şekilde sıralanabilir:

“Etkili konuşma ve vaaz teknikleri verilmeliydi.”

“Günümüzde cemaat profili çok farklı, bunlara nasıl daha etkili vaaz verileceği ile ilgili yeterince bilgi verilmeli.”

“Hitabet derslerinin saati çok yetersiz; haftada iki saatte ne yapılabilir ki?”

“Bu derste uygulamaya daha fazla önem verilmeli.”

“6 ay boyunca camiden ve cemaatten uzak kalıyoruz, hitabet yeteneğimiz köreliyor.”

“Kurs boyunca camilerde uygulama yaptırılmalı.”

“Bazı hocalarımız kursiyerlerin uygulama şekli ile dalga geçiyor.”

“Kursiyerler kendi cemaatinin duasını okuyor. Ortak dua metinleri oluşturulmalı.”

“Duaları yeniden ezberlemek yerine var olan dualarımız dinlenip düzeltilse daha faydalı olur.”

“Herkesin yeteneği farklı, bu yüzden herkesten aynı başarıyı sergilemesi beklenmemeli.”

Tashih-i Huruf Kursuna (TAHEK) katılan din görevlileri, meslekteki kıdemleri ölçüsünde tecrübe sahibidir. Durum böyle olsa da personelin hutbe, vaaz ve merasim konuşmaları noktasında eksikleri bulunmaktadır. Görev öncesi okul eğitimlerinde bir din görevlisinde olması gereken hitabet bilgi ve becerilerinin yeterince kazandırılmadığı araştırmacılarca ifade edilmiştir.⁴³⁴ Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursunda (MEHEK) da hitabet bilgi ve becerisinin yeterli oranda kazandırılmadığı yine bu araştırmada ortaya konulmuştur (krş. Tablo 3.34). Sınavla alımın yapıldığı, sınırlı sayıda personelin katıldığı TAHEK’lerde Hitabet derslerinin kazanımları

⁴³³ Bk. DİB, *TAHEK Programı*, s. 21.

⁴³⁴ Bk. Furat, “Nitelikli Din Görevlisi Yetiştirmede İlahiyat Fakültelerinde Sürdürülen Eğitim-Öğretim”, s. 100; Demir, “İHL’lerde Hitabet ve Meslekî Uygulama Dersi Öğretimi”, ss. 508-516; Ege, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Vaaz ve Vaizlik Konularına Bakışları”, s. 140; Demir, “İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dinî Hitabet Yeterlikleri”, s. 89.

artırılabilir. Daha fazla uygulama yaptırılarak kursiyerlerin becerileri geliştirilebilir. Dersin kredisinin artırılması ile uygulamalara daha fazla zaman ayrılabilir.

Günümüzde cami cemaatinin yapısını profili birbirinden çok farklı insanlar oluşturmaktadır. Böyle bir kitleyi etkileyebilmek, bilgiye ve genel kültüre dayalı bir iletişimi gerektirmektedir. Hedef kitlenin gerisinde kalan bir din görevlisinin dinî iletişimden istenen verimi elde etmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle din görevlileri, gelişmeler ve ihtiyaçlar çerçevesinde özel alan bilgisini, iletişim bilgi ve becerisini, genel kültürünü geliştirmeli, mesleğiyle ilgili yeniliklere açık olmalı ve bunları yakından izlemelidir.⁴³⁵ Hizmet içi eğitimlerde din görevlilerine iletişim becerisini geliştirecek bilgiler verilmelidir. Ancak TAHEK Hitabet derslerinde bunun pek sağlanamadığı, eğitimin kursiyerlere hutbe dualarını hatasız okutma ile hutbe, vaaz ve merasim konuşmaları hazırlama-sunmadan ibaret kaldığı anlaşılmaktadır. Müfredatta dersin uygulama yapılarak işlenmesi istendiğinden, eğitim görevlileri her kursiyeri tek tek dinlemek suretiyle becerilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Ders içeriğinde “Çocuklarla nasıl iletişim kurulmalı, günümüz gençlerine nasıl hitap edilmeli, vaaz ve hutbeler nasıl daha etkili hâle getirilmeli, dinî iletişimde beden dili nasıl olmalı” gibi konularda herhangi bir bilgiye yer verilmemektedir. Oysa TAHEK’ler bunun için büyük bir fırsattır. Bu fırsatın değerlendirilip bahsi geçen konularda da bilgiler verilerek personelin iletişim yönleri güçlendirilmelidir.

3.2.3.3. Tashih-i Huruf Kursiyerlerine En Fazla Katkı Sağlayan Dersler

Araştırmamızda her bir ders için ayrı ayrı değerlendirme yapıldıktan sonra, hangi dersin daha fazla katkı sağladığı öğrenilmek istenmiştir. Bu doğrultuda kursiyerlere “Kursa katılmadan önce duyduğunuz ihtiyaca göre, size hangi dersin daha fazla katkıda bulunduğunu belirtiniz.” şeklinde soru sorulmuş, değerlendirmelerin sıralama yapılarak belirtilmesi istenmiştir. Sonuçlar Tablo 84’te gösterilmiştir.

⁴³⁵ Ahmet Koç, “Vaizlerin Sahip Olması Gereken Temel Nitelikler ve Bunların Kazandırılmasına Yönelik Sorumluluklar”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2013, s. 274.

Tablo 3.80. Katkı Düzeyine Göre Dersler

Sıralama	Dersler	N	%
1. Ders	Kur'an-ı Kerim	239	93,7
2. Ders	Musiki	117	45,9
3. Ders	Kur'an-ı Kerim Meali	76	29,8
4. Ders	İlmihâl	67	26,3
5. Ders	Hitabet	47	18,4

Tabloda görüldüğü üzere, kursiyerlerin büyük çoğunluğu (%93,7), kendilerine en fazla katkısı olan dersin Kur'an-ı Kerim olduğunu ifade etmiştir. Musiki dersi %45,9'la ikinci, %29,8'le Kur'an-ı Kerim Meali dersi üçüncü, ilmihâl dersi %26,3 ile dördüncü, Hitabet dersi ise %18,4 ile son beşinci sırada yer almıştır.

Buna göre, “Kur'an-ı Kerim, TAHEK'te din görevlilerinin en fazla istifade ettiği derstir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursları (MEHEK) için de benzer sonuç elde edilmişti (krş. Tablo 3.37).

Kur'an-ı Kerim dersinin en fazla katkı sağlayan ders olarak belirtilmesi, TAHEK'in temel yaklaşımına muvafık olarak beklenen bir sonuçtur. Kur'an-ı Kerim'in ardından musiki derslerinin gelmesi de normal kabul edilebilir. Kursiyerlerin önemli bir oranda yeterli kazanım elde edemediklerini ifade etmelerine rağmen Kur'an-ı Kerim Meali dersinin üçüncü sırada olması dikkat çekmiştir. Çıkan sonuç, din görevlilerinin TAHEK'e katılmadan önce geliştirme ihtiyacı duydukları alanların sıralamalarıyla da örtüşmektedir (krş. Tablo 3.64).

Açık uçlu sorulara verilen yanıtlarda ve yapılan görüşmelerde, kursiyerlerin büyük çoğunluğu bu kursun kıraat kursu olduğunu, kursa kıraat ve musiki becerilerini geliştirmek üzere geldiklerini, dolayısıyla bunlara ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Yine kursiyerler diğer derslere ayrılan saatin az olduğunu, bilindik konuların işlendiğini, bazı eğitim görevlilerinin müfredat dışına çıkarak fazla detaya girmelerinden dolayı Kur'an-ı Kerim ve musiki dışındaki derslerden yeterince istifade edemediklerini, bu derslerin zaman kaybına sebep olduğunu, bunlara ayrılacak zamanın Kur'an ve musiki derslerine kaydırılıp daha fazla uygulama yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim ve Dinî Musiki dersleri haricindeki derslerin saatinin yetersizliği idareci ve eğitim görevlileri tarafından da dile getirilen bir husustur.

Dolayısıyla, ders müfredatlarının gözden geçirilip güncellenmesi ve kursiyerlerin ihtiyaçlarını karşılayacak niteliğe kavuşturulması gerekmektedir. Ayrıca TAHEK'in kıraat kursu olduğu algısı değiştirilmelidir. Zira bu algı, kursiyerlerde negatif motivasyona ve Kur'an-ı Kerim ve musiki dışındaki derslere ilgisizliğe neden olmaktadır. Kurs başında din görevlilerine tüm derslerin önemli olduğu ve bu hususa önemle riayet etmesi gerektiği anlatılmalıdır. Meal, İlmihâl ve Hitabet derslerine giren eğitim görevlileri de kursiyerlerin motivasyonunu artıracak çalışmalar yapmalı, müfredatta olmasa bile elverdiği ölçüde ve program içeriğini göz önünde bulundurarak kursiyerlerin ihtiyaç duydukları hususlara yer vermeye çalışmalıdırlar.

3.2.3.4. Tashih-i Huruf Programına İlave Edilmesi İstenilen Dersler

Tashih-i huruf programında toplamda beş ders yer almaktadır. Araştırmada kursiyerlerin programdakilere ilaveten ders isteyip istemedikleri öğrenilmek istenmiş, bu maksatla kursiyerlere çeşitli sorular yöneltilmiştir. “Tashih-i huruf programında olmadığı hâlde olmasını istediğiniz dersler var mı?” şeklindeki soruya verilen cevaplar şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.81. Programda İlave Derslere Duyulan İhtiyaç

Programda ilave derslere ihtiyaç var mı?	N	%
Evet, ilave derslere ihtiyaç var	121	47,5
Hayır, ilave derslere ihtiyaç yok	122	47,8
Cevapsız	12	4,7
Toplam	255	100

χ^2 : 0,004 sd: 1 p= 0,949 p>0,05 (Önemsiz)

Kursiyerlerin %47,5'i programda başka derslere ihtiyaç duyulduğunu, %47,8'i ise başka derslere gerek olmadığını belirtmiştir. Kursiyerlerin %4,7'si bu soruya cevap vermemiştir. Yapılan ki-kare analizinde cevap grupları arasındaki farklılaşmanın p= 0,05 düzeyinde anlamsız olduğu görülmüştür. Cevapsızlar hariç tutulduğunda kursiyerlerin yarısının ilave derslerin olmasını istediği, yarısının ise istemediği anlaşılmaktadır.

Bulgulara göre “TAHEK programında ilave derslere ihtiyaç vardır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Dam ve Ertürk'ün (2019) araştırmalarında da benzer bir sonuca ulaşıldığı görülmüştür.⁴³⁶ Elde edilen verilere göre, din görevlilerinin TAHEK'te okutulan dersleri yeterli gördüğü, ilave derslere ihtiyaç duymadıkları söylenebilir.

Bununla birlikte ilgili soruya “evet” cevabı veren kursiyerlerin programda olmasını istedikleri dersleri Arapça, Tefsir, Hadis, Şan Dersleri, İletişim ve Rehberlik şeklinde belirtmek mümkündür. Bunlar arasında “Arapça, Tefsir ve Hadis” derslerinde bir yoğunlaşma olduğu görülmüştür. Kursiyerler, buna gerekçe olarak yeterince Arapça bilgilerinin olmadığını, Kur'an Meali derslerinin çok sık geçtiğini, programda Arapça ve Tefsir dersinin olmasının faydalı olacağını ifade etmişlerdir. Hadis derslerinin olmasını isteyenler ise bu konuda din görevlilerinin çok zayıf olduğunu, sahih-uydurma hadisleri ayırt edecek bilgi ve becerilerinin bulunmadığını, hadis kaynaklarından nasıl istifade edeceklerini bilemediklerini, bu nedenle Hadis dersinin de programda olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Arapçanın Kur'an'ın anlaşılmasındaki rolü yadsınamaz bir gerçektir. Zira Kur'an Arapça bir kitaptır, aynı zamanda ana dili Arapça olan bir peygambere gönderilmiştir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerin Arapça olması, dinî ilimlerde ihtisas sahibi olmak isteyenler için mecburiyet, din hizmetlerinde görev yapanlar için ise ilave bir meziyettir. İslam'ın ana kaynakları olan Kur'an ve sünnette bildirilen hükümleri iyi anlamak için Arapçayı bilmek gerekir.⁴³⁷ Ancak Arapça derslerinin, TAHEK'te müstakil olarak okutulmasının, programın amaç ve boyutlarını aşacağı düşünülmektedir. Zira dil eğitimi özel bir süre ve gayret gerektirir. TAHEK'e katılan kursiyerlerden İHL ve ilahiyat ön lisans mezunu olanların Arapçasının çok zayıf olduğu, ilahiyat lisans mezunlarında ve medrese tahsili görmüş olanlarda ise durumun nispeten daha iyi olduğu söylenebilir. Kursiyerlerin okullarda aldıkları eğitimden dolayı bir miktar Arapça alt yapıları olsa da bunun kapsamlı bir eğitime dönüşmesi için müstakil bir hazırlık kursu gerekir. Böylesi bir eğitim, program ve süre açısından TAHEK'e uygun gözükmemektedir. Bununla birlikte DİB tarafından düzenlenen dinî yüksek ihtisas eğitimleri kapsamında Arapça hazırlık kursu düzenlenmektedir.⁴³⁸ Ayrıca 2020 yılı Kasım ayından itibaren dört yıllık dinî

⁴³⁶ Dam ve Ertürk, “DİB Tashih-i Huruf Programının Değerlendirilmesi”, s. 484.

⁴³⁷ Mehmet Taha Baran, “Kur'an Kursları Öğretiminde Medrese Modeli ve Arapça Eğitiminin Ehemmiyeti”, *Yeniden Yapılanmanın Eşiğinde Kur'an Kursları-YECDER IV. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri*, YECDER Yayınları, İstanbul 2014, s. 264.

⁴³⁸ Bk. DİB, *İhtisas Eğitim Programı*, Ankara 2017, s. 13.

yükseköğrenim mezunlarına uzaktan eğitim yoluyla 6 aylık Arapça hizmet içi eğitim kursları verilmeye başlanmıştır.⁴³⁹

Din görevlilerinin kurs programında olmasını istedikleri derslerden bir diğeri tefsirdir. Bu alanla ilgili İHL'lerde ve ilahiyat fakültelerinde dersler verilmektedir. İslamî ilimlerin her birinde olduğu gibi tefsir ve tefsir usulü öğretiminde kendine has zorluklar vardır. Birbirinden farklı pek çok konuyu ihtiva eden ilahî kelâmın anlaşılması ve yorumlanması amacıyla geliştirilen tefsir usulü dersinin öğrencilere anlatılması özel çaba gerektirmektedir. İlahiyat eğitimi sürecinde öğrencilerin bu konuda gerekli alt yapıyı kazanamadıkları kimi araştırmacılarca ifade edilmektedir.⁴⁴⁰ Dolayısıyla fakültelerde yıllara yayılan bir şekilde verilen tefsir ve tefsir usulü derslerinin, ana eksenini kıraat/okuma olan bir kursta kısa bir sürede verilmesi kolay olmayacaktır. Bunun yerine programda var olan Kur'an-ı Kerim meali dersi içeriğinin geliştirilip sahada kullanılacak boyutta verilmesi daha faydalı olacaktır.

Kursiyerlerin programda olmasını istedikleri derslerden biri de hadistir. Bilindiği üzere Kur'an'dan sonra, dine kaynaklık etme bakımından önemli bir yere sahip olan sünneti anlama gayretleri, sahabe döneminden itibaren Müslümanların gündeminde yer almıştır.⁴⁴¹ Sonraki dönemlerde hadisleri anlamaya yönelik öğretim faaliyetleri farklı kurum ve mekânlarda her geçen gün daha da artarak devam etmiştir. Günümüzde ise ilk ve ortaöğretim kurumları ile üniversitelerin çeşitli bölümlerinde değişik isimlerdeki derslerde, öğrenci seviyeleri ve kurumun özelliğine göre hadisleri anlama çabaları sürmektedir.⁴⁴² DİB tarafından düzenlenen dinî yüksek ihtisas eğitimlerinde hadis derslerine epey bir yer ayrıldığı görülmektedir.⁴⁴³ Buna karşılık hemen her din görevlisinin alması gereken Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursları (MEHEK) ile Tashih-i Huruf Kurslarında (TAHEK) Hadis derslerine yer verilmemiştir.

⁴³⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. DİB, *Arapça Hizmet İçi Eğitim Programı (Uzaktan Eğitim)*, Ankara 2020.

⁴⁴⁰ Süleyman Karacelil, "İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Tarihi ve Usulü Dersinin Bazı Problemleri ve Çözüm Önerileri" *Şırnak Üniversitesi İFD*, 3/5, 2012, s. 86.

⁴⁴¹ Geniş bilgi için bk. İsmail Lütfi Çakan, *Anahatlarıyla Hadis*, 2. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul 1985, ss. 95-163; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 2. Baskı, TDV Yayınları, Ankara 1998, ss. 11-25.

⁴⁴² İlyas Canikli, "Hadis Öğretimi Üzerine Bazı Düşünceler", *İstanbul Üniversitesi İFD*, 23, 2010, s. 141.

⁴⁴³ Dinî Yüksek İhtisas Eğitimlerinde hadis dersleri (Hadis tarihi, usulü, tenkidi, anlama yöntemleri ve metinleri şeklinde) yedi dönemde toplamda 484 saat olarak okutulmaktadır. Bk. DİB, *İhtisas Eğitim Programı*, s. 85.

Yaptığımız araştırmada bazı eğitim merkezlerinde Hitabet derslerine giren eğitim görevlilerinin kursiyerlerden ezber hadis dinledikleri öğrenilmiştir. Eğitim görevlilerinin kendi inisiyatifleriyle yapıldığı anlaşılan bu çalışmanın, programda olmaması ve tüm eğitim merkezlerinde uygulanmaması kursiyerlerin eleştirdiği bir durum olmuştur. Hadis derslerine hiç yer verilmemiş olması da yine eleştirilen bir konudur.

Tashih-i huruf programının bu hâliyle bazı eksikleri olduğunu söylemek gerekir. DİB personelinin, profili birbirinden çok farklı cemaate hizmet verdiği göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Hâliyle bu durum, din görevlilerinin sürekli olarak geliştirilmelerini gerektirmektedir. Dolayısıyla TAHEK gibi din görevlilerinin rağbet gösterdiği kurslarda farklı hizmet becerileri de personele kazandırılmalıdır. Bu bağlamda günümüz açısından önem arz eden “Cemaatle Etkili İletişim”, “Yetişkinlerin Din Eğitimi”, “Çocuk Eğitimi”, “Kur’an Öğretim Teknikleri”, “Hadislerden Yararlanma Teknikleri” ve “Dinî Cemaatler ve Topluluklarla İletişim” gibi konuların ders sadedinde olmasa bile konferans veya seminerler yoluyla verilmesi faydalı olacağını düşünmekteyiz.

3.2.3.5. Tashih-i Huruf Programından Çıkarılması İstenilen Dersler

TAHEK’te var olan derslerin gereklilik durumunu tespit için kursiyerlerden görüş istenmiştir. Konuyla ilgili yöneltilen soruya verilen cevapların dağılımı Tablo 86’de gösterilmiştir.

Tablo 3.82. Derslerin Gereklilik Durumu

Programda gereksiz ders var mı?	N	%
Programda gereksiz ders var	41	16,1
Programda gereksiz ders yok	211	82,7
Cevapsız	3	1,2
Toplam	255	100

χ^2 : 114,683 sd: 1 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tabloda görüldüğü üzere kursiyerlerin büyük çoğunluğu (%82,7) programda gereksiz ders olmadığını belirtmiştir. Programda gereksiz derslerin bulunduğunu düşünen kursiyerlerin oranı ise %16,1’dir.

Bulgulara göre “TAHEK programındaki derslerin hepsi din görevlileri için gereklidir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Buna göre kursiyerlerin büyük çoğunluğunun programdaki dersleri gerekli gördükleri rahatlıkla söylenebilir.

Programda gereksiz ders olduğunu düşünen kursiyerler ise, TAHEK’in kıraat kursu olduğunu, dolayısıyla Kur’an-ı Kerim ve musiki dersleri dışında yer alan İlmihâl, Kur’an-ı Kerim Meali ve Hitabet derslerinin programda olmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak böyle düşünenlerin azınlıkta olduğunu belirtmek gerekir.

3.2.4. Eğitim Görevlileriyle İlgili Değerlendirmeler

Çalışmanın Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursu (MEHEK) kısmında kursiyerlerin eğitim görevlileri hakkındaki görüşlerine yer verilmiş; eğitim görevlilerinin alan bilgisi, ders işleme becerileri ve kursiyerlerle ilişkileri ile ilgili düşüncelerinin yüksek oranda olumlu olarak değerlendirildiği görülmüştü (krş. Tablo 3.40-3.42). Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursları (MEHEK) ile Tashih-i Huruf Kurslarında (TAHEK) hemen hemen aynı eğitim görevlileri ders vermektedir. Dolayısıyla TAHEK kursiyerlerinin konuyla ilgili düşünceleri öğrenilmek istenmiştir.

3.2.4.1. Alan Bilgileri

Kursiyerlerin eğitim görevlilerinin alan bilgileriyle ilgili değerlendirmeleri şöyle bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.83. Eğitim Görevlilerinin Alan Bilgilerinin Değerlendirilmesi

Dersler	N %	Eğitim görevlilerinin alan bilgisini nasıl değerlendiriyorsunuz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz			
Kur'an-ı Kerim	N	249	3	1	2	255	p= 0,000
	%	97,6	1,2	0,4	0,8	100	p<0,05 Önemli
Kur'an-ı Kerim Meali	N	215	29	8	3	255	p= 0,000
	%	84,3	11,4	3,1	1,2	100	p<0,05 Önemli
Musiki	N	189	39	24	3	255	p= 0,000
	%	74,1	15,3	9,4	1,2	100	p<0,05 Önemli
İlmihâl	N	240	10	2	3	255	p= 0,000
	%	94,1	3,9	0,8	1,2	100	p<0,05 Önemli
Hitabet	N	224	26	2	3	255	p= 0,000
	%	87,8	10,2	0,8	1,2	100	p<0,05 Önemli
Ortalama	%	87,6	8,4	2,9	1,1	100	

Tablo 3.83'te görüldüğü üzere, TAHEK kursiyerlerinin %97,6'sı Kur'an-ı Kerim eğitim görevlilerinin alan bilgisini yeterli görmektedir. Bu dikkate şayan bir değerlendirmedir. Kursiyerlerin %84,3'ü Kur'an-ı Kerim meali eğitim görevlilerinin alan bilgisini yeterli, %11,4'ü kısmen yeterli, %3,1'i ise yetersiz olarak nitelendirmektedir. Musiki eğitim görevlilerinin alan bilgisini kursiyerlerin %74,1'i yeterli, %15,3'ü kısmen yeterli, %9,4'ü ise yetersiz görmektedir. İlmihâl eğitim görevlilerinin alan bilgisini yeterli gören kursiyerlerin oranı %94,1, kısmen yeterli görenlerin oranı ise %3,9'dur. Kursiyerlerin %87,8'i hitabet eğitim görevlilerinin alan bilgisini yeterli, %10,2'si ise kısmen yeterli gördüklerini ifade etmiştir.

Elde edilen verilerden eğitim görevlilerinin alan bilgisinin ortalama %87,6 oranında yeterli, %8,4 kısmen yeterli, %2,9 ise yetersiz olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Buna göre, "Din görevlilerine göre, TAHEK'te ders veren eğitim görevlilerinin alan bilgisi yeterli düzeydedir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Bulgulardan hareketle, kursiyerlerin büyük çoğunluğunun eğitim görevlilerinin alan bilgilerini yüksek oranda yeterli düzeyde gördükleri söylenebilir. Musiki eğitim görevlileriyle ilgili değerlendirmede nispeten bir farklılık söz konusu olsa da eğitim

görevlilerinin alan bilgilisiyle ilgili kanaatin olumlu olduğunu söylemek mümkündür. Musiki eğitim görevlileriyle ilgili olumsuz kanaatin sebeplerine dair düşünceler, dersle ilgili değerlendirmeler kısmında irdelenmiştir.

3.2.4.2. Eğitim-Öğretim Becerileri

Kursiyerlerin eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerileriyle ilgili değerlendirmeleri şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 3.84. Eğitim Görevlilerinin Eğitim-Öğretim Becerilerinin Değerlendirilmesi

Dersler	N %	Eğitim görevlilerinin eğitim- öğretim becerilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?			Cevapsız	Toplam	p
		Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz			
Kur'an-ı Kerim	N %	242 94,9	8 3,1	3 1,2	2 0,8	255 100	p= 0,000 p<0,05 Önemli
Kur'an-ı Kerim Meali	N %	188 73,7	48 18,8	14 5,5	5 2,0	255 100	p= 0,000 p<0,05 Önemli
Musiki	N %	162 63,5	58 22,7	31 12,2	4 1,6	255 100	p= 0,000 p<0,05 Önemli
İlmihâl	N %	221 86,7	26 10,2	4 1,6	4 1,6	255 100	p= 0,000 p<0,05 Önemli
Hitabet	N %	197 77,3	49 19,2	5 2,0	4 1,6	255 100	p= 0,000 p<0,05 Önemli
Ortalama	%	94,7	14,8	4,5	1,5	100	

Tabloda görüldüğü üzere, TAHEK kursiyerlerinin %94,9'u Kur'an-ı Kerim eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerilerini yeterli, %3,1'i ise kısmen yeterli gördüklerini ifade etmiştir. Kursiyerlerin %73,7'si Kur'an-ı Kerim meali eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerilerinin yeterli olduğunu ifade etmiş, %18,8'i kısmen yeterli, %15,5'i ise yetersiz olarak değerlendirmiştir. Musiki eğitim görevlileri hakkında ise kursiyerlerin %63,5'i yeterli, %22,7'si kısmen yeterli, %12,2'si yetersiz şeklinde görüş bildirmiştir. İlmihâl eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerileriyle ilgili düşüncelerin dağılımı %86,7 yeterli, %10,2 kısmen yeterli ve %1,6 yetersiz şeklinde tespit edilmiştir. Kursiyerlerin %77,3'ü hitabet dersi eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerilerini yeterli, %19,2'si kısmen yeterli, %2'si ise yetersiz gördüklerini ifade etmişlerdir.

Elde edilen verilerden eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerilerinin ortalama %94,7 oranında yeterli, %14,8 kısmen yeterli, %4,5 ise yetersiz olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bulgulardan hareketle, “Din görevlilerine göre, TAHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerileri yeterli düzeydedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Sonuçlara bakıldığında kursiyerlerin eğitim görevlilerinin alan bilgisi ile eğitim-öğretim becerileri hakkındaki değerlendirmelerinde bir paralellik gözükmemektedir. Bununla birlikte Kur’an-ı Kerim eğitim görevlileriyle ilgili olumlu kanaatte çok fazla değişiklik görülmezken diğer derslerde kısmen de olsa bir düşüş yaşandığı müşahade edilmiş, musiki eğitim görevlileriyle ilgili olumsuz kanaatin bir miktar daha arttığı görülmüştür. Ancak, kursiyerlerin büyük çoğunluğunun eğitim görevlilerinin ders işleme becerilerini yeterli düzeyde gördükleri söylenebilir.

3.2.4.3. Kursiyerlerle İlişkileri

Eğitimde en önemli hususlardan biri de alıcı-verici konumundaki öğretmen-öğrenci ilişkisidir. Aynı zamanda eğitimin kalitesini doğrudan etkileyen bu durumun izdüşümünü tespit etmek için kursiyerlere “Derslere giren eğitim görevlilerinin kursiyerlerle ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Verilen cevapların dağılımı Tablo 3.85’te gösterilmiştir:

Tablo 3.85. Eğitim Görevlisi-Kursiyer İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Eğitim görevlilerinin kursiyerlerle ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?	N	%
Hepsi yeterli	136	53,3
Bazıları yeterli, bazıları yetersiz	113	44,3
Cevapsız	6	2,4
Toplam	255	100

χ^2 : 124,988 sd: 2 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tabloya bakıldığında kursiyerlerin %53,3’nün eğitim görevlisi-kursiyer ilişkileri açısından eğitim görevlilerinin hepsini yeterli, %43,9’unun bazı eğitim görevlilerini yeterli, bazı eğitim görevlilerini yetersiz gördükleri anlaşılmaktadır.

Elde edilen verilere göre, kursiyerlerin çoğunluğunun bütün eğitim görevlilerinin kendileriyle ilişki/iletişim şeklini yeterli görürken bazı eğitim görevlilerinin iletişim tarzlarının yetersiz olduğu kanaatini taşıdıkları söylenebilir. Buna göre, “Din görevlilerine göre, TAHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin

kursiyerle ilişkileri yeterli düzeydedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Bu sonuçlar, Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursu (MEHEK) kursiyerlerinin değerlendirmeleriyle neredeyse aynıdır (krş. Tablo 3.42).

Eğitim görevlileri hakkındaki açık uçlu değerlendirmeler de nicel verileri destekleyecek bilgiler sunmaktadır. Bunlardan bazılarını şu şekilde ifade etmek mümkündür:

“Hocalarımızdan Allah razı olsun, bizlere çok emek verdiler.”

“Hocalarımız, aynı zamanda bizim ağabeyimiz. Kurum içinde amirlerden göremediğimiz ağabeyliği bize gösterdiler.”

“Hocalarımızla daha fazla iç içe olmak istiyoruz. Onlardan ders dışında da istifade etmek istiyoruz.”

“Bazı hocalarımız, komutan gibi davranıyor, kursiyerlere asker muamelesi yapıyor.”

“Bazı hocalarımız karşısındakileri çocuk yerine koyuyor, çocuk gibi azarlıyor.”

“Eğitim görevlilerinin kursiyerleri kurstan atmakla tehdit etmesi hiç hoş olmuyor. Biz hocalarımızı hem hoca, hem rehber hem de bir ağabey olarak görmek istiyoruz.”

“Bazı hocalarımız hep belli arkadaşlara okutuyor, durumu zayıf olanlarla pek ilgilenmiyorlar.”

“Eğitim merkezine dışarıdan hoca getirilmesin. Bütün hocalar eğitim merkezinin kadrolu hocası olsun.”

“Dışarıdan getirilen hoca bizim gibi imam; bir de bize amirlik yapmaya çalışıyor, bu durum hoş olmuyor.”

“Eğitim merkezlerinin kadrolu musiki hocası olması lazım. Dışarıdan tedarikle bu iş yürümez.”

“Hoca dediğin babadır, ağabeydir, örnektir. Biz zaten amirlerin sultanından çekiyoruz. Aynı davranışları ehl-i ilimden de görmek hiç hoş olmuyor.”

“Her şeyi hocalardan beklemek doğru bir yaklaşım değil. Bazı arkadaşlar kendi başlarına hareket etmeyi seviyor, hep kendi dediklerinin olmasını istiyor. Kendisini

çok iyi zannediyor, aklınca hocalarımızı test etmeye çalışıyor. Hocalar farklı davranınca da kötü oluyor. Hep tek taraflı düşünmemek lazım.”

“Beş parmağın beşi bir değil, herkesin usulü ve üslubu farklı. İnsanları böyle kabul edersek daha doğru yaparız. Bütün eğitim görevlilerinin aynı olmasını istemek ne kadar doğru?”

“Hocalarımızın eğitimcilik yönlerini güçlendirmeleri gerektiğini düşünüyorum. Bilgi açısından çok iyiler, ama eğitimcilik yönleri itibariyle biraz zayıf kalıyorlar.”

Bu değerlendirmelerden bazıları eğitim merkezlerinin tümünden, bazıları ise sadece birkaç eğitim merkezinden gelmiştir. Eğitim görevlilerinin olumlu-olumsuz yönlerinin dile getirildiği bu geri bildirimlerde “Eğitim görevlilerinin kursiyerlere çocuk muamelesi yaptığı” şeklindeki değerlendirmenin ön plana çıktığı görülmüştür. Benzer değerlendirmelere MEHEK kursiyerlerinin geri bildirimlerinde de rastlanmıştır. Demek ki, her iki grup kursiyer bu konuda ortak problem yaşamaktadır.

Her şeyden evvel kursiyerlerin tümü belirli düzeyde eğitime sahip, çeşitli sınavlardan geçmiş ve devlet hizmetine alınmış yetişkin kişilerdir. Onlar, gelişim özellikleri ve öğrenme gereksinimleri açısından çocuk ya da gençlerden farklıdırlar. Böyle insanları başarılı bir şekilde yetiştirmek ve onlara bir şeyler verilmek isteniyorsa, her şeyden önce yetişkinlerin çocuklardan farklı şekilde öğrendiklerini bilmek gerekir.⁴⁴⁴ Öğrenme açısından çocuk ve yetişkinlerin farklı özellikleri olması sebebiyle yetişkinlerin eğitimi ile ilgilenen öğretmenlerin farklı bir donanıma sahip olmaları gerekmektedir. Bunun için yetişkin din eğitimcileri, yetişkinlere ilgi göstermeli, onları desteklemeli ve cesaretlendirmelidir. Bu da taraflar arasında iyi bir diyalogun gerçekleşmesiyle mümkün olabilir. Diyalog ortamının oluşturulması güven verici, sevgi ve saygıya dayalı ilişkiler sonucu meydana gelmektedir. Bu unsurların eğitimin bir parçası olması durumunda yetişkinler, eleştirel bakış açısı kazanarak araştırmaya yönelik bir öğrenme ortamına kavuşmuş olacaklardır.⁴⁴⁵ Dolayısıyla eğitim görevlileri, kursiyerlerin yetişkin bireyler olduklarını göz önünde bulundurmalı ve eğitimde ona göre yöntemler takip etmelidirler.

⁴⁴⁴ Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, s. 183; Dam, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, s. 73.

⁴⁴⁵ M. Akif Kılavuz, “Yetişkin Din Eğitimcilerinde Bulunması Gereken Özellikler”, *Uludağ Üniversitesi İFD*, 12/1, 2003, s. 135.

Öte yandan personel eğitiminin, işleyiş itibariyle diğer okul eğitimlerinden farklı yönleri bulunmaktadır. Kursiyerler, bu eğitimlere öğrenci olarak değil, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na (DMK) tâbi memur olarak iştirak etmektedirler. Dolayısıyla izinsiz bir şekilde devamsızlık yapma ya da derslere katılmama gibi bir hakları yasal olarak bulunmamaktadır. Kursiyerlerin disiplin işlemleri yine memurlar hakkındaki kanunî metinlere göre yapılmaktadır. Eğitim görevlileri ile kursiyerler arasında kanunen bazı prosedürler bulunmaktadır. Durum böyle olmakla birlikte iki taraf arasında öğretmen-öğrenci ilişkisinin daha güçlü olması gerekmektedir. Dolayısıyla eğitim görevlileri, öğrencileri olsalar bile kursiyerleri küçük görmemeli, kursiyerler de memur olduklarını unutmadan sorumluluklarını yerine getirmelidirler.

3.2.5. Tashih-i Huruf Kursunun Diğer Boyutları

3.2.5.1. Sınavlar

Eğitim-öğretimin verimliliği, öğrencilerin başarı ya da başarısızlıklarının dereceleri ve nedenleri birtakım değerlendirmelerle tespit edilir. Bu değerlendirmeler, kimi öğrencilerin programın sonraki aşamalarına geçmesine, kimilerinin programı tekrarlamasına, kimilerinin de sistemden çıkarılmasına neden olur. Bu işlemler öğrenciler hakkında verilen bazı kararların sonucunda yapılır. Öğrenciler hakkında verilen kararlar birtakım ölçme ve değerlendirmelere dayanır. Öğretmenlerin kararları bu süreçte etkindir. Ancak bu kararların doğruluk derecesi önemlidir.⁴⁴⁶

DİB Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği gereğince, uzun süreli hizmet içi eğitimler üçer aylık dönemler hâlinde düzenlenmekte ve her dönemin sonunda sınav yapılmaktadır.⁴⁴⁷ Sınavın nasıl yapılacağına dair hususlar ilgili yönetmelikte belirtilmiştir.⁴⁴⁸ İki dönem hâlinde düzenlenen TAHEK'te, birinci dönem sonunda yapılan sınavlarda başarılı olamayan kursiyerlerin kursla ilişkisi kesilerek görev yerlerine gönderilmektedirler. Kursiyerlere üç ayda bir yapılan sınavların ölçme ve değerlendirme açısından yeterli olup olmadığı sorulmuştur.

⁴⁴⁶ Küçükahmet, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, s. 186.

⁴⁴⁷ DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, md. 22.

⁴⁴⁸ DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, md. 26.

Tablo 3.86. Dönem Sonu Sınavlarının Değerlendirilmesi

Sınavların üçer aylık dilimlerde yapılması ölçme değerlendirme açısından yeterli mi?	N	%
Mevcut hâliyle yeterli	192	75,3
Sınavlar daha sık aralıklarla yapılmalı	40	15,7
Başka	18	7,1
Cevapsız	5	2,0
Toplam	255	100

χ^2 : 215,456 sd: 2 p= 0,000 p< 0,05 (Önemli)

Verilen cevaplarda kursiyerlerin %75,3'ü, üç ayda bir sınav yapılmasını yeterli görürken, %15,7'si sınavların daha sık aralıklarla yapılmasını istemiş, %7,1'i ise “başka” seçeneğini işaretlemiştir. Başka seçeneğini işaretleyenlerin bir kısmı hiçbir açıklama yapmamış, bazıları “Sınava gerek yok, biz buralara sınavlardan geçerek geliyoruz; sınav bizi geriyor, hiç yapılmasın; kursiyerlerin başarısı derslerdeki durumuna göre değerlendirilsin, sınav yapılmasın; sınavlar çok fazla ön plana çıkarılıyor” şeklinde şerhler düşmüşlerdir.

Sonuçlara göre, kursiyerlerin büyük çoğunluğunun üç ayda bir yapılan sınavları yeterli gördüğü anlaşılmaktadır. Bu durumda “Din görevlilerine göre, TAHEK’te dönem sonu sınavları ölçme ve değerlendirme açısından yeterlidir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Kursiyerlere sınavlarda zorlanılan durumların neler olduğu yöneltlen diğer bir soru ile öğrenilmek istenmiştir. Alınan cevaplar şu şekilde bir dağılım göstermiştir:

Tablo 3.87. Sınavlarda Zorlanılan Durum

Sınavlarda en çok zorlandığınız durum hangisidir?	N	%
Sınav stresi	80	31,4
Komisyon karşısında duyduğum heyecan	74	29,0
Yazılı sınavda yanlış yapma korkusu	8	3,1
Hepsi	28	11,0
Başka	53	20,8
Cevapsız	6	2,4
Toplam	255	100

χ^2 : 185,759 sd: 4 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tabloya bakıldığında, kursiyerlerin %31,4'ünün sınavlarda en çok zorlandığı durumu “sınav stresi”, %29'unun “komisyon karşısında duyduğu heyecan”,

%3,1'inin "yazılı sınavda yanlış yapma korkusu", %11'inin "hepsi", %20,8'inin ise "başka" şeklinde cevapladığı görülmektedir. Başka seçeneğini işaretleyenlerin büyük çoğunluğu "Stres ve kaybetme korkusu" açıklamasını yapmış, bunun yanında "Sözlü sınavdan korkuyorum, heyecan ve stres, komisyondan korkuyorum" şeklinde şerhler düşülmüştür.

Bulgulara göre, yapılan sınavlarda kursiyerleri daha ziyade yaşadıkları stresin zorladığı anlaşılmaktadır. Bu durumda "Komisyon karşısında duyulan heyecan, TAHEK sınavlarında en fazla zorlanılan durumdur." şeklindeki hipotezimiz kısmen doğrulanmıştır.

Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursu (MEHEK) kursiyerleri ile Tashih-i Huruf Kursu (TAHEK) kursiyerlerinin durumları karşılaştırıldığında TAHEK kursiyerlerinin sınav stresinin daha yüksek olduğu anlaşılmıştır (krş. Tablo 3.43).

DİB Dönem sonunda yapılan sınavlarda başarısız olan personelin kursla ilişkisinin kesilip görev yerine yahut durumuna uygun başka bir göreve gönderileceği hizmet içi eğitim yönetmeliğinde belirtilmiştir.⁴⁴⁹ Zaman zaman yapılan sınıf içi değerlendirmelerde bu hususun kursiyerlerde olumsuz iz düşümleri gözlemlenmiştir. Ayrıca yazılı olarak alınan geri bildirimlerde kursiyerler, sınavların geri gönderilme endişesi nedeniyle kendilerini kaygılandırıldığını, özellikle bazı eğitim görevlilerinin bunu gündeme getirip korkutmalarının bu kaygıyı daha da artırdığını, bu durumun motivasyonlarını bozduğunu ifade etmişlerdir. Konu araştırma anketinde açık uçlu bir soruyla ölçülmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili değerlendirme yapan kursiyerlerin cevapları tasnif edildiğinde şu şekilde bir sonuç ortaya çıkmıştır:

Geri gönderilmekten endişe duyanlar: %58,

Kısmen endişelendiğini belirtenler: %15

Geri gönderilmekten endişe duymayanlar: %27

Görüldüğü üzere kursiyerlerin çoğu sınavlarda başarılı olamadığında geri gönderilmekten endişe duymaktadır. Bu şekilde cevap veren kursiyerler, bu durumun kendilerini kaygılandırıldığını ve çalışma şevklerini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Bu neticeden hareketle "Geri gönderilme endişesi TAHEK kursiyerlerinin motivasyonunu olumsuz etkilemektedir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmaktadır.

⁴⁴⁹ Bk. DİB, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, md. 26.

Geri gönderilme endişesinin diğer hizmet içi eğitimlerde de olumsuz sonuçlar doğurduğu tespit edilmiştir. Örneğin Poyraz (2002), çalışmasında uzun süreli hizmet içi eğitim kurslarından biri olan dinî yüksek ihtisas eğitimlerinde geri göndermenin kursiyerleri strese soktuğunu, kurstan ayrılan din görevlilerinin kendi ailesinde ve toplumsal hayatında sıkıntılar yaşadığını ifade etmiştir.⁴⁵⁰

Kara'nın (2006) dinî yüksek ihtisas eğitimleri üzerine yaptığı araştırmada da kursiyerlerin %63,4'ü başarısız olma durumunda geri gönderilmekten büyük endişe duyduğunu, %25,4'ü kısmen böyle bir endişe hissettiğini, %15'i ise herhangi bir endişe duymadığını belirtmiştir.⁴⁵¹

Dam ve Ertürk'ün (2019) tashih-i huruf kursları üzerine yaptıkları araştırmada kursiyerlerin %55,9'u gönderilme endişesi duyduğunu, %25,8'i kısmen kaygılandığını, %18,3'ü ise herhangi bir kaygı duymadığını ifade etmiştir.⁴⁵²

Oldukça şaşırtıcı bulduğumuz bir diğer durum ise, Tashih-i Huruf Kursu (TAHEK) kursiyerlerinin geri gönderilme endişesinin, Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursu (MEHEK) kursiyerlerinin başarısızlık durumunda görevlerine son verilme ihtimalinin doğurduğu endişeden çok daha yüksek oranda olmasıdır. (krş. Tablo 3.44) TAHEK'e katılan, hemen hepsi kadrolu, görev yılı ve yaş olarak ilerlemiş kursiyerlerin sözleşmeli, daha da önemlisi görevine son verilme olasılığı bulunan MEHEK kursiyerlerine göre daha kaygılı olmaları dikkat çeken bir husustur. Bunda TAHEK kursiyerlerinin ailevî ve sosyal statülerinin önemli bir etken olduğunu söyleyebiliriz. Kursiyerlerden birinin şu değerlendirmesinin konuya ışık tutması anlamında önemli bir ipucu olabileceğini düşünmekteyiz:

Ben buraya 6 aylığına geldim. Ailem, cemaatim ve meslektaşlarım bunu biliyor. Geri gönderilirse durumu aileme bir şekilde açıklayacağım; ama çevreme, cemaatime, müftülükteki personele ne diyeceğim? Neticede onlara başarısız olduğum için kurstan ayrıldığım bilgisi gidecek ve bu bilgi bir şekilde kulaktan kulağa yayılacak. Ben şehrin büyük bir camisinde imamım. Birçok insan beni tanır, bilir. Müftülük bünyesinde de önemli bir itibarım var. '.... Hoca başarısız olmuş, geri gönderilmiş' denilirse bu benim için yıkım olur. Bizim camiada böylesi şeyler hiç hoş yorumlanmaz. Maazallah, böyle bir şey olursa ben bir daha orada görev yapamam. Başka yerlere gitsem de bu benim peşimi bırakmaz.

Anketlerde benzer değerlendirmelerin başka kursiyerler tarafından da yapıldığı görülmüştür. Özellikle yaş ve görev yılı olarak ilerlemiş, şehir merkezlerinde görev

⁴⁵⁰ Poyraz, *Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet içi Eğitim İhtisas Kursları*, ss. 106-107.

⁴⁵¹ Kara, *Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim İhtisas Kurslarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, s. 112.

⁴⁵² Dam ve Ertürk, "DİB Tashih-i Huruf Eğitim Programının Değerlendirilmesi", s. 488.

yapan din görevlilerinde geri gönderilme endişesinin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Yetkililerden alınan bilgilere göre, başarısız olan kursiyerlerin kursla ilişkisinin kesilmesi kuralı, kursiyerlerin daha fazla eğitime odaklanmalarını temin etmek için getirilmiştir. Ayrıca hizmet içi eğitime alınan kursiyerlerin memur olduklarından bahisle ders çalışmaları ve derslerinde başarılı olmaları, görevlerinin bir parçası olarak görülmektedir.

Yapılan taramalarda, bu türden uygulamaların farklı kurumlarda da olduğu öğrenilmiştir. Örneğin, emniyet hizmetlerinin insan kaynağının yetiştirildiği polis meslek yüksekokullarında “Eğitim-öğretim dönemini başarıyla tamamlayamayanlar ile sağlık ve disiplin yönünden polis olamayacağına yetkili kurullarca karar verilenlerin okulla ilişkisi kesilir.”⁴⁵³ hükmü getirilmiştir. Benzer durum Türk Silahlı Kuvvetlerinin insan kaynağını yetiştiren harp okulları için de geçerlidir. Hatta başarısızlık ve disiplinsizlik nedeniyle okuldan çıkarılanlara -personel ve yıpranma giderleri (amortisman) hariç- devlet tarafından yapılan masraflar faizleri ile birlikte ödettirilmektedir.⁴⁵⁴

DİB hizmet içi eğitimlerde ve diğer kurumların öğretimlerinde görülen bu uygulamanın, personel rejimi açısından tutarlı ve anlaşılır yönleri gözükmele birlikte, eğitime katılan personele sürekli olarak bu kuralı hatırlatıp korkutmanın, kaygı düzeyini artırdığı anlaşılmaktadır. Durumun eğitimde hedeflenen toplam kaliteyi de olumsuz etkilediği de açıktır. Bu olumsuzluk, birtakım yöntemlerle aşılabılır.

Her şeyden evvel kursiyerlerin yetişkin, çoluk-çocuk sahibi yetişkin bir memur ve din hizmeti gibi ağır bir sorumluluğu üstlenmiş, camiada, cemiyyet ve cemaati içinde itibarı olan bir insan olduğu unutulmamalıdır. Yapıcı bir yaklaşım tarzı sergilenmeli, söz konusu uygulama dâhil olmak üzere hizmet içi eğitim programlarının işleyişine dair kurallar, özellikle de kursiyerlerin memur oldukları, memurluğun da öğrencilikten farklı özel sorumlulukları olduğu hususu en başta kursiyerlere hatırlatılmalıdır. Bu kurallar, kursiyerleri etkilemek için sürekli kullanılan bir disiplin aygıtına dönüştürülmemelidir. Kursiyerler başarıya teşvik edilmeli, müspet motivasyon sağlanmalı, disiplini bozan kursiyerler uyarılmalıdır. Uyarılara ve telkinlere rağmen gereken sorumlulukları yerine getirmeyen ve başarı

⁴⁵³ 4652 Sayılı Polis Yükseköğretim Kanunu, (*Resmî Gazete*, Tarih: 9.5.2001, Sayı: 24397), md. 10.

⁴⁵⁴ 4566 Sayılı Harp Okulları Kanunu, (*Resmî Gazete*, Tarih: 17.5.2000, Sayı: 24052), md. 38.

için gerekli çabayı göstermeyen ve disiplinsiz davranışlar sergileyen kursiyerlerin ilişkisi kesilmelidir. Uygulamanın bu şekilde yapılmasının, kursiyerlerin başarıya güdülenmesi ve kurs işleyişinin sağlıklı yürütülmesi açısından daha faydalı sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

3.2.5.2. Sosyal Faaliyetler

Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursu (MEHEK) “Sosyal Faaliyetler” başlığı altında, sosyal faaliyetlerin eğitimdeki önemine temas edilerek eğitim programının özüne uygun faaliyetlerin, yapılan eğitim için uygulama alanı oluşturmasının yanı sıra katılımcıları olumlu yönde motive ettiğine değinilmişti. Bu doğrultuda Tashih-i Huruf Kursu (TAHEK) kursiyerlerine “Eğitim süresince ne tür sosyal faaliyetler düzenlenmesini isterdiniz?” şeklinde bir soru yöneltilerek değerlendirmelerini açık uçlu yapmaları istenmiş, yapılan değerlendirmeler gruplandırılarak benzer cevaplar bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Bunlardan birkaçı şu şekilde sıralanabilir:

“Yeterli oranda sosyal faaliyet yapılmıyor.”

“Hocalarımızın da katıldığı piknikler, geziler, maçlar düzenlenebilirdi. Bunlara yeterince zaman ayrılmadı.”

“Hocalarımızla akşam oturmaları, sıra geceleri ve benzerleri yapılabilir.”

“Eğitim merkezlerinde kursiyerlerin vakit geçirebileceği yeteri kadar sosyal alan yok, sosyal alan sadece çay salonundan ibaret. Spor yapabileceğimiz alanlar, stres atacağımız ortamlar olmalı.”

“Kursiyerler arasında çeşitli yarışmalar tertip edilebilir. Kur’an yarışması, ezan yarışması, hadis yarışması düzenlenebilir. Buna isteyenler katılmalı.”

“Farklı alanlardan uzmanlar getirtilip konferanslar düzenlenebilir. Bu hususta neredeyse hiçbir şey yapılmıyor. Sosyal faaliyetten anlaşılan sadece gezmek-tozmak olmamalı.”

“Şehirde zaman zaman çeşitli konferanslar düzenlendiğini duyuyoruz. Ne olurdu okul bizi bu konferanslara götürseydi! Hocalarımızla birlikte âdetâ hayat dersini birlikte yapardık.”

“Zaman zaman birlikte yemeğe gittik, fakat sadece yemek yedik. Şöyle sohbet edilse, muhabbet edilse bizim için daha fazla kaynaşma olabilir.”

“Biz hocalarımızla daha fazla kaynaşmak, onlarla muhabbet etmek istiyoruz. Hep ders olmamalı. Birlikte yapacağımız çok şey olduğunu düşünüyorum.”

“Daha önce bazı eğitim merkezlerini ziyaret ettim, âdeta otel gibiydi. Bazılarının ise eski Kur'an kurslarından farkı yok. Sosyal alan diye bir şey yok.”

Açık uçlu yapılan bu değerlendirmelerin yanı sıra nispi olarak kursiyerlerin sosyal faaliyetleri değerlendirilmek istenmiştir. Konuyla ilgili seçenekli soru sorulmadığından kursiyer cevapları kabaca değerlendirilmiştir. Buna göre kursiyerlerin büyük çoğunluğunun eğitim süresince yapılan sosyal faaliyetleri yeterli görmediği anlaşılmıştır. TAHEK kursiyerlerince dile getirilen serzenişlerin MEHEK kursiyerlerinin konuyla ilgili düşünceleriyle örtüştüğü görülmektedir (krş. MEHEK, Sosyal Faaliyetler).

Bilindiği kadarıyla, kursiyerler her hafta düzenli olarak kendi aralarında futbol müsabakası düzenlemektedir. Zaman zaman eğitim görevlileriyle birlikte yemekli toplantılar yapılmıştır. Hava müsait olduğu zamanlar az sayıda olsa da gezi ve piknik programları tertip edilmektedir. Anlaşılan o ki, kursiyerler kendi aralarında düzenledikleri bu tür etkinlikleri sosyal faaliyet olarak görmemekte, eğitim merkezince düzenlenecek gezi, piknik ve benzeri etkinliklerin olmasını ve bunların çeşitlenmesini beklemektedir.

3.2.5.3. Eğitim Merkezlerinin Durumu

TAHEK kursiyerlerinin büyük çoğunluğu, eğitim süreci boyunca eğitim merkezlerinde konaklamaktadır. Okulların donanımı ve kurs boyunca yaşanan sıkıntılar, dolaylı da olsa eğitim faaliyetlerini etkilemektedir. Ankette yöneltilen bir soruyla kursiyerlerin eğitim merkezlerini (personel, idare, bina, fizikî şartlar ve sair açılardan) değerlendirmeleri, karşılaştıkları problemleri belirtmeleri ve öneriler sunmaları istenmiştir.

Yapılan değerlendirmede kursiyerlerin cevaplarının çeşitlilik arz ettiği, kursiyerlerin büyük çoğunluğunun “sorun yoktu”, “her şey güzeldi”, “Allah devletimize zeval vermesin”, “eğitim merkezi gayet güzel”, “eksiklik görmedim”, “bundan iyisi can sağlığı” gibi ifadelerle memnuniyetini belirttiği görülmüştür. Büyük çoğunluğun verdiği bu cevaplardan eğitim merkezlerinin hizmet içi faaliyetleri içi uygun donanımına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu sonuçtan hareketle eğitim merkezlerinin TAHEK için uygun donanımına sahip olduğu

söylenebilir. MEHEK’lerde de benzer bir sonuca ulaşılmıştır. (bk. MEHEK, Eğitim Merkezlerinin Durumu)

Diğer taraftan kursiyerler eğitim merkezinde yaşanan bazı sorunları dile getirmiştir. Öne çıkan sorunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

1. Gündüzlü personelin görevden muaf tutulmaması,
2. Harcırahların ödenme şekli,
3. İzin konusunda idarenin tutumu,
4. Sosyal faaliyetlerin azlığı,
5. Yemeklerin az çeşitli ve yağlı olması,
6. Yatakhanelerin ve lavaboların fiziksel yetersizliği ve temizlik problemi,
7. Eğitim merkezinde internetin olmaması,
8. Bazı eğitim merkezlerinin şehir dışında olması ve ulaşımın zorluğu,
9. Eğitim merkezinde kantinin olmaması,
10. Bazı okul personelinin kursiyerlere karşı menfi tutumları,
11. Bazı kursiyerlerin ahlakî zafiyeti, gürültü yapması ve sigara içmesi,
12. Bazı eğitim merkezlerinde kış aylarında ısınma problemi yaşanması.

TAHEK kursiyerlerince ifade edilen sorunların benzerleri MEHEK kursiyerlerince de dile getirilmiştir. Her iki kursiyer grubunun da benzer sorunlara işaret etmesinin, araştırmaların aynı eğitim merkezlerinde yapılmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bununla birlikte TAHEK kurslarında MEHEK’ten farklı olarak dile getirilen birkaç farklı husus dikkat çekmektedir. Bunların başında kursa katılan gündüzlü personelin göreve devam zorunluluğu gelmektedir.

Daha önce de ifade edildiği üzere, eğitim merkezlerinde düzenlenen TAHEK’lere, illere tanınan kontenjanlara göre yatılı kursiyer alımının yanı sıra eğitim merkezinin bulunduğu şehirden yine belli kontenjanda gündüzlü kursiyer alımı yapılmaktadır. Müracaat durumuna göre bayan Kur’an kursu öğreticilerine öncelik verilmekte, bayan personelden yeteri kadar müracaat olmaması durumunda şehir mücavir alanında görev yapan din görevlilerinden sınıf oluşturulmaktadır.

Başkanlığın ilgili yazısı⁴⁵⁵ gereğince gündüzlü gruplar öğleye kadar kendi görevlerini ifa etmekte, öğleden sonra ise TAHEK'e katılmaktadır. İmam ve müezzinler sadece öğle ve ikindi namazından muaf tutulmaktadır. Gündüzlü ve yatılı kursiyerlere aynı program uygulanmaktadır. Ancak aynı kursu görmelerine rağmen yatılı olan kursiyerlerin görevden muaf tutulması ve yerlerine vekil görevli tayin edilmesine rağmen benzer uygulamanın gündüzlü personel için geçerli olmaması, programın işleyişinde açısından sıkıntılara yol açmaktadır. Özellikle imam ve müezzinler, görev mahallerinde herhangi cenaze ve benzeri olması durumunda kursu bırakıp görev yerine gitmek durumunda kalmaktadır. Benzer sorun Cuma görevinde de yaşanmaktadır. Cami görevlisi kursiyerler, Cuma'ya yetişmek için dersten erken ayrılmak zorunda kalmakta, bu nedenle derslerden mahrum kalmaktadırlar. Kurs işleyişini ve kursiyerlerin motivasyonunu bozan bu durumun düzeltilmesi beklenmektedir.

İkinci mesele, kursiyerlere yevmiye ödenmesidir. Bu uygulamanın eğitim sürecine olumsuz etkisi ve devlete yüklediği malî külfet daha önce izah etmiş, kanunî olarak kursiyerlere yapılan bu ödemenin kursların süresine ve kontenjanlarına menfi tesirleri olduğunu açıklamıştık (bk. 377 numaralı dipnot).

Yapılan incelemelerde DİB'in, devlet sistemi içerisinde en çok hizmet içi eğitim kursu düzenleyen kurumların başında geldiği anlaşılmıştır. İlgili kanunlar gereğince, eğitimlere katılan personele yevmiye ödenmesi, yüklü bir bütçe gerektirmektedir. Bu durum Diyanet bütçesi ile ilgili çeşitli tartışmaları doğurmaktadır.⁴⁵⁶ Bütçeden DİB'e ayrılan meblağın önemli bir kısmının personel giderleri için harcadığı resmî olarak ifade edilmektedir.⁴⁵⁷ Bununla birlikte, kurslara alınan personele ilave ödeme yapılması sadece Diyanet'in değil, devletin sırtına bir

⁴⁵⁵ DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Tashih-i Huruf Kursu Sınav Duyurusu", [https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/591/\(09.06.2020\)](https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/591/(09.06.2020)).

⁴⁵⁶ Bk. Birgün Gazetesi, "Diyanet'in 2020 bütçesi sekiz bakanlığı geride bıraktı", <https://www.birgun.net/haber/diyanet-in-2020-butcesi-sekiz-bakanligi-geride-birakti-273683> (08.08.2020). T24 Gazetesi, "Diyanet'in 2020 bütçesi sekiz bakanlığı geride bıraktı", <https://t24.com.tr/haber/diyanet-in-2020-butcesi-sekiz-bakanligi-geride-birakti-butcenin-125-milyon-lirasi-derneklere-aktarilacak,845137> (08.08.2020). Yeniçağ Gazetesi, "Diyanet İşler Başkanlığı'nın bütçesi yüzde 2 bin 90 arttı!", <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/diyanet-isler-baskanliginin-butcesi-yuzde-2-bin-90-artti-264325h.htm> (08.08.2020).

⁴⁵⁷ Başkanlığa 7156 sayılı 2019 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu ile toplam 10.445.979.000,00₺ ödenek verilmiş olup, bu ödenek yıl içinde eklenen ve düşülen ödeneklerle yılsonunda 10.237.198.444,58 ₺ olmuştur. Verilen bu ödeneğin %82'si Personel Giderlerine, %14,8'i Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderlerine, %2'si Mal ve Hizmet Alım Giderlerine, %0,3'ü Cari Transfer Giderlerine ve %0,9'u ise Sermaye Giderlerine ayrıldığı görülmektedir. Bk. DİB, *2019 Yılı Faaliyet Raporu*, ss. 53-54.

yüktür. Neticede hizmet içi eğitime katılan personel hizmet almaktadır. Buna rağmen kursiyerlere maaşlarına ilaveten ödeme yapılmaktadır.⁴⁵⁸

Gündüzlü kursiyerlere ise hiçbir ödeme yapılmamaktadır. Külfetli olan bu uygulamanın aynı zamanda adil olmadığı düşünülmektedir. Ayrıca bütçe sıkıntısı sebebiyle kurs kontenjanlarının sınırlı tutulması, kursa ihtiyacı olan din görevlilerinin gerekli eğitimleri almasını engellemektedir. Problemin çözülmesi, hem DİB’i, hem devleti, hem de kursa katılmayı bekleyen din görevlilerini rahatlatacak faydalı bir adım olacaktır.

3.2.5.4. Personel ve İdare ile İlişkiler

Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursuna (MEHEK) katılan kursiyerlere olduğu gibi Tashih-i Huruf Kursuna (TAHEK) katılan kursiyerlere de eğitim boyunca idarî personel ve diğer okul çalışanları ile ilgili ilişkileri sorulmuştur. Zira daha önce de ifade edildiği üzere eğitim, sadece öğretmenlerle öğrenciler arasında sürdürülen bir faaliyet değildir. Eğitimin yapıldığı ortamda çalışanlar ile ilişkiler, bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak eğitim programının işleyişini etkileyebilmektedir. Araştırma kapsamında TAHEK kursiyerlerinin idarî ve yardımcı hizmetler personeliyle olan ilişkileri değerlendirmek istenmiş, konuya dair yöneltilen soruya verilen cevaplar şu şekilde bir dağılım göstermiştir.

⁴⁵⁸ Hizmet içi eğitimlere katılan personele yevmiye ödenmesinin yol açtığı sorunlar ve çözümü ile ilgili 17.08.2019 tarihinde 1901856733 sayılı bir yazı, tarafımızca CİMER uygulaması üzerinden ilgili kurumlara iletilmiş, Hazine ve Maliye Bakanlığı Harcırah ve Taşıt Dairesi Başkanlığı’na aynı uygulama üzerinden 27.08.2019 tarihinde tarafımıza cevabî bir yazı gönderilmiştir. Yazıda sadece “Harcırah konusuna ilişkin olarak ülkemizin için bulunduğu sorunların çözümüne ilişkin görüş ve önerileriniz ile göstermiş olduğunuz duyarlı yaklaşımınız için teşekkür ediyor, saygılar diliyoruz.” ifadeleri yer almaktadır.

Tablo 3.88. Personel ve İdare ile İlişkiler

İdarecilerin ve diğer personelin sorunlarınızı çözmedeki tavırları nasıldı?	N	%
Herhangi bir sorun yaşamadım	127	49,8
Hemen halletme çareleri aradılar	50	19,6
Bazen ilgilenip bazen ilgilenmediler	49	19,2
Tamamen İlgisizdiler	9	3,5
Sorunlarımızı iletemedik	8	3,1
Başka	3	1,2
Cevapsız	9	3,5
Toplam	255	100

χ^2 : 270,683 sd: 5 p= 0,000 p<0,05 (Önemli)

Tablo 3.88’de görüldüğü üzere, kursiyerlerin %49,8’i herhangi bir sorun yaşamadığını, %19,6’sı sorun yaşandığında okul personelinin hemen halletme çareleri aradığını, %19,2’si ise sorunlarıyla bazen ilgilenildiğini, bazen ilgilenilmediğini belirtmiştir.

Sonuçlara göre, eğitim merkezi personelinin kursiyerlerin problemlerine yapıcı ve çözüm odaklı bir üslupla yaklaştığı ve sorunları halletmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Kursiyerlerin büyük çoğunluğu (%69,4) idare ve diğer personelin kendilerine yaklaşım tarzını müspet olarak değerlenmiştir. Bu konuda MEHEK kursiyerlerinin cevabının %72 olduğu tespit edilmiştir (krş. Tablo 3.46).

Eğitim programları üzerine yapılan bir diğer araştırmada kursiyerlerin %39,4’ü idarecileri yaşanan sıkıntılara çözüm arama noktasında “gayretli ve ilgili” bulurken, %30,7’si “az ilgili”, %7,3’ü ise “tamamen ilgisiz” bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁹ Bu sonuçlardan hareketle, eğitim süreçlerinde kursiyer-okul personeli ilişkilerinin iyi düzeyde seyrettiği, kursiyerlerin idare ve yardımcı hizmetler personelinin kendilerine yaklaşım tarzını olumlu olarak nitelendirdiği ifade edilebilir.

Bir organizasyonun başında bulunan yöneticinin düşünce ve anlayışı, olaylara bakışı çok önemlidir. Her kurum için geçerli olan bu durum, eğitim kurumları için daha bir önem arz etmektedir. İdareyi ve düzeni sağlamak uğruna bilimsel düşünceden taviz vermek, gelişimin en önemli düşmanlarından. Böyle bir durum, eğitimin kalitesini değil, idarî maslahatı ön planda tutan merkeziyetçi yöneticilerin varlığıyla ortaya çıkabilir. Kurslar düzeyinde bu merkeziyetçi tavır, zaman zaman

⁴⁵⁹ Kara, *Hizmet içi Eğitim İhtisas Kurslarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, s. 99.

idarecilerin, eğitim görevlilerinin hatta yardımcı personelin kursiyerlere bakış açılarında ortaya çıkmaktadır.⁴⁶⁰ Şayet bakış açısı, bir ilköğretim veya lise müdürünün ya da diğer personelin disiplini sağlamak amacıyla öğrencilerine karşı takındığı merkeziyetçi tavrı çağrıştıırıyorsa, bu tutumun hizmet içi eğitimlere zarar vereceğini düşünmekteyiz. Onun için eğitim merkezi idareci ve personeli muhataplarının yetişkin bireyler olduğunu göz önünde bulundurarak yapıcı ve çözüm merkezli yaklaşım tarzı sergilemelidirler.

3.2.5.5. Kurumsal Aidiyet

DİB personelinin bir kısmının, özellikle de taşrada çalışanların, imkân bulduğunda başka kurumlara geçiş yaptığı bilinmektedir. Bu kurumların başında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) gelmektedir. Son yıllarda üniversitelere geçişlerin de arttığı görülmüştür. Konu doğrudan TAHEK’i ilgilendirmemekle birlikte kurumsal aidiyet bilincinin kursiyerlerdeki iz düşümünü görebilmek adına böyle bir ölçüm yapılmak istenmiştir. Ankette kursiyerlere “Kurstan sonra imkân tanırsa Diyanet teşkilatından başka bir kuruma geçmeyi düşünür müydünüz?” sorusu yöneltilmiş, verilen cevapların nedenleri açık uçlu olarak belirtilmesi istenmiştir.

Tablo 3.89. Kurum Değişikliği İsteği

İmkân tanırsa başka bir kuruma geçer misiniz?	N	%
Hayır, düşünmüyorum	146	57,3
Evet, düşünüyorum	53	20,8
Kararsızım	17	6,7
Şimdi değil, ileride olabilir	34	13,3
Cevapsız	5	2,0
Toplam	255	100

χ^2 : 159,120 sd: 3 p= 0,000 p< 0,05 (Önemli)

Tablo 3.89’da görüldüğü üzere, kursiyerlerin %57,3’ü imkân tanırsa başka bir kuruma geçmeyi düşünmediğini, %20,8’i ise başka bir kuruma geçmeyi düşündüğünü ifade etmiştir. %13,3 oranında kursiyer “şimdi değil, ileride olabilir” derken, %6,7 oranında kursiyer kararsız olduğunu belirtmiştir. Tablo verilerine bakıldığında, istatistiksel anlamda kurumundan memnun olan ve başka bir imkân çıksa da kurumunda devam etmek isteyen kursiyerlerin oranının daha yüksek olduğu

⁴⁶⁰ Kara, *Hizmet içi Eğitim İhtisas Kurslarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, s. 99.

görülmektedir. Bu sonuçlara göre, “TAHEK’e katılan din görevlileri kurum değiştirmeyi düşünmemektedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Dam ve Ertürk (2019) tarafından yapılan araştırmada, TAHEK kursiyerlerinin %59,3’ü kurum değiştirmeye “Hayır” cevabını vermiş, “Evet” diyenler ise %27,9’da kalmıştır.⁴⁶¹ Araştırmamıza katılan MEHEK kursiyerlerinin %32,1’i imkân tanınsa başka bir kuruma geçmeyi düşündüğünü, %35,7’si başka bir kuruma geçmeyi düşünmediğini ifade etmiştir. %20,1 oranında kursiyer “şimdi değil, ileride olabilir” derken, %9,8 oranında kursiyer kararsız olduğunu belirtmiştir (krş. Tablo 3.47). Bu sonuçlar karşılaştırıldığında tecrübeli personelde yeni başlayan personele nispetle kurumsal aidiyet bilincinin daha fazla olduğu söylenebilir. Ancak, hemen hepsi dinî ve meslekî eğitim almış, çoğunluğu da hafız olan personelin %34,1 gibi azımsanmayacak bir kısmının imkân bulduğunda DİB’den ayrılmak istemesi, kurum adına üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Bunun nedenleri özel olarak araştırılmalı ve gereken çalışmalar yapılmalıdır. TAHEK kursiyerleri, verdikleri cevapların gerekçelerini açık uçlu olarak şu şekilde belirtmişlerdir. Kurumdan ayrılmak istemediğini belirten kursiyerlerin cevapları şu şekilde sıralanabilir:

“Hayır, ben bu mesleği ve kurumu seviyorum.”

“Hayır, en güzel görevi yaptığımı düşünüyorum.”

“Hayır, bu meslek peygamber mesleği, mihrap bana peygamberin emaneti, bu emaneti bırakıp gidemem.”

“Hayır, aldığım eğitimimle kurumumda daha iyi hizmet edebilirim. Bu, benim için bir vefa borcudur.”

“Hayır, kendimi yetiştirip kurum içinde yükselmek istiyorum.”

Kurumdan ayrılmak isteyenlerin gerekçeleri şunlardır:

“Evet, beklentilerimiz karşılanmıyor.”

“Evet, bu mesleğin mesuliyeti ve vebali çok ağır.”

“Evet, farklı bir sahada çalışmak istiyorum.”

“Evet, imamlara değer verilmiyor.”

⁴⁶¹ Dam ve Ertürk, “DİB Tashihi-i Huruf Programının Değerlendirilmesi”, s. 490.

“Evet, soruşturmalarda imamlara hep suçlu gözüyle bakılıyor. Asılsız, kasıtlı şikâyetlere itibar edilerek görevli yıpratılıyor. İmama sahip çıkmak yok.”

“Evet, kurum personeline sahip çıkmıyor, adaletsizlik yapıyor.”

“Evet, yer değiştirmelerde adam kayırılıyor, arkası olan işi götürüyor.”

“Evet, ilahiyat mezunu, hafız personel köylerde sürünürken, vasıfsız imamlar şehir merkezinde görev yapıyor.”

“Evet, yenilik görmek, kendimi geliştirmek istiyorum.”

“Evet, MEB’de öğretmen olarak çalışmak istiyorum.”

Kararsızların düşünceleri de aşağıdaki gibidir:

“Kararsızım, daha sonra değerlendirebilirim.”

“Kararsızım, kurumda ayrımcılık yapılıyor, personele sahip çıkılmıyor.”

“Şimdi değil, ileride. Başka kurumlarda hizmet vermek istiyorum.”

“Şimdi değil, ileride. Şimdilik teşkilattan/görevimden memnunum.”

“Şimdi değil, ileride; imamlara değer verilmiyor, adaletsizlik yapıyor.”

“Şimdi değil, ileride; görev yerim değiştirilmezse başka arayışlara gireceğim.”

“Şimdi değil ileride; bizim kurumda rahat yeri bulan emekli olana kadar oradan çıkmıyor. Ne arkadaşlar var, köylerde, cemaatsiz camilerde tükeniyor. Bir ara yer değiştirme zorunlu hâle getirilmişti. Ne de güzel olmuştu. Bu uygulama devam ettirilmeliydi.”

Açık uçlu değerlendirmelerde görüldüğü üzere, kurumdan memnuniyetini ifade eden personelde meslek sevgisinin ve görevin peygamber emaneti olarak görülmesinin ağır bastığı anlaşılmaktadır. Kurumdan ayrılmak isteyen din görevlilerinin bu tercihlerinde kurum içinde yapılan uygulamalardan duyulan hoşnutsuzluğun ve mesleğin sorumluluğunun etkili olduğu görülmektedir.

Çeşitli araştırmalarda din görevlilerinin kuruma ve mesleğe bakışları değişik açılardan irdelenmiş, din görevlilerinin problemleri dile getirilmiştir. Örneğin Köylü (1991), çalışmasında din görevlilerinin büyük çoğunluğunun mesleğinden memnun olduğunu tespit etmiştir. Araştırmacı, din görevlilerinin değerlendirmelerine

istinaden meslekten memnuniyetsizliğin sebebini toplumda hor görülmesi, medyanın aleyhlerinde faaliyet göstermesi, maddî durumlarının iyi olmaması, kurumun kendilerine destek çıkmaması, eğitim ve öğretim seviyelerinin düşük olması, amir ve personel iş birliğinin olmayışı gibi nedenlerle açıklamaktadır.⁴⁶²

Buyrukçu (1996) araştırmasında din görevlilerinin problemlerini ekonomik, sosyal, meslekî, idarî ve hukukî problemler başlıkları altında inceleyerek çözüm önerilerini sunmuştur.⁴⁶³

Acuner ve Artan (2008) da araştırmalarında din görevlileri, atama, yer değiştirme ve terfilerde sıkıntı yaşadıklarını, müftülük personelinin yaklaşım tarzının incitici olduğunu, bazı tutum ve davranışların kendilerini kurumdan soğuttuğunu, idareden daha anlayışlı bir yaklaşım beklediklerini ifade etmişlerdir.⁴⁶⁴

Dağcı (2010) çalışmasında özellikle kırsalda görev yapan din görevlilerinin sorunlarına dikkat çekerek bu bölgelerde çalışan görevlilerin, vazife yaptıkları yerin şartları itibariyle sıkıntılarına değinmiştir. Araştırmacı din görevlilerinin oturdukları evlerin asgari barınma şartlarını taşımadığını, çocuklarının eğitim ve öğretimi ile maddî imkânlar ve ulaşım konusunda çeşitli sorunlarının bulunduğunu, görevlilerin bilgi ve düşünce olarak kırsal bölge hayatından olumsuz yönde etkilendiklerini ifade etmiştir.⁴⁶⁵

Göreve yeni başlayan din görevlilerinin meslekî problemlerini ele alan Özdemir (2012) ise, görevlilerin lojman, ulaşım, çocuklarının eğitimi, sosyal hayat, iletişim, camilerin temizliği ve çevre düzenlemesi gibi konularda sıkıntılar yaşadığını ifade etmiştir. Araştırmacı, hizmet içi kurslar ve yapılacak iyileştirmelerle din görevlilerinin meslekî problemlerinin çözümüne katkı sağlanmasının onların görevlerini etkin ve verimli şekilde gerçekleştirmelerine yardımcı olacağını ifade etmiştir.⁴⁶⁶

⁴⁶² Köylü, “Din Görevlilerinin Meslekî Problemleri,” ss. 187-188.

⁴⁶³ Buyrukçu, “Din Görevlilerinin Problemleri ve Çözümü ile İlgili Görüş ve Teklifler”, *SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ İFD*,3, 1996, ss. 75-113.

⁴⁶⁴ H. Yusuf Acuner ve Osman Artan, “Din Görevlilerinin Problemleri Üzerine Bir Araştırma -Van Örneği-”, 1. *Din Hizmetleri Sempozyumu Bildirileri*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 79-106.

⁴⁶⁵ Tahir Dağcı, “Kırsal Bölgelerindeki Din Görevlilerinin Sosyal ve Ekonomik Problemleri”, *Yaygın Din Eğitimi ve Uygulamaları- Yecder 1. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Tebliğler*, YECDER Yayınları, İstanbul 2011, ss. 151-183.

⁴⁶⁶ Özdemir, “Göreve Yeni Başlayan Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri”, ss. 13-31.

Arpacı (2014) araştırmasında, din görevlilerinin kurumla ilgili olumlu ve olumsuz düşüncelerini tahlil etmiştir.⁴⁶⁷

Doğan (2019) araştırmasında din görevlilerinin büyük bir kısmının mesleklerinden memnun olduğunu ifade etmekte; din görevlilerinin özlük haklarındaki iyileştirmelerin ve 2010 yılında DİB Teşkilat Kanunu'nda getirilen düzenlemelerin böyle bir sonucu doğurduğunu düşünmektedir.⁴⁶⁸

Verimli, yüksek performanslı gelişmenin ve başarı elde etmenin en önemli şartlarından biri “aidiyet duygusu”dur. Aidiyet duygusu, bir bütünün tamamlayıcı ve vazgeçilmez bir unsuru olduğunu hissetmektir. “Ben” merkezli çalışma anlayışı yerine “biz” merkezli çalışma anlayışı ile personele değer verilerek onların kurumlara olan bağlılığı artar. Personelin ihtiyaçları, hobileri, beklentileri, becerileri, kültür düzeyleri, sağladıkları katkıları, elde ettikleri başarıları tespit edilerek; yani bir bakıma bütün elemanların sosyolojik, psikolojik, meslekî ve kültürel düzeyleri tespit edici bir envanter hazırlayarak onlar değerlendirilirler. Modern anlamdaki böyle bir yönetim anlayışı, elemanlarını empati yaparak tanımaya çok önem verir.⁴⁶⁹

Din görevlilerinin kurumsal aidiyetini artırmak ve kendilerinden beklenen görevleri verimli bir şekilde ifasını sağlayabilmek için, öncelikle görevlerini yapmalarını engelleyen problemlerin tespit edilip giderilmesine çalışılmalıdır. Hizmet içi eğitimlerde meslek şuurunun, görev aşkının ve kurum aidiyetinin artırılmasına dönük seminerler verilmelidir. Özellikle görevlilerin en çok şikâyet ettiği hususlardan biri olan kurum içi atama ve görevlendirmelerde din görevlilerince haksızlık olarak görülen ve görevliyi kurumdan soğutan uygulamalara son verilmeli; şeffaf, adil ve yetkinliğin gözetildiği görevlendirmeler yapılmalıdır. Aynı yerde uzun yıllar görev yapmanın sebep olduğu problemlerin izale edilebilmesi için, daha önce uygulamaya konulan, ancak yasal alt yapısı yeterince oluşturulmadığı ve subjektif kriterler taşıdığı gerekçesiyle yargı kurumlarınca iptal edilen⁴⁷⁰ zorunlu yer

⁴⁶⁷ Mücahit Arpacı, “Din Görevlilerinin, ‘Din Görevlisi’, ‘Diyanet İşleri Başkanlığı’ ve ‘Müftü’ Kavramlarına Yönelik Görüşlerinin Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi (Şanlıurfa Örneği)”, *EKEV Akademi Dergisi*, 18/59, Bahar 2014, ss. 39-41.

⁴⁶⁸ Doğan, *Hizmet içi Eğitim ve Din Görevlisi*, s. 168.

⁴⁶⁹ Doğan, *Hizmet içi Eğitim ve Din Görevlisi*, s. 172.

⁴⁷⁰ 25.10.2011 tarih ve 28095 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe giren Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliğinin, 16. maddesi ile 19. Maddesinin 1. fıkrasının (ç) bendi, Türk Diyanet-Vakıf Sen’in açtığı dava üzerine Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu’nca 04.11.2014 tarihinde oy çokluğuyla iptal edilmiştir. İptal kararına gerekçe olarak, söz konusu yönetmeliğin dava konusu edilen 19. maddesinin 1. fıkrasının (ç) bendinde yer alan düzenleme ile Başkanlıkça veya mahallî mülkî amir tarafından görülecek idarî

değiştirme uygulamasının objektif ve hakkaniyete uygun koşulları oluşturulup tekrar devreye alınmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

3.2.6. Tashih-i Huruf Kursuyla İlgili Kursiyerlerin Beklenti ve Önerileri

Buraya kadar yapılan değerlendirmelerde, kursiyerlerin TAHEK'e dair nicel ve nitel görüşleri verilmeye çalışıldı. Bu başlık altında ise onların kursla ilgili genel değerlendirmelerine ve eğitim programıyla ilgili beklenti ve önerilerine temas edilecektir. Konunun bütüncül değerlendirilmesi açısından böyle bir çalışmanın önemli olduğunu düşünmekteyiz. Yapılan analizde birçok kursiyerin benzer değerlendirmeler yaptığı görüldüğünden, bu tür benzerlikler taşıyan görüşler bir arada değerlendirilmiş, olabildiğince farklı görüşlere yer verilmeye çalışılmıştır. Buna göre din görevlilerinin TAHEK ile ilgili beklenti ve önerilerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

“Kursiyer seçiminde sadece sese bakılıyor, sesi güzel olan alınıyor. Hak etmeyen arkadaşların kursa alındığını görüyorum.”

“Giriş sınavında iltimas geçiliyor, müftünün adamları seçiliyor.”

“Kursiyerleri seçerken ahlaklarına da bakmalı. Bazı arkadaşlar kursun düzenini bozuyor. Bunların burada olmaması lazım.”

“TAHEK, göreve başlamadan önce bütün din görevlilerine verilmeli, görevde iken zor oluyor.”

“TAHEK'in yaygınlaştırılıp bütün din görevlilerinin katılmasının büyük faydalar getireceğini düşünüyorum.”

“Derslerin dışında uygulamalar yapılmalı.”

“Camilere uygulamaya gidilmeli, 6 ay boyunca paslanıyoruz. Bu şekilde bir nebze olsun uygulama yaparız. Ayrıca öğrendiklerimizi daha kurstayken uygulamasını yapmış oluruz.”

“Kursiyerlere özellikle vaaz, hutbe noktasında uygulama yaptırılmalı. Bu noktada çok geri kalındığını düşünüyorum.”

lüzum ve zaruretlar bulunması hâli, hizmet gereği görev veya görev yeri değişikliği sebepleri arasında sayıldığı; ancak bu maddede idarî lüzum ve zarurettan bahsedilirken idarî lüzumun ve zaruretin varlığı objektif kriterlere dayandırılmadığı ve hukuken kabul edilebilir kesin verilere de bağlanmadığı, başka bir ifadeyle idarî lüzum ve zaruret hâli hukuken soyut kaldığı, idareye geniş takdir hakkı tanındığı, bunun da hukuka ve hizmet gereklerine aykırı olduğu belirtilmiştir. Karar için Bk. Danıştay Beşinci Dairesi, 04.11.2014 ve 2014/7417 numaralı kararı.

“Cuma günü uygulama günü olmalı. O gün düzenli olarak camilerde görev yapmalıyız. Hocalarımız bize nezaret etmeli, bizi kontrol etmeli, hatalarımızı tespit etmeli,”

“Öğrendiklerimizi uygulayacak yeterli zaman ayrılmıyor, uygulamalara daha fazla zaman ayrılmalı.”

“Kurs süresi uzun tutulup içeriği yoğunlaştırılmalı.”

“Kıraat derslerine daha fazla ağırlık verilmeli.”

“Bu kursa ben kıraat kursu olduğu için geldim. Kur’an ve musiki derslerinin dışındaki derslerin fuzulî olduğunu düşünüyorum.”

“Ezberler çok fazla, diğer derslere zaman ayıramıyoruz. Ezberlerin azaltılması gerektiğini düşünüyorum.”

“Kursun birinci döneminde kıraat derslerine ağırlık verilmeli, diğer derslere ise ikinci dönemde geçilmelidir.”

“Derslerin yanında kursiyerlere meslek şuur ve ahlak kazandırılmalı. Buna büyük ihtiyaç var.”

“Kursiyerlere öğrenci muamelesi yapılmamalı. Koca koca adamları çocuk gibi azarlamak, onlarla alay etmek hocalara yakışmıyor. Hani biz kardeşlik?”

“Hafızlara özel ayrı bir kurs düzenlenmeli, hiç olmazsa sınıflar hafız/hafız olmayan şeklinde oluşturulmalıdır.”

“TAHEK programının ders adedi ve içerik olarak zenginleştirilmesi gerekiyor. Günümüzde ihtiyaç duyulan çok alan var. Bunlara dair de bilgiler verilmeli, program geliştirilmelidir.”

“Sadece kıraat merkezli bir eğitim var, diğer derslere yeterince ağırlık verilmiyor. Hâlbuki bu derslerde bizim mesleğimizin olmazsa olmaz unsurları veriliyor.”⁴⁷¹

“Kıraat derslerinin dışındaki dersler saat ve içerik olarak geliştirilmelidir.”

“Sahada gerekli bilgi ve becerilere daha fazla önem verilmeli.”

⁴⁷¹ Buna benzer değerlendirmenin birçok kursiyer tarafından yazıldığı görülmüştür.

“Hep kıraate ağırlık verilip Kur’an’ı anlamaya aynı önem verilmiyor. Kur’an’ı bilmeyince bülbül olsan ne yazar!”

“Gündüzlüler için program verimsiz oluyor. Bir taraftan iş, diğer taraftan eğitim gitmiyor. Akşam eve gittiğimizde yorgunluktan bir şey yapacak hâlimiz kalmıyor.”

“Yatılı olanların görevden muaf tutulup gündüzlülere görev yaptırılması haksızlık olduğunu düşünüyorum. Üstelik yatılılara yevmiye de veriliyor.”

“Sınavlar bizi kaygılandırıyor, bazı hocalarımız atmakla tehdit ediyor. Sınav sistemi gözden geçirilmeli.”

“Sosyal aktiviteler çok yetersiz. Ha bire eğitim bizi geriyor, sıkıyor. Şöyle piknik, gezi, film... olmalı, stres atmalıyız.”

“Harcırahlarımız düzenli ödenmiyor. Nereden ne kadar kesildiği belli değil. Bazı eğitim merkezlerinde çok, bazılarında az kesinti yapılıyor.”

“İzin noktasında idarecilerimiz katı davranıyor.”

“Kurstan memnun kaldım, Allah devletimizden, Diyanetimizden ve hocalarımızdan razı olsun.

“TAHEK mezunları, eğitim sonrasında daha iyi değerlendirilmeli, bu kursu bitirip köyde görev yaptıktan sonra ne anlamı kaldı bu işin?”

Görüldüğü üzere kursiyerler, kursun bidayetinden nihayetine kadar pek çok hususta çeşitli değerlendirmeler yapmış, problemleri dile getirmiş ve önerilerde bulunmuşlardır. Bunlardan bir kısmı kısa sürede çözüme kavuşturulabilecek problemlerdir. Bazıları ise mevzuat ve sistem değişikliği gerektirmektedir. Kursiyerlerin bu değerlendirmelerinin idareci ve öğretmenlerce dikkate alınacağı umulmaktadır.

3.2.7. Tashih-i Huruf Kursuyla İlgili Eğitim Görevlilerinin Beklenti ve Önerileri

Araştırmanın evreni her ne kadar kursiyer görüşleriyle sınırlandırılmış olsa da hizmet içi eğitimlerin tarafı olmaları itibarıyla eğitim görevlilerinin görüş ve düşüncelerinin konuya katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu meyanda eğitim görevlilerinin sadece programla ilgili açık uçlu görüş ve önerilerine yer verilecektir.

Benzer bir usul Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursu (MEHEK) kısmında da takip edilmiştir. Eğitim görevlilerince TAHEK ile ilgili dile getirilen görüş ve öneriler şu şekilde gösterilebilir:

“Öğrendikleri bilgililerin iyice yerleşmesi için kursiyerler cami uygulamasına götürülmeli, Cuma günleri vaaz ve hutbeler verdirilmelidir.”

“Eğitici konferans ve seminerler düzenlenmeli, dışarıdan uzmanlarla program desteklenmelidir.”

“Kur’an-ı Kerim dışındaki derslere ayrılan zaman yeterli değil; altı aylık programa dikkate alındığında bu derslere ayrılan sürelerin artırılması gerekir.”

“Uygulamaya dönük çalışmaların yeterli olmadığını düşünmüyorum. Müfredatı yetiştirmek için buna zaman da yok açıkçası. Özellikle Kur’an derslerinin dışındaki derslerde süre sıkıntısı var.”

“Bu kurs, görev öncesinde verilmeli. Adam göreve atandıktan sonra kendini rahat hissediyor, kursa gereken önemi vermiyor.”

“Kursa katılımda yaş sınırı getirilmeli, emekliliğe yanaşmış bir imamı ben ne yapayım? Genç kursiyerlerin alınması lazım.”

“Kursa, durumu zayıf personel de alınmalı, kurslar tüm personele yaygınlaştırılmalıdır.”

“TAHEK’e hep iyi personelin alınması bir açıdan mahzurlu buluyorum. Adam zaten iyi, asıl zayıfları düzeltmeli, onları eğitmeli.”

“Kursiyer seçiminde daha ciddî davranılmalı, sadece sese bakılarak seçim yapılmamalıdır.”

“Eğitim merkezleri dışında bu kursun düzenlenmesini doğru bulmuyorum. Eğitim ortamı, öğretmen bütünlüğü önemli. Merdiven altında eğitim olmaz. Her yerde de İlhan Tok gibi hocalar ders vermiyor.”

“Gündüzlü kursiyerler de görevden muaf tutulmalı. Gündüzlüler derse yeterince konsantre olamıyor. Özellikle bayan Kur’an kursu öğreticileri yorgun bir şekilde kursa geliyor. O yorgunluğun üstüne akşama kadar ağır bir ders yükü. Böyle olmaz.”

“Programın süre-içerik dengesine göre geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Beş tane ders bu program için az. Ağırlığın Kur'an-ı Kerim olması normal. Fakat diğer derslerin kredisi az, içeriği sığ. Sanki dolu olsun diye konulmuşlar.”

“TAHEK'i bitiren personel sahada daha iyi değerlendirilmelidir. Bazı müftülerin bu arkadaşlara hiç değer vermediğini üzülererek duyuyoruz. Cemaati az camilerde bu arkadaşların tüketilmesi doğru değil.”

“TAHEK'i bitirmek, imamlar için iyi bir paye, ancak işin biraz abartıldığını düşünüyorum. Neticede kıraat noktasında bir gelişimin olduğu aşikâr, fakat bugün görevlilerimizin günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek donanımda yetiştirilmesine ihtiyaç var. Bu da sadece okumayla, mevlitle, ilahiyle olacak iş değil.”

Eğitim görevlilerince dile getirilen bu değerlendirmelerin büyük çoğunluğu yapılan toplantı, seminer ve benzerlerinde de dile getirilmektedir. Bunlardan bazılarının dikkate alınıp uygulamaya konulduğu görülmüştür. Bu değerlendirmelerin de dikkate alınacağı ümit edilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mesleğe Hazırlık ve Tashih-i Huruf eğitim programları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlediği hizmet içi eğitim kurslarından. Bu kursların, verimliliği, etkililiği ve hedeflerine uygunluğu, zaman zaman yapılan toplantı ve seminerlerde değerlendirilmektedir. Az sayıda da olsa bazı araştırmacılar tarafından akademik anlamda bu kursların değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çalışma da adı geçen eğitim programlarının hedeflerine ulaşip ulaşmadığına dair önemli bir geri bildirim çalışmasıdır. Programlara devam eden kursiyerlerin görüş ve beklentilerini tespit ve değerlendirme amacı taşıyan araştırmada, elde edilen sonuçlarla önerilerimizi kurslara göre şu şekilde ifade etmek mümkündür:

1.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programıyla İlgili Sonuçlar

MEHEK'e katılan din görevlilerinin %71'i, göreve başladığında hazırlayıcı eğitim kursuna ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Kısmen böyle bir ihtiyaç hissettiğini ifade eden kursiyerlerin oranı %21,4 olarak tespit edilmiştir. Görev başlangıcında böyle bir kurs ihtiyacı olmadığını belirten kursiyerlerin oranı ise %7,6'dır. Bu sonuçlara göre, "Göreve başlamadan önce din görevlilerinin MEHEK'e ihtiyacı vardır." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre "Din görevlilerinin MEHEK'e duydukları ihtiyaç düzeyi eğitim durumuna göre farklılık göstermemektedir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Aynı şekilde hafızlık durumunun kursa duyulan ihtiyaç düzeyini ciddi oranda etkilemediği anlaşılmış, buna istinaden "Din görevlilerinin MEHEK'e duydukları ihtiyaç düzeyi hafızlık durumuna göre farklılık göstermemektedir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Ancak bulgulara göre "Din görevlilerinin MEHEK'e duydukları ihtiyaç düzeyi yaş durumuna göre farklılık göstermemektedir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış; 41 yaş ve üstü din görevlilerinin diğer yaş gruplarına nazaran hazırlayıcı eğitime daha fazla, 36-40 yaş arası din görevlilerinin ise diğer gruplara nispeten daha az ihtiyaç hissettikleri anlaşılmıştır.

MEHEK kursiyerlerinin %14,8'i mezun olduğu okulda aldığı eğitimi mesleğini icra etmek için yeterli görürken, %36,7'si "hayır" cevabını vererek aksi yönde görüş belirtmiştir. Aldığı okul eğitiminin görevini ifada kısmen yeterli görenlerin oranı ise %48 olarak tespit edilmiştir. Bulgulara göre, "Din görevlilerine göre, görev öncesi eğitimler din hizmetleri görevini ifa etmek için yetersizdir." şeklindeki hipotezimiz

kısmen doğrulanmıştır. Bu durum, göreve yeni başlayan din görevlileri için hazırlayıcı eğitimlerin önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Din görevlilerinin büyük çoğunluğu (%91,6), MEHEK'in görev öncesinde yapılmasının daha faydalı olacağı şeklinde görüş belirtmiştir. Bu sonuca göre, "Din görevlilerine göre, MEHEK göreve başlamadan önce yapılmalıdır." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Din görevlilerinin %63,8'i MEHEK'in meslekî ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olduğunu, %30,1'i programın kısmen ihtiyaçlarını karşıladığını, %5,8'i ise kursun yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Buna göre, "Din görevlilerine göre, MEHEK meslekî açıdan din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak niteliktedir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Din görevlilerinin %70,8'i, MEHEK'in süresini çok kısa bulmaktadır. Kurs süresini yeterli bulanların oranı sadece %6,4'tür. Din görevlilerinin %20'si süreyi kısmen yeterli bulmaktadır. Açık uçlu değerlendirmelerinde kursiyerlerin çoğu daha uzun süreli hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Bulgulara göre, "Din görevlilerine göre MEHEK programının süresi yetersizdir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Din görevlilerinin %34,9'u MEHEK'e katılmadan önce Kur'an-ı Kerim, %21,4'ü Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma, %20,6'sı Mevzuat Bilgisi, %10,1'i Temel Dinî Bilgiler, %5,6'sı ise İmamlık-Müezzinlik Formasyonu alanında eğitime ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Sonuçlara göre, "MEHEK'e katılan din görevlilerinin kendilerini en fazla eksik hissettikleri ders alanı Kur'an-ı Kerim'dir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

MEHEK, göreve yeni başlayan din görevlilerinin katıldığı önemli bir kurstur. Bu nedenle, eksiklik duyulan alanlarda beklentilerin karşılanması önemli bir husustur. Elde edilen verilere göre, MEHEK'te Kur'an-ı Kerim dersleri din görevlilerinin beklentilerini yeterince karşılama oranının %53,7, kısmen karşılama oranının ise %37,3 olduğu anlaşılmıştır. Kur'an Meali derslerinde %32,7 oranında yeterli, %45,6 oranında ise kısmen yeterli oranda kazanım elde edildiği öğrenilmiştir. Kursiyerlerin %32,7'si Temel Dinî Bilgiler derslerinde yeterli, %54,1'i ise kısmen yeterli düzeyde dersten faydalandığını belirtmiştir. İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu derslerinin %58,2 oranında kursiyerlerin beklenti ve ihtiyaçlarını

yeterli, %29,7 oranında kısmen yeterli olarak karşıladığı anlaşılmıştır. Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma derslerinde öğrenme %52,1 oranında yeterli, %36,1 oranında ise kısmen yeterli oranda gerçekleşmiştir. Bu sonuçlara göre, “MEHEK’teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır.” şeklindeki hipotezimiz Kur’an-ı Kerim, İmamlık-Müezzinlik Formasyonu ve Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma dersleri için doğrulanmıştır. Ancak hipotezimiz Kur’an Meali ve Temel Dinî Bilgiler dersleri için kısmen doğrulanmıştır.

Araştırma kapsamında MEHEK derslerinde yeterli öğrenmenin hedeflenen düzeyde gerçekleşememe nedenleri üzerinde de durulmuştur. Derslerin beklenti ve ihtiyaçları yeterince karşılayıp karşılamadığına dair soruya verilen cevaplarda, yaşanan problemin ortalama %55,6 oranında ders saatlerinin yetersizliğinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Elde edilen verilere göre “Ders saatlerinin yetersizliği, MEHEK derslerinin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir.” şeklindeki hipotezimiz tüm dersler için doğrulanmıştır. Kursiyerlerin yeterince motive edilememesi ve bazı derslerin işlenişindeki problemler, yine derslerin verimini olumsuz etkileyen durumlardır.

Ders işlenişindeki problemlere bakıldığında uygulama eksikliğinin önemli bir problem olduğu görülmüştür. Alınan sonuçlara göre, “Uygulama eksikliği, MEHEK derslerinin verimini olumsuz etkilemektedir.” şeklindeki hipotezimiz Kur’an-ı Kerim, İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu ve Hutbe- Vaaz Hazırlama ve Sunma dersleri için doğrulanmış, ancak Kur’an-ı Kerim Meali ve Temel Dinî Bilgiler dersleri için kısmen doğrulanmıştır.

Yapılan incelemede MEHEK’e katılan din görevlilerinin kendilerine en fazla katkı sunan ders (%75) olarak Kur’an-ı Kerim derslerini ilk sıraya koydukları, diğer dersleri ise %31,7 Temel Dinî Bilgiler, %25,7 İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu, %25,3 Hutbe-Vaaz Hazırlama ve Sunma, %11,4 Kur’an-ı Kerim Meali ve %5,6 Başkanlık Mevzuatı şeklinde sıraladıkları görülmüştür. Bu sıralama, kursa katılmadan önce ihtiyaç duyulan derslerin sıralamasıyla da yüksek oranda örtüşmektedir. Bu sonuçlara göre “MEHEK’te din görevlilerinin en fazla istifade ettiği ders, Kur’an-ı Kerim’dir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

MEHEK’te ilave derslere ihtiyaç olup olmadığına dair soruya kursiyerlerin %42,1’i “evet”, %40,6’sı ise “hayır” şeklinde cevap vermiştir. Yapılan analizde

seçeneklerin dağılımında anlamlı bir fark görülmemiştir. Buna göre, “MEHEK programında ilave derslere ihtiyaç vardır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Din görevlilerinin %11,9’u MEHEK programında gereksiz derslerin olduğunu ifade ederken, %71,1 oranında kursiyer aksini beyan etmiştir. Sonuçlara göre, “MEHEK programındaki derslerin hepsi din görevlileri için gereklidir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Din görevlileri, MEHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin alan bilgilerini ortalama %83 oranında yeterli, %12,3 oranında ise kısmen yeterli görmektedir. Bulgulardan kursiyerlerin büyük çoğunluğunun eğitim görevlilerinin alan bilgilerini yeterli düzeyde gördükleri anlaşılmaktadır. Buna göre, “Din görevlilerine göre MEHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin alan bilgisi yeterli düzeydedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Din görevlileri, eğitim görevlilerinin ders işleme yöntem ve becerilerini %77,6 oranında yeterli, %16,7 oranında ise kısmen yeterli olarak değerlendirmiştir. Bulgulara göre, “Din görevlilerine göre, MEHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin eğitim- ğretim becerileri yeterli düzeydedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Din görevlilerinin %52,6’sının hoca-kursiyer ilişkileri sadedinde eğitim görevlilerini yeterli, %45,4’  bazı eğitim görevlilerini yeterli, bazılarını ise yetersiz gördükleri anlaşılmıştır. Bu sonuçlara göre, “Din görevlilerine göre MEHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin kursiyerlerle ilişkileri yeterli düzeydedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Eğitim sürecinde, kurs sonunda yapılan sınavlarla ilgili kursiyerler tarafından birtakım endişelerin dile getirildiği gözlemlenmiştir. İçinde bulundukları konuma gelinceye kadar birçok sınav geçirmiş kursiyerlerde böylesi endişeler doğuran sebepler öğrenilmek istenmiştir. Konuyla ilgili yöneltilen soruya kursiyerlerin %26,4’  “sınav stresi”, %38,5’i “komisyon karşısında duyduğu heyecan”, %15,8’i ise “başka” şeklinde cevap vermiştir. Sonuçlara göre “Komisyon karşısında duyulan heyecan, MEHEK sınavlarında en fazla zorlanılan durumdur.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

MEHEK’e katılan din görevlileri, yapılan sınavlarda başarılı olamama durumunda, aynı düzeydeki eğitim programına bir kere daha çağrılabilir. Ancak son yıllarda istihdam edilen personelin sözleşmeli pozisyonunda olması,

kendilerinin ikinci bir eğitime çağrılmadan sözleşmelerinin iptal edilip görevlerine son verilme ihtimalini gündeme getirmiştir. Yapılan kişisel görüşmelerde birçok kursiyer, sınavların kendilerinde kaygı oluşturduğunu, bazı eğitim görevlilerinin kendilerini sınavla tehdit ettiklerini, bu durumun motivasyonlarını olumsuz şekilde etkilediğini belirtmişlerdir. Durumu nicel olarak ölçmek amacıyla yöneltilen soruya kursiyerlerin %32,3'ü başarısızlık durumunda görevine son verilmesinden endişe duyduğu, %31,7'si kısmen böyle bir endişesi olduğu, %35,3'ü ise böyle bir endişe taşımadığı şeklinde cevap vermiştir. Sonuçlarda sınavda başarısız olma durumunda muhtemel göreve son verilmenin kursiyerleri pek etkilemediği anlaşılmıştır. Bu sonuca göre “Geri gönderilme endişesi, MEHEK kursiyerlerinin motivasyonunu olumsuz etkilemektedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Kontrollü, programlı ve planlı bir şekilde yapılan sosyal faaliyetlerin, eğitim-öğretime katkıları bilinmektedir. Araştırma kapsamında MEHEK boyunca yapılan sosyal faaliyetlerin yeterliliği de incelenmiştir. Kursiyerlerin %17,6'sı yapılan sosyal faaliyetleri yeterli bulurken, %44,9'u ise yetersiz bulduğunu belirtmiştir. Kısmen yeterli bulanların oranı ise %29,2 olarak görülmüştür. Elde edilen bu verilere göre, “Din görevlilerine göre, MEHEK sürecindeki sosyal faaliyetler yetersizdir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Din görevlileri, sosyal faaliyetlerin çok yetersiz olduğunu beyan etmekte, bu tür faaliyetlerin çeşitlendirilip artırılmasını ve eğitim merkezlerinde kursiyerlerin istifade edeceği sosyal alanların oluşturulmasını istemektedirler.

MEHEK'e katılan din görevlilerinin %35,7'si imkân tanınsa başka bir kuruma geçmeyi düşünmediğini %32,1'i ise geçmeyi düşündüğünü ifade etmiştir. %20,1 oranında kursiyer “şimdi değil, ileride olabilir” derken, %9,8 oranında kursiyer kararsız olduğunu belirtmiştir. Sonuçlara göre, “MEHEK'e katılan din görevlileri kurum değiştirmeyi düşünmemektedir.” şeklindeki hipotezimiz MEHEK'e katılan din görevlileri özelinde doğrulanmıştır.

MEHEK'e katılan din görevlileri, öğrendikleri bilgilerin yerleşmesi ve meslekî öz güvenlerinin artması için meslekî uygulamalara ağırlık verilmesini talep etmektedirler.

Din görevlileri, eğitim merkezlerinin büyük oranda hizmet içi eğitimlere uygun olduğunu, bazı yapısal ve idarî sıkıntıların bulunduğunu, özellikle yemek, izinler ve

harcırah konusunda problemler yaşandığını, ancak bunların aşılabileceğini belirtmektedirler. Din görevlilerinin büyük çoğunluğu okul personelinin yaklaşım tarzını müspet olarak nitelendirmektedirler.

Eğitim görevlileri, MEHEK'in süre ve içerik bakımından geliştirilmesinin din görevlilerinin meslekî hayatları için bir zorunluluk olduğunu düşünmektedirler.

1.2. Tashih-i Huruf Eğitim Programıyla İlgili Sonuçlar

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cami hizmetlerini yürüten personelin bilgi ve becerilerini geliştirerek daha etkin ve verimli bir din hizmeti sunmak için düzenlediği programlardan biri de Tashih-i Huruf Eğitim Kurslarıdır. Din hizmetleri görevini icra eden imam-hatip, müezzin-kayyım ve Kur'an kursu öğreticilerinin Kur'an-ı Kerim kıraatindeki eksikliklerinin giderilmesi yanında TAHEK mezunu din görevlilerinden meslektaşlarının yetişmelerinde kılavuzluk etmesi ve Başkanlığı yurt içi ve yurt dışında temsil edecek karilerin yetiştirilmesi amacıyla düzenlenen tashih-i huruf kursları, sınavla ve sınırlı sayıda kursiyerin alındığı özellikli bir kurstur. Yapılan sınavda başarı gösteren din görevlileri bu kursa katılmaktadır. Araştırma kapsamında altı aylık süreyle uygulanan bu kursla ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır.

TAHEK'e katılan din görevlilerinin büyük çoğunluğu (%69,8), kursa alım sınavlarının çoğunlukla adil ve ölçücü, %25,9'u ise kısmen adil ve ölçücü olduğunu belirtmiştir. Elde edilen verilere göre, "Din görevlilerine göre, TAHEK'e giriş sınavı adil ve ölçücüdür." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Din görevlilerinin büyük çoğunluğu (%89), TAHEK'e katılmadaki öncelikli amaçlarının "İlmî Seviyelerini Yükseltmek" olarak açıklamıştır. Bulgulara göre "Din görevlileri TAHEK'e ilmî seviyelerini yükseltme temel amacıyla katılmaktadır." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Bu sonuç, hepsi iş ve meslek sahibi kursiyerlerin ilme ilgisini görme adına önemlidir.

Din görevlilerinin %90,2'si TAHEK'in göreve başlamadan önce yapılması gerektiğini ifade etmiştir. "Mevcut hâli uygundur" diyenlerin oranı %6,7 olarak tespit edilmiştir. Bulgulara göre, "Din görevlilerine göre, TAHEK göreve başlamadan önce yapılmalıdır." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

TAHEK'e katılan din görevlilerinin büyük çoğunluğu (%74,5) TAHEK'in beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olduğunu belirtmiştir. TAHEK'in

beklenti ve ihtiyaçlarını kısmen karşıladığını belirten kursiyerlerin oranı %24,5'tir. "Hayır, karşılamadı" seçeneğini işaretleyen olmamıştır. Kursiyerlerin yaş, cinsiyet, hafızlık, eğitim durumları, hizmet süresi ve görev yaptıkları yer ile kursun beklenti ve ihtiyaçları karşılama durumu arasındaki ilişkinin boyutunu tespit için yapılan analizlerde sonucu etkileyecek manidar bir farklılık görülmemiştir. Elde edilen verilerden TAHEK'in büyük ölçüde kursiyerlerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşıladığı anlaşılmış, buna göre "Din görevlilerine göre, TAHEK meslekî açıdan din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamaktadır." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Kursiyerlerin %53,3' TAHEK'in süresini yeterli görmektedir. %16,1 oranında kursiyer süreyi uzun, %25,1 oranında kursiyer ise yetersiz bulmaktadır. Sonuçlara göre, "Din görevlilerine göre, TAHEK programının süresi yetersizdir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır. Zira kursiyerlerin çoğunluğu kurs süresini yeterli görmektedir.

TAHEK'e katılan din görevlilerinin, kendilerini Kur'an-ı Kerim (%45,1), Dinî Musiki (%34,9), Kur'an-ı Kerim Meali (%26,7), İlmihal (%19,6) ve Hitabet(%10,6) alanlarında eksik hissettikleri görülmektedir. Elde edilen verilerde din görevlilerinin kendilerini en fazla Kur'an-ı Kerim alanında eksik hissetleri anlaşılmaktadır.

Bulgulara göre, "TAHEK'e katılan din görevlilerinin kendilerini en fazla eksik hissettikleri ders alanı Kur'an-ı Kerim'dir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. MEHEK'te de aynı sonuç çıkmıştır

Elde edilen verilere göre, TAHEK kursiyerlerinin %79,1'i Kur'an-ı Kerim derslerinde yeterli kazanım elde ettiğini belirtmiştir. Kur'an-ı Kerim Meali derslerinde ortalama %38,1 oranında yeterli ölçüde öğrenim gerçekleştiği, kısmen öğrenme oranının ise %40,3 olduğu anlaşılmıştır. Dinî Musiki derslerinin ortalama %37,4 oranında yeterli, %35,7 oranında ise kısmen yeterli oranda kursiyerlerin ihtiyaçlarına cevap verdiği görülmüştür. İlmihâl derslerinde öğrenme düzeyinin %52,9 oranında yeterli, %37,5 oranında ise kısmen yeterli olduğu anlaşılmıştır. Hitabet derslerinde ise öğrenme düzeyinin %45,9 oranında yeterli, %41,8 oranında ise kısmen yeterli olarak gerçekleştiği öğrenilmiştir. Bu sonuçlara göre, "TAHEK'teki dersler, din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılamaktadır." şeklindeki hipotezimiz Kur'an-ı Kerim, Dinî Musiki, İlmihal ve

Hitabet dersleri için doğrulanmış; Kur'an Meali dersleri için kısmen doğrulanmıştır. Elde edilen verilere göre, TAHEK Kur'an-ı Kerim Meali derslerinin din görevlilerinin beklenti ve ihtiyaçlarını yeterince karşıladığı söylenemez.

Derslerin kısmî ve yetersiz öğrenilmesinde temel problemin ne olduğuna dair soruya her ders için farklı cevap verilmiştir. Kur'an derslerinde problemin %39,5 oranında kursiyerlerin yetersizliğinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Kur'an-ı Kerim Meali derslerinde problem %40,6 oranında kursiyerlerin yetersizliğine dayandırılmış, Dinî Musiki derslerinde ise problem, %34,1 oranla eğitim görevlilerinin yetersizliğine bağlanmıştır. Kursiyerlerin %45,1'i İlmihâl derslerinde temel problemin ders saatlerinin yetersizliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Yine kursiyerlerin %37,2'si Hitabet derslerinde temel problemi ders saatlerinin yetersizliği olarak açıklamıştır. Bulgulara göre "Ders saatlerinin yetersizliği, TAHEK'teki derslerin yeterli düzeyde öğrenimini engellemektedir." şeklindeki hipotezimiz İlmihal ve Hitabet dersleri için doğrulanmıştır. Kur'an-ı Kerim, Kur'an-ı Kerim Meali ve Dinî Musiki dersleri için kısmen doğrulanmıştır.

Ders işlenişindeki problemlere bakıldığında uygulama eksikliğinin önemli bir problem olduğu görülmüştür. Alınan sonuçlara göre, "Uygulama eksikliği, TAHEK derslerinin verimini olumsuz etkilemektedir." şeklindeki hipotezimiz Kur'an-ı Kerim, Dinî Musiki ve Hitabet dersleri için doğrulanmış, ancak Kur'an-ı Kerim Meali ve İlmihal dersleri için kısmen doğrulanmıştır. MEHEK'te de aynı sonuçlar elde edilmiştir. Görünen o ki, uygulama ağırlıklı derslerde yeterli uygulama yapılmaması, bu tür derslerin öğreniminde önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Kursiyerlerin büyük çoğunluğu (%93,7), TAHEK'te kendilerine en fazla katkısı olan dersin Kur'an-ı Kerim olduğunu ifade etmiştir. Musiki dersi %45,9'la ikinci, %29,8'le Kur'an-ı Kerim Meali dersi üçüncü, İlmihâl dersi %26,3 ile dördüncü, Hitabet dersi ise %18,4 ile son beşinci sırada yer almıştır. Buna göre, "Kur'an-ı Kerim, TAHEK'te din görevlilerinin en fazla istifade ettiği derstir." şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursları (MEHEK) için de benzer sonuç elde edilmişti (krş. Tablo 3.37).

Kursiyerlerin %47,5'i programda başka derslere ihtiyaç duyulduğunu, %47,8'i ise başka derslere gerek olmadığını belirtmiştir. Yapılan analizinde cevap grupları arasındaki farklılaşmanın anlamsız olduğu görülmüştür. Cevapsızlar hariç

tutulduğunda kursiyerlerin yarısının ilave derslerin olmasını istediği, yarısının ise istemediği anlaşılmaktadır. Bulgulara göre “TAHEK programında ilave derslere ihtiyaç vardır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Kursiyerlerin büyük çoğunluğu (%82,7) programda gereksiz ders olmadığını belirtmiştir. Programda gereksiz derslerin bulunduğunu düşünen kursiyerlerin oranı ise %16,1’dir. Bulgulara göre “TAHEK programındaki derslerin hepsi din görevlileri için gereklidir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Elde edilen verilerden, TAHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin alan bilgisinin ortalama %87,6 oranında yeterli, %8,4 kısmen yeterli, %2,9 ise yetersiz olarak görüldüğü anlaşılmıştır. Buna göre, “Din görevlilerine göre, TAHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin alan bilgisi yeterli düzeydedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Bulgulara göre, eğitim görevlilerinin eğitim-öğretim becerilerinin ortalama %94,7 oranında yeterli, %14,8 kısmen yeterli, %4,5 ise yetersiz olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara istinaden, “Din görevlilerine göre, TAHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin ders işleme becerileri yeterli düzeydedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Kursiyerlerin %53,3’nün eğitim görevlisi-kursiyer ilişkileri açısından eğitim görevlilerinin hepsini yeterli, %43,9’unun bazı eğitim görevlilerini yeterli, bazı eğitim görevlilerini yetersiz gördükleri anlaşılmaktadır. Elde edilen verilere göre, kursiyerlerin çoğunluğunun bütün eğitim görevlilerinin kendileriyle ilişki/iletişim şeklini yeterli görürken bazı eğitim görevlilerinin iletişim tarzlarının yetersiz olduğu kanaatini taşıdıkları söylenebilir. Buna göre, “Din görevlilerine göre, TAHEK’te ders veren eğitim görevlilerinin kursiyerle ilişkileri yeterli düzeydedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Tashih-i Huruf, uzun süreli kurslardandır. İlgili yönetmelik gereğince her üç ayda bir sınav yapılmaktadır. Birinci dönem sonunda yapılan sınavda istenilen başarıyı gösteremeyen din görevlilerinin kursla ilişkisi kesilerek geldikleri göreve geri gönderilmektedirler. Kurs sonunda yapılan sınavda başarı gösterenler başarı belgesi, başarısız olanlara ise katılma belgesi verilmekte, başarısız olanlar kursa katılmış olsalar bile tashih-i huruf mezunu olmanın sağladığı avantajlardan faydalanamamaktadırlar. Sınavlarla ilgili elde edilen verilere göre, kursiyerlerin

%75,3'ünün, üç ayda bir sınav yapılmasını yeterli görürken, %15,7'sinin sınavların daha sık aralıklarla yapılmasını istediği anlaşılmıştır. Sonuçlara göre, kursiyerlerin büyük çoğunluğunun üç ayda bir yapılan sınavları yeterli gördüğü anlaşılmaktadır. Bu durumda “Din görevlilerine göre, TAHEK’te dönem sonu sınavları ölçme ve değerlendirme açısından yeterlidir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Sınavlarla ilgili diğer bir sonuç ise, yapılan sınavlarda kursiyerleri zorlandırıan durumlarla ilgilidir. Bulgulara göre, kursiyerlerin %31,4'ünün sınavlarda en çok sınav stresinden, %29'unun komisyon karşısında duyduğu heyecandan, %20,8'inin ise başka sebeplerden olumsuz olarak etkilendiği anlaşılmıştır. Sonuçlara göre, yapılan sınavlarda kursiyerleri daha ziyade yaşadıkları stresin zorladığı anlaşılmaktadır. Bu durumda “Komisyon karşısında duyulan heyecan, TAHEK sınavlarında en fazla zorlanılan durumdur.” şeklindeki hipotezimiz kısmen doğrulanmıştır.

Sınav sonucunda başarısızlığın diğer bir etkisi ise geri gönderilme durumudur. Bunun kursiyerlerdeki iz düşümleri incelendiğinde kursiyerlerin %58'inin geri gönderilmekten endişe duyduğu, %15'inin kısmen böyle bir endişesi olduğu, %27'sinin ise herhangi bir endişe duymadığı öğrenilmiştir. Buna göre, kursiyerlerin çoğu sınavlarda başarılı olamadığında geri gönderilmekten endişe duymaktadır. Bu şekilde cevap veren kursiyerler, durumun kendilerini kaygılandırıldığını ve çalışma şevklerini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Bulgulara göre, “Geri gönderilme endişesi TAHEK kursiyerlerinin motivasyonunu olumsuz etkilemektedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

TAHEK’lerde kursiyerlerin büyük çoğunluğunun eğitim süresince yapılan sosyal faaliyetleri yeterli görmediği ulaşılan bir diğer sonuçtur. Konuyla ilgili TAHEK kursiyerlerince dile getirilen serzenişlerin MEHEK kursiyerlerinin düşünceleriyle örtüştüğü anlaşılmıştır.

Yapılan değerlendirmede kursiyerlerin büyük çoğunluğunun eğitim merkezlerinin hizmet içi faaliyetleri içi uygun donanıma sahip oldukları, bazı sorunların var olduğu, ancak bunların halledilebilir türden oldukları kanaatini taşıdıkları anlaşılmaktadır. MEHEK’lerde de benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Aynı şekilde TAHEK kursiyerleri, eğitim merkezi personelinin kursiyerlerin problemlerine yapıcı ve çözüm odaklı bir üslupla yaklaştığı ve sorunları halletmeye

çalıştıklarını belirtmişlerdir. Araştırmada ulaşılan başka bir bilgi ise kurum değiştirme konusundadır. TAHEK'e katılan din görevlilerinin %57,3'ü imkân tanınsa başka bir kuruma geçmeyi düşünmediğini, %20,8'i ise başka bir kuruma geçmeyi düşündüğünü ifade etmiştir. %13,3 oranında kursiyer “şimdi değil, ileride olabilir” derken, %6,7 oranında kursiyer kararsız olduğunu belirtmiştir. Tablo verilerine bakıldığında, istatistiksel anlamda kurumundan memnun olan ve başka bir imkân çıksa da kurumunda devam etmek isteyen kursiyerlerin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, “TAHEK'e katılan din görevlileri kurum değiştirmeyi düşünmemektedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Gündüzlü olarak TAHEK'e katılan din görevlileri, görevle kursun birlikte devam etmesinin kendilerini çok zorladığını, bu durumda kurstan yeterince istifade edemediklerini, bu nedenle kendilerine -tıpkı yatılı kursiyerlerde olduğu gibi- kurs boyunca görevden tam muafiyet tanınmasını istemektedir.

Eğitim görevlileri, TAHEK'in süre bakımından yeterli olduğunu, ancak içerik bakımından geliştirilmesinin din görevlilerinin meslekî hayatları için daha faydalı olacağını düşünmektedirler.

2.1. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programıyla İlgili Öneriler

Elde edilen verilerden hareketle Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen MEHEK'ler üzerine bazı önerilerde bulunmak mümkündür. Bunlar maddeler hâlinde şu şekilde ifade edilebilir:

1. Göreve yeni başlayan din görevlileri, mutlaka mesleğe hazırlık eğitiminden geçirilmelidir.

2. Görev esnasında eğitime katılmanın dezavantajları dikkate alınarak, din görevlilerine uzun süreli hizmet içi eğitimler yerine kapsamlı ve etkili bir hizmet öncesi meslekî eğitim verilmelidir. Bu bağlamda, muvazzaf askerlik ve polislik eğitiminde uygulandığı gibi akademi sistemine geçilmeli, bunun için “Diyanet Akademisi” bir an önce kurulup personel eğitimi bu sisteme entegre edilmelidir.

3. Göreve yeni başlayan din görevlilerinin katılması zorunlu olan MEHEK'lere, süre-içerik dengesi gözetilerek standart bir süre kazandırılmalı, müfredat gözden geçirilmeli, haftalık ders yükü 30 saati aşmayacak şekilde en az dört aylık bir program belirlenmelidir.

4. MEHEK derslerinde görülen kısmî ve yetersiz öğrenmelerin giderilmesi için gerekli iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır.

5. MEHEK programında yer alan derslerin süre ve içerikleri gözden geçirilmeli, ders içeriğine göre her derse yeterli kredi tanınmalıdır.

2.2. Tashih-i Huruf Eğitim Programıyla İlgili Öneriler

Elde edilen sonuçlardan hareketle DİB tarafından düzenlenen TAHEK kursları üzerine bazı önerilerde bulunmak mümkündür. Bunlar maddeler hâlinde şu şekilde ifade edilebilir:

1. Yapılan giriş sınavında başarı gösteren sınırlı sayıda din görevlisinin katılabildiği TAHEK'lerin yanı sıra durumu zayıf personel için de hizmet içi eğitim kursları düzenlenmeli, bu durumda olan personel mutlaka eğitilmelidir.

2. Mevcut durumda altı aylık süreye sahip tashih-i huruf kursları, beş aylık olarak programlanmalı ve yılda iki defa düzenlenmeli, böylelikle daha fazla personelin kursa katılımı sağlanmalıdır.

3. Görev esnasında eğitime katılmanın dezavantajları dikkate alınarak, TAHEK gibi kurslar hizmet öncesinde MEHEK ile birleştirilerek daha kapsamlı ve etkili bir şekilde verilmelidir.

4. TAHEK derslerinde görülen kısmî ve yetersiz öğrenmelerin giderilmesi için gerekli iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır.

5. TAHEK programında yer alan derslerin süre ve içerikleri gözden geçirilmeli, ders içeriğine göre her derse yeterli süre belirlenmelidir.

6. Eğitim merkezlerinde musiki gibi özel beceri gerektiren alanlarda eğitim görevlisi ihtiyacı karşılanmalıdır.

7. Tashih-i huruf kurslarına devam eden gündüzlü din görevlilerine yatılı din görevlilerinde olduğu gibi eğitim süresince görevden tam muafiyet sağlanmalıdır.

8. Mahallî eğitimlerin dezavantajlı yönleri dikkate alınarak tashih-i huruf kursları eğitim merkezlerinde düzenlenmeli; kursların gerekli ortam ve şartları oluşturulmadıkça mahallî olarak düzenlenmesine izin verilmemelidir.

2.3. Mesleğe Hazırlık ve Tashih-i Huruf Programlarıyla İlgili Ortak Öneriler

1. Din görevlilerine hizmet içi eğitimlerin başlangıcında okul disiplini ve sorumlulukları noktasında aydınlatıcı bilgiler verilmeli, kurs düzenini bozan kursiyerler uyarılmalı, özellikle bir din görevlisine yakışmayacak tutum ve davranışlarda bulunan personele taviz verilmemelidir.

2. Din görevlilerinin yetişkin bireyler olduğu göz önünde bulundurularak hizmet içi eğitimlerde yetişkin eğitimi ilkelerine uygun yöntemler takip edilmeli; kursiyerler de memur olduklarını ve memurluğun da özel sorumluluklar gerektirdiğini unutmamalıdır.

3. Eğitim görevlileri, ders içi ve dışında kursiyerlerle olan ilişkilerini geliştirmeli ve din görevlilerine rehberlik etmelidirler.

4. Derslerde kursiyerlerin motivasyonunu artıracak çalışmalar yapılmalıdır.

5. Hizmet içi eğitim süresince, kursiyerlerin edindikleri bilgi ve becerilerin geliştirilmesi için, uygulamalara daha fazla zaman ayrılmalı, kursiyerlere camilerde de uygulama yaptırılmalı, eğitim programlarında bunu sağlayacak gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

6. Hizmet içi eğitimlerde günümüzde din görevlileri için önem taşıyan “Çocuk eğitimi, yetişkin eğitimi, etkili iletişim, din hizmetlerinde rehberlik ve danışmanlık, günümüzde mezhepler ve cemaatler, din hizmetlerinde teknolojiye yararlanma, güncel fıkıh problemleri, meslek ahlakı ve din görevliliği bilinci” gibi konulara da yer verilmeli, ders şeklinde olmasa bile konferanslar veya seminerler aracılığıyla bu konularda gerekli bilgi ve donanım din görevlilerine kazandırılmalıdır.

7. Sınavların bir ölçme-değerlendirme aracı olduğu unutulmamalı, bu araç kursiyerlerin “hizaya getirildiği” bir disiplin aygıtına dönüştürülmemelidir.

8. Eğitim merkezleri, kursiyerlerin sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde donatılmalıdır. Yönetmeliklerde gerekli değişiklikler yapılarak kantinler açılmalı, sportif faaliyetler için salonlar tefriş edilmelidir. Ayrıca okul dışı sosyal etkinlikler imkânlar ölçüsünde çeşitlendirilmeli ve düzenli aralıklarla gerçekleştirilmelidir.

9. Kurs maliyetlerini artıran, kursların sürelerinin kısa tutulmasına neden olan, ayrıca kurs programlarının işleyişinde olumsuz durumlar yaratan “kursiyerlere

yevmiye ödenmesi” uygulaması gözden geçirilmeli; mevzuatta gerekli değişiklikler yapılarak hizmet içi eğitimlere katılan personele maaş harici yevmiye ödenmesinden vazgeçilmelidir.

10. Din görevlilerinin görev sevgisini ve kurumsal aidiyet bilincini artıracak çalışmalar yapılmalı, kurum içinde hoşnutsuzluğa neden olan uygulamalara son verilmeli, atama ve yer değiştirmelerde ehliyet ve liyakate sadık kalınmalıdır.

11. Çağımızdaki gelişmeler ve yenilikler dikkate alınarak din görevlilerine hizmet içi eğitimler çeşitlendirilerek mutat aralıklarla vermeye devam edilmeli, bu eğitimlere ilgili tüm personelin katılımları sağlanmalıdır.

12. Hizmet içi eğitim faaliyetlerinin verimlilik ve etkililiğinin değerlendirilmesi adına geri bildirim çalışmaları düzenli olarak yapılmalı, elde edilen veriler eğitim planlamalarında dikkate alınmalıdır.

13. Hizmet içi eğitimlerin zorlukları ve sınırlılıkları dikkate alınarak görev öncesi okul eğitimlerinde (imam-hatip liseleri ve dinî yükseköğrenimlerde) din hizmetlerine yönelik daha kapsamlı ve uygulamalı eğitimler verilmelidir.

KAYNAKÇA

- 430 Sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu, (*Resmî Gazete*, Tarih: 3.3.1340, Sayı: 63).
- 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, (*Resmî Gazete*, Tarih: 2.7.1965, Sayı: 12038).
- 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu, (*Resmî Gazete*, Tarih: 23.7.1965, Sayı: 12056)
- 703 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, (*Resmî Gazete*, Tarih: 9.7.2018, Sayı: 30473, 3. Mükerrer).
- 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, (*Resmî Gazete*, Tarih: 24.6.1973, Sayı: 14574).
- 4566 Sayılı Harp Okulları Kanunu, (*Resmî Gazete*, Tarih: 17.5.2000, Sayı: 24052).
- 4652 Sayılı Polis Yükseköğretim Kanunu, (*Resmî Gazete*, Tarih: 9.5.2001, Sayı: 24397).
- 6245 Sayılı Harcırah Kanunu, (*Resmî Gazete*, Tarih: 18.2.1954, Sayı: 8637).
- Acuner, H. Yusuf ve Artan, Osman, “Din Görevlilerinin Problemleri Üzerine Bir Araştırma - Van Örneği-”, *1. Din Hizmetleri Sempozyumu Bildirileri*, C. 2, DİB Yayınlar, Ankara 2008, s. 79-106.
- Acuner, Yusuf, “İmam-Hatip Okullarında Din Eğitimi ve Sorunları”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü, DEM Yayınları, İstanbul 2018, ss. 131-167.
- Ağırbaş, Hasan, “Almanya ve Müslüman Ülkelerde Din Görevliliği ve Camiler: Bir Arada Yaşama Kültürüne Katkısı Açısından Camiler (Almanya Örneği)”, *5. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri*, Mardin 2015, ss. 334-346.
- Akaslan, Yaşar, “Türkiye’de Kıraat İlmi Eğitim-Öğretimi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22/2, 2018, ss. 1081-1107.
- Akdemir, Elif, “Aday Öğretmenlere Yönelik Hizmet İçi Eğitim Programının Değerlendirilmesi”, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2/2, 2012, ss. 25-41.
- Akdemir, Mustafa Atilla, “Kur’an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık”, *Usul*, 13, 2010, ss. 21-40.
- Akdoğan, Bayram, “Din Görevlilerine Musiki Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metot”, *Ankara Üniversitesi İFD*, 43/2, 2002, ss. 315-353.
- Akın, Abdullah, *Din Eğitimi*, Emin Yayınları, Bursa 2019.
- Akşit, Vehbi, İstanbul Haseki ve Konya Selçuk Eğitim Merkezindeki Derslerin Program Yönünden Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1997.
- Akyürek, Süleyman, “Din Hizmetleri Personelinin Hizmete Hazırlık Eğitim Program Tasarısının İncelenmesi”, *Erciyes Üniversitesi SBE Dergisi*, 23, 2007, ss. 473-505.
- _____, “Etkili Öğretmenlik”, *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse, 2. Baskı, TİDEF Yayınları, ss. 373-382.
- Alaylıoğlu, Ruşen ve Oğuzkan, Ferhan, *Ansiklopedik Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Arif Bolat Kitabevi, İstanbul 1968.
- Alemdar, Yusuf, “İlahiyat Fakültelerinde Kur’an Dersleri İle İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İFD*, 12/1, 2008, ss. 177-212.
- Altaş, Nurullah, “Yüksek Din Öğretiminde Uzaktan Eğitim Uygulamaları: İLİTAM ve Sorunları”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü, DEM Yayınları, İstanbul 2018, ss. 209-237.

- Altıkulaç, Tayyar, “İbnü’l Cezeri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 20, TDV Yayınları, İstanbul 1999, ss. 551-557.
- Altıntaş, Ramazan, “Cami Odaklı Din Hizmetlerinin Niteliği Nasıl Artırılabilir?”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, C. 1, DİB Yayınları, Ankara 2008, ss. 99-110.
- Altıparmak, Artun, *Türkçe Öğreten Sözlük*, C. 1, 3. Baskı, Sedir Yayınları, İstanbul 2015.
- Anadolu Ajansı, “Türkiye’de evlenme yaşı yükseliyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyede-evlenme-yasi-yukseliyor/1146168> (09.06.2020).
- _____, “Açıköğretim Psikoloji Lisans Programları YKS Tercih Kılavuzundan Çıkarıldı”, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/acikogretim-psikoloji-lisans-programlari-yks-tercih-kilavuzundan-cikarildi/1933429> (18.08.2020)
- _____, “Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş: Diyanet Akademisi Kuruyoruz”, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/diyanet-isleri-baskani-ali-erbas-diyanet-akademisi-kuruyoruz/1247833> (Erişim: 26.05.2020)
- Apaydın, Özkan, “İmam-Hatip Liselerinde Görevli Müzik Öğretmenlerinin Dinî Musiki Dersine Karşı Yeterlikleri”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İFD*, 5/1, 2018, ss. 1-14.
- Arıbaş, Sebahattin vd., “İngilizce Öğretmenlerinin Hizmet İçi Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Görüşleri”, *Millî Eğitim Dergisi*, 195, 2012, ss. 100-117.
- Armaner, Neda, *Hitabet ve Dinî İrşat Üzerine*, DİB Yayınları, Ankara 1962.
- Arpacı, Mücahit, “Din Görevlilerinin, ‘Din Görevlisi’, ‘Diyanet İşleri Başkanlığı’ ve ‘Müftü’ Kavramlarına Yönelik Görüşlerinin Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi (Şanlıurfa Örneği)”, *EKEV Akademi Dergisi*, 18/59, 2014, ss. 31-44.
- Arpaguş, Hatice Kelpetin, “Bir Telif Türü Olarak İlmihal: Tarihî Geçmişi ve Fonksiyonu”, *Marmara Üniversitesi İFD*, 22, 2002, ss. 25-56.
- Arslan, Mustafa, “DİB Hizmetlerinde Görev Alacak Elemanların Yetiştirilmesi için Hazırlanacak Programın Hizmet Alacak Hedef Kitleye Göre Yapılandırılmasının Önemi”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2004, ss. 285-298.
- Arslanpay, *Diyanet İşleri Başkanlığı (1924-1973)*, DİB Yayınları, Ankara 1973.
- Aslantürk, Zeki, *Araştırma Metot ve Teknikleri*, İFAV Yayınları, İstanbul 1999.
- Aşık, Nevzat, “İlahiyat Fakültelerinin Pratik Din Hizmetlerine Katkısı”, *1. Din Hizmetleri Sempozyumu*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2008, ss. 457-462.
- Aşlamacı, İbrahim, *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri*, DEM Yayınları, İstanbul 2017.
- _____, “İmam-Hatip Liselerindeki Din Eğitiminin Niteliği ile İlgili Sorunlar: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma”, *Turkish Studies*, 12/10, 2017, ss. 49-80.
- Ata, Ulvi, “Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet içi Eğitim Kurslarında Kıraat Eğitimi”, *Tarihten Günümüze Kıraat İlmî, Uluslararası Kıraat Sempozyumu*, DİB Yayınları, Ankara 2015, ss. 479-497.
- Atalay, Orhan, “Kur’an’ın Başka Dillere Çevrilmesi Ekseninde Ortaya Çıkan Tartışmaların Tarihsel Arka planı”, *Kur’an Mealleri Sempozyumu*, C. 1, DİB Yayınları, Ankara 2007, ss. 29-44.
- Ateş, Erdoğan, *Cami Musikisi*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2018.

- _____, *Türk Din Musikisi*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, İstanbul 2017.
- Ayas, Osman, *Camilerde Görev Yapan İmam-Hatiplerin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1998.
- Aydın, M. Şevki, “İlahiyat Lisans Programının Amaç Sorunu”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu Bildiri ve Müzakereleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2004, ss. 19-25.
- _____, *Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*, İBAV Yayınları, Kayseri 2000.
- Aydın, Mehmet Zeki, “Din Öğretiminde Öğretmenlerin Branşlaşması”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu*, İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, ss. 105-108.
- _____, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 2. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2005.
- Ayhan, Halis, *Türkiye’de Din Eğitimi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1999.
- Aykaç, Necdet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2014.
- Aytaç, Tufan, “Hizmet İçi Eğitim Kavramı ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”, *Milli Eğitim Dergisi*, 147, 2000, ss. 66-80.
- Bahçekapılı, Mehmet, *Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)*, 2. Baskı, İlke Yayınları, İstanbul 2014.
- Baktır, Mustafa, “Nitelikli Din Görevlisi Yetiştirilmesine Dair Bazı Teklifler”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2004, ss. 331-341.
- Balay, Refik, “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37/2, 2004, ss. 61-82.
- Baran, Mehmet Taha, “Kur’an Kursları Öğretiminde Medrese Modeli ve Arapça Eğitiminin Ehemmiyeti”, *Yeniden Yapılanmanın Eşiğinde Kur’an Kursları-YECDER IV. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri*, YECDER Yayınları, İstanbul 2014, ss. 262-266.
- Bardakoğlu, Ali, “3 Mart 1924 Kanunları ve Diyanet”, *21. Yüzyıl Türkiye’sinde Din ve Diyanet*, C. 1, der. Ömer Menekşe, DİB Yayınları, Ankara 2010.
- Beydilli, Kemal, “Osmanlı Devletinde İmamlık”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul 2000, ss. 181-186.
- Bıyık, Tacetdin, *Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Yapılan Musiki Çalışmaları*, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2015.
- Binbaşoğlu, Cavit, *Öğretim Metodu ve Uygulama*, Binbaşoğlu Yayınevi, Ankara 1974.
- Birgün Gazetesi, “Diyanet’in 2020 bütçesi sekiz bakanlığı geride bıraktı”, <https://www.birgun.net/haber/diyanet-in-2020-butcesi-sekiz-bakanligi-geride-birakti-273683> (08.08.2020).
- Birişik, Abdülhamit, “Kıraat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002, ss. 426-433.
- Birişik, Abdülhamit, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 2. Baskı, Emin Yayınları, Bursa 2014.
- Birinci, Kerim, *Uzaktan Eğitim ve Din Öğretiminde Bir Uygulama Örneği*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.

- Bolay, Süleyman Hayri ve Türköne, Mümtazer, *Din Eğitimi Raporu*, Ankara 1995.
- Bozkurt, Nebi, “Hafız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C. 15, Ankara 1997.
- Bozkurt, Ramazan, *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Çalışmaları ve Problemleri*, Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- Bucak, Turgay, *İşletmelerde Hizmet İçi Eğitim*, 2. Baskı, İlya Yayınları, İzmir 2012.
- Buğdaylı, Gülcan ve Akyürek, Çağdaş Erkan, “Hemşirelerin Hizmet İçi Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Görüşleri: Bir Üniversite Hastanesi Örneği”, *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 19/1, 2017, ss. 14-25.
- Buharî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buharî*, nşr. Bedrettin Çetiner, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Bulut, Kudret, *Din Görevlilerinin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçları Üzerine Bir Araştırma -İç Batı Anadolu Bölümü Örneği-*, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2019.
- Bulut, Mehmet, “Din Görevlisi Yetiştirme Sorunu ve Diyanet İşleri Başkanlığı’na Eleman Yetiştiren Kurum Olarak İmam-Hatip Okulları” 2. *Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB Yayınları, Ankara 2003, ss. 542-565.
- Buyrukçu, Ramazan, “Din Görevlilerinin Problemleri ve Çözümü ile İlgili Görüş ve Teklifler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İFD*, 3, 1996, ss. 75-113.
- _____, “İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması Problemi”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu Bildiri ve Müzakereleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2004, ss. 509-520.
- _____, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, 2. Baskı, TDV Yayınları, Ankara 2005.
- Büyüköztürk, Şener, vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 27. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2019.
- Canikli, İlyas, “Hadis Öğretimi Üzerine Bazı Düşünceler”, *İstanbul Üniversitesi İFD*, 23, 2010, ss. 141-164.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, 3. Baskı, Fecr Yayınları, Ankara 2005.
- Cevizci, Ahmet, *Eğitim Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Cilacı, Osman, “İlahiyat Fakültelerindeki Uygulamaların Önemi Üzerine”, *Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Samsun 1988, ss. 27-44.
- Coşkun, Mustafa Asım, *Geleneksellik ve Modernlik Ekseninde Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim İhtisas Kursları*, Marmara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010.
- Coştu, Kâmil, “İmam Hatip Okullarında Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, ed. Hasan Dam, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2018, ss. 131-149.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996.
- Çakan, İsmail Lütfi, *Anahatlarıyla Hadis*, 2. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul 1985.
- Çekin, Abdülkadir, *Din Görevlisinden Beklentiler ve Din görevlilerinin Meslekî Yeterlilikleri –Elazığ, Erzurum, Malatya ve Urfa Örneği-*, Sakarya Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2005.
- Çelik, Ercan, “İHL, İlahiyat Fakülteleri ve DİB Eğitim Merkezleri Programlarının Vaizlik Mesleği Açısından Değerlendirilmesi”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2013, ss. 355-365.

- Çetin, Abdurrahman, *Hitabet ve İrşat*, 9. Baskı, Emin Yayınları, Bursa, 2016.
- _____, *Kur'an Okuma Esasları*, 5. Baskı, Emin Yayınları, Bursa, 2007.
- _____, *Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, 3. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul 2013.
- Çimen, Abdullah Emin, *Hafızlık Tarihi ve Türkiye'de Hafızlık Kurumunun İşlevselliği*, Sayfa Dijital Baskı, İstanbul 2010.
- Çollak, Fatih, "Reisü'l Kurra Hendekli Hafız Abdurrahman Gürses Hoca Efendi'nin Hayatı (1909-1999)", *I. Kur'an ve Kıraati Sempozyumu (Abdurrahman Gürses Anısına)*, Sakarya Üniversitesi İFD Yayınları, Sakarya 2000, ss. 11-45
- _____, "Kur'an-ı Kerim Öğretim Teknikleri", *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse, 2. Baskı, TİDEF Yayınları, İstanbul 2010, ss. 515-518.
- _____, "Tecvit İlmi, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi*, DİB Yayınları, Ankara 2015, ss. 365-386.
- _____, *Asım Kıraati*, Üsküdar Yayınevi, İstanbul 2006.
- Dağ, Mehmet, "İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programlarında Kur'an Dersi", *EKEV Akademi Dergisi*, 17/55, 2013, ss. 37-54.
- Dağcı, Tahir, "Kırsal Bölgelerindeki Din Görevlilerinin Sosyal ve Ekonomik Problemleri", *Yaygın Din Eğitimi ve Uygulamaları-Yecder 1. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Tebliğler*, YECDER Yayınları, İstanbul 2011, ss. 151-183.
- Dam, Hasan, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, Üniversite Yayınları, İstanbul 2015.
- _____, "Camilerde Din Eğitimi ve Sorunları", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü, DEM Yayınları, İstanbul 2018, ss. 275-318.
- _____, ve Ertürk, İdris, "Diyanet İşleri Başkanlığı Tashih-i Huruf Eğitim Programının İçerik ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi", *Diyanet İlmî Dergi*, 55, Ankara 2019, ss. 467-494.
- Danıştay Beşinci Dairesi, 04.11.2014 ve 2014/7417 numaralı kararı.
- Darimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünen*, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Demir, "İlahiyat Son Sınıf Öğrencilerinin Dinî Hitabet Yeterlikleri, DİB ve Din Görevlileri ve Din Hizmetleri ile İlgili Görüşleri", *Bayburt Üniversitesi İFD*, 9, 2019, ss. 79-115.
- Demir, Arif, "İmam Hatip Liselerinde Dinî Musiki Dersi Öğretmen Yeterlilikleri", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, 2013, ss. 57-70.
- Demir, Ömer, "İmam-Hatip Liselerinde Hitabet ve Meslekî Uygulama Dersi Öğretimi ve Meslekî Uygulamalar", *EKEV Akademi Dergisi*, 17/57, Güz 2013, ss. 503-524.
- Demirler, Derya, *Devlet ile Toplum Arasında*, TESEV Yayınları, İstanbul 2007.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Aşere-Takrip Kursu Duyurusu", [https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/detay/533/\(09.06.2020\)](https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/detay/533/(09.06.2020)).
- Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Dinî Yüksek İhtisas-Eğitim Merkezleri", <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/53/tanitim>. (09.05.2020).
- Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Tashih-i Huruf Kursu Sınav Duyurusu", [https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/591/\(09.06.2020\)](https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/591/(09.06.2020)).
- Diyanet İşleri Başkanlığı İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, "2019 Yılı 4/B Sözleşmeli Personel Alımı", <https://insankaynaklari.diyanet.gov.tr/Detay/507/2019>. (09.06.2020).

- Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, “Tanıtım ve Görevler”,
<https://disiliskiler.diyamet.gov.tr/sayfa/53/> (20.06.2020)
- Diyanet İşleri Başkanlığı, “Dinî Konularda Toplum Aydınlatma ile İlgili Başkanlık Görüşü”, *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, C. 1, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995, ss. 66.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *2018 İdare Faaliyet Raporu*, Ankara 2019.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *2019 Faaliyet Raporu*, Ankara 2020.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Aday Memurların Yetiştirilmelerine Dair Yönetmelik*, (11.09.2012 tarihli ve 94 sayılı Bakan onayı)
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği*, (Resmî Gazete: 15.04.2015, Sayı: 29327).
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Din Hizmetleri Sunan Personelin Hazırlık Eğitimi Programı*, Ankara 2004.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Dinî Musiki Programı*, Ankara 2015.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Ezanı Güzel Okuma Öğretim Programı*, Ankara, 2016.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hizmet içi Eğitim Yönetmeliği*, (11.09.2012 tarihli ve 93 sayılı Bakan onayı).
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *İhtisas Eğitim Programı*, Ankara 2017.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kıraat Eğitim Programı*, Ankara 2014.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an-ı Kerim Hizmet içi Eğitim Programı*, Ankara 2014.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Personel Yeterlikleri*, Ankara 2004.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Sözleşmeli İmam-Hatiplere Yönelik Hizmet İçi Eğitim Programı (MEHEK)*, Ankara 2018.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Tashih-i Huruf Hizmet içi Eğitim Programı*, Ankara 2017.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Tashih-i Huruf Rehber Öğreticiler Programı*, Ankara 2019.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Vaizlik, Kur'an Kursu Öğreticiliği, İmam-Hatiplik ve Müezzin-Kayyumluk Kadrolarına Atama ve Bu Kadroların Kariyer Basamaklarında Yükselme Yönetmeliği*, (Resmî Gazete, Tarih: 23.12.2011, Sayı: 28151)
- Dini Haberler Net, “Diyanet'te yeni dönem: Başarısız olan gidecek”, <https://dini-haberler.net/diyamet-te-yeni-donem-basarisiz-olan-gidecek/230/> (22.06.2020).
- Diyanet Haber, “Etkili Din Görevlisi, Etkin Din Hizmeti' Hizmet İçi Eğitim Semineri”, <https://www.diyamet.tv/etkili-din-gorevlisi-etkin-din-hizmeti-hizmet-ici-egitim-semineri> (22.07.2020)
- Dodurgalı, Abdurrahman, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, İFAV Yayınları, İstanbul 1999.
- Doğan, Ahmet, “Din Hizmetleri Bağlamında Din Görevlilerinin Almış Olduğu Hizmet İçi Eğitim Üzerine Bir Araştırma”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7/13, 2013, ss. 251-276.
- _____, *Hizmet içi Eğitim ve Din Görevlisi*, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2019.
- Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, 12. Baskı, Bahar Yayınları, İstanbul ts.
- Ege, Remziye, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Vaaz ve Vaizlik Konularına Bakışları: Ankara Üniversitesi İlahiyat fakültesi Örneği”, *Ankara Üniversitesi İFD*, 54/2, 2013, ss. 129-158.

- En Son Haber, “İstanbul Müftüsü: Din görevlileri üniversite mezunu olmalı”, <https://www.ensonhaber.com/istanbul-muftusu-din-gorevlileri-universite-mezunu-olmal.html> (14.01.2020).
- Erden, Münire, *Eğitimde Program Değerlendirme*, Pegem Yayınları, Ankara 1995.
- _____, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Alkım Yayınları, İstanbul 2001.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1998.
- Ersöz, İsmet, “Üstün Vasıflı Din Görevlisi İhtiyacı ve Yetiştirilmesi”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, DİB Yayınları, Ankara 1991, ss. 453-463.
- Feyizli, Hasan Tahsin, *Kıraat-i Aşere*, DİB Yayınları, Ankara 2016.
- Fidan, Nurettin ve Erden Münire, *Eğitime Giriş*, Alkım Yayınları, Ankara ts.
- Furat, Ayşe Zişan, “Nitelikli Din Görevlisi Yetiştirmede İlahiyat Fakültelerinde Sürdürülen Eğitim-Öğretim Faaliyetlerinin Yeterliliği”, *Marife*, 12/1, 2012, ss. 83-110.
- Genç, M. Fatih, “Avrupa ve Türkiye’de İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13/1, 2013, ss. 27-45.
- Göksu, Arda, “Öğrenci Görüşleriyle İlahiyat Fakülteleri Türk Din Mûsikîsi Dersinde Kullanılan Öğretim Yöntemleri ve Anlayışları Üzerine Bir Araştırma”, *Tasavvur-Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 5/1, 2019, ss. 117-144.
- Gül, Hüseyin, “Türkiye’de Kamu Yönetiminde Hizmet İçi Eğitim”, *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi*, 2, 2000, ss. 3-20.
- Güngör, Özcan, “Amerika’da Türkler ve Türklerin Dini Kurumsallaşmaları Açısından Camiler”, *EKEV Akademi Dergisi*, 15/47, 2010, ss. 85-101.
- Gürtaş, Ahmet, “Diyadin İşleri Başkanlığı Eğitim Merkezleri ve Hizmet içi Eğitim Faaliyetleri”, *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2003, ss. 566-571.
- Halıcı, Nadir, *Hizmet içi Eğitim ve PTT Örneği*, Gazi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1991.
- Hayıt, Halil, “Din Öğretiminde Öğretmenlerin Branşlaşma Meselesi”, *Yüksek Öğretimde Din Bilimleri Sempozyumu*, Samsun 1988, ss. 141-146.
- İbn Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid, *Sünen*, TAHEK. Muhammed Fuad Abdülhakî, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- İmam, Ahmed Aliyyü’l, *Tarih ve Dilbilimi Işığında Kur’an’ın 10 Kıraati*, İnkılab Yayınları, İstanbul 2010.
- İşlek, İhsan, *Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda İmam-Hatip Liselerinde Kur’an-ı Kerim Dersi, Ezber ve Sorunları*, İstanbul Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020.
- İzzetbegoviç, Aliya, “Sözler”, <https://muhtesemsozler.com/aliya-izzetbegovic-sozleri/> (13.05.2020).
- Kadı İyaz, *Şifa-i Şerif*, çev. Naim ve Hüseyin Erdoğan, Çile Yayınları, İstanbul 1977.
- Kahraman, Abdullah, “Cumhuriyet Dönemi İlmihalleri: Fıkıh ve Toplumsal İhtiyaç Bakımından Bir Değerlendirme”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 12/24, 2014, ss. 147-172.
- Kahyaoglu, Yılmaz, “Eğitim ve Müzik Sosyolojisi”, *Sanat Dergisi*, 13, 2008, ss. 147-152.
- Kalender, Ruhi, “Musiki ve İnsan”, *Ankara Üniversitesi İFD*, 37, 1998, ss. 263-272.

- Kalkandelen, Hayrettin, *Hizmet içi Eğitim El Kitabı*, Ajans Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayii, Ankara 1979.
- Kara, Mustafa, *Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim İhtisas Kurslarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Uludağ Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2006.
- Kara, Mustafa, *Kur'an ve Sünnet Ekseninde Hitabet*, Üniversite Yayınları, İstanbul 2017.
- Karacelil, Süleyman, "İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Tarihi ve Usulü Dersinin Bazı Problemleri ve Çözüm Önerileri" *Şırnak Üniversitesi İFD*, 3/5, 2012, ss. 83-106.
- _____, "İrşat Faaliyetlerinin Problemleri ve Siyasal Olayların Din Hizmetlerine Etkisi: Şırnak İli Örneği", *Şırnak Üniversitesi İFD*, 2/3, 2011, ss. 55-86.
- Karaçam, İsmail, "Kur'an Öğretimi Metodunun Ana Çizgileri", *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, DİB Yayınları, Ankara 1991, ss. 116-131.
- _____, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, İFAV Yayınları, İstanbul 1983.
- Karadaş, Cağfer, "İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları Üzerin Genel Değerlendirme ve Öneriler", *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır-Sorunlar ve Çözümler*, ed. Süleyman Akyürek, Ensar Neşriyat, İstanbul 2015, ss. 205-261.
- Karaman, Fikret vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2006.
- Karaman, Hayrettin, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, Gerçek Hayat Dergisinin Hediyesi, İstanbul 2003.
- Karaman, Hayrettin vd., *Din Görevlisi Rehberi*, 3. Baskı, DİB Yayınları, Ankara 2016.
- _____, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, 4. Baskı, TDV Yayınları, Ankara 1997.
- Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara 2008.
- Kaya, Mahmut, "Hitabet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, TDV Yayınları, İstanbul 1998, ss. 156-158.
- Kaya, Mevlüt, "İlahiyat Fakültelerinin İstihdam Alanlarına Uygun Eleman Yetiştirme Sorunu", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu Bildiri ve Müzakereleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2004, ss. 211-241.
- _____, "İlahiyat Fakültelerinde Pedagojik Formasyon Derslerinin Tarihi Gelişimi", *Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi, Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Samsun 2010, ss. 125-141.
- Kaya, Mevlüt ve Küçük, Nurettin, "Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri: Safranbolu'da Görev Yapan Din Görevlileri Üzerine Bir Araştırma", *Karabük Üniversitesi SBE Dergisi*, 1, 2015, ss. 1-18.
- Kaya, Mevlüt ve Nazıroğlu, Bayramali, "Din Görevlilerinin Mesleki Tutum ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İFD*, 26/27, 2008, ss. 25-53.
- Kaya, Mevlüt ve Turan, İbrahim, "İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Din Görevliliğine İlişkin Mesleki Yeterlilik Algıları (Samsun İli Örneği)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İFD*, 34, 2013, ss. 5-36.
- Kayadibi, Fahri, "Cumhuriyet Döneminde Müftülükler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 7, 2000, ss. 143-192.
- _____, "Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Eğitim ve Bilgi Seviyesinin Yükseltilmesi", *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2003, ss. 426-432.
- _____, *Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri*, DİB Yayınları, Ankara 2000.

- Kayapınar, Hüseyin, “Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet içi Eğitim Hizmetleri”, *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB Yayınları, Ankara 2009, ss. 808-832.
- Kaymakcan, Recep vd., “Paydaşlarına Göre İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programının Değerlendirilmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11/26, 2013, ss. 71-110.
- Kazıcı, Ziya, *İslam Eğitim Tarihi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1995.
- Keyifli, Şükrü, *Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997.
- Kılavuz, M. Akif, “Yetişkin Din Eğitimcilerinde Bulunması Gereken Özellikler”, *Uludağ Üniversitesi İFD*, 12/1, 2003, ss. 135-152.
- , “İlahiyat Fakültelerinde Din Hizmetleri Bölümü Oluşturulmasına Duyulan İhtiyaç”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitimi Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2004, ss. 383-408.
- Kırca, Celal, “Kur’an’ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri”, *Bilimname*, 26, 2014, ss. 7-24.
- Kiriş, Hacı Mustafa, “DİB Personel Yeterlikleri Bağlamında İlahiyat Fakültesi Lisans Programlarının İşlevselliği”, *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42/2, 2018, ss. 47-76.
- Koca, Ferhat, “Din Görevlisi-Cemaat İlişkisi”, *Diyanet Aylık Dergi*, Ekim 2008, ss. 16-19.
- Koç, Ahmet, “İlahiyat Lisans Programı ve Mezunlarının İstihdam Sorunları Üzerine Bası Mülahazalar”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2004, ss. 277-284.
- , “İlahiyat Fakültesi (İlahiyat Lisans Programı) Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri”, *Marmara Üniversitesi İFD*, 25, 2003, ss. 25-64.
- , “Vaizlerin Sahip Olması Gereken Temel Nitelikler ve Bunların Kazandırılmasına Yönelik Sorumluluklar”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2013, ss. 267-282.
- Koç, Ahmet ve Özkan, Esmâ, “Örgün Din Eğitimi Veren Kurumlarda Kur’an-ı Kerim’in Anlamının Öğretilmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 5/2, 2019, ss. 187-232.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, 2. Baskı, TDV Yayınları, Ankara 1998.
- Komasyon, *Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı*, TDV Yayınları, Ankara 1999, s. 662
- Köken, Hayrullah, *İhtisas Eğitim Programlarının Özel Alan Uzman Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.
- Köse, Erdoğan, “Eğitim Kurumlarında Gerçekleştirilen Ders Dışı Etkinliklerin Sınıflandırılmasına Yönelik Bir Öneri”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2/2, 2013, ss. 336-353.
- Köylü, Mustafa, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, 2. Baskı, DEM Yayınları, İstanbul 2004.
- , “Din Görevlilerinin Meslekî Problemleri,” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İFD*, 5, 1991, ss. 181-212.
- Kurt, Hasan, “İslami İlimler Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümündeki Öğrencilerin Temel Dini Bilgiler I Dersine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi (Bartın Üniversitesi Örneği)”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6/6, 2013, ss. 1341-1358.

- Kurt, Yaşar, “Kur’an’ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi”, *Hitit Üniversitesi İFD*, 11/22, 2012, ss. 229-251.
- Kuşcu, Turan Bilge, *Velilerin Çocuklarını İmam-Hatip Liselerine Gönderme Nedenleri ve Beklentileri (Gaziantep-İslahiye Örneği)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2016.
- Kuşeyrî, Ebu’l-Hüseyin Müslim b. Haccac, *Sahih-i Müslim*, TAHEK. Muhammed Fuad Abdulkakî, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Küçükahmet, Leyla, *Hizmet içi Eğitim Teori ve Uygulamaları*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara 1992.
- _____, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, 13. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2002.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “İmam”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul 2000, ss. 178-181.
- _____, “Müezzin”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 31, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 491-496.
- Lewins, Frank, *Sosyal Bilim Metodolojisi*, çev. Abdulvahap Taştan, Lotus Yayınları, Ankara 2011.
- Maşalı, Mehmet Emin, *Tarihi ve Temel Meseleleri İle Kıraat İlmi*, Otto Yayınları, İstanbul 2016.
- Millî Eğitim Bakanlığı, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, Ankara 2018.
- Millî Eğitim Bakanlığı, *İmam Hatip Liseleri Öğretim Programları*, Ankara 1985.
- Mercin, Levent, “İnsan Kaynakları Yönetiminin Eğitim Kurumları Açısından Gerekliliği ve Geliştirme Etkinliği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/14, 2005, ss. 128-144.
- Mersin, Yunus, *Din Görevlilerinde Meslekî Doyum*, Selçuk Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.
- Milliyet Gazetesi, “Eğitimde Sosyal Aktivitenin Önemi”, <https://www.milliyet.com.tr/egitim/egitimde-sosyal-aktivitenin-onemi-2045020> (23.06.2020).
- Nazıroğlu, Bayramali, “İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi ve Sorunları”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü, DEM Yayınları, İstanbul 2018, ss. 169-208.
- Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, “İlahiyat Fakültesi İlahiyat Programı”, <http://ebs.omu.edu.tr/2692/932001> (20.07.2020)
- Onay, Ahmet, “İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Cami Eksenli Din Hizmetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Alandaki Formasyon İhtiyaçları”, *Türkiye’de Yüksek Din Öğretiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2004, ss. 416-422.
- Öcal, “Dünden Bugüne İmam Hatip Liseleri”, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*, ed. Recep Kaymakcan, vd., DEM Yayınları, İstanbul 2015, ss. 65-104.
- _____, “Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Meslekî Yeterlikleri”, *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*, İBAV Yayınları, Kayseri 2003, ss. 45-69.
- _____, “İlahiyat Fakültelerinde Programlar ve Bölümleşme”, *Yüksek Öğretimde Din Bilimleri Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Samsun 1988, ss. 171-194.
- _____, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, 4. Baskı, TDV Yayınları, Ankara 2001.

- _____, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- _____, “İmam-Hatip Liselerinde Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü-Nurullah Altaş, 2. Baskı, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2012, ss. 209-249.
- Öz, Ayhan, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Mesleki Gelişiminde Hizmet İçi Eğitimin Yeri (İstanbul Örneği)”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12/28, Aralık 2014, ss. 121-168.
- Özcan, Nuri, “Cami Musikisi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1997, s. 102.
- Özdemir, Saadettin, “Diyanet Hizmetleri Açısından İlahiyat Fakültesi Programları”, *Din ve Bilim: Muş Alparslan Üniversitesi İİF Dergisi*, 2/1, 2018, ss. 1-25.
- Özdemir, Şuayip ve Arıcı, İsmail, “Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitim Kursuna Yönelik Görüşleri”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 14/39, 2009, ss. 87-103.
- Özdemir, Şuayip, *Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri*, DEM Yayınları, İstanbul 2007.
- _____, “Göreve Yeni Başlayan Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri”, *Hikmet Yurdu*, 5/10, 2012, ss. 13-31.
- Özek, Ali, “İmam-Hatip Liseleri ve Ehliyetli Din İşleri Görevlisi Yetiştirme İşİ”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, DİB Yayınları, Ankara 1991, ss. 213-220.
- Özensel, Ertan ve Aydemir, Mehmet Ali, *Türkiye İmam-Hatip Lisesi Öğrenci Profili Araştırması (Temel Sorunlar, Beklentiler ve Değer Yapıları)*, Türkiye İmam Hatipler Vakfı Yayınları, Konya 2012.
- Özkan, İsmail Hakkı, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- Öztürk, Şükrü, “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Din Eğitimi ve Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri”, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999, ss. 401-410.
- Pakdil, Ramazan, *Talim, Tecvid ve Kıraat*, 10. Baskı, İFAV Yayınları, İstanbul 2016.
- Poyraz, Şerafettin, *Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim İhtisas Kursları*, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002.
- Pusmaz, Durak, “Başkanlık Hizmet İçi Eğitim Kursları”, *II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri*, C. 2, DİB Yayınları, Ankara 2003, ss. 446-449.
- Sağlam, İsmail, “Fransa'daki Türklerin Din Görevlilerini Meslekî Yeterlik Açısından Değerlendirmeleri”, *Uludağ Üniversitesi İFD*, 19/1, 2010, ss. 275-299.
- Saka, Şevki, “Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Metot”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri*, DİB Yayınları, Ankara 1991, ss. 107-115.
- Sevinç, İrfan, “Hollanda'nın Cami Eksenli Din Hizmetleri”, *Dinî Araştırmalar*, 13/36, 2010, ss. 104-134.
- Sevinç, Muhammet, “İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması”, *Bozok Üniversitesi İFD*, 11/11, 2017, ss. 153-184.
- Seyhan, Ahmet Emin, “Din Hizmetlerinde Verimlilik ve Kalite Açısından Hizmet İçi Eğitimin Rolü ve Önemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Dergisi*, 14, 2011, ss. 231-248.
- Sürgeç, Celal, *Diyanet İşleri Başkanlığı ve Eğitim Faaliyetleri*, Fırat Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2010.
- Şahin, Hatice, “Hafızlık Eğitimi, Hafızlığın Günümüzdeki Uygulama Modelleri”, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, C. 1, DİB Yayınları, Ankara 2013, ss. 59-64.

- Şahin, Mehmet, “Öğretmen Eğitiminde Hizmet içi Eğitimin Yeri ve Önemi”, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 226/11, 1996, ss. 17-19.
- Şahin; Ahmet, *Türk Din Musikisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.
- Şenat, Fatma Asiye, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Kur’an Okuma ve Tecvit Dersinin İşlenişiyile İlgili Kanaatleri Üzerine Bir Araştırma”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İFD*, 42, 2016, ss. 215-238.
- T24 Gazetesi, “Diyanet’in 2020 bütçesi sekiz bakanlığı geride bıraktı”, <https://t24.com.tr/haber/diyanet-in-2020-butcesi-sekiz-bakanligi-geride-birakti-butcenin-125-milyon-lirasi-derneklere-aktarilacak,845137> (08.08.2020).
- Tavukçuoğlu, Mustafa, “Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı ve İslam Din Eserleri”, *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, 3, 1994, ss. 209-225.
- , “Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı, Din Dersi Öğretmenleri ve Din Görevlileri”, *Diyanet İlmi Dergi*, 30/1, 1994, ss. 65-86.
- Taymaz, Haydar, *Hizmet içi Eğitim, Kavramlar, İlkeler, Yöntemler*, TAKAV Matbaası, Ankara 1997.
- Türk Dil Kurumu, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1974.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, TDK Yayınları, Ankara 2005.
- Temel, Nihat, *Kıraat ve Tecvit İstılahları*, 2. Baskı, İFAV Yayınları, İstanbul 2009.
- Türkiye İmam-Hatipliler Vakfı (TİMAV), *İmam Hatip Liseleri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri Çalıştayı Sonuç Raporu*, Konya 2015.
- Toksarı, Ali, “İlahiyat Fakülteleri Eğitim Öğretiminde Branşlaşma”, *Yüksek Öğretimde Din Bilimleri Sempozyumu*, Samsun 1988, ss. 195-200.
- Tosun, Cemal, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İFD*, 36/1, 1997, ss. 179-221.
- Turan, İbrahim ve Vural, Ayşe, “İHL Son Sınıf Öğrencilerinin Meslekî Yeterlik Algısı”, *Hitit Üniversitesi SBE Dergisi*, 11/3, ss. 1745-1760.
- Turan, İbrahim, “Din Görevlilerinin Meslekî Yeterlilikleri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13/1, 2013, ss. 47-73.
- Tutum, Cahit, *Personel Yönetimi*, TODAİE Yayınları, Ankara 1979.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (Resmi Gazete, Tarih: 9.11.1982, Sayı: 17863 Mükerrer).
- Uçar, Rezzan ve İpek, Cemalettin, “İlköğretim Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin MEB Hizmet İçi Eğitim Uygulamalarına İlişkin Görüşleri”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3/1, 2006, ss. 34-53.
- Uğur, Asuman ve Kutlu, Ömer, “Hizmet İçi Eğitimde Verimliliğin Ölçülmesi”, *Verimlilik Dergisi*, 2010/1, 2010, ss. 95-107.
- Varış, Fatma, vd., *Eğitim Bilimine Giriş*, Alkım Yayınları, Ankara 1998.
- Yavuzer, Hasan, “Amerika’daki Türkler ve Kendilerine Götürülen Din Hizmetleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 189, 2010, ss. 159-183.
- Yazıcı, Seyfettin ve Şentürk, Lütfi, *İslam İlmihali*, DİB Yayınları, Ankara 2010.
- Yazıcıoğlu, Mustafa Sait, “İlahiyat Önlisans Programı”, *Ankara Üniversitesi İFD*, 42/1, 2001, ss. 1-9.
- Yeniay, Halil İbrahim, *Dini-Sosyal Bir Kurum Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı İhtisas Eğitim Merkezleri Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması -Kayseri Eğitim Merkezi*

- Örneği-, Erciyes Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2011.
- Yeniçağ Gazetesi, “Diyanet İşler Başkanlığı’nın bütçesi yüzde 2 bin 90 arttı!”, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/diyanet-isler-baskanliginin-butcesi-yuzde-2-bin-90-artti-264325h.htm>. (08.08.2020).
- Yıldırım, Mustafa, “Fıkıhî Bilgilerin Hayata Yansıtılması Bağlamında Din Görevlileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İFD*, 22, 2005, ss. 95-106.
- Yıldırım, Yusuf, *İlahiyat Fakültesi Mezunlarının Din Görevlisi Olarak Atanmasının Dinî Hayat Üzerindeki Etkisinin Sosyolojik Analizi -Birecik ve Köyleri Örneği-*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006.
- Yıldız, M. Cengiz, *Din Görevlilerinin Sorunları ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Uygulaması*, Fırat Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1999.
- Yılgin, Mehmet, “Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet içi Din Eğitimi”, *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB Yayınları, Ankara 2009, ss. 771-784.
- Yılmaz, Muhammet, *Etkili Öğretmenlik*, DEM Yayınları, İstanbul 2018.
- Yılmaz, Nazif, “Kur’an-ı Kerim Öğretiminde Yöntem ve Teknikler”, *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse, 2. Baskı, TİDEF Yayınları, İstanbul 2010, ss. 531-548.
- Yılmaz, Ömer, “Yurt dışı Cami ve Cami Dışı Din Hizmetleri”, *Diyanet İlmi Dergi*, 42/1, 2006, ss. 59-78.
- Yüksek Öğretim Kurulu, “Öğrenim Düzeyine Göre Öğrenci Sayısı”, [https://istatistik.yok.gov.tr/\(30.04.2020\)](https://istatistik.yok.gov.tr/(30.04.2020)).
- Yüksek Öğretim Kurulu, “Meslek Atlası”, <https://yokatlas.yok.gov.tr/meslek-lisans.php?b=20041> (09.05.2020).
- Yüksel, Ali Osman, “İbnu’l- Cezerî’nin “Tayyibetu’n-Neşr”i ve Özellikleri”, *Marmara Üniversitesi İFD*, 7-10, 1989-1992, ss. 275-323.
- _____, “Meşhur Kıraat Âlimi: İbnü’l-Cezerî”, *Hız. Nuh’tan Günümüze Cizre Sempozyumu* [Cizre 1998], 1999, ss. 111-124.
- Yüzendağ, Ahmet, *Hitabet Dersleri*, 3. Baskı, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1969.

EK 1: ANKET SORULARI

Kıymetli Meslektaşlarım,

Elinizdeki bu anket “**Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hizmet İçi Eğitim Programlarının Etkililiğinin Değerlendirilmesi**” konulu 19 Mayıs Üniversitesi bünyesinde yapmakta olduğum Doktora Tezi çalışmamıza kaynak oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.

Anketin, dolayısıyla çalışmamızın amacı; din hizmetlerinin verilmesinde etkin bir rol oynayan siz değerli meslektaşlarımızın katıldığı bu kursu, program ve etkililik yönünden değerlendirmek, kurs sürecinde karşılaşılan sorunları tespit etmek; ayrıca eğitim sürecine ilişkin istek ve önerilerinizi değerlendirerek sorunların çözümüne ve bundan sonraki hizmet içi eğitimlerin daha etkin yapılabilmesine katkıda bulunmaktadır.

Sizden istediğim; sorular üzerinde düşünerek, herhangi bir tesir altında kalmadan, samimiyetle kendi düşünce ve kanaatlerinize göre cevap vermenizdir. Cevaplarınız, tarafımızda saklı kalacak; **lehinize ya da aleyhinize kesinlikle kullanılmayacak**, analizi ve yorumlanması yapıldıktan sonra sonuçlar bilimsel bir çalışma olarak kamuoyuyla paylaşılacaktır.

Vereceğiniz cevaplar için şimdiden teşekkür eder, meslekî hayatınızda başarılar dilerim.

Selam ve saygılarımla...

İdris ERTÜRK

DİB Samsun Aşıkutlu Eğitim Merkezi

Eğitim Görevlisi

(19 Mayıs Üniversitesi Doktora Öğrencisi)

AÇIKLAMALAR

1) Soru cümlelerinden sonra verilen seçeneklerden uygun bulduğunuzun yanındaki parantezin içine $[X]$ işareti koyunuz.

2) Seçeneklerden sonra “Neden?” şeklinde cevabınızın açılımını sağlayacak olan veya hiç seçenek oluşturulmadan doğrudan görüşlerinize başvurulacak sorularda; boş bırakılan yerlere kendi görüşlerinizi açıkça yazabilirsiniz. Ayrılan alanın yeterli olmaması hâlinde yan taraflardaki boşluklara yazmaya devam edebilirsiniz.

SORULAR

BİRİNCİ BÖLÜM: KİŞİSEL BİLGİLER

1. Yaşınız?

- 1 [] 20- 25 arası
2 [] 26- 30 arası
3 [] 31- 35 arası
4 [] 36- 40 arası
5 [] 41 ve yukarısı

2. Medenî Durumunuz?

- 1 [] Evli 2 [] Bekâr

3. Hâlen devam etmekte olduğunuz görev?

- 1 [] İmam- Hatip
2 [] Muezzin
3 [] Kur'an Kursu Öğreticisi
4 [] Diğer (Belirtiniz).....

4. Bulunduğunuz görevde hizmet süreniz?

- 1 ☐ 1- 5 yıl arası 5 ☐ 1 yıldan daha az
2 ☐ 6- 10 yıl arası
3 ☐ 11- 15 yıl arası
4 ☐ 16 ve yukarısı

5. Hafız mısınız?

- 1 ☐ Evet 2 ☐ Hayır

6. Mezun olduğunuz lise hangisi?

- 1 ☐ İmam- Hatip Lisesi
2 ☐ Diğer Lise (belirtiniz).....

7. Yükseköğrenim düzeyiniz?

- 1 ☐ Ön Lisans (İlahiyat) 6 ☐ Üniversite tahsilim yok.
2 ☐ Ön Lisans Diğer 7 ☐ Lisansüstü
3 ☐ İlahiyat (Örgün)
4 ☐ İlahiyat- (İlitam)
5 ☐ Lisans Diğer

8. Görev yeriniz hangi yerleşim biriminde yer alıyor?

- 1 ☐ İl Merkezi 2 ☐ İlçe Merkezi 3 ☐ Belde 4 ☐ Köy

Dikkat: Mahallî İdareler Kanununa göre, ülkemizde bulunan Büyükşehir statüsüne sahip illerimizin tamamındaki köyler mahalle statüsüne alınmıştır. Resmî durum böyle olsa da, söz konusu yerleşim birimleri imkânlar noktasında köy olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu nedenle, sağlıklı bir veri analizi yapabilmemiz açısından böyle durumdaki yerleri yine “köy” olarak işaretleyiniz.

İKİNCİ BÖLÜM: KURSLA İLGİLİ DÜŞÜNCELER

9. Sizce mezun olduğunuz okulda aldığınız eğitim, mesleğinizi icra etmek için yeterli mi?

- 1 ☐ Yeterli 2 ☐ Kısmen 3 ☐ Yetersiz

10. Göreve başladığınızda böyle bir hazırlayıcı eğitim kursuna ihtiyaç duydunuz mu?

- 1 ☐ Evet 2 ☐ Kısmen 3 ☐ Hayır

11. Şuanda katıldığınız Mesleğe Hazırlık Eğitim Kursu, kişi göreve başlamadan önce yapılsa nasıl olur?

- 1 ☐ Daha faydalı olur
2 ☐ Şu hâliyle yeterli
3 ☐ Önce ya da sonra fark etmez

12. Katılmış olduğunuz bu kursun, meslekî açıdan ihtiyaçlarınıza uygun olarak hazırlandığını düşünüyor musunuz?

- 1 ☐ Evet 2 ☐ Kısmen 3 ☐ Hayır

Soruya cevabınız “kısmen” veya “hayır” ise, sebeplerini lütfen yazınız:

.....
.....
.....

13. Devam ettiğiniz bu kursun süresini nasıl buldunuz?

- 1 ☐ Çok uzun
2 ☐ Yeterli
3 ☐ Kısmen Yeterli
4 ☐ Çok Kısa
5 ☐ Başka.....

14. Kurs süresince, edindiğiniz bilgilerin kalıcı olmasına vesile olacak, vaaz, seminer, konferans, hutbe vb. gibi uygulamaya yönelik faaliyetlerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

- 1 ☐ Evet 2 ☐ Kısmen 3 ☐ Hayır

Cevabınız “kısmen” ya da “hayır” ise, sizce kurs süresince ve kurs sonrası ne tür uygulama etkinlikleri düzenlenmeli?

.....
.....
.....
.....

15. Bu kursta aldığınız eğitimle halkın din anlayışına ve dinî-sosyal hayatına katkı sağlayabileceğinizi düşünüyor musunuz?

1 [] Evet

2 [] Kısmen

3 [] Hayır

Soruya cevabınız “Kısmen” veya “Hayır” ise nedenini belirtir misiniz?

.....
.....
.....
.....

16. Mesleğe Hazırlık eğitimi ile ilgili olarak aşağıdaki seçeneklerden kendinize uygun olanı işaretleyiniz.

		1 Evet	2 Kısmen	3 Hayır
1.	Görevimi iyi yapacak bilgiye sahip oldum.	[]	[]	[]
2.	Kendimi meslekî uygulamalarda yeterli görüyorum.	[]	[]	[]
3.	Daha uzun süreli meslekî kursa ihtiyacım var	[]	[]	[]

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DERSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

17. Şuanda katıldığınız Hazırlayıcı Eğitim kursuna katılmadan önce, kendinizi aşağıdaki alanlardan hangilerinde eksik hissediyordunuz? Önem sırasına göre 1, 2, 3.... şeklinde sıralama yaparak cevaplayınız, ÇARPI İŞARETİ KOYMAYINIZ.

1 [] Kur'an-ı Kerim

2 [] Temel Dinî Bilgiler

3 [] Hutbe- Vaaz Hazırlama

4 [] Mevzuat Bilgisi

5 [] İmamlık ve Müezzinlik Bilgi- Becerisi

6 [] Öğreticilik Bilgi Becerisi (Pedagojik Formasyon)

7 [] Kur'an Meali

18. Kurs süresince gördüğünüz KUR'AN-I KERİM dersleri, beklentilerinizi ve ihtiyaç duyduğunuz kazanımları elde etmenizi sağladı mı?

1 [] Evet

2 [] Kısmen

3 [] Hayır

19. Bir önceki soruya cevabınız “Kısmen” veya “Hayır” ise bunun en önemli nedeni sizce nedir?

Seçenekler:

Gerekçe:

1 [] Kursiyerlerin yetersizlikleri :

2 [] Eğitim görevlilerinin :

yetersizlikleri

3 [] Ders saatlerinin yetersizliği :

4 [] Eğitim ortamının durumu :

5 [] Başka (lütfen belirtiniz) :

20. Sizce Kur'an-ı Kerim ders işlenişinde gördüğünüz en büyük eksiklik nedir?

1 [] Gereğinden fazla ayrıntılara değinilmesi

2 [] Yeterince uygulama yaptırılmaması

3 [] Çok fazla ödev verilmesi

4 [] Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi

5 [] Başka (lütfen belirtiniz).....

21. Kur'an-ı Kerim Dersleri aşağıdaki kazanımlardan hangilerini ne ölçüde elde etmenizi sağladı?

		1 Yeterli	2 Kısmen Yeterli	3 Yetersiz
1.	Harfleri, mahreç ve sıfatlarıyla seslendirme (talim)	☐	☐	☐
2.	Tecvit kaidelerini tanım ve örnekleriyle bilebilme	☐	☐	☐
3.	Tecvit kaidelerine uygun, usulüne göre hatasız Kur'an-ı Kerim okuyabilme	☐	☐	☐
4.	Kur'an öğretim tekniklerini kavrayabilme	☐	☐	☐
5.	Ezber müfredatındaki sureleri kalıcı olarak ezberleyebilme	☐	☐	☐
6.	Cemiyet, merasim, toplantı özel gün ve geceler vb. durumlara göre aşır okuyabilme	☐	☐	☐

22. Kurs süresince gördüğünüz MEAL DERSLERİ beklentilerinizi ve ihtiyaç duyduğunuz kazanımları elde etmenizi sağladı mı?

1 ☐ Evet

2 ☐ Kısmen

3 ☐ Hayır

23. Bir önceki soruya cevabınız "Kısmen" veya "Hayır" ise bunun en önemli nedeni sizce nedir?

Seçenekler:

Gerekçe:

- 1 ☐ Kursiyerlerin yetersizlikleri :
- 2 ☐ Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri :
- 3 ☐ Ders saatlerinin yetersizliği :
- 4 ☐ Eğitim ortamının durumu :
- 5 ☐ Başka (lütfen belirtiniz) :

24. Sizce Meal dersi işlenişinde gördüğünüz en büyük eksiklik nedir?

- 1 ☐ Gereğinden fazla ayrıntılara değinilmesi
- 2 ☐ Yeterince uygulama yaptırılmaması
- 3 ☐ Çok fazla ödev verilmesi
- 4 ☐ Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi
- 5 ☐ Başka (lütfen belirtiniz)

25. Meal Dersleri aşağıdaki kazanımlardan hangilerini ne ölçüde elde etmenizi sağladı?

		1 Yeterli	2 Kısmen Yeterli	3 Yetersiz
1.	Ana Hatlarıyla Kur'an sureleri ve temel konular hakkında bilgi sahibi olma	☐	☐	☐
2.	Müfredattaki surelerin mealini bilme	☐	☐	☐
3.	Meal okuma bilgisini elde etme	☐	☐	☐

26. Kurs süresince gördüğünüz TEMEL DİNİ BİLGİLER dersleri beklentilerinizi ve ihtiyaç duyduğunuz kazanımları elde etmenizi sağladı mı?

1 ☐ Evet

2 ☐ Kısmen

3 ☐ Hayır

27. Bir önceki soruya cevabınız "Kısmen" veya "Hayır" ise bunun en önemli nedeni sizce nedir?

Seçenekler:

Gerekçe:

- 1 ☐ Kursiyerlerin yetersizlikleri :
- 2 ☐ Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri :
- 3 ☐ Ders saatlerinin yetersizliği :
- 4 ☐ Eğitim ortamının durumu :

5 [] Başka (lütfen belirtiniz) :

28. Sizce Temel Dinî Bilgiler dersi işlenişinde gördüğünüz en büyük eksiklik nedir?

- 1 [] Gereğinden fazla ayrıntılara değinilmesi
2 [] Yeterince uygulama yaptırılmaması
3 [] Çok fazla ödev verilmesi
4 [] Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi
5 [] Başka (lütfen belirtiniz)

29. Temel Dinî Bilgiler Dersleri aşağıdaki kazanımlardan hangilerini ne ölçüde elde etmenizi sağladı?

		1 Yeterli	2 Kısmen Yeterli	3 Yetersiz
1.	İlmihâl kavramlarına ve kaynak bilgisine hâkim olma	[]	[]	[]
2.	Yeterli ilmihâl bilgisine sahip olma	[]	[]	[]
3.	Güncel dinî meselelere çözüm üretme yöntemi kazanabilme	[]	[]	[]

30. Kurs süresince gördüğünüz İMAMLİK- MÜEZZİNLİK dersleri beklentilerinizi ve ihtiyaç duyduğunuz kazanımları elde etmenizi sağladı mı?

- 1 [] Evet 2 [] Kısmen 3 [] Hayır

31. Bir önceki soruya cevabınız “Kısmen” veya “Hayır” ise bunun en önemli nedeni sizce nedir?

Seçenekler:

- 1 [] Kursiyerlerin yetersizlikleri :
2 [] Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri :
3 [] Ders saatlerinin yetersizliği :
4 [] Eğitim ortamının durumu :
5 [] Başka (lütfen belirtiniz) :

Gereke:

32. Sizce İmamlık- Müezzinlik dersi işlenişinde gördüğünüz en büyük eksiklik nedir?

- 1 [] Gereğinden fazla ayrıntılara değinilmesi
2 [] Yeterince uygulama yaptırılmaması
3 [] Çok fazla ödev verilmesi
4 [] Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi
5 [] Başka (lütfen belirtiniz)

33. İmamlık- Müezzinlik Dersleri aşağıdaki kazanımlardan hangilerini ne ölçüde elde etmenizi sağladı?

		1 Yeterli	2 Kısmen Yeterli	3 Yetersiz
1.	Din görevliliğinin adap ve erkânını kavrama	[]	[]	[]
2.	Müfredattaki duaları doğru bir şekilde okuyup ezberleme	[]	[]	[]
3.	Usulüne uygun namaz kıldırma bilgi ve becerisi kazanma	[]	[]	[]
4.	Temel makamlarda ezan, kamet vs. okuyabilme	[]	[]	[]
5.	Merasim ve gündem konuşmaları yapabilme	[]	[]	[]

34. Kurs süresince gördüğünüz HUTBE- VAAZ HAZIRLAMA ve SUNMA Dersleri beklentilerinizi ve ihtiyaç duyduğunuz kazanımları elde etmenizi sağladı mı?

- 1 [] Evet 2 [] Kısmen 3 [] Hayır

35. Bir önceki soruya cevabınız “Kısmen” veya “Hayır” ise bunun en önemli nedeni sizce nedir?

Seçenekler:

Gerekçe:

- 1 [] Kursiyerlerin yetersizlikleri :
2 [] Eğitim görevlilerinin yetersizlikleri :
3 [] Ders saatlerinin yetersizliği :
4 [] Eğitim ortamının durumu :
5 [] Başka (lütfen belirtiniz) :

36. Sizce Hutbe- Vaaz Hazırlama ve Sunma dersi işlenişinde gördüğünüz en büyük eksiklik nedir?

- 1 [] Gereğinden fazla ayrıntılara değinilmesi
2 [] Yeterince uygulama yaptırılmaması
3 [] Çok fazla ödev verilmesi
4 [] Derslerin öğretmen merkezli işlenmesi
5 [] Başka (lütfen belirtiniz)

37. Hutbe- Vaaz Hazırlama ve Sunma Dersleri aşağıdaki kazanımlardan hangilerini ne ölçüde elde etmenizi sağladı?

		1 Yeterli	2 Kısmen Yeterli	3 Yetersiz
1.	Hutbe- Vaaz dualarını usulünce hatasız okuma	[]	[]	[]
2.	Hutbe- Vaaz <u>hazırlama</u> bilgi- becerisi kazanma	[]	[]	[]
3.	Hutbe- Vaaz <u>sunma</u> becerisi kazanma	[]	[]	[]

38. Kursta size hangi dersin daha fazla katkıda bulunduğunu belirtiniz. Önem sırasına göre 1, 2, 3, şeklinde sıralayınız, ÇARPI İŞARETİ KOYMAYINIZ.

- 1 [] Kur'an-ı Kerim
2 [] Temel Dinî Bilgiler
3 [] Hutbe- Vaaz Hazırlama
4 [] Meal
5 [] İmamlık ve Müezzinlik
6 [] Başkanlık Teşkilatı ve Mevzuat

39. Mesleğe Hazırlık Eğitim Programında yer aldığı hâlde okutulmasını gereksiz gördüğünüz dersler var mı? Cevabınız “Evet” ise bu derslerin adını ve neden gereksiz olduğunu belirtir misiniz?

- 1 [] Evet 2 [] Hayır

Ders: : Gerekçe:

- 1- :
2- :
3- :
4- :

40. Hazırlayıcı eğitim programında olmadığı hâlde okutulmasını istediğiniz dersler var mı? Cevabınız “Evet” ise bu derslerin adını ve neden okutulmasını istediğinizi de belirterek yazarmısınız?

- 1 [] Evet 2 [] Hayır

Ders: : Gerekçe:

- 1- :
2- :
3- :
4- :

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: EĞİTİM GÖREVLİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

41. Derslere giren eğitim görevlilerinin ALAN BİLGİ-BECERİLERİNİ nasıl değerlendiriyorsunuz?

	DERSLER	1 Yeterli	2 Kısmen Yeterli	3 Yetersiz
1.	Kur'an-ı Kerim	☐	☐	☐
2.	İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu	☐	☐	☐
3.	Temel Dinî Bilgiler	☐	☐	☐
4.	Hutbe Vaaz Hazırlama ve Sunma	☐	☐	☐
5.	Meal	☐	☐	☐
6.	Mevzuat	☐	☐	☐

42. Derslere giren eğitim görevlilerinin DERS İŞLEME YÖNTEMLERİNİ nasıl değerlendiriyorsunuz?

	DERSLER	1 Yeterli	2 Kısmen Yeterli	3 Yetersiz
1.	Kur'an-ı Kerim	☐	☐	☐
2.	İmamlık ve Müezzinlik Formasyonu	☐	☐	☐
3.	Temel Dinî Bilgiler	☐	☐	☐
4.	Hutbe Vaaz Hazırlama ve Sunma	☐	☐	☐
5.	Meal	☐	☐	☐
6.	Mevzuat	☐	☐	☐

43. Derslere giren eğitim görevlilerinin kursiyerlerle ilişki/iletişimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

- 1 ☐ Hepsi yeterli
2 ☐ Bazıları yeterli, bazıları yetersiz
3 ☐ Hepsi yetersiz

BEŞİNCİ BÖLÜM: PROGRAMIN DİĞER BOYUTLARI

44. Kurs süresince yapılan sosyal faaliyetleri nasıl buldunuz?

- 1 ☐ Yeterli
2 ☐ Kısmen yeterli
3 ☐ Yetersiz
4 ☐ Başka.....

45. Kursta başarılı olamadığınız takdirde görevinize son verileceği kaygısını taşıyor musunuz?

- 1 ☐ Evet
2 ☐ Kısmen
3 ☐ Hayır

46. Eğitim Merkezinde yapılan sınavlarla ilgili olarak en çok zorlandığınız durum hangisidir?

- 1 ☐ Sınav stresi
2 ☐ Sınav komisyonu karşısında duyduğum heyecan
3 ☐ Yazılı sınavda yanlış yapma korkusu
4 ☐ Başka (lütfen belirtiniz) :

47. Kurstan sonra imkân tanınsa Diyanet Teşkilatından başka bir kuruma geçmeyi düşünür müydünüz? Soruya cevabınız ne olursa olsun, sebebini birkaç cümleyle açıklayınız?

- 1 ☐ Evet
2 ☐ Kararsızım
3 ☐ Şimdi değil, ileride olabilir
4 ☐ Hayır

.....

.....

.....

48. Katıldığınız bu kursta, idarecilerin ve diğer personelin sorunlarınızı çözmedeki tavırları nasıldı?

- 1 [] Herhangi bir sorun yaşamadım
2 [] Hemen halletme çareleri aradılar
3 [] Bazen ilgilenip bazen ilgilenmediler
4 [] Tamamen ilgisizdiler
5 [] Sorunlarımızı iletemedik
6 [] Başka.....

49. Eğitim Merkezinde (Kursiyerler, personel, idare, bina, fizikî şartlar ve sair) karşılaştığınız en önemli üç problem neydi? Problemi ve çözüm önerinizi açıkça yazınız.

- 1-
-
-
- 2-
-
-
-
- 3-
-
-
-

50. Mesleğe Hazırlık eğitiminin daha etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için başka hususlar, eleştiriler ve dilekleriniz varsa, lütfen kısaca ve maddeler halinde belirtiniz.

-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

**LÜTFEN CEVAPLARINIZI ve SAYFA ATLAYIP ATLAMADIĞINIZI KONTROL EDİNİZ.
TEŞEKKÜR EDERİM.**

**EK 2: MESLEĞE HAZIRLIK EĞİTİM PROGRAMI
(MÜFREDAT)**

**T.C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
EĞİTİM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Program Geliştirme Daire Başkanlığı**

**SÖZLEŞMELİ PERSONELE YÖNELİK
MESLEĞE HAZIRLIK EĞİTİM PROGRAMI
(İMAM-HATİP VE MÜEZZİN-KAYYIMLAR)**

**Ankara
2018**

1. KUR’AN-I KERİM

A. KUR’AN-I KERİM OKUMAYA GİRİŞ

KREDİ	KONU	KAYNAKLAR	AÇIKLAMALAR
4	❖ Kur’an Öğretiminin Mahiyeti ve Önemi ❖ Kur’an Öğretiminde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler ❖ Kur’an Tilavetinde Nefes ve Ses Kullanımı ❖ Harflerin Mahreçleri ❖ Harflerin Sıfatları ❖ Harflerin Seslendirilmesi		• Etkin ve verimli bir din hizmeti sunmak için, Kur’an-ı Kerim’i doğru ve usulüne uygun okumanın üstlendiği merkezî role dikkat çekilecektir. • Bu derste kursiyerlere Kur’an-ı Kerim’i neden doğru okumak gerektiği örneklerle anlatılacak; Kur’an-ı Kerim tilavetiyle ilgili fıkıh ve kıraat kitaplarından “zelletü’l-karî” bahsine atıflar yapılacaktır. • Harflerin doğru isimleri derste tek tek gösterilecektir. Sıkça hata yapılan harfler üzerinde özellikle durulacaktır. Bu derste harflerin mahreçleri kursiyerlere gösterilecektir. Harflerin telaffuzunda mahreçlerin ne kadar önem arz ettiği vurgulanacaktır. Harflerin istila, şiddet, tefhim, istitale gibi öne çıkan zıt ve müstakil sıfatları üzerinde özellikle durulacaktır. Kalın sesli harflerin ince sesli harflerden sıfat yönüyle nasıl ayrıldığı örneklerle gösterilecektir.
4	❖ Tecvidin tanımı, amacı ve önemi ❖ Medler • Medd-i tabii • Medd-i muttasıl • Medd-i munfasıl • Medd-i arız • Medd-i lazım • Medd-i lîn ❖ İdğamlar • İdğam-ı misleyn • İdğam-ı mutecaniseyn • İdğam-ı mutekaribeyn ❖ Sakin Nun’un hükümleri • İdğam-ı maalğunne • İdğam-ı bilağunne • İklab • İhfa • İzhar • Lam-ı Ta’rîfîn hükümleri • İdğam-ı şemsiyye	• Abdurrahman Çetin, Kur’an Okuma Esasları (Tecvit). • Davut Kaya, Tecvitli Kur’an Okuma Rehberi.	• Harflerin fetha, kesre ve zammeli, medli, şeddeli ve sakin halleri olmak üzere farklı durumlarda kazandığı ses özelliklerine dikkat çekilecek, doğru ve yanlış telaffuzları karşılaştırmalı olarak sunulacaktır. Yapılan yaygın hatalara dikkat çekilecek, telaffuzu zor ve hatalı okuma ihtimali yüksek olan harfler koro halinde okuyuştan hemen sonra bütün kursiyerlere tek tek telaffuz ettirilecektir. • Tecvit kuralları, detaya girilmeksizin teorik bilgiler verildikten sonra yüzüne ve ezbere okunacak surelerde uygulamalı olarak işlenecektir. • Kur’an-ı Kerim tilavetinde tahkik, tedvir, hadr usullerinden bahsedilecektir. Bu usullerde medlerin hangi mertebelerde uzatılması gerektiği teorik olarak anlatılıp kavratıldıktan sonra, bu usuller uygulama ile eğitim görevlisi tarafından gösterilerek farklılıklarının altı çizilecektir. • Elif-Ba, yüzünden okuma, ezberleme, tecvit gibi öğrenme alanlarıyla ilgili Kur’an-ı Kerim öğretme yöntem ve teknikleri hakkında temel bilgiler verilecektir.

	• İzhar-ı kameriyye • Ra'nın hükümleri • Lafzatullah'ın okunuşu • Kalkale • Sakin Mim'in hükümleri • Zamir • Sekte		• Muhatap kitleyi tanıma, bireysel farklılıkları ve seviyeyi gözetme, görsellik, işitsellik, kolaylaştırma, öncelik belirleme gibi Kur'an öğretiminde dikkat edilmesi gereken ilkelere dikkat çekilecektir.
2	❖ Kur'an-ı Kerim Okuma Usulleri (Tahkik, Tedvir, Hadr) ❖ Kur'an-ı Kerim Okumada İstiaze ve Besmelenin Talimi ❖ Yaygın Olmayan Tilavet Kuralları (İmale, İşmam, Teshil vb.) ❖ Vakıf ve İptida ❖ Kur'an Tilavetinde Yaygın Hatalar ve Düzeltme Yöntem ve Teknikleri		
2	❖ Elif-Ba Öğretim Teknikleri ❖ Kur'an'ı Yüzünden Okuma Öğretim Teknikleri ❖ Kur'an'ı Ezberleme Teknikleri ❖ Tecvit Öğretim Teknikleri ❖ Kur'an-ı Kerim Tilavet Usullerini Öğretim Teknikleri		

B. TALİM ÜZERE YÜZÜNE OKUMA

KREDİ	KONU	KAYNAKLAR	AÇIKLAMALAR
12	❖ Enfal Suresi ❖ Tevbe Suresi		• Yüzüne okuyuşlarda tilavete hangi usulle başlanmışsa tilavet boyunca aynı usulün ölçüleriyle devam edilmesi ilkesine özen gösterilecektir. • Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okurken tilavete tahkik usulüyle başlanacaktır. Tahkik usulünde küçük hataların dahi kolaylıkla ortaya çıkacağı düşünülerek, harflerin mahreçlerindeki ve kelimelerin telaffuzlarındaki hataların düzeltilmesine çalışılacaktır. Harfler arasındaki ses uyumunun sağlanmasına dikkat edilecektir. • Medlerin kendi aralarında nasıl ölçülü icra edileceği üzerinde durulacaktır. Buradaki ölçüler ve yapılan hatalar uygulamalı olarak eğitim görevlisi tarafından gösterilecektir. Daha sonra kursiyerlerden birinin okuması sağlanarak diğer kursiyerlerden bu okuyuştaki hataları bulmaları istenecektir. Ders esnasında hatalar eğitim görevlisi tarafından tashih edilerek hatalı okunan kelime koro halinde düzeltilmiş şekliyle okunacak gerekirse aynı kelime her kursiyere okutturulacaktır.
12	❖ Hud Suresi ❖ Yusuf Suresi		
10	❖ Rad Suresi ❖ İsra Suresi ❖ Kehf Suresi		
8	❖ Meryem Suresi ❖ Taha Suresi		
8	❖ Nur Suresi ❖ Neml Suresi		
4	❖ Sad Suresi ❖ Kaf Suresi		
6	❖ Kamer Suresi ❖ Vakıa Suresi ❖ Cuma Suresi ❖ Hakka Suresi ❖ Müddessir Suresi ❖ Kiyamet Suresi		

C. TALİM ÜZERE EZBERE OKUMA

KREDİ	KONU	KAYNAKLAR	AÇIKLAMALAR
2	❖ Fatiha Suresi ❖ Bakara Suresi, 1-5; 255; 285-286. ❖ Haşr Suresi, 22-24.		
10	❖ Buruç- Nas Arası Sureler		
4	❖ Yasin Suresi		
4	❖ Mülk Suresi ❖ Nebe Suresi		
4	❖ Fetih Suresi		
2	❖ Hucurat Suresi		
2	❖ Rahman Suresi		
12	❖ Konularına Göre Aşr-ı Şerifler: • Hac ve İnfak: Al-i İmran 92-97. • Birlik-Beraberlik: Al-i İmran 102-109. • Mevlid-i Nebî: Al-i İmran 144-148; Tevbe 128-129; Ahzap 40-48. Düğün-Sünnet: İbrahim 35-41; Furkan 71-77. • İsra ve Miraç: İsra 1-7. • Şehitlik-Taziye: Bakara 153-157. • Ramazan-Oruç: Bakara 183-186.		- Kursiyerlerden hafız olanlar, hıfzlarını pekiştirme noktasında eğitim görevlileri tarafından motive edileceklerdir. Bu bağlamda kursiyerlerin eşleştirilerek hafızlıklarını birbirlerine dinletmeleri sağlanacaktır. - Ezberle okunacak yerler, önce yüzünden tedvir usulü ile okunarak yapılan hatalar düzeltilecektir. Sonra tahkik ve hadr usulüyle eğitim görevlisi tarafından dikkatlice okunacaktır. Hatalı okuma ihtimali olan kelimeler tahtaya yazılarak koro halinde okunacaktır. Ayrıca kıraati düzgün olan okuyuculardan örnek tilavetler dinletilecektir. - Kursiyerlerin, programdaki ezberlerini eğitim görevlisine okumadan önce birbirlerine dinletmeleri sağlanacaktır. - Programda konularına göre aşr-ı şerifler başlığı altında belirlenen aşırılar örnek olarak sunulmuştur. Eğitim görevlisi tarafından uygun görülen aşr-ı şeriflerden her bir konuyla ilgili kursiyerlerin en az bir aşr-ı şerifi hazırlayıp okumaları sağlanacaktır. Tilavet örneği sınıfta birlikte değerlendirilecektir.

2. KUR’AN-I KERİM MEALİ

KREDİ	KONU	KAYNAKLAR	AÇIKLAMALAR
12	❖ Ana Hatlarıyla Kur’an Sureleri ve Temel Konuları	❖ Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri. DİB Yayınları.	- Kur’an-ı Kerim Meali dersi, kursiyerlerin din hizmetlerini etkin ve verimli bir şekilde yürütmeleri, Kur’an’ın anlam dünyasına vakıf olmaları, Kur’anî bir kişilik inşa etmelerini hedefleyecek şekilde yapılandırılacaktır. - Kur’an-ı Kerim Meali dersine giriş bağlamında surelerin sebep-i nüzulleri, temel konuları vb. hususlar üzerinde kısaca durulacak, Kur’an’ın anlam dünyası ve temel mesajları hakkında farkındalık oluşması için Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsirinden tüm surelerin tanıtım bölümlerinin kursiyerlerce okunması sağlanacaktır. - Kur’an-ı Kerim Meali dersinde yer verilen sure ve aşırıların anlamlarının kursiyerlere kavratılması esas alınacaktır. - Konular işlenirken gramer konularına girmekten kaçınılacaktır. - Konu-kredi dengesi göz önünde bulundurularak müfredatın planlanan zamanda bitirilebilmesi için kursiyerlerin derse hazırlıklı gelmeleri sağlanacaktır.
	❖ Meal Okuma İlkeleri		
	- Fatiha Suresi - Bakara Suresi, 1-5; 255; 285-286. - Haşr Suresi, 22-24. - Nas-Duha Arası Sureler		

3. TEMEL DİNÎ BİLGİLER

KREDİ	KONU	KAYNAKLAR	AÇIKLAMALAR
4	A. İTİKAT ❖ Din ve Dine Olan İhtiyaç ❖ İslam'da Mezhepler ❖ Dini Hükümlerin Kaynakları (Şeri' Deliller) ❖ İman • Kelime-i Tevhit ve Kelime-i Şehadet • İman ile Amel Arasındaki Bağ • İmanın Sahih ve Makbul Olmasının Şartları • İman, Huzur ve Mutluluk • Tasdik Eden ve İnkâr Eden İnsanlar • İman Esasları	Ana Kaynak: • Lütfi Şentürk- Seyfettin Yazıcı, İslam İlmihali. Yardımcı Kaynak: • Halil Güneç, Büyük Şafii İlmihali. • Mehmet Keskin, Şafii Fıkhı. • Diyanet İlmihali, I-II.	- Ana kaynak olarak belirlenen İslam İlmihalinin programda yer verilen konuları, eğitim görevlisi rehberliğinde sınıf ortamında işlenecek; program sonunda gerçekleştirilecek ölçme-değerlendirme etkinliğinde ilmihalin tamamından sorumlu tutulacak kursiyerlerin söz konusu eseri baştan sona okumaları sağlanacaktır. - Fıkıh kaynaklarından etkin biçimde yararlanabilme, ibadet ve benzeri konulardaki bilgileri temel kaynaklardan hareketle değerlendirebilme yeteneğinin geliştirilmesi hedeflenecektir. - Kursiyerlere muhatapların dini ve manevi hayatında karşılaştığı sorunlara çözüm bulmaya yönelik kaynaklardan yararlanma becerisi kazandırılacaktır.
4	B. İBADET ❖ İbadet ❖ İslam ❖ Temizlik ❖ Abdest ❖ Teyemmüm ❖ Gusül		İbadet, muamelat ve ahval-ı şahsiye gibi günlük dinî hayatı doğrudan ilgilendiren konularda kursiyerlerin görev yaptıkları yerlerin dini, sosyo-kültürel özellikleri dikkate alınarak farklı mezheplerin görüşlerine atıflar yapılacaktır. Özellikle ibadet konularında Hanefî ve Şafii mezhepleri arasındaki görüş ve uygulama farklılıklarına değinilerek, İslam düşünce tarihindeki yorum farklılıklarının bir ayrılık değil zenginlik ve rahmet unsuru olduğu ilkesi üzerinde durulacaktır.
16	❖ Namaz • Namazın Önemi • Namazın Farz Olmasının Şartları • Namaz Vakitleri • Namazın Farzları Namazın Vacipleri • Namazın Sünnetleri Namazın Edepleri • Namazı Bozan Şeyler • Namazda Abdestin Bozulması • Namazı Bozmayan Şeyler Namazın Mekruhları • Namazı Bozmayı Vacip ve Caiz Kılan		- Dersin kredisi göz önünde bulundurularak sunum, ev ödevi vb. eğitim öğretim yöntemlerinden yararlanılacak ve konuların tamamlanması sağlanacaktır. - Konular işlenirken eğitim görevlisi gözetiminde müzakere ve tartışmaya ihtiyaç duyulan meseleler üzerinde ayrıca durulacaktır. - Ders işlenirken salt teorik bilgi öğretiminden ziyade bilginin anlamlandırılması hedeflenecektir.

	Şeyler Namazın Cemaatle Kılınması • Cuma Namazı • Bayram Namazları • Secdeler • Misafir Namazı Teravih Namazı • Hasta Olan Kimsenin Namazı Geçmiş • Namazların Kazası		
8	❖ Oruç • Oruç Kimlere Farzdır • Ramazan Orucu Kaç Gündür • Ramazan Ayının Başlangıcının ve Sonunun Tespit Edilmesi • Oruç Çeşitleri • Oruca Ne Zaman ve Nasıl Niyet Edilir • Fidyeye • Kaza ve Kefareti • Orucu Bozan/Bozmayan Şeyler • Orucu Bozan ve Bozmayan Muayene ve Tedavi Yöntemleri • Oruçla İlgili Çeşitli Hükümler • İtikâf • Fitre		
8	❖ Zekât • Zekâtın Önemi • Zekâtın Farz Olmasının Şartları • Zekâtın Sahih Olmasının Şartı • Zekât Verilmesi Gereken Mallar • Zekât Kimlere Verilir • Zekât Kimlere Verilmez • Zekâtla İlgili Meseleler		
4	❖ Hac • Hac Kimlere Farzdır • Haccın Edasının Şartları • Haccın Sahih Olmasının Şartları		

• Haccın Vakti • Haccın Farzları • Haccın Rükünleri • Haccın Vacipleri • Haccın Sünnetleri • Umre Nedir, Nasıl Yapılır • Haccın Yapılışı • İfrat Haccı • Temettü Haccı • Kıran Haccı • Hacda Kadınlar • Hac ve Umre Cinayetleri • Hedy • Haccı Kaçırarak (Fevat) • Hacda Bedel • Kurban • Yemin • Adak		

4. İMAMLİK VE MÜEZZİNLİK FORMASYONU

KREDİ	KONU	KAYNAKLAR	AÇIKLAMALAR
2	❖ İmam-Hatiplik ve Müezzinliğin Din Hizmetlerindeki Yeri ve Önemi ❖ Din Görevliliğinde Adap ve Erkan		Etkili bir din hizmetinin sunumunda imam-hatiplik ve müezzinliğin önemine değinilecek bu bağlamda din görevlisinde bulunması gereken temel niteliklerin neler olduğu üzerinde durulacaktır.
14	❖ Dualar, Merasimler ve Gündemli Konuşmalar ❖ Dualar - Namaz Duaları - Cenaze Duaları - Nikâh Duası - Hatim Duası - Yemek Duası - Ezan Duası - Sabah Namazı Tesbihatı - Yağmur Duası vb. ❖ Merasimler ve Gündemli Konuşmalar - Sünnet Merasimi - Nişan Merasimi - Nikâh Merasimi - Düğün Merasimi - Cenaze Merasimi - Hatim Merasimi - Hacı Uğurlama Merasimi - Asker Uğurlama Merasimi - Müessesese Açılışı - İsim Koyma Merasimi - İhtida Merasimi - Mübarek Gün ve Geceler	- Din Görevlisi Rehberi, DİB Yayınları. - Komisyon, Din Görevlisinin Hatıra Defteri, DİB Yayınları. - Cemal Sofuoğlu, Açıklamalı Büyük Dua Kitabı. - Bahattin Akbaş-İsmail Karagöz-Muhlis Akar-Yaşar Yiğit-Zafer Koç, Dualar. - Mustafa Sabri Küçükbaşcı, “İmam”, DİA, c. 22, s. 178-181. - Kemal Beydilli, “Osmanlı Devleti’nde İmamlık”, DİA, c. 22, s. 181-186. - İrfan Yücel, “Cumhuriyet Döneminde İmamlık”, DİA, c. 22, s. 186-188. - Komisyon, İlmihal I-II.	- Program kapsamında tespit edilen duaların çıktıları eğitim öncesinde hazırlanarak kursiyerlere dağıtılıp ders esnasında önce eğitim görevlisi sonra da her bir kursiyer tarafından uygulanacaktır. - Dualarda makamsız, düz bir okuyuş tercih edilerek harflerin doğru bir şekilde telaffuzuna özellikle vurgu yapılacaktır. Bu esnada sesin nasıl ayarlanması gerektiği, kelimelerde hangi durumlarda ve nerelerde vurgu yapmanın doğru olacağı eğitim görevlisi tarafından gösterilecektir. Bu duaların meclisin durumuna göre fazla uzatılmaması hususu ayrıca ifade edilecektir. - Program veya merasimlerin içeriğine uygun olarak Arapça duaların yanında Türkçe dualara da yer verilecek ve kursiyerlere programın gündemine uygun konuşma yapabilme becerisi kazandırılacaktır. - Her kursiyer, programda yer verilen merasimlerin icrası, yapılabilecek dualar ve bu merasimlere uygun 10-15 dakikayı geçmeyen konuşmalar hazırlayacak ve bu konuşmaları irticalen yapma becerisi kazanacaktır. Ayrıca şehit cenazesi, doğal afet vb. özellik arz eden durumlarda icra edilecek merasimlerde din görevlisinin göz önünde bulundurması gereken ilkelere vurgu yapılacaktır. - İmam-hatip ve müezzin-kayyımların beş vakit namaz başta olmak üzere cemaatle kılınan namazların icrasında; sure tercihleri ve çeşitliliği, cemaatin hazır bulunuşluğunu gözetme, empati yapma gibi usulle alakalı temel ilkelere yer verilecektir. - Namaz, hutbe, kamet, tesbihat vb. pratik din hizmetlerinin uygulanmasında Hanefi mezhebi ile Şafii mezhebi arasındaki temel farklara değinilecek ve bu hususlar uygulamalı olarak gösterilecektir.
6	❖ Namazın Usulüne Uygun İcrası - Beş Vakit Namaz - Cuma Namazı - Teravih Namazı		

	• Bayram Namazı • Cenaze Namazı		• Temel makamlarla ilgili öncelikle teorik çerçeve oluşturulacaktır. Makamların özelliklerine, zaman-makam uyumuna değinilecek ve makamlar arasında karşılaştırma imkanı sağlanacaktır.
18	❖ Ezan ve Sala Uygulamaları ❖ Temel Makamlarda Ezanı ve Salayı Usulüne Uygun Okuma • Saba Makamı • Uşşak Makamı • Rast Makamı • Segah Makamı • Hicaz Makamı		• Teorik çerçeve oluşturulduktan sonra temel makamlarda ezan ve sala uygulamaları öncelikle eğitim görevlisi, daha sonra da her bir kursiyer tarafından gerçekleştirilecektir. • Sala formu, cuma ve cenaze salası olmak üzere iki farklı şekliyle kursiyerlere öğretilecek ve ayrıca uygulaması gerçekleştirilecektir. • Ezan, kamet, tesbihat, hutbe, namaz kıldırma vb. uygulamalarda Başkanlığımız web sitesi, Diyanet TV ve Başkanlığımızca hazırlanan görsel ve işitsel materyallerden yararlanılacaktır.

5. HUTBE-VAAZ HAZIRLAMA VE SUNMA

KREDİ	KONU	KAYNAKLAR	AÇIKLAMALAR
2	❖ Hitabet ve Dini Hitabet Kavramları ❖ Cami İçi Dini Hitabet • Hutbe • Tanımı, Yer ve Zamanı • Hükümü ve Şartları • Duaları • Hazırlanması	• Din Görevlisi Rehberi, DİB. Yayınları. • İsmail Lütü Çakan, Dini Hitabet (Çeşitleri, İlkeleri, Örnekleri). • Abdurrahman Çetin, Hitabet ve İrşat (Din Hizmetlerinde İletişim ve Güzel Konuşma).	• Hitabet ve dini hitabet kavramları açıklanarak, hutbe ve vaaz gibi dini hitabet türlerinin nasıl hazırlanması gerektiğine dair kursiyerlerin yeterli düzeyde bilgilendirilmesi hedeflenecektir. • Konular işlenirken hutbe ve vaazın bilgi verme yanında bir davranış geliştirme vasıtası olduğu vurgulanacaktır. • Kursiyerlerin hutbe-vaaz hazırlama, sunma ve değerlendirme hususlarındaki becerileri geliştirilecektir. Bu bağlamda her bir kursiyerin en az bir hutbe ve bir vaaz hazırlayarak sunması sağlanacaktır • Şafii mezhebindeki uygulama farklılıkları üzerinde ayrıca durulacaktır. • Bu alanın teori kısmı kısa tutulacak, konuyla ilgili gerekli altyapı oluşturulduktan sonra daha çok uygulamaya ağırlık verilecektir. • Bütün kursiyerlerin alanın hedeflerine ulaşmış ulaşmadıkları uygulama esnasında kontrol edilecektir.
8	• Hutbe Sunumu ve Değerlendirilmesi		
2	❖ Vaaz • Tanımı, Yer ve Zamanı • Duaları • Hazırlanması		
6	• Vaaz Sunumu ve Değerlendirilmesi		

6. SOSYAL VE KÜLTÜREL ETKİNLİKLER

KREDİ	KONU	KAYNAKLAR	AÇIKLAMALAR
2	❖ Konferans Başlıkları • Kurum Kültürü ve Aidiyet Bilinci • İslam Dünyasının İçinden Geçtiği Süreçler • Sunnetin Dindeki Yeri • Mezhep Gerçeği • FETÖ/DAEŞ vb. Dini Görünümlü Ayrılcı Hareketler • Medyanın Bireysel-Toplumsal Hayata Etkileri ve Medya Okuryazarlığı		• Muhatapların ilgi, ihtiyaç ve beklentileri de dikkate alınarak belirlenen başlıklar çerçevesinde düzenlenecek konferansların, alanında uzman kişiler tarafından sunulması sağlanacaktır. • Konferanslara bütün kursiyerlerin katılımı sağlanacaktır. • Konferansın etkin, verimli ve disiplin içerisinde gerçekleşmesi için idare tarafından gerekli tedbirler alınacaktır.

7. BAŞKANLIK MEVZUATI

KREDİ	KONU	KAYNAKLAR	AÇIKLAMALAR
2	A. BAŞKANLIK TEŞKİLATI ❖ Başkanlığın Tarihçesi ❖ Başkanlık Teşkilatının Tanıtılması ❖ Başkanlığın Görevleri	- Din Görevlisi Mevzuat Rehberi, DİB. Yayınları. - Diyanet Aylık Dergi, Diyanetin 90. Yılı Özel Sayısı, Sayı: 279, Mart 2014. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu. - Diyanet İşleri Başkanlığı http://www.diyanet.gov.tr/ www.mevzuat.gov.tr - Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik.	- Kursiyerler, Başkanlığın kuruluşu, teşkilatlanması, misyon ve vizyonu gibi hususlar çerçevesinde kurum tarihi ile ilgili bilgilendirilecektir. - Başkanlığın merkez, taşra ve yurt dışı birimleri ile bu birimlerin yürüttükleri hizmetlerle ilgili genel bilgiler verilecektir. - Başkanlıkla ilgili Anayasada yer alan hususlara ve 633 Sayılı Kanun'a değinilecektir. Ayrıca kursiyerlerin görev alanlarıyla ilgili yönetmelik ve yönergelere atıflarda bulunulacak; mevzuatla ilgili kavramsal çerçeve oluşturulacaktır. - Personelde görev, hak ve sorumlulukları konusunda farkındalık oluşturulacaktır. - Mevzuat konusunda detaylara girilmeyecek, bu konuda kursiyerlerin özellikle Başkanlık web sayfasına yönlendirilmesi sağlanacaktır. - Kursiyerler kamu görevlerinin yürütülmesi esnasında uyulması gereken adalet, dürüstlük, saydamlık, tarafsızlık vb. etik ilkelere uygun davranışlar konusunda bilgilendirilecektir.
	❖ Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri		

**EK 3: TASHİH-İ HURUF EĞİTİM PROGRAMI
(MÜFREDAT)**

**T.C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
EĞİTİM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Program Geliştirme Daire Başkanlığı**

**TASHİH-İ HURUF
HİZMET İÇİ EĞİTİM PROGRAMI**

**Ankara
2017**

1. KUR'AN-I KERİM

1.1. KUR'AN-I KERİM OKUMAYA GİRİŞ

SAAT	KONULAR	AÇIKLAMALAR
10	❖ Kıraatle İlgili Tarihi Bilgiler ✓ Kıraatle İlgili Temel Kavramlar (Kıraat, Rivayet, Tarik vb.) ✓ Mushaf'ın Yazısında Birliğe Gidilmesi (Hz. Osman Nüshaları) ✓ Mushaf'ın İmlasındaki Gelişmeler (Hareke, Nokta vd.) ✓ Kıraat İmamları Dönemine Kadar Kur'an Öğretimi ✓ Dördüncü Asrın İlk Çeyreğine Kadar Kıraatlerin Durumu ✓ Yedi Kıraat ve İmamları ✓ Sahih Kıraatlerin 10'a Çıkarılması ❖ Değerleri Açısından Kıraatler ✓ Sahih Kıraatler ✓ Şaz Kıraatler ✓ Mevzu Kıraatler ❖ Kıraatte Tevatür ❖ Asım Kıraati ✓ Asım Kıraatinin Ayırt Edici Özellikleri ✓ Hafs Rivayetinin Ayırt Edici Özellikleri	• Kıraat ilmine giriş mahiyetinde, kıraatle ilgili temel terimler ile Asım Kıraati Hafs rivayeti hakkında kursiyerlere özet olarak teorik bilgiler verilecektir. Böylece kursiyerlerin genel olarak "Kıraat Kavramı ve Asım Kıraati" hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanacaktır. • Hz. Peygamber'in Kur'an tilaveti ile ilgili tavsiyeleri ve tilavetiyle meşhur sahabilerin Kur'an kıraati hakkındaki düşüncelerine de yer verilecektir. • Hz. Peygamber'in Kur'an okuma usulü, Kur'an'ın yazılması ve okunması ile ilgili süreç örneklerle anlatılacaktır.

1.2. TALİM VE TECVİD UYGULAMALARI

SAAT	KONULAR	AÇIKLAMALAR
86	❖ Tecvit ✓ Tecvit'in Tanımı, Konusu, Amacı ✓ Harflerin Seslendirilmesi ✓ Harflerin Mahreçleri ✓ Harflerin Sıfatları ✓ Medler ▪ Med Harfleri ▪ Aslî Med (Tabii Med) ▪ Fer-î Medler • Medd-i Muttasıl • Medd-i Munfasıl • Medd-i Lazım • Medd-i Arız • Medd-i Lîn ✓ İdğamlar ▪ İdğam-ı Misleyn ▪ İdğam-ı Müticaniseyn ▪ İdğam-ı Mütakaribeyn ✓ Tenvin ve Sakin Nûnla İlgili Kurallar ▪ İdğam-ı Maal ğunne ▪ İdğam-ı Bilağunne ▪ İhfa ▪ İzhar ▪ İklab ✓ Ra Harfinin Okunuşu	• Talim ve Tecvit Uygulamaları dersi işlenirken konular Talim Üzere Yüzüne Okuma ve Talim Üzere Ezbere Okuma derslerinin içeriği ile ilişkilendirilecektir. • Konuların anlatımında salt teorik anlatımlardan kaçınılacaktır. • Harflerin isimlerinin doğru öğretilmesi hususunda çaba gösterilecek, telaffuzunda zorlanan harflerin mahreçleri ve ayırt edici sıfatları üzerinde durulacaktır. Bütün sıfatları öğrenmekle birlikte, her harfin belirgin ve baskın sıfatları ifade edilerek hurûfu'l-heca yöntemiyle bu harflerin sakin, harekeli, şeddeli, med ve kasr halleri örneklerle işlenerek farklılıkları vurgulanacaktır. Ayrıca tilavet usullerine işaret edilerek, medlerin mertebeleri üzerinde uygulamalı çalışmalar gerçekleştirilecek ve kursiyerlere konuyla ilgili ödevler verilecektir. Bu bölümde vakıf ve iptida konusu üzerinde özellikle durulacak, vakıf ve iptidada yaygın olarak yapılan hatalar gösterilecek ve konuyla ilgili kursiyerlere ödevler verilecektir. • Tecvit kurallarının Kur'an tilavetinde sağladığı kolaylıklar ve kazandırdığı ahenk örneklerle işlenecektir. Bütün kaidelerin sıkça geçtiği örnek sayfalar Kur'an'dan seçilerek okunacaktır. Değişik surelerden ayetler içerisindeki örnekler birleştirilerek fotokopi halinde çoğaltılacak ve uygulamalar yapılacaktır.

✓ Allah Lafzının Okunuşu (Lafzatullah) ✓ Kalkale ✓ Sakin Mîm İle İlgili Kurallar ✓ İdğam-ı Şemsiyye ✓ İzhar-ı Kameriyye ✓ Zamir ✓ Sekte ▪ Asım Kıraatinin Hafs Rivayetine Göre Kur'an-ı Kerim'de Bulunan Sekteler ▪ Ha-i Sekte ✓ Vakıf ve İptida ✓ İstiaze ve Bismelenin Talimi ▪ Sure Başında, İki Sure Arasında ve Sure İçinde İstiaze ve Bismelenin Hükümleri ▪ Tevbe Suresinin Başındaki İstiaze ve Bismelenin Hükümleri ❖ Tilavet Usulleri ✓ Tahkik Usulü ve Özellikleri ✓ Tedvir Usulü ve Özellikleri ✓ Hadr Usulü ve Özellikleri	

1.3. TALİM ÜZERE YÜZÜNE OKUMA

SAAT	KONULAR	AÇIKLAMALAR
192	❖ Kur'an-ı Kerim'in 1-10. Cüzlerinin Tahkik Usulüyle Okunması ❖ Kur'an-ı Kerim'in 11-20. Cüzlerinin Tedvir Usulüyle Okunması ❖ Kur'an-ı Kerim'in 21-30. Cüzlerinin Hadr Usulüyle Okunması	• Kur'an-ı Kerim'in ilk on cüzü tahkik usulüyle, ikinci on cüzü tedvir usulüyle, son on cüzü ise hadr usulüyle okunacaktır. • Yüzüne okunacak yerler, harflerin doğru seslendirilmesi sağlanarak tecvit üzere okutulacaktır. • Kur'an-ı Kerim'i yüzüne okuma dersi programda yer aldığı şekliyle tamamlandıktan sonra okuyuş usullerinin kursiyerlerde kalıcı hale gelmesi adına belirlenecek sureler üzerinde tahkik, tedvir ve hadr okuyuş usullerinde çalışmalar yapılacaktır.

1.4. TALİM ÜZERE EZBERE OKUMA

SAAT	KONULAR	AÇIKLAMALAR
144	❖ Dualar ❖ Fatiha Suresi ❖ Bakara Suresi 1-7. Ayetler ❖ Ayete'l-Kursî ❖ Haşr Suresi'nin Son Dört Ayeti ❖ Bakara Suresi'nin Son İki Ayeti ❖ Nebe'-Nas Arası Sureler ❖ Mülk Suresi ❖ Yasin Suresi ❖ Fetih Suresi ❖ Aşırlar ✓ Düğün, Nişan ve Nikah Rum 20-27, Furkan 71-77, Nur 32-34. ✓ Cenaze, Vefat Al-i İmran 185-189, Nisa 78-81, Ankebût 56-63, Yasin 77-83, Casiye 22-26. ✓ Hacı Uğurlama ve Karşılama Bakara 197-202, Hac 26-33, Al-i İmran 96-101. ✓ Cami Açılışı Tevbe 17-22, 105-110, Bakara 114-117. ✓ Mevlit Kandili Ahzap 40-48, Fetih 27-29, Tevbe 128-129, Kalem 1-4, Saff 6-9, Al-i İmran 144-148. ✓ Hafızlık ve Kıraat Enfal 1-4, Fâtır 27-32, Neml 89-93, Ankebût 41-45.	• Ezbere okunacak sureler, harflerin doğru seslendirilmesi sağlanarak tecvit üzere okutulacaktır. • Ezber okunacak sure üzerinde yüzüne okuma usulüyle çalışmalar yapılacak, hatalı okuma ihtimali bulunan kelimeler işaretlenerek düzgün okunması sağlanacak ve alıştırılmalar yapılacaktır. • Ezberlenecek bölüm, öğretici tarafından tahkik, tedvir ve hadr usulleriyle ayrı ayrı tilavet edilecek, kursiyerlerin kendi aralarında gruplara ayrılarak metin üzerinde birbirlerini dinlemeleri sağlanacaktır. • Cemiyet, merasim, toplantı, özel gün ve geceler vb. durumlara göre kursiyerlere aşr-ı şerif okuma becerisi kazandırılacaktır.

✓ Hicri Yılbaşı Muharrem Tevbe 26. ✓ Miraç Kandili Bakara 284-286, İsrâ 1-10, Necm 1-25. ✓ Berat Kandili Duhan 1-8. ✓ Kadir Gecesi Duhan 1-8, Kadir Suresi. ✓ Regaip Kandili Al-i İmran 190-194, İbrahim 35-41, Mümin 7-9. ✓ Kurban Bayramı Enam 79-82, 160-165, Hac 34-38. ✓ Şehitlik Bakara 153-157, Al-i İmran 169-173, Tevbe 111-112. ✓ Mevlidlerde Tevhîd Bahri Öncesi Bakara 148-152, Haşr Suresi'nin Son Üç Ayeti, Al-i İmran 26-30, Bakara 255-256. ✓ Mevlitlerde Dua Öncesi İbrahim 35-41, Araf 54-58. ✓ İş yeri Açılışı Saff 9-13, Bakara 148, Nisa 29-30.	

2. KURANI KERİM MEALİ

SAAT	KONULAR	AÇIKLAMALAR
48	❖ Meal Okuma İlkeleri ❖ Mealler ve Özellikleri ❖ Fatiha Suresi'nin Meali ❖ Bakara Suresi 1-7. Ayetlerin Meali ❖ Ayete'l-Kursi'nin Meali ❖ Haşr Suresi'nin Son Dört Ayetinin Meali ❖ Bakara Suresi'nin Son İki Ayetinin Meali ❖ Nebe'-Nas Arası Surelerin Mealleri ❖ Mülk Suresi'nin Meali ❖ Yasin Suresi'nin Meali ❖ Fetih Suresi'nin Meali ❖ Aşırların Mealleri	• Kur'an Meali dersinde kursiyerlerin ezberledikleri surelerin sebab-i nüzulleriyle birlikte anlamlarını öğrenmeleri ve manaya uygun okumaları sağlanacak, bununla birlikte farklı meallerden yararlanmaları teşvik edilecektir. • Ayetlerin mealleri okunduktan sonra öğretici, okunan bölümü kursiyerlerin düşüncelerine açacak, onları düşünmeye, soru sormaya ve güncel değerler üretmeye yönelterek kursiyerlerin vaaz yapabilme becerilerini geliştirmeye katkı sağlayacaktır. • Dersin kredisi göz önünde bulundurularak sunum, ev ödevi vb. eğitim öğretim yöntemlerinden yararlanılacak ve bu şekilde konuların tamamlanması sağlanacaktır.

3. DİNÎ MÜSİKİ

SAAT	KONULAR	AÇIKLAMALAR
96	❖ Mûsikînin Tanımı ❖ Makam ve Usul Kavramları ❖ Dinî Mûsikînin Kısa Tarihçesi ❖ Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Yetişmiş Bazı Önemli Hafız Musikişinaslar ❖ Ses ve Oluşumu ❖ Sesin Kullanım Tekniği ❖ Mikrofon vb. Ses Sistemlerinin Doğru ve Etkin Kullanımı ❖ Dinî Mûsikîde Kullanılan Temel Makamlar ve Özellikleri ❖ Cami Mûsikîsi Formları ✓ Ezan, Kamet ve Tesbihat Uygulamaları ▪ Saba Makamı ▪ Uşşak Makamı ▪ Rast Makamı ▪ Segâh Makamı ▪ Hicaz Makamı ✓ Sala Uygulamaları ▪ Hüseyinî Makamı ▪ Dilkeşhaveran Makamı ❖ Mevlid (Bahirlere Uygun Makamlar) ❖ Makamlar Arası Geçki ❖ Enderun Usulü Teravîh ve Cumhur Müezzinliği	• Genel olarak mûsikî, makam ve usul kavramları, dinî mûsikînin tarihi gelişimi hakkında kısa bilgiler verildikten sonra, ses aralıkları, sınırları ve potansiyeli, sesi ve ses organlarını tanıma, ses sağlığını koruma, diyafram nefesi ve doğru nefes alma, sesin günlük ve mesleki kullanımındaki önemi, sesi sınırları dahilinde tüm genişliği ile kullanma vb. hususlarda kursiyerlerde farkındalık oluşturulacaktır. • Sesin yönünü belirlemek ve düzgün duyulmasını sağlamak için dudakların şeklinin dikkate alınacağı tatbiki olarak işlenecek, enstrüman eşliğinde ses merdiveninde çalışma yaptırılacak, daha sonra enstrümansız olarak kursiyerlerin sesleri doğru ve düzgün bulmaları gözlemlenecektir. Bu noktada öncelikle natürel seslerle çalışma yapılacaktır, daha sonra basit makamları meydana getiren 4'lü ve 5'liler üzerinde çalışmalara devam edilerek, kursiyerlerin arızalı ve arızasız sesleri pratik olarak kavramaları sağlanacaktır. • Kursiyerlere geniş katılımlı programlar, imamlık-müezzinlik uygulamaları başta olmak üzere dinî mûsikî formlarının icrasında mikrofonu doğru ve etkin kullanma becerisi kazandırılacaktır. • Ezan, sala, kamet, ilahi, kaside, naat vb. dinî mûsikî formları üzerinden yapılacak uygulamalarla, öğrenilen makamların kursiyerlerde beceri haline gelmesi sağlanacaktır. • Dinî mûsikî formlarının icrasında yaygın olarak yapılan hatalar üzerinde durulacaktır. • Derslerin uygulamalı olarak işlenmesine özen gösterilecek, her kursiyere yeteri kadar uygulama imkanı verilecektir.

4. İLMİHAL

SAAT	KONULAR	AÇIKLAMALAR
48	A. İTİKAT ❖ İslam'da Mezhepler ❖ Dini Hükümlerin Kaynakları (Şer'î Deliller) ❖ İman Esasları B. İBADET ❖ Temizlik ❖ Abdest ❖ Teyemmüm ❖ Gusül ❖ Namaz ❖ Oruç ❖ Zekât ❖ Hac ❖ Kurban ❖ Mübarek Gün ve Geceler ❖ Yemin ❖ Adak C. HELALLER VE HARAMLAR D. AHLAK E. PEYGAMBERİMİZ HZ. MUHAMMED (SAS) F. GÜNCEL DİNİ KONULAR	• Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tek ciltlik İslam İlmihali esas alınarak haftalık okuma programı yapılacaktır. • Programda yer verilen konuların öğretici tarafından detaylandırılmasında kursiyerlerin ihtiyaç ve beklentileri göz önünde bulundurulacaktır. • Dersin kredisi göz önünde bulundurularak sunum, ev ödevi vb. eğitim öğretim yöntemlerinden yararlanılacak ve bu şekilde konuların tamamlanması sağlanacaktır. • Konular işlenirken öğretici gözetiminde müzakere ve tartışmaya ihtiyaç duyulan meseleler üzerinde ayrıca durulacaktır. • Ders işlenirken salt teorik bilgi öğretiminden ziyade bilginin anlamlandırılması hedeflenecektir. • İbadet, muamelat ve ahval-i şahsiye gibi günlük dinî hayatı doğrudan ilgilendiren konularda kursiyerlerin görev yaptıkları yerlerin dinî, sosyo-kültürel özellikleri dikkate alınarak farklı mezheplerin görüşlerine atıflar yapılacaktır. Özellikle ibadet konularında Hanefî ve Şafîî mezhepleri arasındaki görüş ve uygulama farklılıklarına değinilerek, İslam düşünce tarihindeki yorum farklılıklarının bir ayrılık değil, zenginlik ve rahmet

		unsuru olduğu ilkesi üzerinde durulacaktır. • Kursiyerlere güncel dinî meselelerle ilgili Din İşleri Yüksek Kurulu karar ve mütalaalarından yararlanma, Başkanlığımızca gerçekleştirilen ulusal/ uluslararası ilmi toplantıların açılış konuşmaları ve sonuç raporlarında konu edilen hususlarla Başkanlığımız faaliyetlerine yönelik güncel gelişmeleri resmi web sitesi üzerinden takip etmenin önemi ile ilgili bilinç kazandırılacaktır. • Çerçeve esnek program anlayışı gereği farklı sosyo-kültürel bölgelerde görev yapan kursiyerlerin muhatapların ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebilmeleri için ilmihal konularının detaylandırılması Şafii ilmihalinde yer alan konular dikkate alınarak da yapılabilecektir.

5. HİTABET

SAAT	KONULAR	AÇIKLAMALAR
48	❖ Hitabet ve Dinî Hitabet Kavramları ❖ Cami İçi Dinî Hitabet ❖ Hutbe ✓ Tanımı, Yeri ve Zamanı ✓ Hükümü ve Şartları ✓ Duaları ✓ Hazırlanması ✓ Sunumu ✓ Değerlendirilmesi ❖ Vaaz ✓ Tanımı, Yeri ve Zamanı ✓ Duaları ✓ Hazırlanması ✓ Sunumu ✓ Değerlendirilmesi ❖ Merasimler ve Gündemli Konuşmalar	• Teorik bilgiler ilk haftalarda ilgi çekici hale getirilerek anlatıldıktan sonra, kursiyerlerin hitabet örneklerini sunabilmeleri için bir program yapılacak, dersler sunulan (hutbe, vaaz vs.) hitabet örnekleri çerçevesinde işlenecektir. • Her kursiyer, nikâh, düğün, cenaze, hatim, mübarek gün ve geceler gibi merasimlerin gündemine uygun dualar ve bu merasimlerde 10-15 dakikayı geçmeyen konuşmalar hazırlayacak ve bu konuşmaları irticalen yapma becerisi kazanacaktır. Ayrıca şehit cenazesi, doğal afet vb. özellik arz eden durumlarda icra edilecek merasimlerde din görevlisinin göz önünde bulundurması gereken ilkelere vurgu yapılacaktır.

EK 4: DİYANET EĞİTİM MERKEZLERİ

S.N	EĞİTİM MERKEZİNİN ADI	AÇILIŞ TARİHİ	DERSLİK	YATAK KAPASİTESİ	KURSIYER KAPASİTESİ
1	Bolu Eğitim Merkezi	14.09.1972	5	72	80
2	Harput Eğitim Merkezi Elazığ	08.02.1981	6	98	120
3	Hacı Mehmet. Gebizli Eğitim Merkezi- Antalya	18.12.1982	5	90	120
4	Kastamonu Eğitim Merkezi	01.11.1984	7	120	137
5	Manisa Eğitim Merkezi	31.05.1985	9	84	110
6	Rıfat Börekçi Eğitim Merkezi- Ankara	14.03.2001	5	200	200
7	Abdülhakim Arvasi Eğitim Merkezi- Van	04.03.2002	10	200	200
8	Tekirdağ Eğitim Merkezi	20.04.2002	5	108	100
9	Tire Eğitim Merkezi- İzmir	25.04.2002	5	100	100
10	Bursa Eğitim Merkezi	30.05.2002	9	96	108
11	İbrahim Halilullah Eğitim Merkezi- Şanlıurfa	04.07.2003	3	60	60
12	Aşıkkutlu Eğitim Merkezi- Samsun	04.04.2005	8	105	105
13	Müftü Ahmet Hulisi Efendi Eğitim Merkezi- Denizli	07.09.2012	5	98	100
14	Haseki Abdurrahman Gürses Eğitim Merkezi- İstanbul	18.08.2014	4	48	60
15	Evliya Çelebi Eğitim Merkezi- Kütahya	28.01.2016	7	100	140
16	Konya Eğitim Merkezi	04.05.2017	8	120	120
17	İstanbul Anadolu Eğitim Merkezi	07.11.2017	9	215	215
18	Ordu Eğitim Merkezi	22.01.2018	7	102	102
19	Şehit İbrahim Yılmaz Eğitim Merkezi- Yozgat	01.08.2019	11	200	220
20	Hacı Ahmet Zıylan Eğitim Merkezi- Gaziantep	09.09.2019	11	100	175
21	Eskişehir Eğitim Merkezi	22.04.2020	11	112	180
	Toplam Kapasite		1150	2428	2752

DİYANET DİNİ YÜKSEK İHTİSAS MERKEZLERİ

S.N	EĞİTİM MERKEZİNİN ADI	AÇILIŞ TARİHİ	DERSLİK	YATAK KAPASİTESİ	KURSIYER KAPASİTESİ
1	Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü /İstanbul	20.01.1976	10	-	150
2	Selçuk Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü /Konya	26.10.1989	10	-	200
3	Trabzon Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü	13.07.1994	8	67	155
4	Erzurum Ömer Nasuhi Bilmen	12.11.1996	12	90	225
5	Kayseri Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü	30.10.2002	10	63	150
6	Müftü Yusuf Karalı Dini Yüksek İhtisas Merkezi /Rize	19.06.2009	13	175	200
7	İzmir Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü	10.07.2014	5	-	80
8	Diyarbakır Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü	10.07.2014	24	140	360
9	Kocaeli Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü	10.06.2015	9	72	72
10	Ankara Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü	05.04.2017	5	-	35
Toplam Kapasite			106	607	1627

EK 5: RESMÎ İZİNLER

T.C.
CUMHURBAŞKANLIĞI
Diyanet İşleri Başkanlığı

Sayı : 67567140-1-E.148116
Konu : İdris ERTÜRK

18.10.2018

SAMSUN VALİLİĞİNE
(Aşıkutlu Eğitim Merkezi Müdürlüğü)

İlgi : 27.09.2018 tarihli ve 217 sayılı yazı.

19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora yapan eğitim görevlilerinizden İdris ERTÜRK'ün Eğitim Merkezleri ile Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde anket yapması Genel Müdürlüğümce uygun olduğu mütaala edilmiştir.

İlgi dilekçesinde talep ettiği bilgiler ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Kadir DİNÇ
Başkan a.
Eğitim Hizmetleri Genel Müdürü

Ek: İlgili Ekler (3 Sayfa)

17.10.2018 V.H.K.İ. : Musa ŞAHBAZ
17.10.2018 Diy.İşl.Uzm. : Dr. Mehmet Ş. KILIÇ
18.10.2018 D.Bşk. : Osman ALPASLAN

Koordinasyon:

17.10.2018 D.Bşk. : Cafer T. DOYMAZ
17.10.2018 D.Bşk. : Abdurrahman AKKUŞ

Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulv. No : 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Telefon: 0 312 295 80 54 Faks: 0 312 287 68 59
e-posta: Internet Adresi: www.diyamet.gov.tr
programgelistirme@diyanet.gov.tr

Bilgi İçin: Musa ŞAHBAZ
V.H.K.İ.
Tel No: 0312 295 80 70

ETİK KURULU KARARI

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
18.04.2019	4	2019 – 134

KARAR NO: 2019 - 134
Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi İdris ERTÜRK'ün Doç. Dr. Hasan DAM danışmanlığında “ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hizmet İçi Eğitim Programlarının Etkililiğinin Değerlendirilmesi” isimli doktora tezine ilişkin anket ve gözlem çalışmalarını içeren 15346 sayılı dilekçesi okunarak görüldü.

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi İdris ERTÜRK'ün Doç. Dr. Hasan DAM danışmanlığında “ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hizmet İçi Eğitim Programlarının Etkililiğinin Değerlendirilmesi” isimli doktora tezine ilişkin anket ve gözlem çalışmalarının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

ÖZ GEÇMİŞ

İdris Ertürk, ilköğrenimini köyünde, ortaöğrenimini Çarşamba İmam-Hatip Lisesi'nde (1999), yükseköğrenimini ise Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde (2003) tamamladı. 2003-2005 yıllarında Millî Eğitim Bakanlığı'nda ücretli öğretmen olarak çalıştı. 2005 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda İmam-Hatip olarak göreve başladı. Aynı yıl Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Din Eğitimi alanında başladığı yüksek lisans programını “Rahman Suresi'nin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi” adlı teziyle 2008 yılında tamamladı. 2006-2009 yılları arasında Diyanet Trabzon Eğitim Merkezi'nde dinî yüksek ihtisas eğitimi aldı. 2010 yılında Diyanet Şanlıurfa Eğitim Merkezi'ne eğitim merkezi öğretmeni olarak atandı. 2011-2016 yılları arasında Almanya Berlin'de din görevlisi olarak çalıştı. Eylül 2016'da Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde Din Eğitimi sahasında başladığı doktora eğitimini 2021 Şubat ayında tamamladı.

2016 yılından bu yana Diyanet Samsun Aşikkutlu Eğitim Merkezi'nde eğitim görevlisi olarak çalışan Ertürk, iyi derecede Arapça, orta derecede Almanca ve başlangıç seviyesinde İngilizce bilmektedir. Musikiyle ilgilenmekte ve Ud çalmaktadır. Ertürk, evli ve üç çocuk babasıdır.

ORCID

<https://orcid.org/0000-0002-6223-7367>

Kazanılan Ödüller

Berlin Din Hizmetleri Ataşeliği, Teşekkür Belgesi (3 adet),
Berlin Başkonsoloslugu, Takdir Belgesi

Yayınlar

Benim Camim Benim Kitabım, Berlin 2014. (Kitap, özel basım)

Hızlı Kur'an Öğrenim Kılavuzu, Berlin 2015. (Kitap, özel basım)

Pratik Hutbe-Vaaz Kılavuzu, Samsun 2017. (Kitap, özel basım)

“Almanya'da Unutulmuş Bir Camimiz ve Şehitliğimiz: Wünsdorf”,
www.academia.edu. (2017)

Dam, Hasan ve Ertürk, İdris, “Diyanet İşleri Başkanlığı Tashih-i Huruf Eğitim Programının İçerik ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi”, *Diyanet İlmî Dergi*, 55, Ankara 2019, ss. 467-494.